212

לויזא האָט ניט חתונה געהאט פאר מאקסען, ווייל ער איז געפאלען, ווי א סנאָפּ, אינ'ם ערשטען גרויסען שטרייק נאָכ'ן ערשטען גרויסען שאָס... איז זי אין אמעריקא. זי ארבייט דאָרטען מיט איהרע צוויי יונגערע שוועסטערלעך אין א „שאפ" און נעהט מיט זיי אויף אלע „מיטינגען". און חאָטש זי איז נאָך א „גרינע" און ווערד פערשוואַרצט, ווי די אידען אין מצרים, פון דעסטוועגען, אז איהר פרענט זי, וואָס זי מאכט, ענטפערט זי אייך, אז זי איז „אלגרייט" און האָפּט נאָך אלץ אויף דער גאלדענער צייט... מיר וועלען זיך נאָך מיט איהר אמאל בענגענען. זי האָט אונז וואָס צו דערצעהלען... דערווייל ווינשען מיר אייך א גוטען, א פרייליכען, א כשר'ען פּסח.

צום פעטער יאָסי'ן און האָט איהם אָנגערופען מיט א סך מאָדנע נעמען: „אָפּגאָט!" „נאָלדענער זאָק!" „קול שטרוי!" „ציענענע ביבקע!" „אלטער תרח!" „אויסגענייהטע יאמפערקע!" „חרוסת־פאבריקאנט!"...

איך ווייס ניט, וועלכער פון די דאָזיגע שונד־נעמען האָט אויף איהם אממהרסטען נעווירקט, נאָר דעם פעטער יאָסי'ן איז מיט א מאָל נעווארען שטאַרק שלעכט און ער האָט זיך פערהוסט אויף א נאנצער שעה — די „זאָרישקע" האָט זיך אין איהם צע־שפּיעלט מיט סכנת־נפשות. מען איז געלאָפען און מע האָט נע־בראכט דעם דאָקטאָר און מע האָט געטהאָן וואָס מע האָט נעקאָנט. נאָר ס'איז נעווען ארויסגעווארפען: דעם זעלבען אויפדערנאכט, פונקט צום אנדערען סדר, האָט דער פעטער יאָסי אָפּגענעבען נאָט די נשמה.

עפּילאָג.

תכף נאָך פסח האָבען זיך צונויפגענעקלויבען ביי'ם פעטער יאָסי אין שטוב אלע זיינע פלימעניקעם און פלימעניצעם, און מע האָט איבערגעלייענט די צוואה, און עם האָט זיך ארויסגעוויזען, אז דער פעטער יאָסי (זאָל ער מיר מוחל זיין אויף יענער וועלט!) האָט זיי אלע נעפיהרט אין באָד אריין. זיין נאנץ עשירות, אז מע האָט דאָס איינגעטיילט צווישען אלע קרובים, האָט זיך אָנגענומען ארום און ארום בסך־הכל עטוואָס מעהר, ווי א הונדערטער אויף א פּארשוין. ווער עס האָט נישט אָנגענקומט יענע צייט אונזער העלד פערערוועז, דער האָט קיינמאָל אויף זיין לבען קיין אמת'ען צער ניט נעזעהען. א שענערען לענט מען אין דער ערד אריין. און פערוואָס? — פערוואָס האָט אויסגעלאָזט איהר נאנץ ביטער הארץ מיט אלע צרות אויף פערערוועז. ער היום נאָך פיילט זי איהם און פיערעלט איהם אויף וואָס די וועלט שטעהט, און פע־רעוע נעבאָך מוז דאָס שטילערהייד אראָפּשלינגען. א ברירה האָט ער? ס'איז, זאָג איך אייך, א נאָטס רחמנות אויף דעם אידען!...

אזוי זענען אנגעפאלען אויף איהר אלע איבעריגע פלימעניקעס און פלימעניצעס, און פערוואריכע איז געוואָרען נאָך מעהר אויפגעבראכט און האט זיי אוועקגענעבען בכפל־כפלים:

— משוגע מענט איהר שוין אלע וועלט פאר מיר און פאר מיין מאן און פאר מיינע קינדער! איך בין א מענטש, וואס קאָטאָרי כ'האב ליעב זאגען דעם אמת — איך וועל ניט נעהן לעקען די פינגער פון אזא, איך בעט איבער אייער כבוד, א ביסעל...

— א ביסעל וואס?

— א ביסעל דאס!...

— פעטער! איהר הערט, וואס זי זאגט? זי זאגט אויף אייער חרוסת, אז ס'איז, איך בעט איבער אייער כבוד, א ביסעל דאס!...

וועל איז דא אים שטאנד אפמאהלען דעם פעטער יאסי'ס נעקנייטשט פארמעט־פנים, מיט'ן פעטער יאסי'ס נאסע אויגען, מיט'ן פעטער יאסי'ס אומגעלומפערט שמייכעלע, וואס האט זיך אויסגעלעגט אויף זיינע האלב־טוידטע ליפען? ער האט זיך עפים מאדנע איינגעבויגען, געוואָרען מיט א מאל קלענער, און א זאג נעטהאן צו אלעמען און צו קיינעם ניט, נאר אין דער לופט אריין:

— אלה תולדות פערוואריכע!...

מעהר האט מען ניט בעדארפט. פערוואריכע, אז זי האט דערהערט איהר אמת'ען נאמען, האט דאס זי אזוי אויפגעטראָגען, אז זי האט אנגעהויבען שיטען פעך און שוועבעל, ניט נאר אויף די קרובים, נאר אפילו אויפ'ן פעטער יאסי'ן אליין. וואס ס'איז איהר נעקומען אויפ'ן מויל — דאס האט זי איהם געזאגט. עס האט ניט געהאלפען פערוועוע'ס אריינמישען זיך און פערוועוע'ס צוהאלטען זי פאר די הענד:

— לאז מיך! איך בין א מענטש, וואס קאטאָרי איך האב ליעב זאגען דעם אמת! — האט זי געשריגען און גערייסען זיך

— פון אייער חרוסת איז מיר ניט איבערגעבליבן צום אנ־דערן סדר, איהר זאָלט זאָגן, פעטער, אויף א רפואה.

— מיט אייער חרוסת האָבן מיר זיך, פעטער, נעטיילט, זוי מיט קרעפל־פלייש.

— וואָס טהוט איהר אריין, פעטער, אזעלכעס אינ'ם חרוסת, וואָס ער קומט ארויס ביי אייך אזוי באַ'טעמ'ט?

אָט אזעלכע קאָמפּלימענטען זענען געפלויגען פון אלע זייטען, פונקט ווי אלע יאָהר. נאָר איין פערערוע מיט פערעוואריכען האָבען נעשווינגען, נעקוקט איינס אויף דאָס אנדערע און נעקאָכט זיך שטילערהייד אינוועניג, אזוי לאנג, ביז פערעוואריכע האָט דער־פיהלט, אז עס פלאצט אין איהר די גאל, אז טאָמער וועט זי שווייגען נאָך איין מינוט, איז איין עק פון איהר לעבען! — און זי האָט אויפגעפענט איהר מויל און האָט אוועקגעלעגט א מענה־לשון, אזוי ווי זי קאָן, און האָט זיי אלעמען אָנגערופען מיט'ן אמת'ען נאָמען, וואָס זיי האָבען פערדיענט:

— פארשטאָכענע אוינען! פאלשע מענטשען! פארקויפטע נשמות! חאליפאָסניקעס! טעלערלעקער!... מע גיט אייך א ביסעל וויים איך וואָס, א ביסעל גאָט זאל מיך ניט שטראָפען פאר די רעד, און מע זאָגט אייך, ס'איז חרוסת, — לעקט איהר די פינגער!?...

א באָמבע זאל געווען אראָפגאלען פון סטעלי און פלאצען ביי'ם פעטער יאָסי'ן אין שטוב, וואָלט זי ניט בעדארפט אָנמאכען אזא רעש, ווי עס האָבען געמאכט פערעוואריכע'ס ווערטער. סטייטש! זאָגען אויף דעם פעטער יאָסי'ס חרוסת, אז ס'איז „א ביסעל וויים איך וואָס", „א ביסעל גאָט זאל מיך ניט שטראָפען פאר די רעד", און נאָך וואו? ביי'ם פעטער יאָסי'ן אין שטוב, פאר'ן פעטער יאָסי'ן אין די אויגען! ניט אנדערש, אז פערעוואריכע איז נעריהרט, ניט ביי אלע נעראָנקען.

— ראצע! וואָס רעדט איהר דאָס? נאָט איז מיט אייך! איהר זענט משוגע? צי חסר־דעה?

נעווען זיין פעטער, ניט איהרער, וואלט שוין פערעווארירט אפגעשפיעלט פערערוועז א סדר, אז עס וואלט איהם פינסטער געווארן די וועלט און נמאס דאס קענינען... היינט די בזיונות פון די שכנים — וואס וועלען די שכנים זאגען? און כך הוה — אזוי ווי דאס הארץ האט איהר געזאגט: זיי זענען נאך ניט פארטיג געווארן מיט'ן ערשטען האלבען סדר, האט זיך געעפענט די טיר און עס האבען אנגעהויבען געהן שלוחים פון די שכנים איינס נאך דאס אנדערע:

— נאט אייך אפ צוריק אייער חרוסת...

— דער טאטע האט אייך געשיקט זאגען א דאנק פאר'ן חרוסת...

— אזא חרוסת עסט שוין בעסער איהר אליין געזונטערהייד...

אויף מארגען פסח נאכ'ן טיש זענען אלע פלימעניקעס און פלימעניצעס מיט זייערע קינדער נעקומען, ווי דער מנהג איז, צום פעטער יאסי גוט יום־טוב בעטען. דער פעטער יאסי האט זיי אנגענרייט א טיש פון כל־טוב: דעם בעסטען ראזינקעס־וויין (צעמישט מיט פסח'יגען וואסער), א סך וועלישע ניס (צום מיינסטען, פוסטע) און זילבערנע כוסות מיט פסח'יגע גלעזלעך אהן א שיעור. דער פעטער יאסי, אין זיין יום־טוב'דיגען צעריסענעם, נאר זיידעשנעם אויסגעניהטען חאלאט, מיט דער נעשטיקטער יארמעלקע אויפ'ן קאפ, האט אויסגעזעהען ווי א טערקישער פאשא, וואס האט אזוי ליעב געסט, אז ער וואלט זיי אוועקגענעבען די נשמה. ער האט נישט געוהט, נישט געקאנט זעהען, טאמער זיצט אייגער אהן ארבייט, און האט אלץ נעבעטען:

— קנאקט, קינדערלעך, קנאקט ניס און פארטרינקט מיט וויין, נאר ווערד ניט שכור... פארגעסט ניט, אז מיר האבען היינט בייגאכט נאך א סדר מיט נאך א מאל ארבע־כוסות, מיט נאך א מאל מרור און חרוסת...

— דער חרוסת איז אייך היינטינם יאהר אפגעראטען, פעטער, מעהר ווי אלע יאהר.

ווייטען און צוזעהן, ווי אזוי עס נעהט צו ביי זיי דער סדר. ווי אלץ איז ניי, אלץ איז ריין, אלץ גלאנצט, ווי גיננאלד, און אלץ זיצט ביי'ם טיש מיט רעשפעקט, און אלע אוינען קוקען אהין, אויף איין מענשען, אויפ'ן נוטען ליעבען קעניג פון דער דאזיגער נאכט, אויף פערערוועז, ווי ער טיילט־אויס פון זיין פולער האנד איט־ליכען בעזונדער אויף א שטיקעל מצה זיין חלק מרור און חרוסת. פריהער פון אלע בעקומט איהר חלק, ווי דער עטיקעט פאדערט עס, די קענינין (פערעוואריכע). נאך דער קענינין בעקומען צו ביסלעך מרור און חרוסת די פרינצען (די קינדער זייערע), ווען קוקען ארויס אויף דעם, ווי אויף עפיס רעכטס. נאך די קינדער בעקומט אויך די דיענסט א היבשען חלק (דאס איז שוין מחמת נוטסקייט), און ערשט אז די נאנצע קעניגליכע פאמיליע איז שוין ארומגעטיילט מיט מרור און חרוסת, נעמט דער קענינ (פערערוועז) און לענט זיך אן אליין אויך א היבשע פארציע, זאגט דעם „הנני מוכן ומזומן" מיט א שענעם ניגון, מאכט די ברכה און עסט אנ־געלעהנט, מיט בריטקייט, ווי עס פאסט פאר א מלך. אויף איהם קוקענדיג, נעמט זיך די מלכה אויך צום עסען, ווי דער עטיקעט פאדערט עס, און אויף זיי קוקענדיג, טראגען אויך די קינדער צו צום מויל דעם חרוסת און פערקרימען זיך:

— אוי! וואס איז דאס פאר א מין חרוסת?... קריצט אונ־טער די צייהן און שמעקט מיט... פע!

איין אנדערס מאל וואלטען חברה קליינוואנג זיך ניט נענארט פאר אזא איין עזות: זאגען אויף חרוסת „פע"!... איצטיגם מאל אבער איז זיי אפגעלאפען גלאט, ווייל דער מלך מיט דער מלכה זענען אליין אויך געבליבען זיצען מיט פולע מיילער, ניט אהין, ניט אהער: איינשלינגען — קאן מען ניט, אויסשפייען — טאר מען ניט... נאר איין ליזא איז געוועסען און געקייעט, ווי א קאלב, איהר חלק מצה (דעם חרוסת האט זי בעצייטענס אראפגעלאזט אונטער'ן טיש...). מיט א שענעם חרוסת האט זיי היינטיגען פסח דער פעטער יאסי מכבד געווען! וואלט חאטש דער פעטער יאסי

חרוסת, איטלִיכען צו ביסלִעך. בעת מעשה שיינט ביי איהם דאָס פּנים, ווי ביי א מלאך, און אז מע ווינשט איהם, ער זאָל דערלעבען איבער־א־יאָהר און זיין רייך (דאָס האָט ער דוקא ליעב!), ענט־פערט ער מיט א זיס שמייכעלע, וואָס איז זעלטען אויף זיינע ליפּען: „גם אתם! גם אתם!“...

איצטיגם מאָל האָט זיך פּערערוועט א ביסעל פּערשפּעטינט מיט'ן חרוסת אויסטיילען. און איבער וועמען? איבער דער דיענסט. זי איז שפּעט געקומען. איין עזות פון א דיענסט! א תירוץ האָט זי צוגעטראכט אפּילו זעהר א קלוגען: דער פּעטער יאָסי האָט זיך פּערהוסט, זאָגט זי, מיט סכנת־נפשות. אלע האָבען, זאָגט זי, נעמיינט, אז ס'איז שוין איין עק, אוים פּעטער יאָסי!

— נו?

— וואָס נו?

— וואָס־זשע איז געווען?

— וואָס זאָל זיין? געווענט און שטאַרק, אויף אלע אידישע קינדער...

דער מלך מיט דער מלכה, דאָס הייסט, פּערערוועט און פּערע־וואריכע, קוקען זיך איבער אהן ווערטער, לאָזען ארויס א טיפען זיפּץ און מע זעצט זיך אוועק צום סדר.

דער „סדר“ איז שוין אזוי פּיעל מאָל בעשריבען געוואָרען פון מיר און פון מיינע קאָלעגען, אז אלץ, וואָס איך וועל אייך איצטער זאָגען, וועט זיין ניט מעהר, ווי איבערגעקייט פון פּאר־א־יאָהרען. דאָס, וואָס איך וואָלט יא וועלען זאָגען איצט, איז נאָר איין זאַך: וואָס פּאר א כח ליגט אין דעם ליעבען הייליגען יום־טוב פּסח, אז אפּילו אזא קאָלטע זאַך, אזא טרוקענע בריאה, ווי פּערערוועט — אָסור, אויב איהר וועט איהם דערקענען! און פּערעווריכע? וואו איז אהינגעקומען איהר מויל, וואָס קאָן זיך קיינמאָל ניט בערו־היגען? פון וואַנען האָט זיך געגומען צו זיי ביידע אזא מילדע וויכקייט, אזוי פּיעל פּרייגדליכקייט און יום־טוב'דיגער חן אויף זייערע פּנימ'ער? עס איז, כלעבען, כדאי צו שטעהן פון דער־

ליוא האָט נישט נעענדיגט די פראָזע. עס האָט זיך געטראָ־
פען מיט איהר דאָס, וואָס עס טרעפט זיך נאָנץ אָפט מיט א מיידעל
אין כתריעלעווקע: זי האָט זיך אויסגענליטשט און האָט ארויס־
געלאָזט דאָס טעצעל מיט'ן חרוסת נליך אין בלאָטע אריין. אזא־
אנ־אומגליק! ליוא איז געווען אוים מענש! סע פערשטעהט זיך,
אז וויפיעל ס'איז דא קללות אויף דער וועלט — זענען זיי נע־
פלויגען אויף פערעווארישע'ס קאָפ. מאָקס האָט זי אָבער גיך בע־
רוהיגט:

— חאפט זיי בעני, דיינע בורשוקעס! לעג זיי אָן א פול
טעלערעל מיט בלאָטע און לאָז דאָס זיין זיי פאר חרוסת! נישקשה,
זיי האָבען גוטע מאָגענס. זיי וועלען דאָס פארדייען...

פאר אזא מין עצה האָט זיך ליוא פריהער ווי דערשראָקען:
וואָס הייסט, זי וועט אָנהאָדעווען איהרע בעלי־בתים מיט בלאָטע?
נאָכדעם איז דער נעראָנק איהר אזוי נעפעלען, אז זי האָט זיך אזש
צעלאָכט פון דער דאָזיגער המצאה און האָט נעטהאָן אזוי, ווי מאָקס
האָט איהר נעהייסען, און האָט זיך נעלאָזט לויפען אהיים וואָס
גיכער, זיך דריי מאָל נעזעגענט מיט מאָקסען, שטאַרק נעקוועטשט
ביי די הענד.

ה.

עס ליגט שוין עפּים אזעלכעס אין דער טבע פון א מענשען,
אז נאָט שיקט אונז צו עפּים א גוטע זאך, טייל'ען מיר זיך דערמיט
נעהרן מיט'ן צווייטען. ובפרט אזא זאך, וואָס איז א מצוה און
סע קאָסט קיין נעלד ניט. אונזער העלד פּערערווע, ווי דער לעזער
וויסט שוין, איז עפּים ניט אזא מילדער נדבן, וואָס זאָל זיך מפקיר
זיין לטובת הכלל; נאָר אז עס קומט די ערשטע נאכט פון פּסח,
דערוועקט זיך אין איהם א נעפיהל פון צדקה, עס דערוואַרעמט זיך
ביי איהם דאָס האַרץ, די האַנד ווערד ביי איהם אויפגעבונדען און
ער פערזאָרגט אלע זיינע נאָהענטע שכנים מיט'ן פעטער יאָסי'ס

ליזא איז ארויסגענאנגען פונ'ם פעטער יאסין מיט'ן חרוסת און האט נאך נישט געמאכט קיין פינף טריט, איז שוין אויסגע־וואקסען מאקס, און דאס פאַרעל האבען זיך געלאזט ביידע שפּא־ציערען איבער דער בעריהמטער כתריעלעווקער בלאטע, וואס בע־ווייזט זיך ארוים מיט איהר נאנצען חן, אז עס קומט פסח. אלטע לייט דערצעהלען, אז זיי געדענקען ניט, ווען ס'זאל זיין אמאל אין כתריעלעווקע א טרוקענער פסח. אידען, זאגען זיי, האבען שוין אזא גליק, אז עס קומט פסח, ווערד א דערטרינקענעניש איבער דער נאנ־צער שטאדט. נאר ערנער ווי אומעטום איז דער גרויסער פלאץ, אדער דער שוהל־הויף, דארט, וואו עס שטעהען אלע שוהלען, בתי־מדרשים און קלייזלעך. די כתריעלעווקער בעלי־עגלות, וואס זענען שארף אויף צונעמענישען, האבען דאס א נאמען געגעבען „דאס טינטוךעל". אהין, זאגען זיי, אז מע פאהרט אריין מיט א וואגען ערב־פסח, דארף מען זיך אפגעזעגענען מיט ווייב און קינדער ביז העט נאך שבועות.

פון דעסטוועגען — לעבען זאלען די כתריעלעווקער אידען! איהר זאלט זעהען, ווי מע גיהט אין שוהל אריין, אז סע קומט די ערשטע נאכט פון פסח, און דוקא אנגעטהאן יום־טוב'דיג, און דוקא מיט לאנגע קאפאטעס, און דוקא אטלעסענע. א סך האבען זיך פערשפּעטיגט, לויפען זיי אין איין אטהעם, חאטש פערחאפען א ברכו. נאר איין מאקס חאפט זיך עפּים ניט אזוי אין שוהל אריין. מאקס איז פערנומען מיט ליזא'ן. ער האלט מיט איהר אין מיטען א שמועס נאך פון פריהער. זיי געהען הארט ביי די וועגה, זוכען א סטעושקע, און האבען זיך אזוי פערטיעפט אין זייער נעשפּרעך, אז זיי האבען גאר ניט בעמערקט, ווען די צייט איז אהינגעקומען. פלוצים האבען זיך א שאט געטהאן אידען פון די שוהלען, און ליזא האט זיך א חאפ געטהאן מיט אימפעט:

— אוי, א מכה אויף פערוואריכען! מע גיהט שוין פון שוהל, און דער חרוסת, משטיינס געזאגט...

פעטער, ניט איהר מאנ'ס), וואָס אלע האָבען פאר איהם דרך־ארץ, האָט מורא מיט איהר אָנצוהויבען. און אז עס מאכט זיך אמאל, ער פערטשעפעט זי מיט א ווארט, קאָן ער זיך פון איהר ניט אויס־בעדען אין צעהן וואסערען. דער פעטער יאָסי האפט זיך דעמאָלט מיט ביידע הענד ביי די אויהערען, לויפט־ארוים אין דרויסען מיט א גוואלד:

— רבונו של עולם! שטראָף מיך מיט כּף־הקלע, מיט גיהנם, מיט וואָס דו ווילסט, אבי לייז מיך אוים פון פערוואואריכע'ס מויל!

דער פעטער יאָסי האָט שוין געפרובט א פאָר מאל סטראשען זי מיט דער צוואה — האָט דאָס אויך ניט געהאלפען. אדרבה, ס'איז נאָך געווען פיעל ערגער. זי האָט זיך אין איהם אזוי אייג־געגעסען אין די בייגער, אז ער האָט געשווארען פאר א גאנצען מנין אידען, אז זיי זאלען וויסען, אז טאָמער חלילה געהט ער פון דער וועלט, איז דאָס נאָר איבער איהר, איבער אָט דער פערע־וואריכע!

אצינד וועלען מיר לערנען א קל־וחומר: מה־דאָך דער פעטער יאָסי, וואָס אלע קוקען־ארוים אויף זיין ירושה, האָט פון איהר אָפגעשניטענע יאָהרען, היינט לא־כל־שכן א מאן, און נאָך אזא מאן, ווי פערערווע, על אחת כמה וכמה — מעג מען דאָך אודאי בענראָבען נייען אייגען אין דער ערד, ער זאל קיין תחית־המתים ניט אויפשטעהן! איך בין נישט פערוואריכע'ס מליץ־יושר, נאָר איך גיב איהר אָפ דעם נערעכט: א מצוה אויף פערערווען. ער האָט געוואוסט נאָך פאר דער חתונה, אז זי איז א שלאָק פון זיין לעבען נאָמען, און האָט געהאט ביד נאָך דער חתונה דרייסיג מאל זי אָפ'גט'ען; נאָר ער האָט דאָס ניט געטהאָן צוליעב'ן פעטער יאָסי'ס ירושה. כן יאבדו — אזא סוף מעגן האָבען אלע זשערנע נשמות, וואָס פערקויפען זיך פאר גאלד!

מיר לאָזען איבער פערערווען מיט פערוואריכען און קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער ליזא'ן מיט איהר געליבטען ביאקם.

אויסהערען ביידע צדדים מיט די עדות, אויס'מוסר'ען דעם בעל־דבר אליין:

— נאָווישטשע טי טאקי פּערערוואָ? (וואָס ביזט דו אזוי זשערנע?) חיבאזש בעזדיטנעי יאָסיקאָ טובי ניע דיאדיקאָ? (איז דען דער אָהנקינדערדינער יאָסי דיר קיין פעטער?)

און כדומה אזעלכע רעד פלענט אריינזעצען אין איהם דער מירָאוואי, און די גאנצע שטאָדט האָט נעמאכט פון איהם חוכא וטלולא. און פּערערוע זאל זיך עס אפילו פערקרימען. נאָרניט, גלייך ווי ניט איהם מיינט מען. אָט אזא נפש איז פּערערוע. אצינד וועלען מיר איך פאָרשטעלען זיין וויב הצנועה מרת „פּערעוואריכע" שתחיה.

יעדער מאן פערמאָגט פונקט אזא וויב ווי ער איז וועדטה. פּערערוע האָט א וויב, דאָרף זי הייסען פּערעוואריכע. דאָס הייסט, הייסען הייסט זי ראצעל, נאָר א נאָמען האָט מען איהר נענעבען פּערעוואריכע, איבער איהר כאראקטער. זי איז א ביסעל איין איינגענעסענע. איטליכען בעזונדער קאָכט זי אוים דאָס וואָסער. מע קען זי אומעטום, ווי א בייזען שילינגער: „אָט איז זי שוין דאָ, די פּערעוואריכע!" — אזוי זאָגט מען אויף איהר אין מארק, אז מע דערזעהט זי פון דער וויטען. פּערעוואריכע, אז זי ווייל עפּים קויפען, דינגט זי זיך אזוי לאנג, ביז מע זאָגט איהר אין די אויגען, אז זי איז א פּערעוואריכע. און דאָס האָט זי דוקא פיינט:

— מיט וואָס בין איך א פּערעוואריכע? דערמיט, וואָס איך ווייל ניט איבערצאָהלען? פאר מיין געלט מעג איך מיך, דאכט מיר, א ביסעל דינגען, צי נייז? זאָגט אפשר, אז נייז? אָדער אפשר איז ביי מיר גנב'יש געלט? אָדער אפשר מיינט איהר, אז מיר האנדלען מיט פאלשע סיגנאצייעס? אָדער אפשר איז גלאָט א מצוה ביי מיר נעמען טייערער?...

פּערעוואריכע איז א אידינע, וואָס לעגט ניט קיין כבוד אויף קיינעם. אפילו איהר אייגענער פעטער יאָסי (ער איז א י ה ר

— וואָס טהוט איהר אריין, פּעטער, אזעלכעס אינ׳ם חרוסת, וואָס ער קומט ארויס ביי אייך אזוי באַ׳טעמ׳ט?

דער פּעטער יאָסי האָט אויסגעהערט די דאָזיגע אלע זיסע רעד און ניט געענטפערט נאָרניט, נאָר געשאָמקעט מיט די ליפּען. ער האָט געוואוסט נאָנץ גוט זייער וועדטה, און דאָך פלעגט ער אָנקוועלען פון זיי, ווערען בריידטער ווי לעננער.

נעהט, טענה׳ט, ווערד הייזעריג רעדענדיג — ס׳איז א פערפּאלענע זאָך: חניפה איז א זיסער ביסען, מענשען האָבען עס ליעב, ווי צוקערלעקאָך.

ד.

צוויי אינטערעסאַנטע פּארשוינען, מיט וועלכע מיר וועלען אייך באַלד בעקענען, זענען ליזא׳ס בעלי־בתים: „פּערערוע" און „פּערעוואריכע".

„פּערערוע" — איז א צונעמענעש, וואָס לאָזט זיך ניט איבערזעצען אויף קיין אַנדער לשון, סייִדען אויף אונזער אידיש, זאָל לעבען. אויף אונזער אידיש וועט דאָס הייסען אזוי גרויס, ווי „א קישקע אָהן א דנא". מיט אייגעם וואָרט, „פּערערוע" איז א מענש, וואָס ס׳איז איהם קאַרג די וועלט — און אָט אזעלכער איז ער טאַקי. די גרעסטע קראָם אין כתריעלעווקע איז זיינע, און דער גרעסטער פּריון איז ביי איהם. וואָס ער קאָן אמאָל אָפּלייזען אין איין שעה, וועלען דאָס דריי קרעמער ניט לייזען אין א וואָך — און ס׳איז איהם נאָך קאַרג. ער שלעפּט קונים, שלעפּט זיי ביי די פּאלעס, שעמט זיך ניט ארויסשלעפּען זיי פון יענעמ׳ס קלייט, חאָפּט אָפּטמאָל פון די קרעמער א מיאוסען פּסק — מיט א נאסען בעזים איבער׳ן פּנים, אָדער מיט א קאַנאווקע קאָלט וואָסער איבער׳ן קאָפּ: „א איד א פּערערוע זאָל ניט האָבען קיין טבע שטעקען די נאָז, ווואו מע דארף ניט!"... אזעלכע סקאַנדאָלען פלעגען זיך אויסלאָזען אמאָל נאָך מיט א גרעסערען סקאַנדאָל ביי׳ם מיראָוואי. דער מיראָוואי, אונזער אלטער בעקאַנטער פּאַן מיליניעווסקי, פלעגט

ער אָן פון זייערע קינדער׳ס וועגן דרייד׳לעך, איטלעכען בעזונדער א דרייד׳ל. פורים מוזן די פֿלימעניקעס מיט די פֿלימעניצעס קומען צו איהם אַלע מיט קינד און קייט האַרכען די מגילה. טאָמער חלילה פערפעהלט א קינד צו דער מגילה — איז חיות ניט זיכער! דער פעטער יאָסי גיט אַכטונג. איהם וועט איהר ניט נאַרען. נישקשה, ער ווייסט, וועל ס׳איז געווען צו דער מגילה און וועל ניט. און אז ער האָט דערטאַפט דעם, וואָס איז ניט געווען, האָט ער איהם אָנגעחאַפט פאר איין אויהער: „פוסטע־קראַט מיינער! וואו ביזט דו געווען צו דער מגילה?" און יענער האָט געמוזט זיך פערענטפערען, אויסזוכען עפּים א רעכטען תירוץ, וואָרום דעם פעטער יאָסי׳ן טאָר מען ניט דער׳רגז׳ענען...

נאָר מעהר ווי אַלע יום־טובים האָט ער זיך מפקיר געווען צוליעב זיי, אז ס׳איז געקומען פּסח. דעם גאַנצען טאָג ערב־פּסח האָט איהר געקאָנט זעהען דעם פעטער יאָסי זיצען אין שטוב און שטויסען צימערינג, רייבען עפּעל מיט ווין און מיט וועלישע נים. דער פעטער יאָסי האָט אַליין געמאַכט חרוסת פאר אַלע זיינע פֿלימעניקעס און פֿלימעניצעס. אַווי איז שוין געווען ביי איהם דער מנהג אַלע ערב־פּסח — אָנמאַכען א פולע שיסעל מיט חרוסת און אויסטיילען זיי אייניגוויי אויף טעלערלעך. און אויף מאָר־נען נאָכ׳ן טיש, אז די פֿלימעניקעס מיט די פֿלימעניצעס זענען נעקומען צום פעטער גוט יום־טוב בעטען, פלעגט מען ניט רעדען פון קיין זאַך, נאָר פון׳ם חרוסת. זיי פלעגען זיך נאָר ניט קאָנען זאַט אָפּלויבען פון׳ם חרוסת:

— דער חרוסת איז אייך היינטיגם יאָהר אָפּגערעטען, פעטער, מעהר ווי אַלע יאָהר.

— פון אייער חרוסת איז מיר ניט איבערגעבליבען צום אַנ־דערען סדר, איהר זאָלט זאָגען, פעטער, אויף א רפואה.

— מיט אייער חרוסת האָבען מיר זיך, פעטער, געטיילט, ווי מיט קרעפּעל־פלייש.

און דער פעטער יאָסי האָט געשמייכעלט מיט זיינע שטענדיג נאָסע אויגען, געשאָמקעט מיט די ליפען און געענטפערט: אָמן, אָמן.

אָט אזוי האָט זיך עס געצויגען פון יאָהר צו יאָהר. די פלי־מעניקעס מיט די פלימעניצעס האָבען ארויסגעקוקט מיט סכנת־נפשות, נאָר דער פעטער יאָסי האָט זיך עפּים ניט אזוי געחאָפט. געהוסט האָט ער דוקא נאָכץ געשמאָק, א זאדישקע, א מין אסטמע האָט ער געהאָט, וואָס אז ער פלעגט זיך פערהוסטען, האָט מען געמיינט, ס'איז איין עק, אז מע דארף שוין געהן נאָכ'ן שמש פון חברה־קדישא. צום סוף — נאָרניט, א נעכטיגער טאָג... אלע פלימעניקעס און פלימעניצעס פלענען אין אזא צייט ניט אָפּטרעטען פון זיין בעט:

— ווי פיהלט איהר זיך, פעטער, אצינד?

— א דאנק גאָט, פיעל בעסער, פיעל בעסער, איהר זאָלט גאָר קיין יסורים ניט האָבען, קינדערלעך; מיין טאָטע, זכר לברכה, האָט אויך געהאָט דעם איינענעם הוסט, וואָס איך, מיר צו לענ־גערע יאָהר, און האָט געלעבט פון דעסטוועגען הונדערט מיט דריי יאָהר, נאָך מיט א האלבען. און מיין מאָמע, עליה השלום, — די האָט געלעבט נאָך מעהר מיט אָנדערהאלבען יאָהר... אונזער שטי־קעל גליק איז, וואָס מיר היטען זיך; מיר עפענען קיינמאָל קיין טיר און קיין פענסטער, און אפילו קיין קוואטירעל פון א פענסטער אויך ניט, מחמת ס'איז א פשוטע זאך: לופט איז פאר א הוסט א שחיטה, און פאר א זאדישקע — סם־המות...

אָט אזוי האָט זיי אויסגערעדט דאָס האָרץ דער פעטער יאָסי און אָפּגעשיקט זיי אהיים, פאר'ן אוועקגאנג גראָנקט, וואָס זיי פערגעסען איהם ניט...

איהם פערגעסען? ווי קאָן מען פערגעסען אן אזא געטרייען פעטער, וואָס טראָגט אויפ'ן קאָפּ, קיין עין־הרע, אזוי פיעל פלימע־ניקעס מיט פלימעניצעס? איין אייגענער טאָטע דארף ניט מעהר טהון, ווי דער פעטער יאָסי טהוט פון זייערטוועגען אלע יום־טוב. למשל, סוכות בענשען זיי אלע אויף זיין אתרוג. חנוכה גרייט

פריי אין מיטען נאס און רעדען... און אזוי פליהען די מינוטען, ביז ליזא טהוט זיך א חאפ:

— אוי! א מכה דער פערוואריכע מיינער! איך דארף דאך נאר געהן צו איהר פעטער יאסי נאך חרוסת!

— נעה, נעה, איך וועל דא צוווארטען א וויילע, ביז דו וועסט זיך אומקעהרען, וועל איך דיך שוין באגלייטען ביז אהיים.

און ליזא לאוט זיך לויפען צום פעטער יאסי נאך חרוסת.

ג.

„דער פעטער יאסי" — אזוי האט מען איהם גערופען אין כתרילעווקע דערפער, וואס ער איז געווען א שענער איד און איין אלטער און א בכבוד'ער און א נגיד און האט קיין קינדער ניט געהאט, אחוץ פלימעניקעס און פלימעניצעס אהן א שיעור. כמעט א האלבע שטאדט זענען געווען זיינע פלימעניקעס און פלימעניצעס, און אלע האבען זיי ארויסגעקוקט אויף איבער הונדערט און צוואנציג יאהר...

וויפיעל פערמאגט דער פעטער יאסי — דאס האט קיינער ניט געוואוסט, און דער פעטער יאסי אליין אויך ניט. אזוי האט מען געשמועסט אין שטאדט. געזאגט האט מען, אז דער פעטער יאסי איז אנגעשטאפט ממון־קרח; מע ווייסט אפילו, אז ער האט א צוואה און דארט איז ביי איהם אויסגערעכענט ביז דער לעצטער פרוטה. אלע יאהר, אז ס'איז נעקומען ערב ראש־השנה, פלעגט ער איבערשרייבען די דאזיגע צוואה, צונויפרופען אלע פלימעניקעס און פלימעניצעס, און נעמען ביי זיי „תקיעת־כף", אז טאמער חלילה שטארבט ער, זאל מען זאגען נאך זיין נשמה א גאנץ קיילעביג יאהר קדיש און לערנען אלע טאג א פרק משניות. נאכ'ן תקיעת־כף האט ער זיי אנגענאסען צו גלעזלעך בראנפען און געגעבען צו שטיקלעך לעקאך. די פלימעניקעס האבען געטרונקען לחיים, די פלימעניצעס האבען איהם געווינשעוועט, ער זאל דערלעבען משיח'ן,

דאַרף זי, לויא, זיין ביי „פערעווּאַריכען" אין גלות, דאַרף קאָכען און באַקען און וואַשען און רייניגען אויף דער נאַנצער שטוב. איצט לאָזט זיך אויס א מעשה נאָר פערקעהרט: אז וויל די נאַנצע שטוב שטעהט אויף איהר, אויף לויא'ן, דאַרף „פערעווּאַריכע" די נגידית וויסען דרך־ארץ. וואו איז נעווען איהר שכל ביז אהער? ניט נעווען מאָקס, איז ניט נעווען קיין שכל; נעקומען מאָקס, איז נעווּאָרען נאָר אנדערש. דאָס היסט, דערווייל איז נאָך אלץ אזוי ווי פריהער: לויא איז א דיענסט, און „פערעווּאַריכע" — א נגידית. לויא קאָכט און באַקט און וואַשט און רייניגט אויף דער נאַנצער שטוב, און פערעווּאַריכע שעלט און קאַרעניעט, דאָס מויל מאַכט זיך איהר ניט צו. ס'איז אָבער אלסדינג נאָר דערווייל, ביז א צייט. עס נעהט א צייט, א נאָלדענע צייט!...

אזוי טראַכט זיך לויא, נעהענדיג מיט'ן גלעזערנעם טעלערעל צום פענסטער יאָסי נאָך חרוסת, און קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען, טאָמער וועט זי בענענענען מאָסטען. זי זעהט נאָר ניט, ווי די רויטע זון האַלט ביי אונטערגעהן אויף יענער זייט שטאַדט און בעפּאַרבט מיט ניגנאָלד א נאַנצען שטיק הימעל. זי זעהט נאָר ניט, ווי אידען לויפען מיט פולע פלעשלעך ווייַן אויף ארבע־כוסות, נעלויפט ביי מאָטי ווימאַראָזיג. דער ווייַן פינקעלט זיך אָפ אויף דער פערגעהענדינער זון און שפיעלט און צענישט זיך אין אלערליי קאָליערן. לויא בעמערקט דאָס אָבער ניט. וואָס איז איהר די זון? וואָס איז איהר כתריעלעווקע מיט איהרע אידען און מיט זייער וויין אויף ארבע־כוסות, אז ס'איז ניטאָ דער, וועמען זי זוכט? נאָר אָט דערהערט זי א קול פון הינטען:

— לויא!

— מאָקס!

און זיי שטעלען זיך אוועק א ביסעל שמועסען, היטען זיך, מע זאָל חלילה ניט בעמערקען, וואַרום כתריעלעווקע קאָן נאָך אלץ ניט לייַדען, אז א בחור מיט א מיידעל זאָלען שטעהן פראַנק און

— ניט די ביכלעך דארף מען לייענען. אט וועל איך איר געבען א ביכעל, וועט איהר וויסען „פאקראנימיר"...

און ער קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען, ציהט־ארויס פון דער חאלוועט פון די שטיוועל א קליין פערשמאלצעוועט ביכעלע און גיט דאס איבער איהר, ווי עפים א הייליגע זאך, בעט, זי זאל דאס ניט האלטען אויבען־אויף...

— וואס איז דען?

— אז מע זאגט איך, זאלט איהר ניט פרעגען פאר וואס... ליזא האט דאס ביכעל ביי איהם צוגענומען מיט דעם אייגענעם רעספעקט, ווי ער האט דאס איהר געגעבען, און אז זי איז נעקומען מיט דעם אהיים, האט זי נעחאפט א מיאוסען פסק פון דער בעל־הבית'טע, דערפאר, וואס זי, אז זי גיהט אוועק, פערגעסט זי דעם זיי־נעזונד. און אז אלע האבען זיך געלענט שלאפען, האט זי ארויסגעדרעהט דאס לעמפעל און האט זיך אוועקגעוועצט לייענען דאס ביכעל, וואס מאקס האט איהר נעגעבען. אויפ'ן ערשטען בלעטעל, גאנץ אויבענאן, איז נעשטאנען מיט גרויסע אותיות: ארבייטער פון אלע לענדער, פעראייניגט אייך!...

ב.

פון דעמאלט אן זעהט זיך ליזא מיט מאקסען אלע פארנאכט, און זי קאן זיך ניט דערמאנען, פון וואסער א מאמענט זיי זענען אריבערגענאנגען פון „איהר" אויף „דו". זי וויסט נאר, אז וען זי זעהט איהם ניט, ציהט דאס זי צו איהם, ווי מיט אייזערנע צוואנגען, און אז זיי בענעגענען זיך, וויסט זי ניט, וואוהין די צייט נעהט אוועק. זיי האבען אזוי פיעל צו רעדען, אז עס וועט, דאכט זיך, ביי זיי קיינמאל נישט אויסשפעפען זיך, און אלע, וואס ער רעדט, איז צוקער־זיס. א נייע וועלט האט ער פאר איהר אויפגעפענט מיט זיינע רעד. ביז אהער האט זי געוואוסט, אז וויל זי, ליזא, איז א דיענסט, און „פערוואריכע" איז א נגידית,

— זעה־נאָר, ווי זי האָט זיך אויסגעפּראָצעלט! א ריינע פּרינצעסין! פּסנו! קיין עין־הרע! קיין בייז אויג! פּארניץ גע־זונט און גענב חאָטש אכטונג אויף די שיך, זאָלסט נישט אריין מיט זיי אין א קאָליזשע! און דאָס קלײדעל, נישקשה, מעגסט דו אויך אונטערהויבען אין דער בלאָטע. ס'איז פּאָר מיין געלט, וואָס דו האָסט ביי מיר פּארדיענט, מעג איך דיר, דאָכט זיך, זאָגען א דעה, צי ניין?

לײזא האָט נענומען דאָס נלעזערנע טעלערל און איז אוועק־געגאַנגען נאָך חרוסת אָהן ווערטער. וואָס וועט זי איהר ענט־פערען, אזא „פּערוואַריכע", אז זי פערשטעהט אפילו ניט, אז דאָס גלעזל, וואָס די דיענסט האָט ביי איהר פּערדיענט, נעהער צו דער דיענסט, ניט צו איהר? איהר מאָסק זאָל דאָ זיין — ער וואָלט שוין וויסען וואָס צו ענטפערען אזא בורזשויקע!... א רעכ־טער יאָט, אָט דער מאָסק! ערשט היינטיגען פּאָר־פּסח האָט זי זיך מיט איהם בעקענט, נעהענדיג פון פּאָדריאָד איינמאָל פּארנאָכט אהיים. דעם גאַנצען וועג האָט ער מיט איהר נערעדט פון אזעלכע זאכען, וואָס זי האָט זיי קיינמאָל ניט נעהערט, נאָר באָלד נע־חאפט מיט'ן שכל. פון בעלי־בתים האָט ער מיט איהר נערעדט און פון ארבייטער. ביז אהער האָבען נעוועלטיגט זיי, די בעלי־בתים; אָט באָלד וועלען אָנהויבען נעוועלטיגען מיר, ארבייטער.

שוין אז זיי זענען נעווען ביי דער טיר, האָט ער זי א פרעג נעטהאָן, צי זי קאָן לייענען א ביכעל?

— א וואָסערס? א אידיש?

— פּארשטעהט זיך, א אידיש.

— פּאָר וואָס ניט? איך נעם אלע פרייטאָג ביי רב אלטערען א מעשה־ביכעל אויף איבערלייענען. אז איך לייען איבער דאָס ביכעל, גיט ער מיר איבעראכטאָג פרייטאָג איין אנדערס, דאָס הייסט, טאקי די איינענע מעשה, נאָר אין איין אנדער ביכעל. מחמת די מעשה איז א לאנגע מעשה, זי ציהט זיך פון סוכות אָן... מאָסק הערט זי אוים מיט א האלבען שמייכעל:

חרוסת

א.

— מויד! מע וועט אמאל דערלעבען וועהען דיך אנגעטהאן, צי ניין? נעם דאס גלעזערנע טעלערל און געה זיך דורך צום פעטער יאסי'ן, וועסט דו ברענגען חרוסת. אז דו וועסט אריינקומען צום פעטער יאסי'ן, זאלסט דו זאגען: „דער בעל־הבית מיט דער בעל־הבית'טע האבען אייך נעשיקט זאגען, איהר זאלט דערלעבען איבער־א־יאהר, און געבעטען, איהר זאלט זיי געבען חרוסת. וועסט שוין געדענקען, וואס מע זאגט דיר אן? צי מע דארף מיט דיר איבער'חזר'ען נאך א מאל צוואנציג?

— ס'איז ניט אזוי שווער, מע זאל דאס ניט נעדענקען אויף אויסוועניג.

און לאה די מויד (אזוי האט מען זי נערופען אין דער דיענסט, חאטש ביי זיך און ביי איהרע בעקאנטע האט זי געהייסען „ליזא") האט זיך געאיילט אנטהון יום־טוב'דיג, און חאטש דער נאנצער אנטהון איהרער איז בעשטאנען ניט מעהר ווי אין א ציצען קלייד־ל מיט א קאפטעל, נייע שיך און א סטענגע אויף די האר, פון דעסטוועגען באברעט זי זיך שוין וויים איך וויפיעל צייט און איז נאך אלץ ניט פארטיג. ס'איז תמיד אזוי: אז מע ווייל גיך, נעדויערט עס, און אז מע שלאגט האלז־און־נאקען, פאלט פון די הענד. ליזא (לאמיר איהר טהון צוליעב און רופען זי אזוי, ווי איהר געפעלט) האט זיך אנגעטהאן יום־טוב'דיג און איז צוגעגאנגען צו דער בעל־הבית'טע וווייזען, אז זי איז פארטיג. די בעל־הבית'טע (א ביסעלע שפעטער וועלען מיר זיך מיט איהר בעקענען נעהענטער) האט נעגעבען א פליעסק מיט די הענד:

חרוסת

נעשריבען אין יאָהר 1909.

האָסט דו זיך אזוי דערשראָקען? צוויי טוירטע זענען מיר טאקי, נאָר ניט פון יענער וועלט... איינער איז טוידט־שכור, דער אנ־דערער איז טוידט־הונגעריג... וועד איז דאָ טוידט־שכור און וועד איז טוידט־הונגעריג — דאָס דאַרפסט דו שוין אליין פארשטעהן, אויב דו ביזט א קלוגע... וואָס קוקסט דו אזוי? האָסט איהם ניט דערקענט? ס׳איז דאָך רויטשילד. איינגעוונקען זאָל ווערען רב יאָסי דער נגיד מיט דער כתריאלעווקער בלאָטע אינאיינעם! רויט־שילד האָט זיך נעבאָך אזוי אויסגעשמירט, אז ס׳איז איהם ניט צו דערקענען. מע וואָלט געקאָנט מיינען, אז ער האָט זיך דאָרט גע־קאטשעט מיט אלע חזירים... הערסט דו, ניטאל, ביזט טאקי א אידינע א חכמה! ושתי מעג זיין פאר דיר די כפרה! איך זעה ביי דיר דאָס שבת׳דינע פלעשעל אויפ׳ן טיש. דאָס האַרץ האָט דיר, אפנים, געזאָגט, אז מיר האָבען היינט יום־טוב אויף דער גאנ־צער וועלט און מע דארף מאכען קידוש און פארבייסען מיט אָט דעם דרייעקעביגען ממזר, ס׳זאָל אויף איהם קומען א מיתה משונה, אזוי ווי אויף זיין טאטען המנ׳ען!... לחיים, רויטשילד! לאָז גאָט געבען, המן זאָל דערלעבען איבער־א־יאָהר, און מיר זאָלען איהם וויעדער א מאָל אויפהענגען אין שוהל מיט זיינע צעהן בנים אלע אויף איין תליה, פופציג אייַלען די הויך! וואָס שווייגסט דו, ניטאל? זאָג אָמן!

אנשלאפען. זי ווערד אנשלאפען און עס חלומ'ט זיך איהר, אז מע קלאפט אין פענסטער און מע רופט זי אן ביי'ם נאמען. זי ווי'ל אויפהויבען דעם קאפ און קאן ניט. פרענט זי ליגענדיג פון בעט ארויס: „ווער איז דארטען?" און בעקומט תשובה, אז דאס איז חנה־זיסעל די שוסטערקע מיט'ן שמש פון חברה־קדישא גע־קומען צו איהר נאך תכריכים. גיטעל פערשטעהט ניט, פון וואנען עס נעמט זיך צו איהר אזוי פיעל כח צו רעדען וועגען אזא זאך, און זי פרענט ביי חנה־זיסלען נאנץ קאלטבלוטיג, גלייך ווי עס רעדט זיך וועגען א דייזשע ברויט אדער וועגען א פערטעל עוף אויף שבת: „זיי זענען פארברענט געוואָרען?" — „פארברענט געוואָרען". „ביידע אינאיינעם?" — „ביידע אינאיינעם". פאר פאלט גיטעל שיער ניט אראפ פונ'ם בעט, זעצט זיך אויף און דערהערט, ווי עטליכע הענד מיט א מאל שארען אין דער טיר, און עס שטעלען זיך איהר די האר קאפויר. קוים־קוים וואס זי רעדט ארויס:

— ווער איז?

— ס'איז מיר.

— ווער איז דער מיר?

— עפען אויף די טיר, וועסט דו וויסען, ווער איז דער מיר.

— די טיר איז אפען.

— מיר קאנען ניט געפינען די קליאמקע.

נאכ'ן קול האט גיטעל באלד דערקענט, אז דאס איז איהר מאן, און זי חאפט זיך אויף געשווינד און זי עפענט אויף די טיר און דערזעהט צוויי נפשות, אויסגעשמירטע, ווי די שדים, און טהוט א שפרונג־אפ צוריק.

— א גוט יום־טוב דיר, גיטעל! — אט אזוי רופט זיך אן צו איהר חלאווע און קאטשעט זיך אריין אין שטוב אריין אינ־איינעם מיט רויטשילדען. — זאל מיין נאמען ניט הייסען חלאווע, אויב דו ווייסט, ווער צו דיר איז געקומען! צו דיר זענען געקומען צו־גאסט לכבוד פורים צוויי טוידטע... גאט איז מיט דיר, וואס

ס׳זאל ניט ארויס דערפון קיין נייער סקאנדאל — און עפּים טאקי נאר ווי נאט אליין האט זיך אריינגעמישט און איז איהר געקומען צו הילף. נאך אידער זי האט זיך א ריהר געטהאן, דערזעהט זי, עפּים א נפש, איינגעהילט אין שווארצען, געהט איהר אקעגען. זי קוקט זיך איין אין דער פינסטערניש און זי דערקענט חנה־זיסלען. בייד ווייבער זענען גריים געווען אפּשפּרינגען איינע פון דער אנדערער און אויסשפּייען דריי מאל, ווי תמיד. נאר עפּים א פערבארגענער כח האט זיי ביידע אפּגעהאלטען, און זיי האבען ביידע מיט א מאל אנגעהויבען רעדען. זייער געשפּרעך איז געווען א קורצער, נאר זעהר א פערשטענדליכער:

— וואוהין איז אזוי שפּעט?

— און איהר וואוהין?

— איך זוך מיין מאנסביל.

— דאס אייגענע, וואס איך.

— וואו קאנען זיי זיין?

— איך זאל אזוי וויסען פון איהם.

— מיינער איז געווען אין שוהל צו דער מגילה.

— מיינער אויך דארטען.

— זענען זיי, אפּנים, פון דארטען אוועק ביידע?

— אזוי ווייזט דאס אויס.

און ביידע ווייבער לאזען־ארויס א טיעפען זיפץ און צענעהען זיך די אהער, די אהין.

קאפּיטעל אכט.

פערוויסט און פערפינסטערט איז נעבאך ניטעל געקומען אהיים, געחאפּט א קוק פארביגעהענדיג אויפ׳ן המן־טאש, און עס האט זיך איהר אויסגעדאכט, אז ער קוקט אויף איהר און זאגט צו איהר: „וואס איז די מעשה מיט חלאוונען?“ פאר צרות גיט זי זיך א וואַרף אין בעט אריין און ליגט אזוי לאנג, ביז זי ווערד

איז צו זיי קיינעם אין מויל נישט נעקומען. סיידען אפשר — אזוי האבען נעזאגט די שוסטערס — ער האָט זיך ערניץ בענע־נענט מיט שמעון־וואלפען.

ביי דעם נאָמען שמעון־וואלף האָט ניטעל אוש א ציטער נע־טהאָן. אָט דער שמעון־וואלף קאָסט איהר נעבאך נענוג נעזונד.

שמעון־וואלף איז אויך א שוסטער, אזוי ווי איהר מאָן חלאוו־נע, און האָט אויך ליעב דאָס, וואָס איהר מאָן חלאוונע האָט ליעב. נאָר ווי קומט חלאוונע צו איהם! יענער האָט א שם אויף דער גאנצער וועלט — מע רופט איהם נאָר אנדערש ניט, ווי שמעון־וואלף דער שכור. ס'איז א סברא, אז זיין טאטע איז דערפון געשטאָרבען: איינמאל שמחת־תורה האָט ער זיך אָננעטרונקען, און עס האָט זיך אָננעצונדען אין איהם דער בראָנפען און ער איז פערברענט געוואָרען, אזוי ווי א ליכט. מיט שמעון־וואלפען האָט זיך שוין אויך איינמאל געטראָפען די איינענע מעשה, האָט מען איהם אָפגעלאָשען. ניטעל האָט אָבער ניט געגלויבט, אז איהר מאן זאל זיך וויעדער א מאל צונויפגעהן מיט דעם שכור'ניק, נאָכדעם ווי ער האָט איהר געגעבען א האנד תקיעת־כף און גע־שוואירען ביי א פאָר תפילין, אז צייט ער וועט לעבען, וועט ער זיך מיט איהם קיינמאל ניט בעגעגענען. איבער דעם איז ארוים אין יענער צייט א גרויס מחלוקת צווישען חלאוונע'ס ווייב ניטעל און שמעון־וואלפ'ס ווייב חנה־זיסל. דאָס מחלוקת האָט זיך אָננעהויבען מיט ווערטער און מיט ווערטלעך, און אויסגעלאָזט האָט זיך עס זעהר מיאום: בויידע ווייבער האָבען זיך אַריינגע־פלאָנטעט איינע דער אנדערער אין די שלייערס, און מע האָט זיי קוים צעגומען. פון דעמאָלט אָן רעדען ניט צווישען זיך אָט די צוויי ווייבער, און אז זיי בעגעגענען זיך, טרעטען זיך אָפ איינע דער אנדערער דעם וועג און שפייען־אויס דריי מאל.

ניטעל האָט זיך לאנג געשלאָגען מיט דער דעה, וואָס זאל זי טהון: צי זאל זי געהן צו אָט דער הולטייקע חנה־זיסל ג־ע־וואהרע וועלען וועגען איהר מאן, צי ניין? זי האָט מורא געהאט,

קאפיטעל זיעבען.

וויפיעל די קריטיקער זאָלען ניט קריטיקירען, וויפיעל די אָפּשפּעטער זאָלען ניט לאָכען און חוזק מאכען — א וויב בלייבט אַ וויב. עס האָט נאָר אָנגעהויבען נאכט ווערען, האָט גיטעל שוין געגומען רעכטען זיך אויף איהר מאן, אז אָט קומט ער פון דער מגילה אָפּפּאסטען זיך. צוליעב דעם האָט זי איבערגערעקט דעם טיש יום־טוב'דינ און אַוועקגעשטעלט קודם דאָם, וואָם איהר חלאָווענ האָט ליעב — א פּלעשעל מיט א גלעזעל. עס קאָן זיין, אז אין פּלעשעל איז מעהר ניט געווען ווי איין גלעזעל, נאָר אפשר איז דאָרט צוליעב יום־טוב געווען צווויי גלעזלעך. דערפאר איז נעזעסען אויפ'ן טיש א דרייעקעביגער המן־טאש מיט מאָהן, א מוראַ'דינער, א גרויסער, א ברייטער, איין אמת'ער, א שוסטערשער המן־טאש. עס האָט זיך אויסגעדאכט, ווי דער המן־טאש וואָלט געוועדט ווערטער: „חלאָווענ, וואו ביזט דו? קום עס מיך!" נאָר חלאָווענ האָט ניט געהערט; ער איז נאָר געווען בשעת־מעשה ביי זיינע חברים די שוסטערס און געמאכט מיט זיי דעם גרויסען טרונק לכבוד דעם הייליגען פּורים.

אומזיסט האָט די שוסטערקע נעבאָך געקוקט דורכ'ן פענ־סטערל, זיך צוגעהערט צו דער טיר. יעדער שאָרך האָט זיך איהר אויסגעווייזען, אז דאָם נעהט חלאָווענ. נאָר חלאָווענ איז ניט נע־נאנגען; ער איז נאָר געלענגען בעת־מעשה איינער אליין אין דער בלאָטע און האָט זיך אויסגעשמועסט מיט ושתי'ן. גיטעל האָט איבערגעטראכט אויף איהר מאן אלסדינג, וואָם א וויב קאָן איבערטראכטען, און אז ס'איז געווארען רעכט שפּעט, האָט זי נעחאפּט די יופּע אויף די פּלייצעס און איז אַוועק זוכען איהר מאן חלאָווענ. זי האָט איהם ניט געפונען. די שוסטערס, מיט וועלכע חלאָווענ האָט אויסגעטרונקען לכבוד יום־טוב, האָבען איהר נעשוואָרען, זיי זאָלען אזוי דערלעבען איבער־א־יאָהר פּורים, אז חלאָווענ איז גלייך פון שוהל אַוועק צו זיך אהיים און קיין טראָפּען

ר׳ויטשילד: ניין.

חלאוונע: וואָס־זשע, א בעל־הבית?

ר׳ויטשילד: ניין, ניין.

חלאוונע: וואָס זשע דען ביזט דו, צו אלרי שוואַרצע יאָהר?

ר׳ויטשילד: איך בין... איך בין... טוידט־הונגעריג.

חלאוונע: אזא מעשה! דו ביזט טוידט־הונגעריג? המ... און איך בין טוידט־שכור... שא! אויב איך האָב קיין טעות ניט, ביזט דו נישט אפטמאל רויטשילד? יאָ, ווי איך בין א איד! איך האָב דיך באלד דערקענט, אז דאָס ביזט דו... וויבאלד אזוי, טאָמער וואָלט נעווען א סברא, ברודער רויטשילד, אז דו זאָלסט מיר העלפען ארויסקריכען פון דער דאָזיגער בלאָטע, און אויב דו פיהלסט, אז דו האָסט פיס, וואָלטען מיר ביידע זיך דורכגענאַנגען צו מיר אהיים עפּים נעמען אין מויל אריין, וואָרום עס באָמבעלט מיר אין קאָפּ, אז מיר האָבען היינט יום־טוב אויף דער גאַנצער וועלט. שמחת־תורה? פורים? — איך קאָן דיר ניט זאָגען אקוראט, נאָר יום־טוב האָבען מיר נעווים. לאָזען קומען כל מלכי מזרח ומערב און זאָגען מיר, אז ניין, וועל איך זיי אָנשפּייען אין פּנים!

עס האָט נענומען א קלייניע ווייל, ביז די צוויי האָבען זיך ארויסגעקראטשקעט פון דער בלאָטע און האָבען זיך מיט גרויס מיה געלאָזט אין וועג אריין, איינער אָנגעלעהנט אויפ׳ן אנדערען, דאָס הייסט, רויטשילד האָט אונטערגעהאלטען חלאוונען, ער זאָל ניט פאלען. מחמת אויסגעניכטערט האָט זיך ביי׳ם שוסטער נאָר דער קאָפּ — די פּיס אָבער האָבען זיך איהם נאָך אלץ געפאָלגטעט. און אז זיי זענען געקומען צו...

דא האָבען מיר בדעה איבערלאָזען אונזערע ביידע העלדען אויפ׳ן שפּאציער און אריינקוקען אויף א מינוט צו חלאוונע דעם שוסטער אין שטוב אריין, זעהן, וואָס מאכט זיין וויב ניטעל.

זעלבסטשטענדיגער; נאר אויף אזוי פיעל האָט ער אָנגעהויבען קומען צו זיך, אז אייגציגוויזן האָבען זיך אומגעקעהרט צו איהם כמעט אלע זיינע חושים. קודם כל איז ער דערגאנגען דורך זיין חוש המשוש, אז ושתי איז א איד מיט א באָרד. נאָכדעם האָט ביי איהם אויפגעוואכט דער חוש השמיעה, און ער האָט דערהערט ריינע, קלאָרע דבורים: „שמע ישראל, גוואלד, אידען, רעטעוועט!" דער חוש הריח האָט איהם געזאגט, אז זיי ביידע ליגען אין דער בלאָטע, אין דער בעריהמטער כתריעלעווקער עיפושדיגער בלאָטע. נאָר וויפיעל ער האָט ניט אָנגעוועגדעט זיין חוש הראיה אויף צו דערזעהען, ווער איז אָט דער דאָזיגער נפש, האָט זיך עם איהם בשום אופן ניט איינגעגעבען, מחמת די לבנה האָט זיך בעהאלטען אין די געריכטע וואלקענס, און די פינסטערע נאכט האָט פערשפרייט איהרע שוואַרצע פליגלען איבער נאַנץ כתריעלעווקע.

אויך רויטשיילד האָט אָנגעהויבען בים לעכווייז קומען צו זיינע געדאנקען, און דער שרעק, פון וועלכען ס'איז איהם געווען א מינוט צום טוידט, איז שטיילרעהייד אוועק פון איהם, און ביידע אונזערע העלדען האָבען בעקומען לשון. אָט וואָס פאר א מין געשפרעך צווישען זיי איז פאָרגעקומען. מיר נעבען איהם איבער פינקטליך, וואָרט אין וואָרט:

חלאוונע: וועד ביזט דו?

רויטשיילד: ס'איז איך.

חלאוונע: וואָס טהוסט דו דא אין דער בלאָטע?

רויטשיילד: נאָרניט.

חלאוונע: וועלכער רוח האָט דיך אהער געבראכט?

רויטשיילד: כ'וויים ניט.

חלאוונע: טפו זאלסט דו ווערען! וואָס ביזט דו? א בעל־מלאכה, א שוסטער?

אזא יפהפיה דארף מען שלאָגען בלאָט. און ער רוקט זיך צו צו איהר נעהענטער און נעהענטער, נאָר זי רוקט זיך אפ... זי ווילּ איהם ניט. אפּנים, דערפאר, וואָם ער האָט ליעב אָט דאָס, וואָם מע מאכט דערויף שהכל נהיה בדברו... א מכה דער מאמען, עס שטעהט ניט אן דעם טאטען איהרען, טאָמער וועט מען זאָגען אין שטאָדט, אז ושתי האָט א מאן א שכור!

— זאָל איך ניט דערלעבען אויפשטעהן פון דעם אָרט, אויב ס'וועט קומען אמאָל א טראָפען בראָנפען אויף מיינע ליפען! ושתי, דו הערסט, צי ניין? טאָמער גלויבסט דו מיר ניט, נא דיר א האָנט תקיעת־כף...

און חלאָוונע ציהט אויס זיין פעכקע גראָבע האָנד מיט די קורצע שווארצע פינגער אין דער בלאָטע אריין, און ס'איז איהם א חידוש, וואָם ושתי האָט אזא קאלטע נאסע האָנד מיט אזעלכע קאלטע גליטשיגע פינגער. ס'איז אוממעגליך זי אָנצונעמען פאר דער טאליע אזוי, אז די נשמה זאָל איהר ארויס! און ער צע־נעמט די הענד און חאפט ארום... דעם שלים־מזל רויטשילד!

קאפיטעל זעכס.

די מחקרים זאָגען, אז פון א דערשרעק קומט אלסדינג. פון א דערשרעק איז חלילה א מעוברת'ע מפיל, פון א גוטען איבער־שרעק קאָן א מענש אראָפּ פונ'ם זינען, און אמאָל, די שעה זאָל ניט זיין, בעקומען אפאָפּלעקסיע און שטארבען. זיי זענען דער־נאָנגען מיט'ן שכל, אז פון איין איבערשרעק קאָן א שכור זיך אויסניכטערען אין איין מינוט. אזוי זאָגען די מחקרים. און דעריבער וועט אונז קיין חידוש ניט זיין, וואָם אונזער העלד, חלאָוונע דער שוסטער, וויבאלד ער האָט ארומגעחאפט דעם שלים־מזל רויטשילד, אזוי האָט ער פאר שרעק זיך שוין אויסגעניכ־טערט, דאָם הייסט, ניט אויף אזוי פיעל, ער זאָל קאָנען אויפ־שטעהן פון דער בלאָטע און ווערען א מענש, ווי מע רופט עם, א

קאפיטעל פינף.

חלאוונע דער שוסטער (מיר בעטען ביי איהם הונדערט מאל מחילה, וואם מיר האבען איהם געלאזט ליגען אזוי לאנג אין דער בלאטע) האט זיך געפיהלט גאר ניט אזוי שלעכט אין זיין נייער לאגע, ווי דער לעזער שטעלט זיך פאר. עם ליגט שוין אזוי אין דער טבע פונ'ם מענשען, ער זאל זיך צופאסען צו יעדער לאגע, ווי ביטער און פינסטער זי זאל ניט זיין. קוים איז איהם בעשערט געווען, אז די בלאטע, די בעריהמטע כתרילעווקער בלאטע, זאל זיין זיין געלעגער, האט ער געזעהען אנווענדען כל המגליכקייטען, אז ער זאל ליגען ווי א מענש, און נישט גלאט אזוי לעדיג, אהן א שום ארבייט. ער האט געפייערט אויף די נגידים און האט אויסגעלאזט כל חמתו אויף רב יאסי דעם נגיד, ער זאל נישט מיינען, אז ער, חלאוונע דער שוסטער, איז חלילה שכור. ער האט איהם געשוואוירען, ער זאל אזוי דערלעבען פיהרען ויזתא'ן צו דער חופה, ווי ער הויבט ניט אן צו זיין שכור. וועט האט דאס אויסגעטראכט אויף איהם, אויף חלאוונען, אז ער איז א שכור? דאס וואכסט אודאי פון איהר, פון זיין ווייב ושתי, אייגענעזונקען זאל זי ווערען!...

ארויסגעלאזט דעם נאמען ושתי, בלייבט חלאוונע דער שוסטער שטיל און פערטראכט זיך. דער נאמען ושתי איז אריין צו איהם אין מוח, ווי א פלעקעל, וואם מע זעצט דאס אריין אין א שטיוועל אריין. ער נעדענקט, דאכט זיך, נאנץ גוט, אז אמאל האט זיין ווייב געהייסען ניטעל, פלוצים נא דיר גאר „ושתי"!... ווי אזוי איז דאס געווארען פון ניטעל — ושתי? און ניט גאר דער נאמען — זי אליין האט זיך איבערגעביטען, גאר נישט דאס ווייב, וואס פריהער. אנגעטהאן געהט זי, ווי א קייסערינע, מיט א גילדענעם ספאדעק, און איז איינגאנצען איינגעטונקען פון קאפ ביז פים אין גינגאלה. ער בעטראכט זיך, אז ס'איז גאר קיין פלאן ניט פאר איהם אצינד מיט איהר זיך צו קריענען. ארבה, מיט

דערזעהען, אז דער עולם לויפט, האָט זיך אויך נעלאָזט לויפען מיט זיינע דריבנע טריט, גלאט אזוי אין דער וועלט אַריין, איבער די בלאָטינע נאסען און געסלעך פון דעם נעבענשטען כתרילעווסקע.

נעלאָפען פֿארבײ די האלב־איינגעפֿאלענע און האלב־בעלויכטענע הייזער און הייזלעך, האָט אונזער הונגעריגער העלד פון צייט צו צייט געחאפט א קוק אַריין אהין, דורך די פענסטער, און נעזעהן קייענדיגע מיילער און שלינגענדיגע העלזער. וואָס האָבען די דאָזיגע מיילער נעקייעט אזוי נעשמיידיג, וואָס האָבען די העלזער אזוי נעשמאַק געשלונגען — איז איהם שווער געווען צו זעהן, נאָר פערשטאַנען האָט ער על־פי סברא, אז דאָס בעראַרפען זיין פרישע, זיסע דרייעקעכיגע המן־טאשען, אָנגעפילט מיט זיסען, צוקעררינגען מאָהן. וואָס צענעהט זיך אין מויל — טעם גן־עדן. און עמיצער האָט זיך אויפגעחאפט ביי רויטשילדען אינווענינ אין מאָגען און האָט איהם געגעבען א ציה ביי׳ם הארצען און א זאָג אין אויהער אריין: „נאר איינער, וואָס דרעהסט דו זיך ארום אין עולם־התוהו? עפענ־אויף א טיר, געה־אַריין און זאָג: „א גוט יום־טוב, אידען! אפשר איז פֿארהאן ביי אייך מיט וואָס אָפצופאַסטען זיך? שוין דעם דריטען טאָג אין מיין מויל ניט נעהאט"... און רויטשילד דערשרעקט זיך פאר זיך אליין. עס איז איהם נאָך קיינמאל אזא געראנק ניט נעקומען — אריינרייסען זיך צו יענעם אין שטוב אריין מעשה גזלן! און בכדי דער יצר־הרע זאָל איהם ניט ארויפ־פיהרען דער שוואַרץ יאָהר ווייסט אויף וועלכע זאכען, לאָזט ער זיך נעהן אין מיטען נאס, סאמע אין דער רעכטער בלאָטע, און שלאָגט זיך אָן אין דער פינסטער אויף עפים א ווייכס, א גראָבס און א לעבעדיגס, און ניט א פאל־אַנידער אין בלאָטע אריין, גלייך אויף אונזער העלד נומער איינס — אויף חלאָווע דעם שוסטער.

לאָמיר לאָזען ליגען א ווייל רויטשילדען און נעוואָהרע וועלרען, וואָס מאכט עפים חלאָווע דער שוסטער.

וועט דען א שטאדט דערלאזען, אז א איד זאל שבת הונגערען? מילא, וואם נאט גיט, אבי אינאיינעם, און איין איבעריגער מענש צום טיש איז דאך, אייגענטליך, נישט מעהר, ווי איין איבעריגע לעפעל... האט קיין יסורים ניט, ער וועט הונגעריג ניט אווענק־געהן, און טאמער אפילו איז די סעודה ניט אזוי פויגעלדיג, איז אויך אהן איין אומגליק, די קישקע וועט מוחל זיין, אבי מע זיצט מיט אידען ביי׳ם טיש, אויפ׳ן טיש זענען פארהאן סימנים פון שבת׳דיגער חלה, ביינדלעך פון פיש און א פאר מעשענע לייכטער פון די נעכטיגע בענש־ליכט... דאם אלסדינג, אינאיינעם נענומען, וועלן עם וועלרד בעזונגען מיט די שענע זיסע שבת׳דיגע זמירות, האט דאך דאם טאקי דעם זיעבעטען חן, און א כפרה אלע מאכלים מיט אלע פאטראוועס און נאשערייען, וואם דעם מענשענ׳ס יצר־הרע האט אויסגעטראכט, בכדי אריינצונארען אונז וואם טיעפער אין גיהנם...

גרויס איז דער כח פון דעם הייליגען אידישען שבת! איהר וועט ניט דערקענען דעמאלט ניט דעם כתריל־עווקער בעל־הבית, ניט דעם אורח זיינעם, דעם שלים־מזל רויטשילד.

קאפיטל פיער.

אפגעפאסט אזא טאג, ווי אסתר־תענית, קוים דערלעבט פאר־נאכט געהן אין שוהל הערען די מגילה, רעכט נוקם נעווען זיך אין המנ׳ען און אפגעחאפט אויף איין פוס דעם „הרב את ריבנו" מיט די איבעריגע זאגעכצען, — האבען זיך די אויסגעהונגערטע כתרי־לעווצעס אין איין אימפעט גלאזט לויפען אהיים וואם ניכער אפ־צופאסטען זיך, איטליכער „אונטער זיין וויינשטאק און אונטער זיין פייגענבוים", מיט א פרישען, א הייסען, א פורים׳דיגען המן־טאש מיט מאהן. און מחמת גרויס אימפעט, הונגער און אייליגניש, האט מען גאר פערגעסטן אן רויטשילדען, גלייך ווי עס וואלט קיין רויטשילד גאר אויף דער וועלט ניט געווען. און רויטשילד,

איהם די נאָם נישט דורכגעהן. זיי האָבען נעמאָכט אויף איהם א ליערעל:

רויטשילד איז איין עושר,
איז א גביר א נרויסער,
אָננעשטאָפט מיט נעלט
און מיט שאָלעמויזען.
זוייסט איהר, וואָכ איהם פעהלט?
מעהר ניט א פּאָר הויזען.

פּאָר קליינוואַרג האָט רויטשילד מורא, נעמט ער די פּיס אויף די פּליצעס און מיט זיינע דריבנע טריט לאָזט ער זיך לויפען אין דער וועלט אַריין. קליינוואַרג לויפט איהם נאָך און זיי הערען ניט אויף צו זינגען... דערזעהען די עלטערע און שרייען אָן אויף זיי:

— א, ניט נעראָכט זאָלט איהר ווערען, שקצים, הולטייעס, ימח־שמו'ניקעס! אין חדר אַריין, ממזרים, אין חדר אַריין!

פּאָר דעם שלים־מזל רויטשילד וואָלט אפשר געווען אין כתרי־לעווקע אלע מאל ווער ס'זאל זיך אָננעמען זיין קריוודע, און הונ־גערען וואָלט מען איהם אפשר אויך ניט נעלאָזט אזוי שטאַרק. נאָר ווער איז זיי שולדיג, אָט די שלים־מזל'ען, וואָם וועלען אייך גיכער שטאַרבען, איידער אויסציהען א האָנד?... און אויסערדעם, לאָמיר שמועסען על־פּי יושר: איז דען די שטאָדט כתרילעווקע מאקי מחויב צו טראָגען אויפ'ן קאָפּ יעדען שלים־מזל? קאַרג האָט מען אייגענע צרות מיט אייגענע וועהטיגען מיט דאגות פּרנסה? מע דאַנקט נאָט, אז מע קומט אליין דורך דעם טאָג און מע לעבט איבער ווי עס איז די וואָך מיט ווייב און קינדער.

דערפּאָר אָבער — וואָם אמת איז אמת — אז עס קומט דער הייליגער שבת, איז רויטשילד א בעוואָהרענטער מענש. אלע אידען זענען דאָך דעמאָלט אין שוהל, און רויטשילד איז פּאָר די אוינען.

אויב מיר זאלען קאנען איינטיילען די מענשלעך, וואס הונגערען, אויף אזעלכע, וואס זענען גלאט הונגעריג, און אויף אזעלכע, וואס זענען טוידט־הונגעריג, וואלטען מיר מיט רעכט געקאנט זאגען, אז אונזער העלד רויטשילד געהערט צו די טוידט־הונגעריגע, מחמת ביי אים איז אפטמאל אוועקגענאנגען גאנצע טעג מיט גאנצע נעכט, וואס ער האט אין זיין מויל ניט געהאט. און ער וואלט געווים אזוי אויסגענאנגען אין מיטען גאס, וועו א גוטע נשמה זאל זיך ניט ארומקוקען, אז אן געהט דער שלום־מזל רויטשילד. אז מע גיט אים עפים, זאגט ער זיך ניט אף, און אז מע פרענט אים, צי ער איז הונגעריג, שווייגט ער, און אז מע פרענט אים, צי איז ער שטארק הונגעריג, ענטפערט ער אויך ניט, נאר דאס גלייכ־אויסגעהונגערטע פנים זיינס קנייטשט זיך צונויף אין א מין שמייכעלע, און די איבערגעשראקענע אויגען קוקען ארף, אפנים, פאר בזיון, וואס א מענש קאן זיין אזוי הונגעריג, און א שטילער זיפץ רייסט זיך ארוים ביי אים ניט־ווילענדיג — ווער ווייסט, וואס דער זיפץ קאן בעדייטן!...

די כתריעוקער ליט, וואס האבען ליעב א שפאס, געבען אים פריהער עפים עסען און נאכדעם טרייבען זיי מיט אים א ביסעל קאטאווע:

— פאני רויטשילד, זאגט דעם אמת, וויפיעל גלעט פארמאגט איהר און וואו ליגען פארבארגען אייערע אוצרות?

רויטשילד לאזט־ארף די איבערגעשראקענע אויגען, קנייטשט צונויף דאס גלייכ־אויסגעהונגערטע פנים אין א מין שמייכעלע און שווייגט... יונגע ליט, עזות־פנימ'ער, שטעהען־זיי אים נעהענטער, טהוען איהם א ציה ביי'ם ארבעל:

— שלום עליכם, וואס מאכט א איד רב רויטשילד? וואס הערט זיך עפים ביי אייך דארט אין פאריזש?

רויטשילד לאזט־ארף די איבערגעשראקענע אויגען, קנייטשט צונויף דאס גלייכ־אויסגעהונגערטע פנים אין א מין שמייכעלע און שווייגט. חדר יונגלעך, יונגע צוצעקלעך, קליינווארג — די לאזען

איבער דער בלאָטע, נאָר מיט דריבנע טריט, און גיך־גיך, ווי א מענש, וואָס טהוט עסק און האָט קיין צייט ניט. אָפּשטעלען פּלעגט ער זיך נאָר דעמאָלט, וועז מע האָט איהם אָפּגעשטעלט.

— שלום עליכם, וואוהין געהט עס א איד רויטשילד?

רויטשילד בלייבט שטעהן, ווישט זיך אָפּ מיט דער פּאָלע דעם שווייס, קוקט מיט מאָדנע איבערגעשראָקענע אויגען, און דאָס נעל־אויסגעהונגערטע פּנים פערקנייטשט זיך ביי איהם אין א מין שמיי־כעלע, און ער טהוט א זאָג שטיל, קוים וואָס מע הערט:

— גלאָט אזוי זיך, מע געהט, טאָמער וועט דער אויבערשטער עפּים צושיקען...

אָפּגעזאָגט, לאָזט זיך רויטשילד נעהן ווייטער מיט זיינע דריבנע טריט, און דער, וואָס האָט איהם אָפּגעשטעלט, בלייבט שטעהן, קוקט איהם נאָך א ווייל, פערציהט מיט די פּלייצעס, צע־לאָכט זיך און טהוט א שפּיי:

— טפו! נאָט אייך אזא שלים־מזל!

זינט אָט דער שלים־מזל הייסט רויטשילד, געדענקט קיינער ניט אין כתריעלעווקע, אז ער זאָל עמיצען אָנמוטען מיט א בקשה וועגען עסען, בעטען א טרונק, אָדער איין אָרט אויף איבערצונעכ־טיגען, חאָטש וויסען וייסען אַלע, אז רויטשילד איז געווים הונ־געריג און אז ער האָט געווים ניט וואו דעם קאָפּ אָנצושפּאָרען. אויף א הונגעריגען איז מען אין כתריעלעווקע גרויסע מבינים, מע קאָן זאָגען, ספּעציאַליסטען. זיי וועלען אייך דערקענען אין דער פינסטער נאָכ'ן קול אַליין, וועד ס'איז גלאָט אזוי הונגעריגליך און וואָלט א בעלן געווען, מהכתיתי, עפּים איבערבייסען, און וועד ס'איז טאקי שטאַרק הונגעריג, אזוי אז ממש עס געהט איהם אוים דאָס חיות! מסתמא האָבען זיי שוין דערויף אזעלכע סימנים, ווי, להבדיל, די דאָקטוירים, וואָס וועלען אייך טרעפען נאָכ'ן דופק, וועלכער חולה איז גלאָט אזוי ניט־געזונד און וועלכער איז מסוכן חלילה אויף צו שטאַרבען.

סוכה. א פאטעפאלנאסט פון א אידען נעמען אוועקשטעלען אין מיטען שטאדט א סוכה! דאס דארף זיין רב יאסי דעם נגיד'ס ארבייט. וואס א נגיד קאן איינפאלען — איז דיר גאר קיין קאטאוועס ניט! עס וועט אבער א רוח אין זיין שוויעגער'ס טאטען אריין!...

— זאל מיין נאמען ניט היסען אחשורוש!...

און חלאוונע דער שוסטער נעמט זיך אן מיט ביידע הענד אן וואנד, טהוט א ציה צו זיך, ווי אומוואלגערען רב יאסי דעם נגיד'ס „סוכה" און טהוט א פראל אין דער ערד ארײן און ציהט זיך אויס ווי א גראף איבער דער בעריהמטער כתריעוקער בלאטע. און דארט לאזען מיר איהם ליגען א ווייל, ביז מיר וועלען אראפברענגען דעם צווייטען העלד פון אונזער נעשיכטע, וואס ער הייסט מיט א גלענצענדיגען גבירישען נאמען — רויטשילד.

קאפיטעל דריי.

מיט דעם נאמען רויטשילד האט איהם כתריעוקע געקרוינט דערפאר, ווייל ער איז געווען אין שטאדט דער גרעסטער קבצן. דאס הייסט, אזעלכע קבצנים, ווי ער, זענען אין כתריעוקע פאראן אזוי פיעל, וויפיעל שטערען אין הימעל, נאר אזא איין אומגליקליכער קבצן, אזא קבצן א שלים־מזל, — איז שוין אפילו אין כתריעוקע ניט געווען צו איהם דער צווייטער. עס געהט ארום אויף דער וועלט א וועלטל (שטאמט נעווים פון כתריעוקע), אז „צום שלים־מזל דארף מען אויך האבען מזל". זאלט איהר טאקי וויסען: א גלייכווערטעל איז, להבדיל, א תורה.

וואר איז געווען אט דער רויטשילד און פון וואנען האט ער זיך גענומען, — קאן איך אייך ניט זאגען. ער איז געווען איין ארעמאן — דאס וויסט איהר שוין, און זיין עובדה איז געווען — נעהן. איהר מיינט, איבער די הייזער? בעטען נדבות? האט איהר א טעות. זיין גאנג איז געווען גלאט אזוי א מין שפאציער

קאפיטל צוויי.

ווי אזוי האָט געהייסען יענער חכם, וואָס האָט דערקלערט מיט זיין שכל, אז פורים זענען אלע שכורים ניכטער? איך וואלט איהם געזאגט, אז ער איז מחילה א בהמה. פאר וואס זאל א שכור דורכ־לאזען אזא טאג ווי פורים, וועו ס'איז א מצוה, אז א איד זאל זיך אנטרינקען ווי א גוי און זאל זיין שכור ווי לוט? דער ערשטער וואלט פראָטעסטירט קעגען דעם חלאוונע דער שוסטער. איידער ער האָט דערלעבט דעם הייליגען פורים, זענען איהם שיער די אויגען ארויס. און אז ס'איז געקומען פורים, איז ער קודם אלעס אין שוהל צו דער מגילה, זיך אפגערעכענט מיט המן'ען, איהם אויפ־געהאנגען אויף א בוים פופציג אייליען די הויך אינאיינעם מיט זיינע צעהן בנים, און אנשטאט דעם, ער זאל געהן אהיים פער־זוכען דעם יום־טוב'דיגען המן־טאש, האָט ער זיך ארייגעזעצט אויף א וויילע צו א פאר בעקאנטע שוסטערס, גוטע ברידער, און האָט מיט זיי געגעבען א לעק און געטרונקען לחיים: „נאָט זאל געבען, אז המן מיט זיינע צעהן בנים זאלען דערלעבען איבער־א־יאהר, און מיר זאלען זיי וויטער אויפהענגען אין שוהל אלע.אויף איין תליה פופציג אייליען די הויך, בכדי מיר זאלען וויעדער א מאל קאנען נעמען צו ביסלעך בראנפען, ונאמר אמן"... פון אָט די לחיימס איז אונזער העלד געוואָרען אזוי בנילופין, אז וויפיעל ער איז ניט געגאנגען און געגאנגען, האָט ער בשום אופן ניט געקאנט טרעפען צו זיך אהיים. עס האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אז דאס געסעל, וואו ער וואהנט, שפיעלט זיך מיט איהם אין „בעהעלטער־לעך": אָט שטעהט דאס, דאכט זיך, אקעגען איהם און ווינקט צו איהם מיט א סך פייערלעך פון די קליינע פענסטערלעך, אָט טהוט ער זיך א לאז און אָט טרעפט ער מיט'ן שטערן אין וואנד אריין. פון וואנען האָט זיך געגומען אהער א וואנד? פון זינד חלאוונע איז צו זיין שכל געקומען, געדענקט ער ניט, אז דאָ זאל זיין א וואנד; ניט אנדערש, אז דאס האָט עמיצער אוועקגעשטעלט א

נעמט־צו די מתנה מיט א געלעכטער און מיט א גלייכווערטעל, ווי אלע מאל. און וועד שמועסט, אז גיטעל קומט מיט געלד פאר זיין ארבייט און איז איהם אויך מנדר א פאר מזומן'ע גראשענס, אויף פאדעם און אויף וואכם און אויף חזיר־האר, דעמאלט איז ער גאר ווייך ווי פוטער און זים ווי האניג, און האט פון זיין ווייב גיטעל און פון אלע ווייבער פון דער גאנצער וועלט בעת־מעשה איין אונגעהייער הויכע מיינונג. ער גלעט זיך דעם הויכען ווייסען שטערן (אלע שוסטערס האבען הויכע ווייסע שטערנס) און רעדט פערטראכט, מעשה פילאזאף:

— איך ווייס נישט, וואס האט דער שלמה המלך, זאל מיר מוחל זיין, געהאט צו די ווייבער, וואס ער פלעגט זיי אזוי לענגן אין דער ערד ארײן? דו ווייסט דאך, וואס שלמה המלך האט גע־זאגט אויף אייך, צי ניין?

— וואס דיין „שלמה־מלך" האט דארטען געזאגט — וויל איך גאר ניט ווייסען. דו בעסער געה אין מארק אריין נאך פאדעם און נאך וואכם און נאך חזיר־האר, און זעה נאר, פארבלאנזע ניט אין שענק אריין.

חלאוונע האט זיך אוש צעלאכט פון אוא ווילדען נעראנק.

— א משל! עס האט אזא פנים, אשטייגער כדומה, ווי מע זאל זאגען פרייטאג צונאכטס יקום־פורקן, אדער שבת אינדערפריה לכה־דודי... וואו איז דער מארק און וואו איז דער שענק! און וואס איז דאס גלאט פאר איין עובדה אין מיטען מיטוואך שבת־צונאכטס אין א שענק אריין?...

בעת מעשה צעהלט חלאוונע די גראשענס און לענט איבער די מטבעות פון איין האנד אין דער אנדערער, קוקט פילאזאפיש אויף דער סטעלי מיט איין אויג, רעכענט אוים פינקטליך, וויפיעל געלד ער בעדארף האבען אויף פאדעם, וויפיעל אויף וואכם און וויפיעל אויף חזיר־האר, און מיט א טיעפען־טיעפען זיפץ און מיט שטילע טריט לאזט ער זיך אוועק גלייך אין שענק אריין.

ניט געלאָזט, ס'זאָל אַריינפאַלען צו איהם אין די הענד אַריין א מזומנ'ער גראָשען. אומעטום, וואו ס'איז נאָר געווען שייך צו געלד, האָט זיך אַרויסגעשטעלט ניטעל. אַרבייטען האָט טאַקי גע־ פֿרבייט ער, חלאָווענע, הייסט עם (ער איז געווען, ער זאָל מיר מוחל זיין, א שוסטער), נאָר אָפּטראָגען די אַרבייט און אָפּנעמען דאָס געלד — דאָס פלעגט שוין זי אליין, ניטעל, הייסט עס. פערשטעהט זיך, אז חלאָווענען איז אזא מעשה ניט אָנגעשטאַנען.

— וואָס בין איך עפּים ביי דיר, א גנב, צי וואָס?

אזוי האָט געזאָגט חלאָווענע צו זיין וויב ניטעל און בעקומען פון איהר א קלאָרע תשובה אויפ'ן אָרט:

— חלילה! וועד זאָגט דען א גנב? ביזט נאָר א שכור. זאָג אפשר, אז ניין?

איננאַנצען אָפּלייקענען און זאָגען ניין — איז חלאָווענען איבער דער טבע. און וויעדער צוריק, נעמען און מודה זיין זיך, אז ער האָט ליעב דעם ביטערען טראָפּען, איז איהם אָבער אויך ניט זעהר איינגענעמען. פאלט ער אויף א שכל און וויל אָפּקומען מיט א וועדעל, וווי זיין שטייגער איז, מחמת חלאָווענע דער שוסטער האָט ליעב ניט נאָר א ביסעל בראַנפען — ער האָט ליעב אויך א וועד־ טעל, וווי אלע כתריליעווצעס אין כתריליעווקע. ער קראַצט זיך אין באָרד, קוקט אויף דער סטעלי און זאָגט צו זיין וויב ניטעל:

— בראָש וועד אלסדינג אָנגערופען ביי איהר מיט'ן נאָמען שכור! האָסט מיך געזוהען, איך זאָל עמיצען שיקען? איך, אז איך וויל א ביסעל בראַנפען, געה איך און קויף.

— מעגסט שוין געהן טאַקי אין דער ערד אַריין.

— אָך! אָבי מיט דיר — אין פייער און אין וואַסער!

— נא דיר און וועד אַנשטומט!

דאָס זאָגט ניטעל צו איהר מאַן דעם שוסטער און איז איהם מכבד פון יענער זייט וואַרסטאַק מיט א פליהענדיגען שטיוועל, וואָס איז שוין כמעט איננאַנצען פּאַרטיג, נאָר עס פעהלט איהם א קאַ־ רעק מיט צוויי ציילען פלעקלעך אין דער פּאַדעשווע. חלאָווענע

צוויי טוידטע

(לכבוד פורים).

פארדעדע.

„טוידטע"? „לכבוד פורים"? אין אזא יום־טוב, וואס איז א מצוה, אז א איד זאל זיך מאכען שכור און א מחבר זאל זיך מאכען נאריש, פערשטעלען זיך פאר א מארשעלאק?! איך וויים, לעזער, אז ס'איז היינט פורים און אז דו דארפסט זיך מאכען שכור און אז איך דארף זיך מאכען נאריש — און איך נעב דיר פארט א מעשה פון צוויי טוידטע — פערפאלען! דאס אויסציגע, וואס איך קאן דיר העלפען, איז נאר מיט איין עצה: אויב דו האסט שוואכע נערוון, זאלסט דו אקעגען נאכט די מעשה ניט לייענען.

קאפיטעל איינס.

חלאווע, א שווארץ, א נידעריג־געוואכסען און גוט־געפאקט אידעל, איז געווען א מענש, וואס האט ליעב געהאט דעם טרונק. א גליק, וואס ער איז געבוירען פון א אידען מיט א אידינע, אניט וואלט ער זיכער געווען א שכור. איך וועל אייך ניט ערב זיין, אז וויל ער איז געווען א איד, האט איהם די אידישקייט ניט געלאזט טרינקען א סך. עס קאן זיהר זיין געמאהלט זיין, אז טרינקען וואלט ער אפשר געקאנט פאר דריי גויים, האט ער אבער ניט געהאט פאר וואס. זיין וויב גיטעל האט געפיהרט זיינע פינאנסען,

צוויי טוידטע

(לכבוד פורים)

געשריבען אין יאהר 1909.

ביסען... אהער געקומען שלאפען... רב חיים, זייט זשע מוחל, עי, רב חיים!... רב ח־יי־ם!...

די לעצטע שטראהלען פון דער זון האבען ארויסגעשאסען דורכ'ן שוהל־פענסטער און געפאלען גלייך אויף חיים חייקינ'ס רוהיג פנים מיט די שוואַרצע גלאנצענדיגע גרייזעלדיגע האר, מיט די שוואַרצע נעדיכטע ברעמען, מיט די האלב־אפענע גוטע, שוואַרצע, הונגעריגע אויגען, און האבען דורכגעלייכט דאם טוידטע, בלאסע, שטענדיג הונגעריגע פנים דורך און דורך.

* *
*

יא, חיים חייקין האט נעהאט א גרינגען־גרינגען תענית.

אלע, די גרויסע און די קליינע, און ער ווי׳ל זיי עפּיס זאָגען, און ער קאָן נישט רעדען... ער ווי׳ל זיך פערענטפערען פאַר זיי, אז ער איז נישט שולדיג... נישט ער איז שולדיג!... וואָס איז ער, חיים, שולדיג, אז, קיין עין־הרע, אזוי פיעל אידען האָבען זיך צונויפגע־קאָמפּאניעט אלע אויף איין שטיקעל ארט, קוועטשען, דריקען, עסען איינס דאָס אַנדערע? וואָס איז ער שולדיג, אז מענשען דאַרפען יענעמ׳ס שוויים, אז מענשען דארפען מענשען־בלוט? וואָס איז ער שולדיג, אז מענשען זענען נישט דערגאַנגען צו דער מדרגה, אז א מענש א מענשען זאָל נישט טרייבען, ווי מע טרייבט א פערד צו דער ארבייט? אז אויף א פערד איז אויך א רחמנות — גאָט׳ס בעשעפענישׂ, צער בעלי־חיים?...

און חיים חיקין האלט־צו די אויגען און זעהט, זעהט אלם־דינג, די גאַנצע וועלט, אלע וועלטען, און אלץ איז העל און גרינג, און עס קויקעלט זיך ווי א רויך, און ער פיהלט, אז עס געהט עפּים פון לייב ביי איהם, פון אינוועניג, פון האַרצען, און ציהט זיך, ציהט זיך גלייך ארויס, און טיילט זיך אָפּ פון גוף, און ער פיהלט זיך גרינג, זעהר־זעהר גרינג, און לאָזט ארויס א טיעפען זיפץ, א לאַנגען, לאַנגען קרעכץ. און עס ווערד איהם גרינג. און נאָכדעם פיהלט ער — נאָרנישט, גאָלע נאָרנישט...

אז בערע דער שמש, א רויטקאָלטנוואָטע אידעל מיט א בולבעוואָטער ליפּ, איז נעקומען צו נעהן אין שוהל אריין אין די זאָקען מיט די אויסגעטרעטענע פּיאָטעס און דערזעהען, ווי חיים חייקין זיצט אַנגעשפּאַרט דעם קאָפּ ארויף, די אויגען אָפען, האָט דאָס איהם פערדראָסען. נערעכענט, אז ער דרימעלט, און האָט אַנגעהויבען וואָרטשען, בייזערען און וואַרפען זיך:

— איין עזות פון א אידען... זיך צעלעגט אביסעל... דער נראָף פּשאַנגוצקי דאַרף אזוי נישט זיצען... אפּנים, רעכט פּאַר־

„אלי ציון ועריה — קלאג, ציון, מיט אלע אלע שטעדט"... און ער פערמאכט די אויגען און זעהט: „ציון", א פארשוין, א בילד פון א נקבה, שטעהט אנגעטהאן אין שווארצען, מיט א שווארצען שלייער אויפ'ן פנים, קלאגט און ווייניט און ברעכט די הענד, בעדויערט איהרע קינדער, וואס פאלען אלע טאג, אויף פרעמדע ערדען, פאר פרעמדע זינד.

. . . . . .

צי ווילסט דו, ציון, דען ביי מיר נישט פרענגען
אויף דיינע עלענדע, וואס זיפצען אזוי שווער?
אט טראג איך זייערע גרוסען דיר אקענגען —
דיין רעשטעל, וועה! דו האסט דאך שוין נישט מעהר!...

און ער עפענט־אויף די אויגען און זעהט שוין נישט מעהר ציון, די בילד־שענע נקבה. ער דערזעהט:

פונ'ם פערפארשעטען שטויביגען פענסטער מיט די פערברוי־דיגטע שויבען קוקט־ארויין א שארפער שטראהל פון דער זון, וואס האלט ביי אונטערגעהן אויף יענער זייט שטעדטעל. און חאטש ער מאכט די אויגען צו, דאך זעהט ער דעם שטראהל, און נישט נאר דעם שטראהל אליין — די גאנצע זון, די שענע ליכטיגע זון, וואס קיינער קאן זי נישט זעהען, קיינער, נאר ער אליין! חיים חייקין קוקט אויף איהר און זעהט זי — און גארנישט! פאר וואס? דערפאר, אפנים, וואס ער איז אויסגעטהאן פון דער ווילט מיט אלע איהרע תאוות... איהם איז גוט... איהם איז גרינג... ער קאן שוין אלץ איבערטראגען... ער וועט האבען א גרינגען תענית... איהר ווייסט, ער וועט היינט האבען א גרינגען, גרינגען תענית!

און חיים חייקין האלט די אויגען צו און זעהט פאר זיך א מארנע וועלט, א נייע וועלט, אזעלכע, וואס ער האט נאך קיינמאל, קיינמאל נישט געזעהען. מלאכים עפים שוועבען איהם פאר די אויגען, און ער קוקט אויף זיי און דערקענט אין זיי זיינע קינדער,

און אז ס׳איז נעקומען ערב תשעה־באָב, פיהלט זיך חיים אַווי גוט און אַזוי גרינג, ווי נאָך קיינמאל נישט. ער פיהלט, אז נישט נאָר ער דאַרף פֿארפֿאַסטען זיך, אז נישט נאָר ער וויל עפּיס נעמען אין מויל אַריין, פֿערקעהרט — ער פיהלט, אז ווען ער נעמט עפּיס אַ האַרטע זאַך, קריכט דאָס נישט אין האַלז. עס קריכט נישט — נו!

דאָס הייסט: עס חלש׳ט טאַקי דאָס האַרץ זעהר גוט, און הענר און פּים ציטערען טאַקי; עס ציהט, עס ציהט צו דער ערד, די כהות געהען אויס, און עס מלאָסנעט, און עס נודעט אויף צו חלש׳ען. נאָר פע! וואָס הייסט? א גאַנצע וואָך געפֿאַסט און געקומען ערב תשעה באָב — נישט אויסנעהאלטען!?

און חיים חייקין נעמט זיין חלק ברויט מיט בולבעס, רופט צו די קליינע פרוידקע מיט דער קליינער בייליקע און זאָגט זיי שטי־לערהייד:

— קינדער, נאָט אייך, עסט, און די מאַמע לאָז נישט זעהען.

און פרוידקע און בייליקע נעמען דעם טאַטענ׳ס חלק ברויט מיט בולבעס, קוקען אויפֿ׳ן פֿאַטער׳ס פּנים, ווי ס׳איז טוידט, און אויף די הענד, ווי זיי ציטערען און טריסלען זיך.

און חיים קוקט, ווי די קינדער חאַפּען, עסען, שלינגען, און ער שלינגט די שלייַם, מאַכט־צו די אויגען, הויבט זיך אויף פון אָרט, קאָן זיך נישט דערוואַרטען אויף די קינדער, וואָס זענען ביי די גילזעס, נעמט מיט זיך די קינות, טהוט אוים די שיך, נעהט־אַוועק אין שוהל, קוים וואָס ער שלעפּט די פּים.

אין שוהל איז ער כמעט דער ערשטער. פערחאַפּט ער איין אָרט נעבען חזן, אויף דער איבערגעקעהרטער באנק, וואָס ליגט מיט די פּיסלעך ארויף, בעוואָהרענט זיך מיט א שטיקעל שנויץ, וואָס ער שמעלצט דאָס צו צום פּיסעל פון דער באנק, און אליין שפּאַרט ער זיך אַן צום וועגטעל פון דער ביימה, עפּענט אויף די קינות:

— קאָרג תעניתים, קאָרג תעניתים! — זאָגט חיים חייקין, און ער נעמט אויף זיך פון איצט אָן און ווייטער פאַסטען ערב תשעה־באָב אויך, צוויי טאָג רצופים, איינס נאָכ׳ם אַנדערע.

א וואויל׳ע זאָך צוויי טאָג כסדר פאַסטען. הערט איהר? מחיה נפשות!

שווער איז נאָר דאָס טרינקען! דאָס הייסט: שווער איז דאָס, וואָס מע קאָן נישט טרינקען! חיים חייקין נעמט זיך אונטער: מיט אַיין גלאָז וואַסער אַל׳ע טאָג פאַסט ער אייך א נאָנצע וואָך ביז שבת.

איהר מיינט, ס׳איז נאָר געזאָגט? בלאָטע! חיים חייקין איז א מענש, וואָס ביי איהם איז אומר ועושה — געזאָגט און געטהאָן.

די גאַנצע וואָך, וואָס פאַר תשעה־באָב, האָט ער שוין אויפגעהערט עסען, נעל׳עבט מיט א ביסל׳ל וואַסער.

וואר האָט זיך אויף איהם ארומגעקוקט? אז חייקע זיין וויב איז נעבאָך קראַנק, די עלטערע קינדער זענען ביי די גיל׳זעס, די קל׳ענערע פערשטעהען נאָך נישט. פרוידקע און בייל׳קע וויסען נאָר, אז זיי זענען הונגעריג (און הונגעריג זענען זיי תמיד), ציהט זיי נעבאָך דאָס האַרץ און זיי וויל׳ען עסען.

— היינט האָט איהר נאָך א חל׳ק ברויט. — זאָגט זיי דער פאָטער און צעשניידט זיי אויף צווייען זיין חל׳ק ברויט, און פראַדקע און בייל׳קע ציהען אוים די דאַרע שווארצע העניטל׳ך און קוועל׳ען.

— טאָטע, דו עסט נישט? — זאָגען איהם די עלטערע אויף דערנאָכט בשעת וועטשערע. — היינט איז דאָך נישט קיין תענית!

— אַסור אויב איך פאַסט! — זאָגט זיי דער פאָטער און טראַכט זיך: „אי אַפּגענארט, אי קיין ליגען נישט געזאָגט. וואָרום וואָס איז א טרונק וואַסער? וואַסער איז נישט געגעסען און נישט געפאַסט".

חיים חייקין פערשטעהט נישט, פאר וואס? דער טאג איז גרויס? איז די נאכט קלענער. ס'איז היים אין דרויסען? וואר הייסט אייך ארומדרעהען זיך אויף דער זון? זיצט אין שוהל און זאגט. פארהאן, דאנקען גאט, וואס צו זאגען.

— און איך זאג אייך, — אזוי דרינגט חיים חייקין — אז תשעה־באב איז דער גרינגסטער פון אלע תעניתים, ווייל ער איז דער בעסטער. דער בעסטער תענית!

למשל: יום־כפור א תענית. „ועניתם את נפשותיכם" שטעהט געשריבען: „און איהר זאלט פייניגען אייערע לייבער". בכדי וואס? בכדי איהר זאלט אייך אויסבעטען א גוט קוויטעל, א גוט יאהר.

תשעה־באב שטעהט נישט, איהר זאלט פאסטען, נאר איהר פאסט אליין, וואהרום ווי קאנט איהר עסען דעם טאג, ווען ס'איז חרוב געווארען דאס בית־המקדש און אידען האט מען געהרג'עט, וויבער צעשניטען, קינדער געקוילעט?...

תשעה־באב שטעהט נישט, מע זאל ווייגען, נאר עס ווייגט זיך אליין, וואהרום ווי קאן מען זיך איינהאלטען פון טרערען, אז מע דערמאנט זיך, וואס מיר האבען יענעם טאג פערלוירען?...

— איין עבירה, וואס נאר א י י ן תשעה־באב! — זאגט חיים חייקין. — איין עבירה, וואס נאר א י י ן יום־כפור...

— נו, און שבעה־עשר־בתמוז? — רופט זיך אפ איינער פון דער זייט.

— מעהר נישט איין שבעה־עשר־בתמוז! — ענטפערט איהם חיים חייקין מיט א זיפץ.

— נו, און צום־גדליה? און אסתר־תענית? — פרעגט איהם יענער וויטער.

— מעהר נישט, אז איין צום־גדליה! איין תענית־אסתר! — ענטפערט חיים חייקין וויעדער מיט א זיפץ.

— ע, רב חיים! איהר זענט דאך עפעס נאר א זוללי־וסובא'ניק אויף תעניתים!

„וואָס וואָלט זיין, למשל, וועז א מענטש זאָל נישט באַדאַרפען עסען? אי־אי־אי! מיינע קינדער וואָלטען דעמאָלט זיין אַלע אין דערהיים! אויס האַרעווען! אויס שוויצען! אויס סטרייקע־וועז! אויס ריזיקע! אויס פאַבריקען! אויס פאַבריקאַנט! אויס נגיד! אויס קבצן! אויס קנאה! אויס שנאה! אויס, אויס, אויס! — א גן־ערן! א גן־ערן!"...

אזוי טראַכט זיך חיים חייקין און פערטיעפט זיך ווייט אין חקירות און בעדויערט די ווייסטע וועלט, און עס טהוט איהם באַנג, זעהר באַנג, פאַר וואָס גאָט האָט בעשאַפען אזוי דעם מענשען, אז ער איז גאָר נישט ווייט פון, להבדיל, א בהמה...

דער טאָג, וואָס חיים חייקין פאַסט, זאָג איך אייך, איז דער בעסטער טאָג פאַר איהם, און דער טאָג פון איין אמת'ען תענית, פון תשעה־באָב, למשל, — איז פאַר איהם (ער שעמט זיך מודה זיין) א יום־טוב!

איהר פערשטעהט? אי נישט נעגעסען, אי נישט קיין בהמה, אי נישט נהנה געווען די קינדער'ס בלוט, אי פערדיענט א מצוה, אי רעכט אויסגעווויינט זיך אויף חורבן בית־המקדש.

וואַרום וויי קאָן מען ווייגען, אז מען איז זאַט? ווי קאָן א זאַטער פיהלען צרות? אום צו פיהלען צרות בעראַרף חלש'ען דאָס האַרץ!

— דער גוטער יאָהר וויסט זיי! געבען נאָך דער קישקע, האָבען מורא פאַסטען, שענקען זיי חאַבאַר דעם רבונו של עולם — א גראָשען!

אזוי פלעגט זאָגען חיים חייקין און האָט געפייערט אויף די, וואָס קויפען זיך אויס פון תענית און וואַרפען־אַריין אין צדקה־פושקע א האַרטען דרייער.

דער שווערסטער פון אַלע תעניתים איז תשעה־באָב. אזוי זאָגט די וועלט.

— ביי מיר איז היינט... א תענית. — ענטפערט זיי חיים חייקין.

— וויעדער א תענית? וויפיעל תעניתים האָסט דו דאָס?

— וויבציגער, וויפיעל טעג אין וואָך.

און חיים חייקין זאָגט נישט קיין לינגן. ביי איהם איז אָפט א תענית. און דאָך איז פּאַרהאַן טעג אזעלכע, וואָס ער עסט.

און דער טאָג, וואָס חיים חייקין פאַסט, איז ביי איהם דער בעסטער טאָג.

ראשית, איז דאָך דאָס א מצוה פאַר נאָט. מעהר מיט א שטיקעל עולם הבא, וואכסט פּראָצענט, ווערד נרעסער דאָס קאַפּיטאַל...

והשנית, נעהט נישט אוועק אויף מיר קיין פּרוטה, איך דאַרף פאַר קיינעם נישט אָפּגעבען קיין דין וחשבון. אמת, קיינער פרעגט טאַקי נישט ביי מיר; נאָר צו וואָס דאַרף איך דאָס, אז איך קאָן זיך בעגעהן אזוי?...

און וואָס איז ווערטה אָט דאָס, וואָס איך פיהל זיך עטוואָס העכער פון א בהמה? א בהמה עסט אַלע טאָג, איך קאָן מיך בעגעהן א טאָג איבער א טאָג. א מענטש דאַרף שטעהן העכער פון, להבדיל, א בהמה.

— אך, ווען א מענטש זאָל קאָנען דערגעהן צו דער מדרגה, אז מע זאָל זיך באָגעהן נאָר אָהן עסען!... איז אָבער די קישקע, צו אַלדי שווארצע יאָהר! — אזוי זאָגט חיים חייקין צו זיך אַליין, און מחמת הונגער הויבט ער אָן צו חקירה'ן, זיך אריינלאָזען אין פילאָזאָפיע.

— איבער דער קישקע, איבער דער תאוה פון עסען, נעמען זיך אַלע צרות אויף דער וועלט. איבער דער קישקע, איבער דער תאוה פון עסען, בין איך א קבצן און מיינע קינדער באַדאַרפען האַרעווען מיט'ן בלוטיגען שוויים, ריזיקירען מיט'ן לעבען פאַר'ן שטיקעלע ברויט.

אפשר טרייבט ער דאָס קאַטאָווע?... קינדער זענען נאשערס: שפּיעלען זיך מיט'ן טאטנ'ס חלק ברויט אזוי לאנג, ביז זיי בייסען־אָפּ אלע מאל א שטיקעל. דערזעהט די מוטער און הויבט אָן שרייען און הוסטען בשעת מעשה:

— רק מען עסט, רק מען עסט!

דער פאַטער קאָן דאָס נישט האַרכען, ווייל איהר אָפּענטפערען, נאָר ער שווייגט; ער קאָן נישט רעדען, ער טאָר נישט רעדען. וואָס איז ער דא? א צעבראָכענער שארבען. ער איז דאָ דער לעצטער שבלעצטער, איבערינ ביי אלעמען, איבערינ ביי זיי, אי־בערינ ביי זיך אליין.

וואָס, משטיינס נעזאָגט, אז טהון טהוט ער גאָרנישט, לחלוטין גאָרנישט; נישט מחמת ער וויל נישט, אָדער מחמת עס שטעהט איהם נישט אָן, נאָר וויל ס'איז נישטאָ וואָס צו טהון! נישטאָ און נענוג! דאָס גאנצע שטערטעל קלאָגט זיך, אז ס'איז נישטאָ וואָס צו טהון! צונויפגעטריבען, קיין עין־הרע, אביסעל אידען, א שמחה, נו־נו!

„גם זו לטובה!" — אזוי טראכט חיים חייקין. גוט, וואָס ער האָט חאָטש קינדער, אנדערע האָבען דאָס אויך נישט. נאָר ארויסקוקען אויף קינדער!?

הערט איהר? נישט גוט, אז מע דארף ארויסקוקען אויף קינדער. נישט מחמת זיי זשאלעווען איהם — חלילה! נאָר ער אליין קאָן נישט. ער קאָן נישט!

ער ווייסט, ווי אזוי די קינדער האַרעווען זיך אָן דעם טאָג; ער ווייסט, אז מע קוועטשט פון זיי ארויס דעם שוויים ביז'ן לעצ־טען טראָפען. ער ווייסט!

יעדער ביסען ברויט איז ביי איהם א טראָפען בלוט; ער טרינקט די קינדער'ס בלוט. איהר הערט? ער, חיים חייקין, טרינקט זייער בלוט. ער קאָן נישט!

— טאַטע, פאר וואָס עסט דו נישט? — פרעגען איהם די קינדער.

קינדער האָט ער, מיינסטענס, מיידלעך, און זיי זענען אויף דער „פאַבריקע", זיי אַרבייטען גילזען, און פערדיענען ווער א גילדען און ווער א האַלבען גילדען א טאָג. אי דאָס — נישט אַלע טאָג: וואו איז שבתים? ימים־טובים? וואו זענען די טעג פון „שטרייק"? דאַנקען גאָט, אומעטום, אפילו דאָ אין כתרילעווקע, וויסט מען שוין: שטרייק!

און דערפון דאַרף מען צאָהלען דירה־נעלד — א נאָס ווינקעל ערגיץ אין א קעלער.

און דערפון דאַרף מען קליידען אַלעמען און שוכען, משטיינס נעזאָנט! קליידלעך האָבען אַלע, נאָר שיך — א פּאָר אויף צווייען.

און דערפון דאַרף מען עסען, משטיינס נעזאָנט! מכות עסט מען; ברויט א שטיקעל, אָנגעשמירט מיט קנאָבעל, אמאָל א קרופּניק, אמאָל טאַראַן א שטיקעל, וואָס ברענט־ארויס דאָס האַרץ, קאָן מען נאָכדעם טרינקען, טרינקען א גאַנצע נאכט.

קומט צום עסען, דאַרף מען טיילען, אַלעמען ארויסטיילען דאָס שטיקעל ברויט, ווי לעקאַך.

— אוי דאָס עסען! אוי דאָס עסען זייערס!

אזוי זאָגט חייקע, חיים חייקין'ס ווייב, א קראַנקע נעבאַך, הוסט, הוסט גאַנצע נעכט.

— קוין עין־הרע! — זאָגט דער פּאָטער חיים חייקין, און ער קוקט, ווי די קינדער שלינגען גאַנצע שטיקער ברויט, און אַליין וואָלט ער אויך עפּים א בעלן זיין נעמען אין מויל אריין, נאָר אז ער וועט נעמען — וועלען די צווויי קלייניטשקע, פריידקע און ביילקע, בלייבען אָהן וועטשערע.

און ער צעשניידט זיין חלק ברויט אויף צווייען און גיט אוועק די צווויי קלייניטשקע, פריידקען און ביילקען.

— פריידקע! ביילקע! נאָט אייך נאָך צו שטיקלעך ברויט, וועט זיין אויף וועטשערע.

פריידקע און ביילקע ציהען־אוים די דאַרע שוואַרצע הענטלעך, קוקען דעם פּאָטער אין די אויגען אריין, גלויבען נישט:

א גרינגער תענית

דאָס, וואָס ס'האָט נישט געקאָנט אויספיהרען דער בעריהמ־טער דאָקטער טאַנער, האָט דורכגעפיהרט חיים חייקין, א קליין אָרעם אידעל פון'ם קליינעם אָרעמען כתריעלעווקע.

דער דאָקטאָר טאַנער האָט געוואָלט ווייזען, אז א מענש קאָן פאַסטען פערציג טעג, און האָט זיך אָפּגעמוטשעט בסך־הכל אויב נישט א טאָג אכט און צוואַנציג, נישט מעהר, שיער נישט נעשטאָר־בען. אי דאָס, האָט מען איהם אונטערגענאָסען מיט לעפעלעך וואַסער, געגעבען שלינגען שטיקלעך אייז, צוגעהאלטען דעם דופק — א גאַנצער טאַרראַם!

חיים חייקין האָט בעוויזען, אז מע קאָן פאַסטען א סך מעהר ווי פערציג טעג, געווינטליך נישט רצופים, נישט איין טאָג נאָכ'ן אַנדערען, נאָר דורכ'ן יאָהר זאָל זיך אָננעמען א מאה טעג — אויב נישט מעהר.

נאָר פאַסטען!

וואָס מיר טראָפענם וואַסער? וועט מיר שטיקלעך אייז? פאַסטען הייסט: נישט געגעסען, נישט געטרונקען א מעת־לעת, אמת'ע פיער און צוואַנציג שעה.

און קיין דאָקטוירים זיצען נישט ביי דער זייט, און האַלטען נישט ביי'ם דופק. שא, שטיל!

וואָס איז די מעשה?

חיים חייקין איז נעבאָך א גרויסער אביון און א מטופל מיט קינדער — און פון זיי, פון די קינדער, איז ער זיך מפרנס.

א גרינגער תענית

א בילד לכבוד תשעה־באב.

געשריבען אין יאָהר 1903.

זאָג איך: „א סך האָסט דו פון דיין משפחה!"... זאָגט זי: „מעהרער ווי דו פון דיין משפחה אודאי!"...

בקיצור, מיין משפחה, דיין משפחה — א ווארט פאר א ווארט, ווי געווינטליך מאן און ווייב, אז זיי צעווערטלען זיך; מע צע־קריענט זיך און מע בעט זיך ניך איבער, ווארום עס איז דאָך יום־טוב, שבועות אויף דער וועלט! און שבועות איז דאָך דער בעס־טער ליעבסטער יום־טוב פון אלע ימים־טובים, ווארום ווען האָט איהר נאָך אזא ליעבע, זיסע, געשמאקע זאך, ווי אז מען איז פריהער א גאנצע נאכט אויף, מע זאָגט זיך אן, ווי א פויק, מיט תקון־שבועות, מע געהט־דורך פאוואלינקע אלע תרי"ג מצוות, די גאנצע תורה הייסט דאָס, און מע שטעהט־אויף גאנץ פריה פונ'ם תקון־שבועות און גלייך אין שוהל אריין, און דאַרטען, אויפ'ן ניכטערען האַרצען, הערט מען זיך דאָס אן אביסעל פונ'ם שענעם „אקדמות" יענע טייערסטע מאכלים, פונ'ם לויתן מיט'ן שור־הבר, ווען הקדוש־ברוך־הוא האָט אליין אנגענגרייט פאר זיינע אידעלעך אין גן־ערן, ווען טייכען וועלען דאַרטען פליסען בוימעל, און דער אלטער טייערסטער וויין שטעהט שוין דאַרטען פון וועג־אן פארקארקעווט אין די פלעשער און ווארם, ווארט אויף אונז... ס'איז דאָך ניט שייך צו זאגען! וואו האָט איהר נאָך אזא אומה ולשון, ווי אידען, מיט אזוי פיעל גוטע זאכען, ווי ביי אידען?... ס'איז נאָר א נרי־זאָטע, כלעבען, ווען מיר האָבען מעהר ניט ווי איין מאל אין יאָהר שבועות!... האָט איהר ניט ביי זיך א סיגארעטל?...

וואלסט דו וועלען, איך זאל מאכען?" זאג איך: „א טייגעכץ"... זאגט זי: „א זולל־וסובא'ניק דאס איז! א טייגעכץ נעמט צו די גאנצע פוטער"... זאג איך: „לאז זיין א מאהינע"... זאגט זי: „וואס עפים א מאהינע?"... זאג איך: „וויל־סט ניט קיין מאהינע — לאז זיין קנישעס"... זאגט זי: „מיט וואס? מיט קאשע?"... זאג איך: „ס'א משל! מיט קאשע איז דאך עס שוין קאשניקעס!"... זאגט זי: „וועדליג דיין מאנסביל־שער קאפ פאר־טראגט, קומט אויס ביי דיר קאשניקעס". זאג איך: „מסתמא פארשטעהסט דו בעסער, איך וויל זיך מיט דיר ניט שפארען. איך האב פארגעסען, זאג איך, רעכענען פיש געפרעגעלטע אויף פוטער. ווי מיינסטו דו?"... זאגט זי: „אלסדינג וויל־סט זיך איהם! מיינסט אודאי קארעשלעך?"... זאג איך: „עס מעג זיין קארפ, און עס אהרט מיך ניט קיין שלייען, און מיט העכטלעך, זאג איך, וועט מען זיך אויך ניט סמ'ען, און אפילו טאמער חלילה פלאטוויצעס, וועל איך דיר אויך קיין גט נישט געבען, אבי ס'זאל זיין, זאג איך, גוט געפרעגעלט"... זאגט זי: „א טרפה'נער האלז דאס איז! איך האב מורא, דו וועסט זיך ניט אפזאגען פון גע־קאכטע פעפעריגע רויג מיט קארטאפעל"... זאג איך: „אך! מיט'ן גרעסטען כבוד! אבי ס'זאל זיין, זאג איך, נאכדעם גוטע מנישקעס"... זאגט זי: „א קישקע אהן א דנא! בלינצעס קערסט דו מיינען?"... זאג איך: „ניין, בפירוש מנישקעס! בלינצעס איז זיך בלינצעס, און מנישקעס איז מנישקעס! מנישקעס — דאס איז אזא מין מאכל, זאג איך, וואס האט א טעם פון צרות־קנייד־לעך. וואלסט מאכען צרות־קנייד־לעך, זאג איך, צי אפשר, גלאט קנייד־לעך מיט מילך?"... זאגט זי: „איהם איז קנאפ די וועלט! איך וואלט דיר אפשר מאכען א מילכיגען קאליש?"... זאג איך: „מיינסט אודאי, מיט האלעשקעס אדער מיט באלאבעשקעס?"... זאגט זי: „באלאבעשקעס? פע! א קבצנישער מאכל!" זאג איך: „ביזט דו די גרויסע גביר'טע, אפנים?"... זאגט זי: „קיין גביר'טע בין איך ניט, האב איך חאטש א משפחה א רייכע"...

ציעג הייסט עס, און הערט זיך נאָר אויף צו מעלקען, דאָס הייסט, מעלקען מעלקט זי זיך, נאָר קיין מילך ניט זי ניט; היינט נעה ציה ארויס פון אזא חיה קרעפלעך מיט ווארעניקעס! „אוי, זאָג איך צו מיין ווייב, קרעפלעך! איך וואָלט אוועקגענעבען, זאָג איך, פאר מילכיגע קרעפלעך אדער ווארעניקעס איך וויים אליין ניט וואָס! טאָמער וואָלסט דו טאקי נעזוהן, שרה־זיסעל, ס'זאָל זיין, זאָג איך, קרעפלעך, אם ירצה השם, אויף שבועות?"... מאכט זי צו מיר: „פון וואָס, למשל?" זאָג איך: „דערויף ביזט דו דאָך עפּיס א בעל־הבית'טע ביי מיר". זאָגט זי: „צו קרעפלעך בא־דארף זיין אייער — דאָס ווייסט דו?" זאָג איך: „איך וויים, פאר וואָס זאָל איך ניט ווייסען? א קונץ, זאָג איך, צו מאכען קרעפלעך מיט אייער? ווייז א בריה'שאפט אהן אייער!" זאָגט זי: „חכם בלילה! וואָס זשע טהוט מען מיט קעז?" זאָג איך: „מיט קעז וואָלט שוין נעווען נישקשה, שלעכט איז, וואָס אהן קעז!" זאָגט זי: „היינט וואָס זשע ווילסט דו?" זאָג איך: „וויל איך, זאָלסט חאָטש מאכען רעטשענע וואַרניטשקעס". זאָגט זי: „צו וואַרניטשקעס דארף מען פוטער". זאָג איך: „וואו שטעהט דאָס נעשריבען? אין ספר פראָלניק?" זאָגט זי: „דו דארפסט בעסער וויסען וואו עס שטעהט נעשריבען, דו האָסט נעלערענט אין חדר". זאָג איך: „ווייסט דו וואָס, מיין ווייב, וואָס איך וועל דיר זאָגען? אזוי ווי מיר האָבען נישט קיין אייער, און נישט קיין קעז, און נישט קיין פוטער, טא לאָמיר חאָטש אזוי אביסעל רעדען פון מילכיגס. וואָס וואָלסט דו, כדומה למשל, נעמאכט אויף שבועות צו דער סעודה, וועז דו זאָלסט, אשטייגער, האָבען מיט וואָס?" זאָגט זי: „צייט איך לעב האָב איך ניט נעזוהן, א מענטש זאָל אזוי זיין אריינגעטהאָן אין דער אכילה!" זאָג איך: „וואָס וועט דיך אהרען, אז מיר וועלען אביסעל רעדען? עס קאָסט דיך נעלט? לאָז זיך דיר דאכטען, עלעהיי דו האָסט אלסדינג, אי קעז, אי פוטער, אי אייער — וואָס פאר א מילכיגע סעודה וואָלסט דו מיר דעמאָלט מאכען?"... זאָגט זי: „וואָס

מכות און שבת קדחת, דאַרף מען זעהן חאָטש יום־טוב זיך אַנ־
טהון אַביסעל וואוילטאָג. וואָס זאָגט איהר, ניט אזוי? דעריבער
אז עס קומט ביי מיר שבועות, מעג זיך איבערקעהרען די וועלט.
פֿארהאַן פֿאר וואָס, צי ס'איז ניטאָ פֿאר וואָס, — א מילכיגע
סעודה דאָס מוז זיין, נאָר אָהן א שום תירוץ! קודם כל — ציקאָרייע
מיט מילך; דאָס איז שוין א חוק ולא יעבור, וואָרום „זי", אז
עס קומט שבועות־צייט, הויבט איהר שוין אָן צו ציהען, זאָגט זי,
דאָס הארץ נאָכ'ן גלעזעל ציקאָריע! דאָס גלעזעל ציקאָריע איז
ביי איהר, זאָגט זי, טייערער פונ'ם גאַנצען מילכיגם! מאַהלט
אייך, לאָז זיך אייך דאַכטען, אז ס'איז נאָר נערעדט אזוי; וואָרום
נאָכ'ן גלעזעל ציקאָריע ווילט זיך נאָך עפּים — למשל, בּאָרשט.
איך מיין דעם שענעם גרינעם מילכיגען שבועות'דינגען בּאָרשט,
וואָס מיט באָטווינע, מיט ציבעלקעלעך און מיט יונגע בורעקלעך
פֿארבראָקט און מיט סמעטענע פֿארווייסט. א כּפרה, הערט איהר,
אלע עסענס פֿאר איין מילכיגען באָרשט א גוטען! ביי אונז, אין
נעמיינעם גראָד, וועו עס זאָל חלילה נישט זיין קיין באָרשט, וואָלט
מען נעווים נישט אויסגעהאַלטען אידישקייט, ניט פּסח, ניט
שבועות! דער חילוק איז נאָר אין דעם, וואָס צום פּסח'יגען
באָרשט מוז מען האָבען א שטיקעל פֿלייש, אָדער א ביינדעל, אָדער
א לעפּעל שמאַלץ, און צום שבועות'דינגען באָרשט באַדאַרף מען
נישט האָבען גארנישט ניט! איז פֿארהאַן א קאַפּ מילך אויף צו
פֿארווייסען דעם באָרשט — איז גוט, אלא ניט — מוז מען זיך
באַגעהן דערמיט, וואָס ער איז געקאָכט אין א מילכיגען טאָפּ.
וואָרום מיין חאַליאַסטרע, קיין עין־הרע, מע זאָל זיך צו זיי וועלען
צולאָזען און געבען חליעפּטשען ריינע מילך, איז ניט שייך צו
זאָגען א ציעג, — דרויי ציענגען וואָלט נעווען ווינציג, און מיר
בסך הכל פֿארמאָגען אונזער אייגענם א האַלבע ציעג, מיר האָבען,
הייסט דאָס, בשותפות מיט א שכן א ציעג האָבען מיר. א ווילדע
זאך, זי געהט ביי אונז אלע מאָל אין שאָדען, און מיר האָבען פון
איהר אפּגעשניטענע יאָהר! ניט לאַנג האָט זי זיך מיישב נעווען, די

זיין מיט א בארג, איז נענוג איין פערטעל שעה, ס'זאל ניט בלייבען קיין שריד ופליט, גלייך ווי ס'איז נאר קיינמאל קיין קארטאפעל ניט געווען אויף דער וועלט אפילו! ס'איז א מחיה צו קוקען, זאג איך אייך, ווי מען עסט, קיין עין־הרע, ביי מיר. איך האב ליעב צו זעהן ווי זיי עסען, איך האב דערפון פארגענינגען. און וואר שמועסט פרייטאג, אז מע נעמט־ארויס די פרישע שמע־קענדיגע חלה פונ'ם אויוועז, רוף איך צונויף מיין חברה. און זאג זיי: „קינדער, ראטעוועט!" — זאלט איהר זעהן, ווי מע ראטעוועט — מחיה נפשות! און אז נאט העלפט, ס'איז פארהאן צו דער פרישער חלה א ראסעלפלייש, א היים, מיט קנאבעל און מיט „סאוועסט", מיט יויך הייסט עס, נעווייגטליך, מעהר יויך ווי פלייש, מע קאן זאגען כמעט סאמע יויך, דעמאלט קאן מען טונקען און טונקען — און, נישקשה, מען איז, ברוך השם, גאנץ צופריעדען. וואהרום וואס טהוט מען חלילה, אז ס'איז דאס אויך נישטא? האט מען א ברירה דעמאלט עסען חלה מיט ברויט, דאס הייסט, איך האב געוואלט זאגען ברויט מיט חלה. א בים ברויט, א בים חלה, און גלויבט מיר — פאר א הונגערינען מאגען איז דאס אויך א מאכל. והראיה, נעמט לימאנאד — איהר האט וועז געגעסען ברויט מיט לימאנאד? קיינמאל ניט? פארזוכט א מאל אויף א ציקאוועסט, נאר בתנאי, איהר זאלט זיך פריהער רעכט אויסהונגערען, אזוי, אז ס'זאל אייך חלש'ען דאס הארץ, ציטערען די הענט און ציהען די אדערען פון די פיס, וועט איהר דעמאלט בנאמנות פיהלען טעם גן־ערן. אזוי שטיפעלט דאס אפילו ביי דער צונג, ווי, געווייגטליך, לימאנאד, נאר אז מען איז הונגעריג, און מען עסט דאס מיט ברויט, איז דאס א מאכל־מלכים!

איך זעה, איהר חידוש'ט זיך, וואס איך בין אזוי קלאר אין „הלכות אכילה"? איך האב דאך אייך געזאגט, אז ביי אונז אין כתריעווקע היים איך פון די „פרעסערס", דערפאר, פארשטעהט איהר מיך, וואס איך געה מיט דעם גאנג, אז א מענטש לעבט איין מאל, ניט קיין צוויי מאל, און אז מען עסט א גאנצע וואך

און רעכענט זיך דאָרט צוויישען די גבירים, דאָס הייסט, אמאל האָט ער זיך גערעכענט נאָר צוויישען די ג ר ו י ס ע גבירים, היינט איז ער אביסעל דאָסיג, איך מיין פֿאַרדרעהט... נאָר פון דעסטוועגן נעהער זיך ניט אָן איינם מיט'ן אנדערן, זיין שאָדען אויף מיר געזאָגט געוואָרען. וואָס ער צאָהלט איבער נאָך היינט א יאָהר פֿראָצענט — וואָלט געווען גענוג פֿאר אונז ביידען.

קומען מיר, הייסט עס, א מאל צו איהם אויף קבר־אָבות — א מאל איך, א מאל „זי". מע ווייניט זיך אויס אביסעל, בייזערט ער זיך אפילו, ווי ניט ליידען, נאָר עס העלפט איהם, ווי דער פֿאראיאָהריגער שניי. ער מוז, ער מוז געבען, נישט נעלט — איז סחורה, נישט סחורה — איז א וועכסעל. ער האָט דען איין אנדער ברירה? וואָרום „זי", אז זי צעווייניט זיך, איז מען גערן, אז זי הערט־אויף: „נא ריר, הייסט דאָס, אבי ווייז ניט!"... אז זיי דערזעהען זי פון דערווייטען, ווערד זיי צעהן לעבער אין האַרצען. זיי פֿרובען זיך מיט תירוצים: „מען איז ניטא אין דערהיים, אוועקגעפאָהרען פון יאמפּעלע, שטאַרק פֿאַרנומען — בלאָטע! ווי א טוידטען באנקעס! „אונזערס" מוז אָפּגענעבען ווערען נאָר אָהן א שום תירוץ!... נאָר וואָס זאָלט איהר קלערען? ס'איז אודאי נישט נוט, אז מע דארף אָנקומען צו־נ־א מענטשען, נאָר וואָס זאָל מען טהון? ווי זאָגט מען דאָס: כל זמן שהנשמה בקרבי — איז רייב, מאָטי! א מענטש, כל זמן ער לעבט, דארף ער עסען!...

שייך זאָגען עסען? נישט צוליעב דאָס עסען לעבט א מענטש. א מענטש איז דאָך ניט קיין בהמה. א בהמה איז א בהמה, און א מענטש איז א מענטש; און א מענטש, אז ער וועט ניט עסען, פון וואָגען וועט ער לעבען? אָט דערפון אַליין קאָגט איהר שוין פֿארשטעהן, אז מע האָט א ווייב מיט, קיין עין־הרע, נייען פּיקערס, בארארף האָבען א שען פּנים א ברויט אָדער א בולקע, אז מע לעגט אוועק אויפ'ן טיש. און אפילו א שיסעל קארטאָפּעל, זי מען

נאָר איין אָפּגעריסענער נאָר, וואָס מע בארארף איהם נעבען קייען שטרוי...

וואָרום איך, מע זאָל מיך אויפוועקען אין מיטען נאכט און מיר דערלאָנגען מילכיגס, איז אבי איך בין נאָר ניט פליישיג, איז מיט'ן גרעסטען כבוד! למאי זאָל איך לייקענען? איך האלט פון מילכיגס. און ניט אזוי איך, ווי „זי". ביי אונז אין כתרי־לעווקע הייסען מיר „די פרעסערס", חאטש עסען מיר גלייך מיט אלע אידען, דאָס הייסט: קרחת אין א קליין טעפעלע. אי, די קשיא: פון וואַנען נעמט זיך דער נאָמען „פרעסערס"? לאָז מיך אזוי וויסען בייז! עס קאָן זיין, עס נעמט זיך דערפון, וואָס מיר האָבען ליעב רעדען פון עסען. למשל, איך אליין האָב ליעב ארויסצוגעהן אין מארק און שטעהן ביי די פיש. פיש איז ביי מיר דאָס חיות. פאר פיש וואָלט איך אוועקגענעבען מי יודע וואָס! און אפשר נעמט זיך עס פון דעם, וואָס מען עסט ביי אונז א סך ברויט. למשל, ביי מיר נעהט אוועק, קיין עין־הרע, א סך מעהל אויף שבת, וואָרום ס'איז פארהאן ביי מיר, ניט צו פארזינדיגען, וויר ס'זאָל קיין. איך האָב, זיי זאָלען לעבען און געזונט זיין, דריי פערטעל טוץ, און אלע, ברוך השם, האָבען אפעטיט צום עסען, מע דארף מיט זיי חלילה צום רבי'ן ניט אָנקומען, ביי'ם דאָקטאָר קיין עצות ניט פרענען. הלואי וואָלט נאָר געווען ז ו א ס צו עסען, וואָרום איך בין, לא עליכם, נישט פון די גרויסע נגידים, דאָס הייסט, חלילה נישט קיין אָרעמאָן, נאָר קיין נביר אודאי ניט! איך בין אליין א קרעמער בין איך; מאָהלט אייך, א קראָם ביי מיר אויף אלע אידישע שונאים! ס'איז נאָר איין אויסרעד, ניט קיין קראָם; איך באדארף זי האלטען צוליעב דעם קרוב, די קראָם הייסט עס. איך האָב, פארשטעהט איהר מיך, מיין אייגענס א קרוב א רייכען, פון „איהר" צד: זיין פאטער און איהר מוטער'ס מוטער זענען געווען אייגענע געשוועסטער־קינדערלעך; אפילו א ווייטליכער קרוב, נאָר דאָך א קרוב. ער איז א יאמפעלער איז ער, דאָס הייסט, ער זיצט אין יאמפעלע

מילכיגס

א חכם, הערט איהר, איז נעווען דער, וואס האט אייגנעפיהרט א מנהג, אז שבועות אין דער פריה זאל מען עסען מילכיגס. וואַרום, לאָמיר זיך ניט נארען, וואס קאן זיין בעסער און פרישער און זיסער און נעשמאקער און וועלוועלער פון מילכיגס? אמת, צו מילכיגס באדארף מען אויך האבען געלט, נאר ווי קומט דאס צו פלייש? ביי פלייש איז פארהאן פלייש און פארהאן ביינער; און מילכיגס האט אין זיך מילך, און קעז, און פוטער, און סמעטענע, און פיד־סמעטענע און זויערמילך און סיראווועטקע... היינט נעמט די מאכלים, וואס מע קאן מאכען פון מילכיגס. פון פלייש האט איהר א ווינק, א ראסעלפלייש, און עסיגפלייש, א געברא־טענס — און שוין... פון מילך אבער האט איהר קאשע מיט מילך, לאקשען מיט מילך, רייז מיט מילך, און טייגלעך מיט מילך, און באלאבעשקעס מיט מילך, און פארפעל מיט מילך, און נלאט מילך; היינט די מאכלים פון קעז און פוטער האבען דען א שיעור? באר־עכענט נאר: קרעפלעך, און וואַרעניקעס, און וואַרניטשקעס, און א קוגעל, און א מאהינע, און א טייגעכץ, און קנישעס, און מנישקעס, און בלינצעס, און צרות־קנייטלעך, און קאשניקעס, און וועטליקעס, און וועטטעו. און וויפיעל איז פארהאן מאכלים, וואס מע קאן זיך ניט אנגערענקען! למשל: קאַרוש מיט קעז, מאסליטש־קענע קאשע, און פיש געפרענעלטע אויף פוטער, און א בארשט א מילכיגער, און ראזשענקע, און מאסלינקע — אלץ אזעלכע פאט־ראוועס, וואס קיינער זאגט זיך פון דעם ניט אף, סיידען שוין

מילכיגס

(אַ מאַנאָלאָג פון אַ כתרילעווקער פרעסער).

נעשריבען אין יאָהר 1903.

חוזק פונ'ם כתרי'לעווקער נביר, דעם עקספלאָאטאטאָר בנימין לאס־טעטשקע. ער האָט צו איהם אזוי געזאָגט:

— אלע מאל זאָגען מיר די הגדה און איהר עסט די קניידלעך; נאָר וו'נאסטאָיאשטשעיע וורעמיא זאָגט איהר די הגדה און מיר עסען די קניידלעך... לחיים, בורשוי, זאָל נאָט געבען, איהר זאָלט ווערען א פראָלעטאַרי אזוי ווי מיר!... לשנה הבאה בקאָנסטיטוציע!...

דער עפילאָג פון דער טראָגעדיע.

עס איז שוין געווען ארום האלבע נאכט, און דער ארעמער נגיד בנימין לאסטעטשקע מיט זיין הויזגעזינד זענען נאָך אלץ געזעסען ארום טיש, נאָך אלץ אין איין שרעק! אויפ'ן טיש איז נאָך אלץ געשטאנען דאָס „אומגליק" — דאָס הויכע, דאָס קיילע־כיגע, מיט דער שמאטע איבערגעדעקט. די „חברה־לייט" האָבען אָנגעזאָגט פאר'ן אוועקגעהן, זיי זאָלען בלייבען זיצען צוויי שעה אויף די ערטער, אניט — ווען זיין שלעכט... יענע נאכט איז אין דער שטוב קיינער נישט נעשלאָפען; מע האָט נעראָנקט גאָט, וואָס מען איז ארויס מיט'ן לעבען...

— נו, און וואָס איז געווארען מיט יענעם הויכען קיילעכיגען „אומגליק", וואָס אויפ'ן טיש, מיט דער שמאטע איבערגעדעקט?... אזוי פרעגט דער נייגיעריגער לעזער. און מיר בערוהיגען איהם: א בלעכענע פושקע פון שוהוואכס, אָנגעפילט מיט מצה־מעהל, איז נישט געפעהרליך. זי מעג שטעהן טויזענד יאָהר, ווען זי נישט אויפרייסען, סיידען חלילה... א גוטען יום־טוב!

— איהר זיצט דאָ אין דער ליכטיג ביי א גלאָז ווײן און פּראָנדזיוועט דעם הײליגען יום־טוב, און מיר, אַרעמע פּראָלעטאַריער, פּראָפּאַדאַיען פון הונגער. איך געפּין, אז ס'איז ניעסקראַוועלוועט. איך פּריקאַזעווע אייך, איהר זאָלט הייסען אונז אָפּגעבען אייער יום־טוב'דיגע וועטשערע און איהר זאָלט נישט סמיען ארויסלאָזען א פּיפּס, נישט עפענען קיין פענסטער, נישט רופען קיין פּאָליציע און טאָמו פּאַראָבנאַיע, ווארום מיר וועלען מאכען פון אייך אש... חבר משה, ווא איז די באָמבע?...

. . . . . .

די לעצטע עטליכע וועלטער זענען שוין געווען געגנג, דאָס נאנצע געזינדעל זאָל בלייבען ווי געלעהמט, ווי צוגעקאָווועט צו די ערטער. נאָר אז דער „חבר משה", א שווארצער שוסטער־בחור מיט א שווארצער פּאטלע און מיט שווארצע פינגער, איז צוגענאנגען צום טיש און האָט געגעבען א שטעל־אווק עפּים א הויכע זאַך און א קייליכיגע, איבערגעדעקט מיט א שמאטע, — איז פונ'ם נאנצען הויזגעזינד געווארען דאָס, ווא ס'איז אמאָל געווארען פון לוט'ס ווייב, אז זי האָט זיך אויסגערעהט, געוואָלט זעהן, ווא איז געווארען פון די שטערט סדום און עמורה...

און זלאטקע די דיענסטמויד האָט מיט קלאָפענדיגע צייהן אונטערגעטראָגען צום טיש פריהער די הייסע פעפעריגע פיש, נאכדעם די יוך מיט די פעטע קנידלעך, לאטקעס און פאלירטשיקעס מיט אלע אנדערע גוטע זאכען, און חברה האָבען דאָס אויפגעקלאפט מיט אזא אפעטיט, נלייך ווי זיי האָבען טאקי באמת שוין לאנג נישט געגעסען, און האָבען אלע מאָל פערטרונקען מיט ווין, און האָבען זיך געגעבען דאָס ווארט, נישט איבערלאָזען קיין טראָפּען, אפילו דאָס איז מיט דער זרוע מיט'ן כרפס מיט'ן מרור מיט'ן חרוסת האָבען זיי צורעכט געמאכט, נישט איבערגעלאָזט קיין זכר, קיין סימן פונ'ם סדר, אחוץ די הגדות. און בשעת מעשה האט דער גענעראל־רעדנער, שמואל־אבא פינגערהוט, נאָך געמאכט

גלייך ווי זיי אליין זענען נאָר־וואָס ארויס פון מצרים. מיט א קנאק האָט דער יונגסטער פון די פרינצען אָפּגעקלאָפּט די פיער קשיות, און דער פאָטער דער מלך, בנימין לאָסטעטשקע, האָט גענומען לאַנגזאַם, מיט זעהר א שענעם נינון, אויף א הויך קול, ענטפערען איהם א תירוץ, דעם אלטען תירוץ: עבדים היינו — קנעכט זענען מיר געווען, לפּרעה במצרים — ביי פּרעה'ן אין מצרים, האָט אונז גאָט ארויסגעצויגען פון דאָרטען מיט א שטאַרקער האנד און מיט גרויסע וואונדער, בעצאָהלט פּרעה'ן מיט צעהן שענע מכות... און האָט גענומען אויסרעכענען אויף א קול און מיט א ניגון די שענע מכות. פּלוצים...

ו.

פּלוצים האָט זיך דערהערט א קלאָפּ אין מהיר, און נאָך א קלאָפּ, און נאָך צוויי קלעפּ. וועך זאָל דאָס זיין?... „עפענען, אָדער נישט עפענען?"... און עס איז געבליבען, אז יאָ עפענען, וואָרום דאָס קלאָפּען איז געוואָרען וואָס וויייטער אלץ שטאַרקער און שטאַרקער, און דער מלך און די מלכה און די פרינצען זענען אלע געבליבען שטיל, און זלאטקע די דינענסטמויד האָט געעפענט די טהיר, און אין שטוב זענען אריין דאָס גאנצע בינטעל בחורים מיט זייער לידער, שמואל־אבא פינגערהוט, בראש, מיט א בריייטען „גוט יום־טוב!"... אונזער נגיד בנימין לאָסטעטשקע, חאָטש די נשמה איז איהם שוין געווען אין די פּיאָטעס, האָט זיך אָנגענומען מיט הארץ און האָט א זאָג געטהאָן צו דער חברה:

— א גוט יום טוב, א גוט יאָהר. סקאָצעל קומט. וואָס וועט איהר זאָגען גוטס?

איז ארויסגעטראָטען שמואל־אבא פינגערהוט, דער ענערגעל־דערנער, מיט א דרשה, ווי זיין שטייגער איז, אויף דער געמישטער האַלב־רוסישער שפּראַך, און האָט אזוי געזאָגט:

מיר מוזען נאכגעבען, אז כתריעלעווקע, וואס טאנצט־נאך אדעס און אלע אנדערע גרויסע שטעדט, איז נאך אזוי ווייט נישט פאר־געשריטען, אז אזא עקספלאאטאטאר, ווי אונזער נגיד בנימין לאם־טעטשקע, זאל עפענען די שאפעס, צעטיילען פאר די ארעמע לייט די מצות מיט די אייער מיט די ציבעלעס מיט די קארטאפלים מיט'ן געזונעשמאלץ און מיט'ן ווין אויף ארבע כוסות, און אליין זאל ער בלייבען מיט ווייב און קינדער אט אזוי ס... איך בין אבער איבערצייגט, ווי צוויי מאל צווייי איז פיער, אז מיינע כתריעלעווקער עקספלאאטאטארס וועלען דאס זיכער טהון, זאל נאר פריהער בע־ווייזען אדעס, אדער יעהופעץ, אדער אנדערע גרויסע שטעדט אזא מין ביישפיעל. כתריעלעווקע, מיינע ליעבע פרייגד, איז נישט מחויב צו זיין די ערשטע אויפ'ן יריד...

ה.

מיט א ריינעם געוויסען, איין אויסגעאדענער, א יום־טוב־דיגער, האט זיך בנימין לאסטעטשקע אוועקגעזעצט מיט ווייב און קינדער די ערשטע נאכט פסח צום סדר, רוהיג און אויפגעלעגט, טאקי ווי איין אמת'ער מלך, וואס פיהלט זיך גוט אין זיין מלוכה. אין דער רעכטער האנד האט ער די מלכה, שרה־לאה זיין ווייב, אויסגעפוצט יום־טוב'דיג מיט א נייער זיידענער פאטשיילע, פון וועלכער עס קוקען־ארוים צוויי לאנגע באמבעלדיגע אויהרינגלעך פון עכט זילבער 84טע פרוב, און ארום טיש די קינדער, די פרינצען מיט די פרינצעסינס — א גאנצער בוקעט פון אויסגע־צוואגענע קעפלעך, רויטע בעקלעך, בלישטשענדיגע אויגלעך. אפילו זלאטקע די דינסטמויד, וואס א גאנץ יאהר איז זי איינגעשפאנט אין יאך און ארבייט ווי איין עזעל, האט זיך אויסגעצוואגען און אנגעזיפט מיט פאטשולי־זייף און אריין אין א ניי סיצען קלייד מיט נייע „באטינקעס" און מיט א בריייטער רויטער סטענגע אויפ'ן שווארצען גלאנצענדיגען שטערן. אלע פיהלען זיך גוט, מחיה, פריי,

קיין עין־הרע, יונגע לייט, וואָס קאָנען נעהן אַרבייטען און פּאַר־
דינען אויף פּסח. דריטענס, איז היינטיגס יאָהר ביי אונז א נע־
רעטענישׂ אויף אַרעמע לייט, פּראָהאן מעהר נעמערס, ווי נעבערס;
פּיערטענס — ס'איז א בזיון צו זאָגען, מיר האָבען שוין כּישט פּון
נאָנץ פּריה אָן א צעברעכענעם גראָשען אין דער קאָסע. טאָמער
גלויבט איהר נישט, נאָט זעהט.

און דער גבאי ראשון פּון קאָמיטעט האָט זיי איבערגעקעהרט
זיינע אלע קעשענים אויף דער לינקער זייט, בעוויזען אויג־אויף־
אויג, אז ער איז נקי, ריין ווי נאָלה. דאָס בינטעל איז נעבליבען
אָהן לשון, נאָר דער לידער, שמואל־אבא פינגערהוט, האָט א פּה
קדוש — מע דאַרף איהם די צונג נישט פּיקען. ער האָט זיך אָנ־
געהויבען צום נבאי מיט א נאָנצער דרשה האָלב אידיש, האָלב רוסיש:

— זשאל, וואָס איהר האָט נישט אָנגעהויבען פּונ'ם סוף,
וואָלט איהר פּאַרשפּארט טראָטיען אזוי פיעל פּאַרשׂ פּאָנאָפּראָסנאָ.
נאָר איך וועל אייך געבען א וואָזראָשענע אויף אלע אייערע דא־
וואָדען. וואָפּערווייך, וואָס מיר זענען חאָלאָסטיאָקעס — איז דאָס
פּאַר אייך א מעלה: ווינצינער אַרעמע לייט אין שטעדטעל. וואָ־
ווטאָריך, וואָס איהר זאָגט: אַרבייטען — סריעלאיטע אָדאָלזשע־
ניע! גיט אונז אַרבייט, וועלען מיר אייך איבערקעהרען די וועלט!
ווטרעטיך, וואָס איהר זאָגט: אַרעמע לייט, איז אין דעם שולדיג
דער קאָפּיטאָליזם ס'אָדנאי סטאָראָני און די עקספּלאָאַטאַציע פונ'ם
פּראָלעטאַריאַט ס'דרונאי סטאָראָני. א ווטשעטוויאָרטיך, וואָס
איהר וויווראָטשעווועט די קעשענים אויף דער לינקער זייט, איז
דאָס נישט קיין דאָקאָזאָטעלסטוואָ. מיר סאָמניעוואָיען זיך נישט,
אז ביי אייך אין דערהיים, נאָפּרימער, זענען די שאָפּעס אָנגעפּאָקט
מיט מצות, אייער, ציבעלעס און קאַרטאָפּלים און נענזענשמאלץ
און טאָמו פּאָדאָבנאָיע, און וויין אויף אויף ארבע כוסות... איהר
זענט אלע בורזשוקעס און בעזסאָוועסטנע עקספּלאָאַטאָראָרעס —
און באָלשע ניטשעוואָ! טאָווארישטשי, קומט לאָמיר נעהן!...

געווען אַנצוקוקען אונזער נגיד בנימין לאַסטעטשקע, ווי ער זיצט אין „קאַמיטעט" דעם לעצטען טאָג וואָס פאר פסח און האַלט אין איין אַפּאַגען:

— נישטאָ קיין נעלט!... אויסגענאַנגען!... האָט קיין פאר־איבעל נישט!...

— דערלעבט איבער א יאָהר, — האָבען איהם געענטפערט די „אַפּגעזאַנטע" אַרעמע לייט און צוגעלעגט אונטער דער נאָז: — און איהר זאָלט קומען צו אונז נאָך מעות־חטים...

איינס נאָך דאָס אנדערע זענען די אַרעמע לייט ארויס פון „קאַמיטעט" מיט לעדיגע הענד און מיט רויטע פנימ'ער, ווי פון א שוויץ־באָד, נעשאָלטען די נגידים אויף וואָס די וועלט שטעהט — ס'זאָל פאלען אין ים אריין.

צוויישען די לעצטע „אַפּגעזאַנטע" איז געווען א גאנץ בינטעל בחורים, אַרבייט־יונגען, וואָס דרעהען זיך אום א גאנץ ווינטער אָהן א שטאָך ארבייט. מע האָט שוין פערקויפט פון זיך אלץ, וואָס מע האָט געהאט. איינער האָט פערזעצט א זילבערנעם זיינגער און פאר'ן גאלד נעקויפט פאַפּיראָסען, און אלע בחורים האָבען גע־רויכערט, אום צו שטילען דעם הונגער אלע בחברותא — מעשה קאַמונע... געקומען אין „קאַמיטעט", האָט דאָס בינטעל בחורים ארויסגעשטעלט פאר'ן נענעראל־רעדנער איינעם, א דאמסקי שניי־דער, מיט'ן נאָמען שמואל־אבא פינגערהוט. און האָטש שמואל־אבא פינגערהוט איז געווען דער נענעראל־רעדנער, פון רעסטוועגען האָט איהם דאָס נאנצע בינטעל מיטגעהאָלפען, און אלע האָבען גע־רעדט, גע'טענה'ט, אז זיי געהען־אויס פון הונגער, ממש זיי פאלען מיט'ן פנים צו דער ערד. דער נבאי ראשון פון „קאַמיטעט", בנימין לאַסטעטשקע, האָט זיי געלאָזט רעדען, און אז זיי האָבען אויסגעלאָזט, האָט ער אָנגעהויבען בזו הלשון:

— האָט קיין פאראיבעל נישט, אייערע רעד זענען ארויסגע־ווארפען. ערשטענס, זענט איהר נישט קיין באווייבטע, און מיר געבען מעות־חטים נאָר פאר באווייבטע; צווייטענס, זענט איהר,

קע איז דער „פרינציפ" נאָך נישט אריין אין דער מאָדע. די וואָס געבען נישט, געבען נישט דערפאר, ווייל זיי האָבען נישט... ערב פסח אָבער, אז עס קומט צו מעות־חטים, איז דאָס אויך קיין תירוץ נישט. אין כתריל־עווקע געהט א שפריכוואָרט: „יעדער איד איז מחויב אָדער געבען מעות־חטים, אָדער נעמען מעות־חטים...

מאָדנע מענשען די כתריל־עווקער אידען! טויזענדער יאָהרען זענען אוועק, זינט זייערע עלטער־עלטער־זיידעס האָבען זיך בעפרייט פון גלות־מצרים, קאָנען זיי זיך נאָך עד היום נישט אָפגעווענען פון צו עסען מצות אכט טאָג דורכאַנאַנד אלע יאָהר, און איך האָב זעהר מורא, אז דער דאָזיגער טרוקענער מאכל וועט נאָך לאַנג־לאַנג נישט אַרויס פון דער מאָדע... א נאַנץ יאָהר וועט אייך א כתריל־עווקער איד שוואָלען פון הונגער, און קומט פסח, מעג זיך איבערקעהרען די וועלט, מוז ער זיין פערזאָרגט מיט מצות! עס איז נאָך נישט געווען דער פאל, אז א איד זאָל דאַרט שטאַרבען פסח פון הונגער. און טאָמער מאכט זיך א מאל אזא פאל, דאַרף מען איהם פערשרייבען אויפ'ן חשבון פונ'ם יאָהר, דאָס הייסט, ער איז געשטאָרבען נישט חלילה מחמת דעם, וואָס ער האָט נישט געהאָט די אכט טאָג פסח קיין מצה, נאָר מחמת דעם, וואָס ער האָט נישט געהאָט קיין חמץ אין די 357 טעג פון א נאַנץ יאָהר. עס איז, פערשטעהט איהר מיך, א גרויסער אונטערשיעד!

ד.

נישטאָ איין זאָך אויף דער וועלט, וואָס זאָל נישט האָבען קיין אויסנאָהם. דאָס יאָהר, וואָס מיר בעשרייבען אונזער געשיכטע, איז געווען פאר כתריל־עווקע אזא יאָהר, וואָס מע האָט אזעלבעם קיינמאָל נישט געהערט. עס האָט זיך ארויסגעוויזען, אז נעמערס אויף מעות־חטים זענען מעהר ווי געבערס. מע זאָל זיך נישט שעמען פאר לייטען, וואָלטען כמעט אלע אידען דאָרטען זיך נישט אָפגעזאָגט פון צו נעמען מעות־חטים... א צער־בעלי־חיים

היינט וועט שמועסט ערב פסח ביי׳ם צונויפנעמען „מעות חטים" — א! דעמאלט מעגט איהר זיך פערגינען א קוק טהון אויף בנימין לאסטעטשקע חאטש פון דער ווייטען. איך וויים נישט, אויב דער גרעסטער כלל־טהוער פון דער גאנצער וועלט האט פאר דעם ברענענדיגסטען וואהל־קאמפף אמאל אזוי געשווויצט, ווי אונזער לאסטעטשקע שוויצט גאנצע פיער וואכען פאר פסח! ער שווערט, אז פון פורים ביז פסח שלאפט ער אין אנטהון! לאמיר איהם גלויבען אויף נאמנות, וואהרום וואם קומט איהם ארויס פון דעם? קיין געלד פאדערט ער נישט פאר זיין טרחה. אי, איהר וועט זאגען, ער טהוט עס צוליעב כבוד? זאל זיין אזוי. וואם קאן עס אייך אהרען? יעדער מענש וויל כבוד; אפילו שרות האבען עס נישט פיינט. מיר וועלען די נאטור פונ׳ם מענשען נישט איבערמאכען — פארפאלען!

ג.

דער מנהג פון צונויפנעמען מעות־חטים פאר ארעמע לייט אויף פסח איז זעהר אין אלטער מנהג, זעהר א קאנסערוואטיוו מיטעל פון „פילאנטראפיע"; דאך, מיין איך, איז ער נישט אזוי ביטער, ווי די היינטיגע ווילען אונז איינרעדען. זיי זאגען, אז „פילאנטראפיע איז א שחיטה פאר דער נעזעלשאפט". איך וויל מיך מיט זיי אין חקירות און אין פאלעמיק נישט אריינלאזען. איך וויל נאר זאגען, אז נאך מיין מיינונג, איז דא נאך א פיעל ערגערער מנהג: וואם די נגידים ווילען נישט געבען, און וואם מע דארף ביי זיי רייסען פון די צייהן. און נאך טויזענד מאל ערגער איז דאס, וואם די שענע מענשען, וואם ווילען נישט געבען. ווילען אייך איינרעדען א קינד אין בויך, אז דערפאר געבען זיי נישט, וויל ס׳איז פארהאן ביי זיי א „פרינציפ"... פאר אזעלכע מענשען זאלט איהר אנטלויפען; אזעלכע מענשען זענען טרוקען, ווי א טרוקען פישעל, און אומעטיג, ווי א קאץ... דאנקען גאט, וואם אין כתריעלעוו־

ווי אייזען! ווי הערינג אין א פּאָס האָבען זיי זיך צונויפּגעפּאָקט אלע אויף איין אָרט, און זיי פּרעסען איינס דאָס אַנדערע לעבעדיגערהייט. א שטיקעל גלעק אט דאָס אמעריקע, וואָס נעמט־צו פון דאָרטען אלע יאָהר כמעט צוויי מאל אזוי פיעל, וויפיעל עס שטאַרבען־אויס פון הונגער, פון פּאָגראָמען און פון אַנדערע שלעכטקייטן, זעהט איהר דאָך, אז נאָט וויל, איז נאָך דא אין כתרי־עווקע א איד א נגיד, וואָס הייסט בנימין לאָסטעטשקע, וואָס אלע זענען איהם מקנא, וואָס ער דארף נישט אָנקומען צו קיינעם, אחוץ צו זיינע רייכע מחותנים. מאהלט אייך, אָנקומען צו א רייכען מחותן איז עפּעס אויך נישט אזא זיס שטיקעל ברויט, מחמת דאָס רוב רייכע מחותנים זענען בטבע, נישט אויסגערעדט זאל זיין, גרויסע חזירים... פון דעסטוועגען איז בנימין לאָסטעטשקע פּאָרט דער נגיד אין כתרי־עווקע. אז מע דארף א מאל א טובה, וואוהין געהט מען? צו בנימין לאָסטעטשקע. און בנימין לאָסטעטשקע הערט אויס, העלפּט א מאל מיט אַיין עצה, א מאל מיט א גוט וואָרט, א מאל מיט א קרעכץ — גוט איז אויך דאָס, וואָרום אָהן דעם וואלט דען נעווען בעסער? אלע איין שוואַרץ יאָהר.

וואָס איז דער חילוק פון א כתרי־עווקער נגיד ביז, למשל, א נגיד אין יעהופּעץ? די יעהופּעצער נגידים האָבען וויכע הערצער, קאָנען נישט צוזעהן דעם צער פון די אָרעמע לייט, האלטען זיי פּערמאכט די טהיר, שטעלען־אוועק א שווייצאר ביי דער שוועל, לאָזען נישט צו קיין בן־אָדם, וואָס געהט נישט אָנשטענדיג אָנגעהאָן. און אז עס קומט דער ליעבער זומער, הויבען זיי זיך אויף ווי די שוואלבען און פאָהרען־אוועק קיין אויסלאַנד — געהט זוכט זיי! אָנו, זאל פרובען א כתרי־עווקער נגיד אזוי טהון, וועט מען איהם די ביינער צעטראָגען! צי ער וויל, צי ער וויל נישט — בנימין לאָסטעטשקע איז ראש וראשון אין קהל. אין אלע צדקה־זאכען איז ער דער ערשטער, נישט נאָר אויף צו נעבען די ערשטע נדבה, נאָר אויף צו נעמען דאָס שטעקעל, מחילה, און געהן פון שטוב צו שטוב צונויפּגענעמען נדבות פון אָרעמע לייט פאר אָרעמע לייט.

ווערך!" — און צוגענומען די שטיוועל. אָדער א איד איין אָרע־מאן איז נענאָנגען איבער די הייזער — דאָנערשטאָג איז געווען די מעשה — האָט מען איהם זאָסטעמפּעט ערגיץ אין א גענסל, צו־נעשטעלט איהם א פּיסטויל גלייך אין פּנים אַריין און אויסגעטרייי־סעלט ביי איהם וואָס ער האָט געהאָט. אָדער הערט א מעשה, וואָס א אידינע דערצעהלט... נאָר וואָס א אידינע דערצעהלט ווי איך אייך נישט איבער'חור'ען; א פּרוי האָט שוואַכע נערוון, די צייט איז איין אומרוהינע, עס קאָן זיך איהר אויסווייזען א קוצע קוה פּאר א בארנבוים... איך ווי נישט נעמען אויף זיך „די פּער־אנטוואָרטליכקייט פּאר דער נעזעלשאפט"...

בקיצור, עס איז אוועק אין כתריעווקע א סדרה עקספּרא־פּריאציעס, איינע שרעקליכער פון דער אנדערער. עס איז נעווארען א מורא צו לעבען אויף דער וועלט, און מע האָט אָנגעהויבען בענקען נאָך די אלטע גוטע יאָהרען, וועו איין פּריסטאַוו, וואָס פלעגט נעמען א קערבעל, האָט געקאָנט האלטען א גאנצע שטאָרט ביי זיך אין זשמעני, און מע האָט אָנגעהויבען בעטען גאָט און תפלה טהון:

— גוואלד, רבונו־של־עולם, השיבנו נאזאד, האַרצעדינער פּא־טער, חדש ימינו כקדם!...

דאָס איז אָבער נאָך אלץ נישט מעהר ווי א הקדמה. די מעשה הויבט זיך ערשט אָן.

ב.

בנימין לאָסטעטשקע איז דער נרעסטער נגיד אין כתריעווקע. אויסרעכענען זיין גרויסקייט האָט נישט קיין שיעור. ערשטענס, האָט ער מחותנים רייכע אויף דער גאנצער וועלט. די מחותנים זענען שוין איצט נישט אזוי רייך, ווי זיי זענען נעווען אמאָל, איבער היינטיגע צייטען מיט היינטיגע אָנזעצען — ס'איז נאָר קיין חידוש נישט; א חידוש איז נאָר, ווי אידען האלטען זיך נאָך, און ווער שמועסט די כתריעווקער אידען — זענען שטאַרקער

א פסח'יגע עקספּראָפּריאַציע

א.

כתריל'עווקע האָט פון תמיד אַן נאָכנעטאַנצט אַדעם; נאָר פון זינט עס האָבען זיך אָנגעהויבען די בהלות, טרעט כתריל'עווקע נישט אָפּ פון אַדעם אויף קיין האָר: אין אַדעם א סטרייק — אין כתריל'עווקע א סטרייק; אין אַדעם קאָנסטיטוציע — אין כתריל'עווקע קאָנסטיטוציע; אין אַדעם א פּאָגראָם — אין כתריל'עווקע א פּאָגראָם. אייגער א ליץ האָט אַרויסגעלאָזט א קלאָנג, אז אין אַדעם האָט מען אָנגעהויבען זיך אָפּשניידען די נעזער, האָט מען אין כתריל'עווקע געגומען שאַרפען מעסערס; א גליק, וואָס אין כתריל'עווקע גופא האָט מען ליעב קוקען אויף יענעם, דעריבער האָט יעדער נעווארט, ביז דער ערשטער וועט זיך אָפּשניידען די נאָז. און מע ווארט נאָך ער היום...

נאָך אזא מין הקדמה וועט שוין קיינעם קיין וואונדער נישט זיין, וואָס עס נעהט נישט אַוועק כמעט א טאָג, מע זאָל נישט לייענען אויף די נאָזעטען אלע מאָל איין אַנדער אומגליק פון כתריל'עווקע: ווי אזוי „חברה" האָבען זיך אַריינגעהאָפּט צו א בעקער און האָבען עקספּראָפּריאירט דאָס נאָנצע געבעקס, אַדער ווי אזוי א שוסטער האָט שוין נעהאָט כמעט געענדיגט א פּאָר שטיוועל — ס'איז געבליבען נאָר אַרויפצוזעצען א פּאָר פּאָדעש־ווע מיט די אָפּצאָסען, — איז מען איהם בעפאָלען אין מיטען העלען טאָג, אָפּגעזאָגט דעם געוויסען פסוק „שאו ידיכם" — „רוקי

א פסח'יגע עקספראָפריאַציע

נעשריבען אין יאָהר 1908.

אזוי איז נעווען די מעשה? ווי אזוי האָט אייך דער דאָזיגער מפיים געווען פאַר די האַרטע רעד?... וואָס האָט איהר איהם נעזאָגט און וואָס האָט ער אייך געענטפערט?"... רב יוזיפעל האָט אָבער אַלסדינג דורכגעלאָזט פערביי און פערדערט דעם עולם די צייהן, נעשמייכעלט דערביי מיט זיין שטענדיג בנעימות'דיג שמייכעלע:

— אָבער א „מושב־זקנים" וועלען מיר, אם־ירצה־השם, האָבען, הערט איהר, אז גאָט און לייט וועלען זיך פרעהען!...

* * *

איין עבירה — דאָס „מושב־זקנים" שטעהט נאָך עד היום לערינ: רב יוזיפעל איז שוין עליו השלום — נישטאָ מיט וואָס צו פיהרען. די כתרילעווקער קליינע מענשעלעך האָבען שוין אזא מזל: חלומ'ט זיך זיי איינגעמאכטס — פעהלט זיי א לעפעל; אָנגענרייט א לעפעל — חלומ'ט זיך זיי נישט קיין איינגעמאכטס

— נו, מילא, דאָס האָט איהר, הייסט עס, געגעבען מ י ר. וואָס זשע וועט איהר עפּעס געבען, רב איד, פּאַר די אַלטע קראַנקע נעבאָך, איך מיין טאַקי אויפ'ן „מושב־זקנים" מיין איך?

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

וואָס ווייטער איז נעווען — לאָזט זיך נישט דערצעהלען. קיינער ווייסט נישט, וואָרום די „פּאַרנעמסטע בעלי־בתים", אז זיי האָבען דערהערט פונ'ם פּאָדראַטשיק די מאָסקווער שפּראַך, האָבען זיי שוין נישט געסטייעט... און דער רב רב יוזיפּעל האָט גלאָט נישט נעוואָלט רעדען דערפון... אז ער איז ארויסגענאַנגען פון דאָר־טען, האָט איהם דאָס פּנים מאָדנע נעשיינט. איין באָק (די לינקע) האָט נעשיינט מעהר פון דער אַנדערער... און ער האָט מיט זיין בנעימות'דינ שמייכעלע נעזאָגט:

— מזל־טוב, אידען, איך קאָן אייך אָנזאָגען א בשורה: מיר האָבען מיט'ן אויבערשטענם הילף א „מושב־זקנים", אָבער א „מושב־זקנים", הערט איהר, אז גאָט און לייט וועלען זיך פרעהען...

די „קליינע מענשעלעך" וואָלטען אפשר דעם רב נישט אינ־נאַנצען גענלויבט, וען זיי זאָלען נישט הערען פונ'ם פּאָדראַטשיק אליין מיט זייערע אויהערען, ווי ער זאָגט און קלאָפּט זיך מיט די קורצע פינגער אין דער ווייסער מאַנישקע:

— אידען, איך שטעל אייך אַוועק א „מושב־זקנים". איך, איך!... — און נישט נאָר געהערט מיט די אויהערען, נאָר מע האָט נעזעהען מיט די אויגען אין ניבען, ווי דער פּאָדראַטשיק געהט־אום מיט'ן רב אין שטאָדט, מעסט מיט'ן שטעקען: „אָט דאָ וועט שטעהן דאָס הויז. אָט אזוי פיעל וועט זיין די לענג, און אָט אזוי פיעל די ברייט"... און אָט האָט מען שוין געבראַכט צו פיהרען ציגעל, געהילץ און אנדערע מאַטעריאַלען — און עס געהט א גאַנג.

אמת, עס האָבען זיך געפונען בעלנים, וואָס האָבען נענומען אויספרענגען ביי'ם רב, אויסטאָפּען, ציהען וועלטער: „רבי! ווי

איין עוסק במצוה — דעם קאן נישט שאדטען... מיר זאמלען נדבות, פארשטעהט איהר מיך, אויף א נרויסע זאך, אויף א „מושב־זקנים"...

דער פאדראטשיק פון מאסקווע איז גאר געבליבען אהן ווער־טער. דאס ארייניריסען זיך צו איהם „אהן א דאקלאד" פון אט די דריי אידען פלוצים אין מיטען דריגען און דאס האלטען זיך פון אט דעם דאזיגען אלטען מיט'ן שטריימעל, ווען האט איהם אוים־געווויזען אי נארישׁ, אי פרעך, האבען אונזער אורח אזוי אויפגע־בראכט, אזוי צעקאכט, אז ער האט דערפיהלט, ווי עס האט איהם דערלאנגט א קיצעל אין נאז און א הויב־אויף דעם מח און דאס נאנצע בלוט איז איהם אריין אין פנים אריין. ער איז פשוט ארוים פון די כלים און אזוי שטארק פערלוירען זיך, אז ער נעדענקט אליין נישט, ווען מיט איהם איז נעווען. עס האט זיך עפים ווי קענען זיין אייגענעם וויללען אויפגעהויבען ביי איהם די האנד, און ער האט מיט'ן נאנצען כח אראפגעלאזט דעם אלטען א הילכיגען פלאמ־פייעריגען פאטש.

— נאט אייך! אט האט איהר אייך א „מושב־זקנים"!...

פונ'ם דאזיגען פאטש זענען ביי'ם אלטען אראפגעפלויגען פון קאפ דאס שטריימעל מיט דער יארמעלקע אינאיינעם, און דער כתריללעווקער רב איז געבליבען שטעהן א ווייל בגלוי־ראש — דאס ערשטע מאל אפשר אויף זיין לעבען... עס האט אבער נע־דויערט נישט מעהר ווי א רגע במימרא, האט דער רב רב יוזיפעל קודם זיך אייננעבויגען, אויף דער גיך אויפגעהויבען דאס שטריימעל און צוגעדעקט דעם נאקעטען קאפ. דערנאך האט ער פאוואלינקע זיך א טאפ נענעבען ביי דער באס און א קוק נעטהאן אויף דער האנד, צי איז ער חלילה נישט צע'דם'ט? און טאקי באותה שעה רופט ער זיך אן צום אורח שטיל און בנעימות'דיג, מיט א מאדנעם שמייכעלע, און דאס פנים איז איהם טוידט, ווי ביי אלע טוידטע:

ס׳איז א סברה, אז ער האָט אויסגענוצט דערביי, זאָגט מען, דאָס ווארט „זשידי"... ס׳איז אפילו נישט צו גלויבן אזעלכעס אויף א אידען, נאָר א מענש, און א מיליאָנשטשיק דערצו, אז מע ברענגט איהם אריין אין גרים־צאָרן, קאָן ער אָפטהון נאָך א סך ערגערע זאכען...

אונזער לעזער, וואָס איז שוין בעקאַנט געווג מיט׳ן כתריל־עור־קער רב, ווייסט גאַנץ גוט, וואָס פאר א איד איין ענין אָט דער רב יוזיפעל איז. ער וועט אייך קיינמאָל נישט זיין קיין קופּץ בראש. ער האָט תמיד ליעב זיין בעסער דער לעצטער, וואָרום ער געהט מיט דעם גאַנג, אז א בשר־ודם דארף זיך נישט חאָפען. ער האָט נישט וואָס אָנצווועדען און וועט קיינמאָל נישט פערשפּע־טיגען. נאָר דאָ האָט ער נעמוזט ארויסטרעטען מיט איין פוס פריהער, ווייל יענע „פּארנעמסטע בעלי־בתים" האָבען זיך פשוט איבערגעשראָקען פאר׳ן מיליאָנשטשיק, וואָס האָט זיך צעלאָזט אויף זיי מיט די הענד און צוגעטופּעט מיט די פיס. וועד ווייסט, וואָס ער איז? אפשר איז ער פאָליאקאָוו׳ס א „מענטש", און אפשר איז דאָס פאָליאקאָוו אליין? האָבען זיי שוין בעל־כרחם געמוזט אביסעל אָפרוקען זיך צוריק, זיין אביסעל נעהענטער צו דער טהיר. א קשיא, וואָס סע מאכט זיך... נאָר איין רב יוזיפעל האָט זיך עפּיס איצטינס מאָל גראָד נישט דערשראָקען. ער איז געגאַנגען מיט א ממה־נפשך: איז דער מענש א גרויסער מענש, דארף איך פאר איהם קיין מורא נישט האָבען. אלא וואָס דען? ער איז א קליין מענשעלע, — האָב איך אודאי פאר איהם נישט וואָס מורא צו האָבען!... איז ער ארויסגעטרעטען קענען איהם מיט שטארקייט און רופט זיך אן צו איהם אזוי צו זאָגען:

— זייט זשע מוחל, איהר שרייט... אפשר זענט איהר נע־רעכט... האָט קיין פראיבעל נישט, וואָס מיר האָבען אייך אפשר געשטעהרט... מיר זענען זיך אָבער עוסק אין א מצוה, און שלוחי־מצוה, שטעהט ביי אונז געשריבען, אינן ניזוקין — דער וואָס איז

און דער בעל־אכסניה האָט נאָר פערגעסען פונ׳ם „יהיה מי שיהיה" און פונ׳ם „גובערנאַטאָר", אַוועקגעלאָזט דעם ליולקע־ציבעק, פערשפּילט דעם פונפּאָרענט און האָט צוגעפּיהרט דעם רב מיט די צוויי פיינסטע בעלי־בתים צום אורח׳ס טהיר, און אַליין איז ער נעלם געוואָרען.

מיט וואָס דער אורח איז דאָרט נעווען אין דער מינוט בע־שעפּטיגט — איז שווער צו זאָגען. אפשר האָט ער געהאַלטען סאָמע אין מיטען רעכענונג וועגען אייזענבאהן, וואו מע זאָל ציהען די רעלסען און וואו מע זאָל אַוועקשטעלען דעם וואָקזאל? אָדער אפשר איז ער געלעגען ביי זיך אין צווייטען צימער אָנגעשפּאַרט און געדרימעלט? אָדער אפשר איז ער דאָרט געזעסען גלאָט אַזוי און געשמועסט, געפּלוידערט מיט׳ן בעל־אכסניה׳ס יונגער שנור די הולטייקע, וואָס טראָגט אייגענע האָר און האָט פיינט דעם מאן — אַלע ווייסען דאָס? וועט קאָן עס וויסען, וואָס א איד א פּאָדראַטשיק פון מאָסקווע, א יונג מיט ביינער און א מיליאָנשטשיק דערצו, טהוט ביי זיך איין מענש אַליין אין צווי צימערען? נאָר אז די כתריעלעווקער דעפּוטאַציע איז אריינגעקומען צו איהם אינ׳ם ערשטען חדר, האָבען זיי איהם נישט געטראָפען. זיי האָבען נאָר בעמערקט, אז די טהיר פונ׳ם צווייטען חדר איז אָפען און ס׳איז דאָרטען זעהר שטיל. געהן ווייטער האָבען זיי נישט געוואָלט. ס׳איז נישט קיין דרך־ארץ — טאָמער שלאָפט ער? זענען זיי געפאָלען אויף א המצאה און האָבען אַלע דריי געגעבען א הוסט (אזוי איז דער מנהג אין כתריעלעווקע). האָט דער פּאָדראַטשיק דערהערט, איז ער אַרויסגעלאָפען נישט טוידט, נישט לעבעדיג. דערזעהען אומבעקאַנטע געסט, איז ער באַלד געוואָרען מלא כעס וחמה און האָט זיך צעשריגען אויף זיי אויפ׳ן מאָסקווער אופן:

— ווער איז? וואָס דאַרפט איהר, אזעלכע און אזעלכע? ווער האָט אייך אריינגעלאָזט? איך האָב דאָך טויזענד מאָל אָנ־געזאָגט, אז „אָהן א דאָקלאָד" זאָל מען צו מיר נישט נעהן!

נישט זיכער. באלד צינדען זיך איהם אָן די אויגלעך און ער איז קאפאבל אייך דורס זיין, צעריסען אויף צווייען. א מאָדנער, א מאָדנער פּאָדראטשיק!

איינגעפיהרט האָט ער אויף דער אכסניה, אז ווער סע זאָל צו איהם נישט קומען, יהיה מי שיהיה, מעג זיין דער גובערנאטאָר אליין (אזוי טאקי מיט דעם לשון האָט ער אָנגעזאָגט), דאַרף מען איהם פריהער א קלאָפּ טהון אין דער טהיר, און אז ער ווערט הייסען אריין, דאַרף מען ערשט דעמאָלט איהם מעלדען, ווער עס ווי מיט איהם רעדען — איז אָדער ער בעט אריינקומען, אָדער ער הייסט קומען מאָרגען.

פערשטעהט זיך, אז אין כתרי־עווקע האָט מען זיך נענוג אָנגעלאכט אויף דעם דאָזיגען פּאָרשוין און אויף זיינע נאָרישע ענגע. האָט איהר געהערט א השנה פון א מאָסקווער פּאָדראטשיק? לאָדי, וואָס איך האָב מיך מטריח געווען און קום צו דיר אהיים, דאַרף איך נאָך שטעהן א היבשע ווייל אויף יענער זייט טהיר און אויסווארטען ביז דו ווערסט מיר „פאזוואליען" אריינקומען צו דיר, אָדער אניט — ווערסט דו מיר הייסען קומען מאָרגען? ניין, דאָס קאָן נאָר א מאָסקווער פּאָדראטשיק. דאָכט זיך, מע דאַרף נישט קיין נרעסערען מענשען, ווי רב יוזיפעל דער רב, א איד א למדן און א נרויסער יראַ־שמים. פון דעסטוועגען איז ביי איהם אלע מאָל, צו יעדער צייט, אָפּען טהיר און טויער, כל דכפין — מיר זענען דאָך עפּים אידען אויף דער וועלט!

דערזעהן פּאר זיך רב יוזיפעל דעם רב בכבודו ובעצמו און נאָך שבת'דיג אָנגעטהאָן, איז דער בעל־אכסניה, א איד מיט א ליולקע־ציבעק, מיט א היבשען בויך און מיט א צעשפּילעטען פּוניפּאָרענט, ממש מבולבל געוואָרען: „ברוכים הבאים! סקאָצעל קומט! אזא גאסט! דער רב אליין ביי מיר אין שטוב! אזא זכיה! רבי, זיצט... וואָס? צום אורח דארפט איהר? מיט'ן גרעסטען כבוד!"...

נאך א וואך. רויס איז נישט נעבוירען געווארען אין איין טאג. זואס זאל מען טהון: נעבאך א שטאדט פון קבצנים! דער גאנצער ארויסקוק איז אויף די פרעמדע, די סוחרים, וואס קומען אראפ קיין כתריעווקע, אדער גלאט אזוי דורכפאהרער, וואס שטעלען זיך אפ אויף די אכסניות. דאדט אז מע דערטאפט אמאל א פויגעל, פליקט מען איהם ארום אזוי, אז ער פערזאגט א צעהנטען: „אז איהר וועט פאהרען פערביי כתריעווקע, זאלט איהר דאס אויסמיידען א מיל ארום און ארום — ס'איז נישט אויסצושטעהן פון די דאדטיגע ארעמע לייט!"...

דערהערט, אז ס'איז נעקומען צו פאהרען פון מאסקווע א איד א פאדראטשיק, פאליאקאוו'ס א „מענטש", אדער אפשר פאליאקאוו אליין, א גרויסער מיליאנשטשיק, — האט זיך רב יוזיפעל אנגע־טהאן שבת'דינ, נענומען אויף זיך דעם טיזליק מיט'ן שטרייטעל, וואס האט זיך עפים נישט געפאסט צום גרויסען וואכעדיגען שטע־קען, וואהרום ממה־נפשך: איז דאס שבת — ווי קומט אהער א שטעקען? איז דאס אין דערוואכען — וואס עפים א שטרייטעל?... פערענטפערט איז די קשיא נעווארען ערשט דעמאלט, אז רב יוזיפעל האט מיטגענומען מיט זיך די צוויי פיינסטע בעלי־בתים און איז אוועק מיט זיי גלייך אויף דער אכסניה, צום רייכען פאדראטשיק.

איך וויים נישט, ווי אזוי זענען די איבעריגע מאסקווער פאד־ראטשיקעס. נאר דער פאדראטשיק, וואס איז נעקומען קיין כתריעווקע דורכפיהרען א באהן, איז נעווען א מאדנער פאדרא־טשיק. אליין א קליניטשקער, א פוכלינקער, מיט פעטע בעקלעך, מיט פליישיגע ליפען און מיט קורצע הענטלעך, — איז דאס נעווען א בריאה א ריהרעווידינע, וואס אז סע נעהט, לויפט עס, און אז סע רעדט, שרייט עס און לאכט מיט א צעשאטען געלעכטערעל: „הע־הע־הע!" און די אויגלעך זענען ביי איהם תמיד בענעצט מיט טרערען, און אלסדינג איז ביי איהם גיך, חאפענדיג, אויף איין פוס, און נערווועז — מיט סכנת־נפשות! איהם נישט צו־טרעפען, וואס ער וויל, אדער איהם זאטשעפען מיט א וואדט — איז חיות

ס'איז נויטיג א „מושב־זקנים" אין כתריל־עווקע, האָט רב יוזיפעל שבת בייטאָג אפגעהאלטען א דרשה אין שוהל, דערצעהלט זעהר א שענעם משל: „אמאל איז געווען א מלך, האָט ער געהאט א בן־יחיד..." נאָר ווייל מיר האלטען אין מיטען א שמועס, ווילט זיך מיר ניט אריינמישען איין מעשה אין דער אנדערער. לענען מיר אפ רב יוזיפעל'ס משל אויף איין אנדערש מאל. איך קאָן אייך נאָר זאָגען, אז דער משל איז אפשר נישט נעווען אזוי גלייך צום נמשל, נאָר דער עולם האָט געלעקט פון איהם די פינגער, ווי פון אלע משלים, וואָס רב יוזיפעל פלענט זיי דערצעהלען. הלואי וואלט רב יוזיפעל געווען אזא בריה אויף צו פערדיענען זיך דאָס שטיקעל ברויט, ווי ער איז געווען א מאדים אויף צו זאָגען משלים.

אויסגעהערט דעם משל, רופט זיך אָן צו איהם אייגער א בעל־הבית, — פון די נכבדים, געוועהנליך, וואָרום ווער דען וועט זיך איינשטעלען ארויסטרעטען קעגען א רב פאר אין עדה מיט אידען?

— יאָ, רבי, איהר זענט אודאי זעהר געריכט. דער משל איז זעהר א שענער משל. די קשיא איז נאָר: וואו נעמט מען נעלט? א „מושב־זקנים" דארף קאָסטען געלט, און כתריל־עווקע איז א שטאָדט פון סאמע כתריליקעם, ארעמע לייט, קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים...

— ע! איך וועל דיר דערצעהלען, קינדעניו, דערוויף אויך א משל. אמאל איז געווען א מלך... האָט ער געהאט א זוהן א בן־יחיד...

הכלל, וואָס דער מלך האָט נעטהאָן מיט זיין בן־יחיד — דאָס איז נישט וויכטיג. וויכטיג איז דאָס, וואָס אונזער רב יוזיפעל האָט אויף מארגען, זונטאָג, נענומען צוויי בעלי־בתים פון די „פאר־נעמסטע" און איז ארויסגעקומען מיט א פעטשייל אין מארק, נענומען געהן פון קלייט צו קלייט, פון שטוב צו שטוב — דער אלטער מנהג אין כתריל־עווקע אויף צו „מאכען געלד". פערשטעהט זיך, אז קיין נרויסע קאפיטאלען קאָנען דערפון נישט ווערען. רב יוזיפעל האָט אבער צייט. ער קאָן בעשטעהן, עס זאל נעדויערען

מאסקווע מיני מארנע בעשעפענישען: אינושענערען, גאסענמעס־טערס, ערדשנייד־ערס וכדומה אועלכע פארשוינען, און ועל כולם — איינער א פאדראטשיק, א יונג מיט ביינער, און דוקא א „אונזערי־נער". דעם נאמען זיינעם וויסט מען ער היום נישט. אפשר איז דאס פאליאקאוו'ס א „מענטש", און אפשר טאקי פאליאקאוו אליין. נאר אז ער איז א גביר איין אדיר, א מיליאנשטשיק — דאס האט א מינדסט קינד אויך געקאנט ארויסזעהען. וואהרום וועט וועט זיך עס פערגינען שטעהן איין מענש אליין אין צוויי חדרים, פרעסען היהנער, זשליאקען וויין אין מיטען מיטוואך און מאכען קוצעניו־מוצעניו מיט'ן בעל־אכסניה'ס יונגערע שנור, די הולטייקע? (זי טראגט אייגענע האר בפרהסיה און האט פיינט דעם מאן — אלע וויסען דאס).

אין יענער צייט האט זיך אונזער אלטער בעקאנטער, דער רב רב יוזיפעל, ארומגעטראגען מיט א מחשבה: צוועקשטעלען אין כתריליעווקע א „מושב־זקנים" פאר אלטע קראנקע ארעמע לייט. וואס עפיס גראד א „מושב־זקנים"? פאר וואס נישט קיין „בקור־חולים"? הויבט זיך אן א מעשה פון קשיות פרעגען! ער זאל זיך געווען נעמען פאר א „בקור־חולים", וואלט איהר פרעגען: פאר וואס נישט קיין „מושב־זקנים"? איך בין אייך ערב, אז א זייטינע מחשבה: טאמער האט דא חלילה רב יוזיפעל געהאט א מיין, א טובת־הנאה פאר זיך אויף דער עלטער — איז דא זיכער נישט נעווען. רב יוזיפעל איז געגאנגען מיט דעם גאנג, אז אויף איין אלטען מאן און א קראנקען איז מעהר רחמנות, ווי אויף א יונגען. דאס היסט, א יונגער חולה איז אויך אויף גרויסע צרות. נאר אז מען איז קראנק און נאך אלט דערצו, איז מען נאר איבעריג ביי דער וועלט. איבעריג און נמאס. א מענש האט פיינט אין אלטען מאן א זקן — דאס איז ברוק ומנוסה.

הכלל, ס'איז ביי איהם געבליבען איין מאל פאר אלע מאל: כתריליעווקע מוז האבען א „מושב־זקנים". א „מושב־זקנים" איז בילכער פון אלסדינג. און בכדי אלע זאלען פערשטעהן, ווי וויט

כתרילעווקער מושב־זקנים

אלסדינג פראגרעסירט אויף דער וועלט, געהט פאַרוועראטס. עס פראגרעסירט אויך אונזער כתרילעווקע.

כתרילעווקע האָט זיך א שטאַרקען רוק געטהאָן די לעצטע צייט. אזוי, אז איהר וועט קומען צו פאַהרען אהין אצינר, וועט איהר זיין ערשטוינט. איהר וועט קוקען און וועט זיך נישט קאַנען זאָט אָנקוקען. איהר וועט דערזעהען אין מיטען שטאָדט, סאַמע אין דער רעכטער בלאָטע, א גרויסען, א ברייטען, א הויכען מויער פון גלעזע ציגעל, מיט אייזען געדעקט און מיט א סך, א סך פענסטער, מיט א שענער הויכער געשניצטער טהיר, און אויבען, איבער דער טהיר, צוגעשלאָגען א וויסער מארמאָר־שטיין, אויסגעקריצט מיט גרויסע נאָלדענע אידישע בוכשטאבען:

מושב־זקנים.

איהר שטעהט און קוקט אויף דאָס דאָזיגע בילד, און עס דאכט זיך אייך אוים, אז עס האָט דעם אָנבליק פון א טייערער סאַמעטענער לאָטע אויף אין אלטער פערגרינטער ליוסטרינענער צעריסענער קאַפאָטע. וואָס איז דאָס פאר א מין פרעכטיגער „מושב־זקנים" אין מיטען דרינען אין דעם ארעמען־ארעמען כתרילעווקע? וואָס איז דאָס — עמיצען אויף צו־להכעים? אדער א ליצנות? אדער גאָר עמיצנ'ס א טעות? אָט וואָס מע האָט מיר דערצעהלט דאָס לעצטע מאָל, אז איך בין נעווען דארט אויף קבר־אבות.

דאָס איז נעווען אין דער צייט, וואָס מע האָט נעזאָלט דורכפיהרען דורך כתרילעווקע א באהן. עס זענען אראָפגעקומען פון

כתרילעווקער מושב־זקנים

נעשריבען אין יאהר 1910.

ציהט זיך א בלוי רויבעל. פון א זייט הימעל בעווייזט זיך א העלער פאס. פון עטליכע ערטער הערט זיך א קרעהען פון העהנער, וואס שטעלען־אן זייערע העלזער און שרייען אויף אלערליי קולות און פערשיעדענע נוסחאות: קו־קו־רי־קו־או!...

עס שאריעט אויף טאג.

— געבונדען, נעבונדען!

— אלע דריי?

— אלע דריי, אלע דריי!

— אנו, לאָמיר זיי חאָטש אָנקוקען, וואָס פאר א פנים זיי־ האָבען! — מאכט נח דער שווייצאר און רופט מיט זיך דעם גאנ־ צען עולם, און מיר געהען־צו נאָהענט מיט דער לאָנטערנע צו די געחאפטע גזלנים, און מיר דערזעהען אויף דער ערד ליגען דריי נעפענטעטע... אינדיקעס!

די אינדיקעס האָבען אראָפגעלאָזט די בלויע שנאָבלען, בלאָזען מיט די נעזער און בליצלען מיט די אויגלעך אויף דער שיין פון אונזער לאָנטערנע, און די ווייבער, האלב־נאקעטע, דערצעהלען אונז נסים ונפלאות, ווי אזוי די אינדיקעס זענען ארויס פון שטייג, מע ווייסט ניט ווי אזוי: צי גנבים, צי א טחויר איז דורכגעלאָפען און האָט זיי איבערגעשראָקען, — נאָר דאנקען גאָט, וואָס מע האָט זיי געחאפט, אניט — וואלט געווען חלילה א היזק פון מי יודע וויפיעל!...

— טפו זאָלט איהר ווערען, כתריעלעווקער קורעלאָפניצעס! — זאָגט נח און בטל'ט־אוים אויף זיי אלע בייזע וויסטע חלומות. — א רוח אין אייער אינדיטשקעס־גענז־קאטשקעס־פלעדערווישען אריין!...

און נח דער שווייצאר הערט ניט אויף צו שיטען מיט זיינע געקלויבענע, שארפע, פערשפיצלטע וועדטער, און דער עולם הויבט אן ביסלעכווייז זיך צענעהן, מיט א נעהניץ, איטליכער אין זיין רוה אריין.

איך בלייב שטעהן איינער אליין, אין מיטען דער בלאָטע, פער־ טומעלט פון דער נאכט מיט איהרע פחדים, מיט איהרע בהלות. א נאסע קעלט נעמט דורך מיין לייב, דורך־און־דורך. ערטער־וויז בעווייזט זיך א פייערעל אין די פענסטער. פון א פאר קוימענס

— נעגאנגען מיט מעסערס?

— למאי האָט איהר נעשווינגען?

— איהר האָט מורא נעהאַט שרייען?

— נאָט אייך גזלנים! גאָט זאָל שומר ומציל זיין!...

— נעכטען נעווען אינ'ם אנדערען הויף אויך גזלנים... נע־ שטיקט א אידינע, ארויסגעטראָגען די בריקלעך, געפונען איין אייזען...

— מסוכן איבערבלייבען איינער אליין אין שטוב...

— מע וועט שוין באלד דאַרפען אנטלויפען פון כתריעווקע!

— נא דיר גאָר גזלנים, טאָמער איז קאַרג!...

— חאַפּט זיי! חאַפּט זיי! חאַפּט זיי! — הערט זיך פלוצים פון דרויסען א קול פון א נקבה און א געלויף מיט א קלאַפּעריי פון א סך מענשען. — חאַפּט זיי! חאַפּט זיי!

— געחאַפּט!

— איינעם געחאַפּט! צוויי געחאַפּט!...

— בינדט זיי! האָסט שוין דעם דריטען אויך? בינדט איהם! בינדט איהם!...

— פאַוואָלי בינדט, ניט פאר'ן קאָפּ, פאר די פיס, פאר די פיס!...

— זעלדע! געב מיר דיין פאטשייליע, זעלדע!

— אָה, איהר האַרכט? מע האָט זיי געחאַפּט! — רופט זיך אָן צו אונז נח דער שווייצער און לאָזט זיך לויפען מיט א לאַנ־ טערנע אין דרויסען ארויס, און מיר אליע — נאָך איהם.

— נו, וואָס הערט זיך? — שרייט נח אין דער פינסטער אהין, פון וואַנען עס נעהען די קולות. — שוין געחאַפּט?

— געחאַפּט, געחאַפּט! — ענטפערט איהם א קול פון א נקבה אין דער פינסטער.

— און געבונדען?

מאָל, ווי אייגער רעדט: „טאָמער טהוסט דו חלילה א פּיפּס, איז דיין לעבען קיין לעבען ניט!"...

. . . . . .

. . . . . .

— גוואלד! גוואלד! גוואלד! אידען, ראטעוועט! — האָב איך מיך צעשריגען ניט מיט מיין קול, ווייאלד די באנדיטען זענען אוועק, און איך האָב אויפגעוועקט די נאָנצע שטוב. מען איז זיך צענויפגעלאָפען פונ'ם גאנצען האָטעל; ווייבער זענען אראָפּגע־שפרונגען פון די בעטען אין אונטערשטע קלייד־לעך, און מאָנס־בילען — מחילה, אין אייגע תחתונים. מע האָט געמיינט, אז עס ברענט.

— וויעדער א שרפה?

— וויעדער נעברענט?

— וואו ברענט?

— וואר ברענט?

— שא, שא, קיינער ברענט ניט! — איז ארוים נח דער שווייצער מיט זיין שפּראָך און רופט זיך אָן צו מיר:

— וואָס האָט איהר זיך, למשל, צעשריגען, ווי א משוגען קעלבעל? וואָס גוואלדעוועט איהר, ווי אין א מאהנהויז? איהר וועט חלילה אויפוועקען אלע אקטעיורען!...

— גזלנים! — זאָג איך. — רוצחים! באנדיטען זענען מיך באפאלען נאָר־וואָס און מיך באנומען!

דערהערט „גזלנים", פאלט־אָן אויפ'ן גאנצען עולם א פּחד, און עס ווערד א ליארעם, א גערעדעריי פון אלע מיט א מאל:

— גזלנים?

— וויפיעל גזלנים?

— דריי גזלנים!

— וואָס פאר א פנים האָבען זיי?

— צוויי יונגע, אייגער איין אלטער!

— טהו איהם א פאַט ביי׳ם נייזער! — רופט זיך אָן אייגער אויף נגבה׳ש לשון.

— וואו איז אייער זיינער? — מאַכט צו מיר דער, וואָם מיט דער בעלמע, און בעזוכט מיר אַלע קעשענעם. — איהר האָט נאָר נישט קיין זיינער?

— איך האָב — זאָג איך — א זיינער, און דוקא א גוטען זיינער, א גילדענעם, איז ער פארזעצט אין לאַמבארד אין יעהופּעץ...

— איין עבירה! — זאָגט דער הייזערינגער. — ער וואַלט אונז שטארק צונוץ געקומען אצינד!... מיר דארפען טאקי איצט א גילדענעם זיינער, ווי אין לעבען אריין!

— אויף וואָם דארפט איהר דאָס אזוי — זאָג איך — א גילדענעם זיינער?

— א גילדענעם זיינער — זאָגט ער — קאָן מען פארקויפען און אָפּלעזען גוטע געלט!

— פאַחט איהם דער טאוועגכאמער! — רופט זיך אָן אייגער אויף זייער לשון. — ער איז א מארגאם גלייך מיט אונז!...

— א גוטע נאכט! — מאכען צו מיר די באנדיטען און לאָזען זיך נעהן. — דאָס אנדערע מאָל, אז איהר געהט אווענק, זאָלט איהר פארשליסען די טיר, נישט פארלאָזען זיך אויפ׳ן אויבערשטענ׳ס נסים און אויפ׳ן יושר פון כתרילעווקער גנבים... האָט קיין פארגיבעל ניט, וואָם מיר האָבען אייך אפשר דעקוטשעט.

— אדרבה! — זאָג איך. — האָט איהר קיין פאראיבעל ניט, וואָם אזוי ווינציג... — און איך וויל זיי ארויסבענלייטען אויף יענער זייט טיר, רופט זיך אָן צו מיר דער הייזעריגער, לענט־צו א פינגער צום מויל און ציהט־אויס מיט׳ן נינון פון „קאָלדוניא“:

— פּתח שין — ששששא־א־א־א־א!...

און דער רויטער, וואָם מיט דער ברידעווקע, נעמט־ארויס דאָס מעסער און טהוט א מאך מיט דעם איבער׳ן קאָפּ עטליכע

— צו וואָס נוצט דאָס אייך?
— בכדי איך זאָל האָבען וואָס צו באשרייבען.
— וואוהין שרייבען?
— אין די גאזעטען.
— וואָסערע גאזעטען?
— אידישע גאזעטען.
— פארהאן אידישע גאזעטען?
— ווי דען?
— וואָס טהוען זיי?
— זיי דרוקען זיך.
— וואו דרוקען זיי זיך?
— אין וואַרשאָ.
— אויף וואָס דארף מען זיי?
— אויף צו לייענען.
— ווער לייענט זיי?
— אידען.
— עמיצער צאהלט אייך עפּים דערפאר, וואָס איהר שרייבט?
— נעווויינטליך.
— אָט אזוי זשע רעדט! וואָס, אשטייגער, האָט איהר דערפון? וויפיעל פארדיענט איהר א וואָך?... איהר רויכערט? וואו זענען אייערע פּאפּיראָסען?

איך נעם־ארויס מיין פּאפּיראָסקאָסטען און טראָג זיי אונטער אלעמען, זיי זאָלען זיך נעמען צו פּאפּיראָסען.

— גרעף איהם, צי ס'איז פון ביזלער... — רופט זיך אן איינער אויף זייער שפּראך.

— א זילבערנער? — מאכט צו מיר דער, וואָס מיט דער בעלמע, און וועגט דעם פּאפּיראָסקאָסטען אויף דער האנד. — א זילבערנער, צי א פּראָסטער חי־וקיים?

— א פּראָסטער שלש־סעודות פון צוויי גילדן! — זאָג איך, און מיר פערדויבערען אלע צו פּאפּיראָסען.

אלע דריי באנדיטען רעדען זיך איבער אייניער מיט'ן אנדערען אויף זייער גנבה'שער שפראך, צעהלען איבער די עטליכע קערבלעך, וואס ביי מיר אין בייטעלע, און נעמען מיך אויפ'ן צימבעל. זיי פרעגען מיך און איך ענטפער זיי.

— פון וואנען איז א איד?
— פון יעהופעץ.
— מה שמכם?
— שלום־עליכם.
— עליכם שלום. ווי אזוי איז אייער נאמען?
— שלום־עליכם.
— עליכם שלום. מיר פרעגען אייך, וואי אזוי רופט מען אייך?
— שלום־עליכם — אזוי רופט מען מיך טאקי.
— א טשודנער נאמען! וואס איז אייער טהועכץ?
— איך בין א שרייבער.
— מע שמועסט, וואס איז אייער טהועכץ, אייער פרנסה?
— איך בין א שרייבער.
— וואס זשע שרייבט איהר? פראשעניעס? פאפיערען? מסירות?
— פעליעטאנען, מעשה־ביכלעך פאר אידישע קינדער.
— זענט איהר, הייסט דאס, א מוכר־ספרים'ניק, א בעל־מחבר?
— א מחבר.
— וואס זשע טהוט איהר היע?
— נעקומען אנקוקען כתרילעווקע.
— און מעהר נאר נישט?
— מעהר נאר נישט.
— קיין שום נעשעפט?
— קיין שום נעשעפט.
— און לענט הוצאות?
— און לעג הוצאות.

— טהו איהם א לייסטער ביי די שעקענים! — רופט זיך אָן יענער אויף זייער איבערנעקעהרטער שפראך.

— דענני! דאוואי דענני!! — שרייט־אויס דער דריטער פון דער חברה, א הויכער איד מיט א הייזעריג קול, און חאפט מיך אָן ביי דער לאַץ פון דער קאפאטע און טרייסעלט מיך, ווי א לולב.

— נעלט — זאָג איך — ווילט איהר? ביי מיר ווילט איהר נעמען נעלט? ווי קום איך צו נעלט? נאָט האָט מיך אויסגעהיט פון נעלט.

— נאָז איהם, אז ער ניילט! — רופט זיך אָן יענער אלץ אויף זייער לשון.

— דו לייגסט! — מאכט צו מיר דער וואָם מיט דער בעל־מע. — די מינוט זאָלסט דו אָפגעבען דאָס גאנצע נעלט, וואָם דו האָסט, אניט — נעזענען זיך אָפ מיט'ן לעבען. מיר שענקען דיר צוויי מינוט אויף צו באטראכטען זיך און איין מינוט אויף זאָגען ווי...

און בכדי איך זאָל ניט מיינען, אז מע טרייבט מיט מיר קאטאָווסע, נעהט צו מיר צו דער רויטער, וואָם מיט דער בראָדעווקע, און בעווייזט מיר מיט'ן מעסער ארויף און אראָפ, אהין און אהער, עטליכע מאָל, ווי מע מאכט מיט'ן לולב סוכות צו הלל.

— וואָם טהעשט איהר, ווי די מיילענע לוגמם? לאָז מען איהם ניבדען די טהען מיט די סיף! — רופט זיך אָן דער הייזע־רינער אויף זייער פערשטעלטער שפראך און לאָזט אוים אויף אונ־זער לשון:

— וואו זענען ערגיץ די שטריק? לאָמיר איהם בינדען!

— למאי זאָלט איהר זיך מטריח זיין? — זאָג איך. — אמעהר, נאָט אייך אָפ מיין נאנץ פארמעגען, דאָס בייטעלע מיט די עטליכע קערבלעך, און לאָזט מיך אָפ. וואָם האָט איהר צו מיר? איך בין א טאטע פון קינדער, קיין עין־הרע, פיער מיידלעך מיט צוויי יונגלעך, דאָס קלענסטע איז נאָך נישט אלט קיין חודש...

VII.

כתרי־עווקער באַנדיטען.

געקומען אהיים פון די שרפות שוין פֿאַרטאָגליך און אויפֿגעפֿענט די טיר פון מיין חדר, בין איך נבהל ונשתומם געוואָרען: איך האָב דערזעהן דריי מאָדנע פֿאַרשוינען, נישט קיין בעקאַנטע פֿנימ'ער, דרעהען זיך ארום מיט א ליכט. דאָס בעט איז צעוואָרפֿען, די שאָפע איז אָפֿען, מיין טשעמאָדאַנטשיק ליגט אין מיטען שטוב, און מיינע פֿאַפּיערען, מיינע כתבים, וואַלגערען זיך אויף דער ערד.

— וואָס איז דאָס? וואָר זענט איהר? וואָס טהוט איהר דא? — טהו איך א פֿרעג ביי אייגעם, א אידען מיט א רויטער באָרד און מיט א בלויער בראָדעווקע אויף דער נאָז.

— זייוו איהם א סעמער, לאָז איהם סאַרוי די נמשה! — רופֿט זיך אָן איינער אויף א משונה־מאָדנע לשון צום רויטען מיט דער בלויער בראָדעווקע.

דער רויטער ענטפֿערט ניט דאָס אנדערע וואָרט; ער פֿערשליסט די טיר, בויגט זיך אָן און שלעפֿט־ארוים פונ'ם שטיוועל א גרויסען, א שארפֿען, א קאַלאַדאַטשמעסער און טהוט א מאַך מיט'ן מעסער מיר איבער'ן פנים הין און צוריק, ארויף און אראָפּ, ווי א כישופמאכער.

— וואר מיר זענען? מיר זענען היגע באַנדיטען! — רופֿט זיך אָן צו מיר איינער פון דער חברה, א שוואַרצער איד מיט א בעלמע אויף איין אויג, און בשעת ער רעדט אוים דאָס וואָרט „באַנדיטען", טהוט ער מיט'ן געזונדען אויג א מוראַ'דיגען נלאַנץ און א קריץ מיט די צייהן, ווי א רוצח.

— נאָך אַ שרפה! אויף דער נייער שטאָדט?! — שרייען עטליכע קולות מיט אַ מאָל, און דער גאַנצער עולם מיט דער חברה לעשערם לאָזען זיך לויפען אויף דער נייער שטאָדט.

— צוויי שרפות אין איין נאַכט — זאָגט גרונם צו זיך אַליין — בין איך שוין ניט מחויב! איך האָב אַליין אַ ווייב און קינדער! קיין געצאָהלט דערפאַר נעם איך דאָך נישט, וויל איך — פיהר איך, וויל איך ניט — פיהר איך ניט! און דאָס פערדעל איז אויך נישט פון אייזען! אַ צער בעלי־חיים, עס הארעוועט זיך נעבאַך אַן ענוג דורכ׳ן טאָג, באַדאַרף עס נאָך אַרומשלעפען זיך גאַנצע נעכט! עס האָט מעהר נישט ווי אַס צו טהון!... מע וועט מיך ניט נויטען פון קהל!... לאָזען זיי זיך שלאָגען קאָפ אַן וואַנט!... קום, ברודער, — זאָגט ער צום פערדעל — לאָמיר פאָהרען אַהיים.

— א חלירע! א מיתה־משונה! איין אויסלויפענישׂ! איין איינמריקענישׂ! איין איינשרומפענישׂ! ווען האָט נעקאָנט ארויס דער צאפען, איינגעזונקען זאָל ער ווערען? און וואו איז ער אהינ־געקומען? א, ברענען זאָלסט דו, שלים־מזל, אויפ'ן פייער!

און גרונם לאָזט־אויס זיין גאנץ ביטער האַרץ צום פערדעל נעבאָך, דערלאַנגט דעם א רוק מיט'ן בייטש־שטעקעל אין זייט אריין. דאָס פערדעל סהוט א פינטעל מיט די אויגען, לאָזט־אַראָפּ די מאָרדע, קוקט אָן א זייט און טראכט זיך: „פאר וואָס קומט מיר, אשטיינער, אָט דער זעץ? גלאָט נענומען און נעבוכעט זיך! ס'איז ניט קיין קונץ נעמען א פערד, א שטומע צונג, און שלאָגען איהם אומזיסט און אומנישט!"...

— האָב דיר אכציג שווארצע פינסטערע יאָהר! — זאָגט גרונם צו זיך אליין. — איך זעה וואָס דאָס איז: איך נים און גים, און גים און גים! אצינד פארשטעה איך שוין: דאָס פעסעל איז, אפנים, פון דער לכתחילה געווען אָהן א צאפען? קומען זאָל אויף דיר א פאָהיבעל הייגטיגע נאכט! זאָלסט צעפאַלען ווערען אויף שטיקלעך, רבונו־של־עולם!

— וואָסער! וואָסער! — שרייען די וואָס ראָטעווען פון דער שרפה. — גיכער! גיכער! טראָגט אהער די עמערס! דאָס וואָסער!

— וואָסערע עמערס? וואָסער וואָסער? — ענטפערען זיי זי לעשערס. — איהר זעהט דאָך, אז ס'איז נישטא קיין טראָפּען וואָסער!

— וואָס הייסט, עס איז נישטא קיין וואָסער?

— נישטא קיין וואָסער הייסט, אז ס'איז נישטא קיין וואָסער!

— וואו איז אהינגעקומען דאָס וואָסער?

— אויסגעלאָפען ביי גרונמ'ען דאָס גאנצע פעסעל וואָסער — און נעה שריי חי וקיים!...

פלוצים לאָזט זיך הערען וויעדער א מאָל יענער מאָדנער קלונג: באָם! באָם!! באָם!!! — און עס ווערד בעלייבט די אנדערע האַלבע שטאָדט.

— א שענע מעשה נאָר א קורצע! — זאָגט גרונם. — וועד דען וועט זיין, אז ניט איך? וואָס בין איך, עפּיס א יונגעלע? איך האָב דערהערט דעם ערשטען קלונג, בין איך שוין געווען בייַם פערדעל. מיין אלטע האָט מיך אפילו געוואלט אפהאלטען: וואָס וועסט דו זיך שלעפען, זאָגט זי, אין אזא בלאָטע? א רחמנות נעבאך, זאָגט זי, אויפ'ן פערדעל, ס'איז אויסגעמוטשעט פונ'ם טאָג... נאָר וועד האָרכט זי וועד? איך האָב ליעב א מצוה, ובפרט נאָך דאָרט, וואו עס געהט אין דעם נפש — ארעמע לייט נעבאך ברענען! א קליינינקייט?

— לאָנג לעבען זאָלט איהר, רב גרונם! מיר געהען דאָ אויס פאר א ביסעל וואסער — ביי אלע שכנים נישטאָ א לעק!

און די חברה לעשערס טהוען זיך א לאָז מיט די לעדינע עמערס צום פעסעל, און פריהער פון אלע — אלי מיט דער קישקע. חברה נעמען זיך אנפאמפען וואסער, צאפען אין די עמערס אריין — עס צאפט זיך ניט.

— וואָס איז דאָס, רב גרונם? איהר זענט משוגע, צי חסר־דעה? איהר זענט געקומען מיט א לעדיג פעסעל.

— וואָס הייסט מיט א לעדיג פעסעל? — זאָגט גרונם. — א פול פעסעל, ווי איין אויג, — זאָגט איהר נאָר דאָס!

— גענט זעהט! — רופט זיך אן איינער. — דאָס פעסעל איז לעדיג, ווי א באראבאן!

— וואָס הייסט ס'איז לעדיג? — זאָגט גרונם און בעטראכט דאָס פערדעל. — עפּיס רעדט איהר מיר פֿרוך, תרגום־לשון, נא דיר נאָר לעדיג! לאָז מיינע שונאים זיין לעדיג אין בויך און אין די קישקעס!

און גרונם קלינגט מיט'ן פינגער אין פעסעל אריין, דרעהט זיך ארום פון אלע זייטען און דערזעהט, אז ס'איז אָהן א צאפען.

— יאָ, ווי איך בין א איד, א לעדיג פעסעל! — און ער חאפט זיך ביי'ם קאָפ און הויבט אן צו שעלטען — מע וויים ניט וועמען:

— פישעל! פישעל!!! — העלפען איהם שרייען אלע אי־בערינע.

— וואָם פישעלט איהר? — רופט זיך אָן איינער, אפנים, פישעל אליין טאקי. — זעה־נאָר, ווי זיי האָבען זיך דאָם אביסעל צעפישעלט! פישעל־פישעל! פישעל־פישעל!

— וואו זענען די עמערם דיינע? — פרעגט מען איהם.

— די עמערם זענען דאָ, — זאָגט פישעל, — נאָר וואָם וועט איהר מאכען מיט זיי, אז ס'איז נאָך נישטאָ גרונם מיט'ן פעסעל?

— טאָמער וואָלסט דו זיך מטריח געווען, פישעל, דערווייל חאפען ערגיץ א פּאָר עמער וואסער צווישען די שכנים?

— וואָם איז עפּעס איך? — זאָגט פישעל. — לאָז געהן אלי!

— אלי! חאפ איין עמער און טהו א שפרונג נאָך וואסער!

— ווי קאָן איך? זעהסט דאָך, אז איך בין פארנומען מיט דער קישקע! לאָז געהן מאָטעל.

— מאָטעל! געה קריג ערגיץ איין עמער וואסער.

— וואוהין זאָל איך געהן, אז איך קען דאָ קיינעם ניט? לאָז געהן אנשעל!

— אנשעל! אנו, טהו־נאָר א לויף נאָך וואסער!

— איך? איך וויים ניט וואו א טיר עפענט זיך אפילו! לאָז געהן דוד!

— שא, שא! אָן פאָהרט גרונם מיט'ן פעסעל! ער פאָהרט! ער פאָהרט! — און אלע טהוען זיך א וואָרף צו גרונמ'ען נאָך וואסער, און פריהער פון אלעמען — אלי מיט דער קישקע. גרונם, א איד מיט א גלאנצענדיג פנים, וואָם סע שיילט זיך, נעהט זיך נאנץ רוהיג, נישט געחאפט, די פאלעס ארונטערגעשטעקט ארונטער, און נאָך איהם שלעפט זיך נאָך איין איינגעדאָרט פערדעל, קוים וואָם סע שלעפט די פים פון דער בלאָטע. ביידע, אי גרונם, אי דאָם פערדעל להבדיל, זענען שטאַרק פערשלאָפען.

— ברוך־הבא א איד! און מיר האָבען געמיינט, אז איהר וועט שוין היינט ניט זיין חלילה.

— אַנגעהויבען האָט זיך עס אַנגעהויבען, וועה איז מיר, פון שמעון דעם סטאָליר. מען איז געגאַנגען, אַפּנים, מיט א לעמפּעל, וויסט איז מיר, ביי נאַכט. סטרוזשקעס איז פֿאַרהאַן א סך, פּינ־סטער איז מיר, און אפשר א שוועבעלע, אָדער א פּאַפּיראָס, און אפשר האָט דער בעל־הבית אַליין, גרליה מיין איך, דאָס געטהאָן — וויים איך ניט; איך בין דערביי ניט געווען... נאָר דערווייל זענען נעבאַך, אוי איז מיר, אַרעמע לייט בדיל־הדל געווארען, ארויס אזוי ווי די מאַמע האָט זיי געהאַט, וועה איז מיר! פרענט מיך בחרם, וואָס טראָג איך עפּים א טעפּעל מיט א פּלעדערוויש — וויים איך אַליין ניט...

— אוי איין אומגליק!? אוי א שלאַק!? — ווייניט א ווייבעל מיט א ניגון פון „אקדמות" און ברעכט די הענד. — וואָס וועל איך איצטער טהון? נישט ארויסגעראַטעוועט אפילו קיין פּאָדע־עם, וואו וועל איך נעמען א טאָג איבערצוקומע־ען? וואו וועל איך מיך אהינטהון מיט מיינע קליינע קינדע־ער?...

ווי שדים, ווי רוחות, לויפען ארויס און אריין יונגע לייט פונ'ם געבּרענטען שטיבעל, שפּרינגען אין פייער אריין, ראַטעוונען וואָס זיי קאָנען, חאַפּען־ארויס פון דאָרטען דער א פּיסעל פון א בענקעל, דער איין אומרוה פון א זייגער, דער א בעזעם.

— וואו איז ערגיץ אלי מיט דער קישקע? — שרייט אייגער פון דער חברה לעשערם און קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען.

— איך בין דאָ, איך בין דאָ! — רופט זיך אָן אלי, א קליין אידעל, און באַברעט זיך ביי דער קישקע.

— וואָס טהוסט דו דאָרטען? וואָס באַברעסט דו זיך אזוי לאַנג?

— איך פּארנעה די קישקע, זי האָט זיך צעטרענט! — זאָגט אלי.

— וואו איז ערגיץ פישעל מיט די עמערס? — שרייט אייגער א שווארצער איד מיט א צעפּליקטען טלית־קטן, מיט א פערדויבערט פּנים און מיט א הייזעריג קול.

— ווי קומט אהער שרה־זיסעל? — שפּאַרט איהם איבער נאָך איינער. — אז שרה־זיסעל'ס שטוב איז אויף דער יאַרידיגע, און דאָס איז גאָר אויף דער אַלטער שטאָדט?

— ס'איז אזוי אויף דער אַלטער שטאָדט, ווי איך בין א רביצין! — ענטפערט איהם נאָך איינער. — זעהסט ניט, אז ס'איז נעבען דער באָד?

— שא, וואָס דאַרפט איהר זיך שפּאַרען? — נלייכט זיי אוים נאָך איינער. — אמעהר קומט אהין, וועלען מיר וויסען אקוראט. זיי נעהען, און איך נעה זיי נאָך און הער מיך צו וואָס מע רעדט.

— עמיצער האָט שוין דאָ נעמאכט „בוראַ־מאורי־האש".

— וואָס איז די ראיה?

— מחמת ס'איז געווען נעסטראכירט.

— פון וואַנען וויסט דו?

— וואָס דען? ס'זאָל ניט זיין נעסטראכירט, וואָלט ניט נע־ברענט. א שטוב ברענט ניט פון זיך אליין.

— וואָס זאָנסט דו, יענקעל, ווי שען עס ברענט? מחיה נפשות!

ווי א הבדלה ברענט א שטיבעל, וואַרפט־ארוים עטליכע שטארק־רויטע צונגען. דער דאָך איז שוין ניטא. עס קנאַקען די קראָקווען, עס טרישטשען די פענסטער, און א נעדיכטער רויך מיט שווארצע קנויללען קייקעלט זיך און ציהט זיך ווייט, ווייט, איבער הייזער און הייזלעך. עס הערט זיך א קול פון וויבער, וואָס בע־קלאָגען זיך אויף דעם שלאָק, וואָס זיי האָט נעטראָפען אין מיטען האלבע נאכט, און א נעווויין פון קליינע נאקעטע קינדער, וואָס ציטערען און וואַרעמען זיך ביי'ם פייער. דאָרט זיצט א נאנץ נע־זינדעל אויף איין איבערבעט מיט עטליכע קישענס, וואָס זיי האָבען קוים ארויסנעראטעוועט פון דער שרפה, און דאָ שטעהט א אידינע, א מעוברת'ע, מיט א טעפּעל אין האַנד און מיט א פּלעדערוויש און דערצעהלט דער אַנדערער אידינע, ווי אזוי עס האָט זיך אַנגעהויבען.

VI.

כתריל עווקער שרפות.

נעלענען אויף דער סטאנציע אין „האָטעל טערקאָליא", האָב איך א גאנצע נאכט נעהאט מלחמה מיט בייזע חיות, ווען האָבען מיך בעפאלען, זיך נוקם נעווען אין מיר, דערפאר ווען איך האָב ניט נעווואלט זיך לענען מיט זיי אין בעט און האָב זיך אויסנעבעט אויף דער קאנאפּע.

— ווען האָסט דו נע'פּועל'ט? — האָבען זיי זיך מיט מיר נעריייצט. — אי מיר וועלען דיך בייסען, אי עס וועט דיר זיין האַרט צוקאָפּענס, וועסט אויפשטעהן פון דער קאנאפּע אָהן א האלז־און־נאָזען...

פלוצים דערהער איך א משונה־מאָדנע קלונג: באָם! באָם! באָם!!! און תיכף באָך דעם לאָזט זיך הערען א לויפערייי פון מענשען מיט א קול: „עס נעצט! עס נעצט!" איך שטעה־אויף. איך נעה־צו צום פענסטער: איין האלבער הימעל איז רויט, ווי א פייער, די אנדערע האלבע איז חושך! איין האלבע שטאָדט איז משונה־מאָדנע בעלייכט, די אנדערע האלבע שטאָדט איז פערזונקען אין א מוראַ'דיג פינסטערניש. איך חאָפּ אויף זיך פאָם אָנטהון און לויף ארויס אין דרויסען. עס לאָזט זיך הערען פון דער ווייטען א מאָדנע נעשרייי, א הילף אָהן וועדטער, און מענשען צייהען זיך אהינצו שלעפּעריג, נעהען און נעהניצען און ציטערען פאר קעלט און דערצאהלען איינער דעם אנדערען נסים ונפלאות: וועד עס האָט פריהער דערהערט, און ווי אזוי ער האָט דערהערט. און זיי זענען זיך משער איטליכער בעזונדער, וועד דאָם ברענט. דער זאָגט: „ס'איז יוסיל!" דער זאָגט: „ס'איז מנשה!" דער זאָגט: „ס'איז ניט יוסיל און ניט מנשה — ס'איז שרה־זיסעל!"

זמרים! א רוח אין אייער טאטען אריין, א פרייליכס — טאדערי־דערירא־דערירא־דערירא

דער עולם ווערד אזוי נתפעל פון האָצמאכען, אז עס ווערד איין איינלענגניש אויף א האלבע שעה. מע פאטשט בראווא, מע שרייט: „האָצמאך, הורא!" מע קלאפט מיט די שטעקענס איבער די בענק, מע ווי׳ל נאָר נישט אויפהערען. האָצמאך פרובט זיך איינשטילען דעם עולם. ער שטעלט זיך אוועק און מאכט מיט די הענד — הויבט מען אן נאך מעהר צו שרייען: „האָצמאך! א טענצעל, האָצמאך! האָצמאך!" פלוצים . . .

פלוצים האָט עפּים נעגעבען א פאטש מיט די פליגעל, א פליה פון אויבען ארא׳ און א פא׳ל גליך אויפ׳ן הוט מיט דער ווייסער פערער פון דער דאמע מיט די בריליאנטען. די דאמע הויבט־אן פאר שרעק חלש׳ען, און אין טהעאטער ווערד מיט א מא׳ל א בהלה מיט א געשריי: „גוואלד, אידען, ראטעוועט! ראטעוועט!"... איינער האָט א געשריי געטהאן: „עס ברענט!" — און מעהר האָט מען נישט בעדארפט. ס׳איז געווארען א שפרינגעניש איבער קעפּ צו דער טיר מיט א געשריי: „חאסי, וואו ביזט דו?"... „יענקעל, אהער!"... „רבקה, האלט זיך!"... „מאטעל, איך שטארב!"... „ברכה, שריי ניט!"... „בעני, וואו איז יענטע׳ל?"... „מאמע! אָט בין איך, מאמע!"...

נאָך איין מינוט וואלט פון אונז אלעמען נעווארען א תל. א גליק, וואָס נח דער שווייצאר פון מיין האָטעל איז געפאלען אויף א שכל׳ן האָט אונז אלע אויסגעלייזט פונ׳ם טוידט. ער איז ארויפגעשפרונגען אויף א בענקעל׳ן האָט זיך אנגערופען צום פובליקום אויף א געמבע:

— שוטים! נארָאנים! לעהמענע גולמים! גלאטע בהמות! ציעגענע בערד! נארישע נאָרגלען! ווייבערשע נשמות! וואָס פיל־דערט איהר? וואָס שרייט איהר? וואוהין לויפט איהר? אָט ווערד פון אייך באלד א פרעזשעניצע! טפשים! פאר ווענען האָט איהר אייך דא איבערגעשראָקען? פאר א נאריש עוף? איהר זעהט דען ניט, אז איין עוף איז ארָאפגעשפרונגען פון דער „סידעלע"? רב לאָזער, וואָס שווייגט איהר? שטעלט־אן די קישקע!... כלי־

און דאָס גאנצע פובליקום האלט זי אונטער: „א יתומה'לע! א יתומה'לע!" — פריהער שטיל, וואָס ווייטער אלץ העכער און העכער, אזוי אז מע הערט שוין מעהר ניט דאָס מיידעל זינגען, נאָר דאָס פובליקום. שפרינגט־ארויס איינער פון די אקטיאָרען אויף דער סצענע און בעט דעם עולם, „עס זאָל זיין שטיל"! דער עולם ווערד שטיל, אָבער נישט אויף לאַנג; דאָס מיידעל הויבט אָן צו זינגען, אזוי זינגט מיט איהר גאנץ קהל: „א יתומה'לע! א יתומה'לע!"...

עם שפרינגט־ארויס וויעדער א מאָל דער אייגענער אקטיאָר, נאָך א מאָל און נאָך א מאָל, ביז ער געהט־ארויס פון די כלים און זאָגט זיי מיט'ן הארבען וואָרט:

— איהר וועט ניט אנשטומט ווערען? אָט רוף איך ארויס רב לאַזער גראָדאָוואי מיט דער קישקע, ווען א רוח אין אייער טאטע'ס טאטען אריין!...

דער עולם הערט־אויף צו זינגען, נאָר מע זאָגט מבינות, איט־ליכער נאָך זיין פערשטאַנד. דער זאָגט, אז זי האָט א קול פון א „ריקבעט", און דער זאָגט, אז עמיצער זאָל איהר אונטערטראָגען א בולקע, וואָלט ער פערדיענט א מצוה... די הינטערשטע בענק שרייען, ס'זאָל זיין שטיל'ער! נאָר עס העלפט ניט. ביז עס פליהט־ארויס אויף דער סצענע האָצמאַך, א איד מיט א מאַדנע שטריימעל, מיט איין האלבע בארד, מיט לאַנגע פאות כמעט ביז'ן גארטעל, מיט שיך און זאָקען, מיט איבערגעקהרטע אויגען און מיט א האַרב אויף די פליציעס. האָצמאַך טראָגט מיט זיך א קאָשעק מיט סחורה, לויפט ארום איבער דער סצענע, ווי א משוגענער, און רעכענט־אויס וואָס ער האָט צו פערקויפען: „בייטשעלעך, שטע־קעלעך, שוועבעלעך, מעסערלעך! זאָקען פאָפיערענע! קלייד־לעך קרישטאָלענע! שפיל־קעלעך, בייוועלעך! קויפט עפיס, ווייבע־לעך!"... און טהוט זיך אלע מאָל א חאַפ ביי די פאות, א שפרונג און א געשריי:

— האָצמאַך! דער רוח זאָל מיך נעמען!...

אָבער זיין, אז מע וועט דיך ווארפען אין פייער? דעמאָלט פליהסט דו מיט'ן קאָפּ אראָפּ און מיט די פים ארויף, — וועט מען ארויס־זעהן די הויזען!...

— געב מיר בעסער א ציה טהון פון דיין פאָפּיראָס, דו פאָר־כוץ!...

— האָצמאָך! וואו איז דיין באָרד? פאָר וואָס קלעפסט ד שוין ניט אָן די באָרד?... רבקה! שמיר דיר אָן דאָס פנים מיט קרייד!... מנשה'קע! מאָך דיר א האָרב פון הינטען, בכדי ד זאָלסט האָבען מעהר פנים פון א אידען!... וואו זענען ערניץ די פים? — וואָסערע פים?

— וועד האָט געבראכט די פים פון יאטקע?... טויזענד מאָל האָב איך געזאָגט, אז מע שפּיעלט „קאָלדוניא", באדארף זיין א פוס!... דער רוח זאָל איך נעמען! וועלוועל! וואָס ביזט דו פאָר א רעזשיסער, דו יאָלד איינער?!...

פלוצים וועדט א קלאָפּערייי אין טהעאטער, אז מע קאָן טויב ווערען. עס פליהט־דורך איינער מיט א גלעקעל און קלינגט. עס געהט־אוועק עטליכע מינוט, דער עולם הויבט אָן וויעדער צו שרייען און צו קלאָפּען. יענער לויפט וויעדער דורך מיט'ן גלעקעל, און אזוי עטליכע מאָל, ביז דער רויטער פיעדלער חאפט זיך אויף, טהוט א מאך עטליכע מאָל מיט'ן קאָפּ ארויף און אראָפּ, מאכט צו־רעכט דעם קאָלנער מיט'ן בלויען שניפּס, טהוט א זעץ מיט'ן שטעקעלע, און די כלי־זמר שפּיעלען־אָפּ א „שטיקעל". הויבט דער עולם וויעדער אָן צו שרייען און צו קלאָפּען — שפּיעלען די כלי־זמר נאָך „א זאָך". עס ווערד ניט שטיל, ביז עס הויבט זיך אויף דער לילעך, און דאָס שפּיעל הויבט זיך אָן.

צום אלעם ערשטען נעהט־ארויס א מיידעל מיט איין אונ־טערשט קליידעל און מיט צעפלאָכטענע האָר, גליך ווי עמיצער וואָלט זי נאָר־וואָס אויסגעפאטשט, און הויבט אָן זינגען א טרויעריג ליעדעל פון איין ארעמער יתומה מיט'ן נוסח פון „סטאָאיט נאָרא וויסאָקאיא! וויסאָקאיא!" — „א יתומה'לע! א יתומה'לע!" —

דאָס פּיעדעלע פערגעהט זיך, ווייזט אוֹן חליפעט, דער טראָמייט מאכט „האָלדיר! האָלדיר!" ווי איין אינדיק, וואָס מע האָט איהם שטארק צעריייצט, דער באָס בורטשעט־אונטער, ווי א בער, אוֹן די פּליים פייפט זיי אַן אלעמען. אינאיינעם קומט דאָס אוים א מישׂ־מאש, ווי פון עטליכע מאות ווייבער אויף א יריד, אוֹן א געפּילדער פון א סך נענז אוֹן קאטשקעס.

עס בעווייזט זיך עפּים איינער א יונגערמאַן מיט א גרינער קאפּאָטע, טראָגט אין איין האַנד א פּאָק מיט פּאפּיערען, אין דער אַנדערער האַנד — א האלבע בולקע מיט א שטיקעל הערינג, אוֹן זעצט זיך אַנידער נאָנץ אויבען־אַן אויף א קליין בענקעלע, אקענען דער סצענע, אוֹן בייסט־איבער.

— ווער איז דאָס? — הער איך, ווי די דאָמע מיט דער ווייסער פּעדער פרעגט ביי׳ם קאוואליער.

— דאָס איז זייער סופליערער. — ענטפערט איהר דער קא־וואליער.

— וואָס הייסט סופליערער? — פרעגט איהם וויערער די דאָמע.

— דאָס הייסט: זייער פירזאָגער. — זאָגט דער קאוואליער. אוֹן פון יענער זייט לייליך רעדען זיך איבער די אקטיאָרען צווישען זיך פון פערשיעדענע זאכען:

— וואו איז ערניץ פראָדעל די פּרימאדאָנע, צו אלדי שוואַרצע יאָהר?

— זי איז נענאַנגען צום שוסטער. זי האָט ניט אין וואָס אַרויסצוגעהן אויף דער סצענע. אָפּגעשפּרונגען איין אָפּצאָס.

— קראָנק געווען געהן ביי טאָג? א שענע פּרימאדאָנע!...

— אברהמעל, טהו אוים די הויזען!

— וואָס מאכען דיר קאלי מיינע הויזען?

— א שענע באבע יאחנע — מיט הויזען!...

— איך גערה דאָך אויבען א קליידעל! וואָס מאכט דאָס אוים?

— איך וויים, אז דו טראָגסט אויבען א קליידעל. וואָס וועט

פּובליקום זיצט אויף די ערטער גאַנץ פעסט, קיינער ווילּ ניט אָפּ־
גיין, חאָטש נעם פיהר ארויס דאָס גאַנצע טהעאַטער מיט נוואלד.

די דאַמע מיט דער ווייסער פעדער און מיט די בריליאַנטען
בייזערט זיך: „וואָס איז דאָס פאַר פּאַריאַדקעם אין כתריליעווקער
טרעיאַטער?" זי שרייט, מע זאָל איהר אומקעהרען דאָס געלד, וואָס
זי האָט בעצאָלט פאַר די בילעטען! וואו איז ערגיץ לאָזער גאַרא־
דאָוואי?!...

עס בלייבט, אז מע זאָל ברענגען עקסטרא פון איהרעטוועגען
צוויי שטוהלען, און עס ווערד אַביסעל שטילער.

ביסלעכווייז ווערען אָנגעצונדען די לעמפּלעך, וואָס רויכערען
און לאָזען זיך הערען מיט א שארפען ריח פון גאז. אייניצ׳ווייז
בעווייזען זיך די כלי־זמר ביי דער סצענע, וואָס איז איבערגעצויגען
מיט א לייּלעך. פריהער פון אלע קומט צו גיהן דער באס, א
גרויסער איד מיט גראָבע פּאות און מיט בייזע אויגען, ווי ביי א
גזלן. באלד נאָך איהם בעווייזט זיך דער קעסעלפויק, א האָרבא־
טער בחור מיט אויסגעקראָכענע האָר. נאָכדעם קומט דער טראָ־
מייטער, א נידעריגער איד מיט גראָבע ליפּען, דער פלייטיסט מיט
א טשאָכטקע־פּנים און א טרובאַטש מיט גנבה׳שע אויגעלעך, וואָס
לויפען אהער און אהין, און צווי דריי יונגע לייט מיט פיערלען;
און ערשט אויפ׳ן סוף — דער ערשטער פיערלער, דער עלטסטער
פון אלע כלי־זמר, דער דיריזשער, — א רויטער בחור מיט א ווייסער
פּאפּיערענער מאנישקע, מיט א קורצען פּידזשאָק, מיט שטאַרק־
אָנגעפּאָמאדעטע האָר און מיט א גרויסען בלויען שניפּס. ער שטעלט
זיך מיט׳ן פּנים צום פּובליקום, קנאַקט־אויס אלע פינגער און שמיי־
כעלט פון דער ווייטען צו עפּים א מיידעל מיט ווייסע הענטשקעלעך.
די גאַנצע קאָפּעלייע זעצט זיך אויס, און מע נעמט זיך אָנשטעלען
די אינסטרומענטען. קודם כל טהוט דער דיריזשער א קלאַפּ מיט׳ן
סמיטשיק איבער׳ן פיערלע, און דער טראָמייטער מיט די גראָבע
ליפּען גיט א טאָן, און תיכף נאָך איהם שטעלען אלע איבעריגע א
טאָן, און הויבען אָן זיך דורכרעדען אויף זייערע אינסטרומענטען:

אידינע און טהוט איהם א שלעפ ביי דער פאלע, און זיי נעהען אוועק ביידע און בעזעצען זיך גאנץ אויבען־אן.

— הערט נאר, איהר אקטיאָרען! וואו זענט איהר ערגיץ? — אזוי רופט זיך אן איינע א דאמע מיט א הוט, מיט א וויסער פערער און מיט בריליאנטען, און נעבען איהר שטעהט א קאוואליער מיט א קאפעליש און מיט א געשוירען בערדעל.

עם שפרינגט־אונטער איינער פון די אקטיאָרען, א בחור מיט א קורץ רעקעל, מיט א קויטיג העמד און מיט א הונגעריג פנים.

— וואם וועט איהר עפים זאגען, מאדאם?

— וואם הייסט, וואם וועל איך זאגען? — מאכט צו איהם די מאדאם. — מיר האבען דאך געקויפט בילעטען. פאר וואם וויזט מען אונז ניט אונזערע ערטער?

דער לאנגער אקטיאָר מיט'ן הונגעריגען פנים נעמט ביי זיי די בילעטען און פיהרט זיי צו גאנץ אויבען־אן און וויל זיי בעזעצען — זענען פערנומען אלע בענקלעך.

— זייט זשע מוחל, איהר האט זיך געזעצט ניט אויף אייערע ערטער! — מאכט דער אקטיאָר צו א בחור מיט א מיידעל, וואם זיצען און קנאקען ניסלעך פון א שקאָרמוצעל.

— וער האט אייך געזאגט, אז מיר זיצען נישט אויף אונזערע ערטער? — זאגט דער בחור און טהוט זיך זיין ארבייט.

— וויזט אייערע בילעטען! — זאגט צו זיי דער אקטיאָר און נעמט ביי זיי די בילעטען, און וויזט זיי וואו זיי דארפען זיך זעצען, א סך נידעריגער.

— וואם הייסט — מאכט דער בחור —· איהר וועט אונז זאגען דעות, וואו מיר זאלען זיך זעצען? וואם איז דא, להבדיל, א מקום קדוש, א שוהל, צי וואם?

דער אקטיאָר לאזט זיך אריין מיט איהם אין א לאנגען שמועס. דער בחור מיט'ן מיידעל ריהרען זיך ניט פון די ערטער און קנאקען ניסלעך. דער לאנגער אקטיאָר מיט'ן הונגעריגען פנים פרובט זיך ביי אלע איבעריגע פארשוינען וואם אין טהעאטער, נאר דאם גאנצע

— און ווער איז דאָס מיידעלע?
— דאָס איז דעם חתן׳ס א שוועסטער.
— און ווער איז דער בחור?
— דאָס איז דעם חתן׳ס שוועסטער׳ס א חתן.
— און ווער איז אָט דאָס מיידעלע?
— דאָס איז זיין שוועסטער, דאָס הייסט, דעם חתן׳ס שוועסטער׳ס חתן׳ס א שוועסטער.
— א היבשע משפחה ביי אייך, רב נח!...
— זאָלץ דיר אין די אויגען, שטיינער דיר אין הארצען! — מאַכט צו איהם נח. — זאָג חאָטש „קיין עין־הרע", דו אַקטיאָר־טשיק! דו קאָמעדיאַנטשיק! דו בערענטרייבער! דו נאָרנעל־רייסער! דו בולקעשלינגער!...

תיכף נאָך נח דעם שווייצאר שפּאַרט זיך דורך דער משרת פונ׳ם האָטעל מיט די גרויסע שטיוועל. אייגער פון די צוויי אק־טיאָרען, וואָס שטעהען ביי דער טיר, דערלאַנגט איהם א זעץ פון הינטען און שטופּט איהם אַריין אין טהעאַטער אַריין.

נאָך איהם דערזעה איך פערשיעדענע פּאַרשוינען שפּאַרען זיך דורך, מעהרסטענטייל אָהן בילעטען. צווישען די פּאַרשוינען דער־קען איך מיין בעל־הבית פון דעם „האָטעל טערקאַליע" מיט עפּים א אידינע זעהר א גראָבע, וואָס געהט, ווי אויף רעדלעך, און קא־טשעט זיך, ווי א קאָטשקעלע.

— א? איהר זענט אויך דאָ? — מאַך איך צום בעל־הבית און פערגעס, אז ער איז טויב ווי די וואַנד.

— נישקשה! — ענטפערט ער מיר און שרייט אויף א קול, נלייך ווי איך וואָלט דאָ געווען דער טויבער. — זיי זינגען קיין מעשה ניט!

— איהר זענט דאָ דאָס ערשטע מאָל? — פרעג איך איהם.

— ס׳איז רב ליפע׳ס שטאהל. — מאַכט ער צו מיר. — א נאַנץ יאָהר האָלט מען דאָ בהמות אָדער פערד.

— קום שוין, קום! — רופט זיך אָן צו איהם די גראָבע

א גרויסע שטאה׳, אדער א שאלאש, וואם פון די ברעטער לייכט זיך דורך א פייערע׳ און עס לאזט זיך הערען א נעשריי פון מענ־שען. א האלבע טיר פון דעם שאלאש שטעהט אפען, און צוויי נעזונדע יונגען שטעהען און נעבען אכטונג, מע זא׳ זיך ניט אריינ־חאפען אין טהעאטער אהן א בילעט.

— אידען! אייניציגווייז נעהט! אייניציגווייז! — שרייט א איד מיט אין אויסגעפליקטער באָרד און מיט א שווערד אויף דער זייט — אפנים, דאם מוז זיין רב לאזער נאראדאווקי. נאר דער עולם הערט איהם, ווי דעם קאטער: מע וויל ניט נעהן אייני־צינווייז; איטליכער וויל פריהער און אלע שפארען זיך מיט א מאל.

— לאז דורך, דו יון מיט דער שפאגע! דו זעהסט ניט, ווער סע נעהט? — אזוי שרייט אייניר און שטופט זיך דורך מיט גוואלד, שיט מיט ווערטער אויף די אקטיארען: „פייפער", „הא־לעדראנעץ", „גרינער אגרעס", „לעריגע קישקע"!

איך קוק מיך ארום: ווער רעדט דאם? עפים זעהר א קענטליכע שפראך. איך קוק מיך צו — איך האב איהם דער־קענט: ס׳איז נח דער שווייצאר פון מיין סטאנציע „האטעל טערקאליא". נאך איהם שלעפט זיך א נאנץ נעזינדעל ווייבער, בחורים און מיידלעך.

— ווער איז דאם ווייבעל? — פרענט איהם אייניר פון די אקטיארען.

— דאם איז מיין ווייבעל. — ענטפערט נח. — דו קענסט ניט מיין שרה־פערעל? און דאם זענען מיינע קינדער.

— און דאם?

— דאם איז מיין שוויעגער.

— און די דאזיגע?

— דאם איז מיין ווייב׳ס א שוועסטערעל.

— און ווער איז דער יונגערמאן?

— דאם איז איהר חתן.

גיך ווערד בעשאפען אַרום אונז א גאנץ רעדעל פון אידען, ווייבער און קינדער. מע הויבט־אָן טייטען אויף מיר מיט די פינגער... עס פאָהרט־דורך פאַרבי א בעל־עגלה, חאפ איך מיר אריין אין ביידעל און היים מיך פיהרען אין טהעאטער אריין.

צוגעפאָהרען צום טהעאטער, טרעף איך א גאנצע חאליאסטרע מיידלעך מיט בחורים שטעהען אין דרויסען, רעדען און לאכען און שיטען מיט ווערטלעך.

— לאָזט דורך דעם פריץ! — שרייט איינער צום אנדערען.

— פאוואָל', איהר וועט איהם חלילה צעקנייטשען דעם קאַפעליש! — שרייט נאָך איינער.

קוים מיט צרות, מיט לייד, זיך דורכגעשטופט דורך דער חאליאסטרע צו דער קאסע, א קליין פענסטערעל, טהו איך א פרעג, צי קאָן איך בעקומען א בילעט, און די חאליאסטרע פון הינטען שטופט מיך און קוועטשט מיך פון אלע זייטען.

— וואָסער א בילעט ווילט איהר? — פרענט מיך דער קאסיר, א דאַרער בחור מיט א לאנגען נאָרגעל.

— וואָסערע בילעטען האָט איהר? — פרעג איך דעם קאסיר.

— פאַרהאַן — זאָגט דער קאסיר — אויף א גילען און אויף צוויי גילען און אויף דריי־גילען.

— און טייערער איז ניטאָ ביי אייך? — פרעג איך איהם, און די חאליאסטרע בשעת מעשה הערט ניט אויף צו פילדערען.

דערהערט פון מיר אזעלכע דבורים, חאפט זיך אויף דער קאסיר פונ'ם בענקעל, שטעקט־ארויס דעם קאָפ פונ'ם פענסטערעל און שרייט־אויס אויף דער חאליאסטרע מיר גלייך אין פנים אריין:

— א רוח אין אייער מאטענ'ס טאטען אריין! איהר וועט זיך ניט צענעהן? אט שיק איך אייך ארויס רב לאָזער דעם גאַראַ־דאוואי מיט א קישקע וואסער! קומט — מאכט ער צו מיר — אהערצו אין טויער אריין.

די חאליאסטרע טרעט־אָפ א ביסעל אויף א זייט, און איך שלאָג מיך דורך דורכ'ן טויער אין הויף אריין. אין הויף שטעהט

— חנה־בײלע! וואוהין לויפסט דו אזוי? — שרייט א ווײבל צו דער אנדערער איבער דער גאנצער גאס און חארחעלט, קאן ניט אויסרעדן קיין „ריש".

— אין טהעיאטער אהאן! — ענטפערט איהר דאס אנדערע ווײבל אויך מיט א חארחלען און מיט א קמיץ דארט, וואו מע דארף א פתח. — נו, און דו געהסט גאח ניט אין טהעיאטער אהאן?

— אחויסגעהן זאל איהר די נשמה! — מאכט דאס ערשטע ווײבל. — וואס זאגסט דו צו מיין כתריעלעווקעה נגידית? זי ווײל, איך זאל איהר היינט מאכען די געגנז, מאכען זאל זיך איהר א מכה! און פחענלען שמאלץ, פחענלען זאל מען שוין זי, חבונר־של־עולם! די גאנצע וועלט געהט אין טהעיאטער, און איך דאחף זיין געבונדען, בינדען זאל מען זי שוין אויף אלע פיעה, ליעבעח גאט!

— וואס העחסט דו זי? — זאגט דאס אנדערע ווײבל. — פאח דיין געלט מענסט דו געהן וואו דו ווילסט.

— איך העח זי ווי המן דעם גחייגעח!... — מאכט דאס ערשטע ווײבל. — איך לויף אהיים, איך טהו זיך איבעח און געה אין טהעיאטער אהאן, זי זאל אפילו אויפלויפען ווי א באחג!

בידע ווײבלעך צענעהען זיך, און איך האב דערווײל מיט וועמען צו גענהן אין טהעאטער. דאס ווײבל קוקט זיך אלע ווײלע ארום און זעהט, ווי איך גיעה איהר נאך, בלייבט זי שטעהן א ווײלע און נעמט זיך רעכטס — איך גיעה רעכטס; זי נעמט זיך לינקס — איך גיעה לינקס; זי גיעהט פאוואלי — איך איהר נאך. הויבט אן דאס ווײבל לויפען, אזוי ווי מע לויפט אויף א שרפה.

— וואס איז? — פרעגט מען זי. — וואו לויפסט דו? גאט איז מיט דיר!

— עפים א שלים־מזל! — זאגט דאס ווײבל און ווייזט אן אויף מיר. — עח גיעהט מיח נאך שוין פון א שעה. איך ווייס ניט וועח עח איז!...

— איהר ווייסט ניט, וואו איז דאָ ערגיץ דאָס אידישע טהעאַטער? — טהו איך אַ פרעג אַ אידען, וואָס לויפט פאַרביי מיר מיט אַ פּעקעל סחורה אונטער דער האַנד.

— דאָס אידישע וואָס? — מאַכט צו מיר דער איד מיט'ן פּעקעל סחורה און שטעלט זיך אָפּ און בעטראַכט מיך פון קאָפּ ביז די פּים.

— דאָס אידישע טהעאַטער — זאָג איך.

— וואָסער טהעאַטער? — זאָגט ער.

— דאָס טהעאַטער, — זאָג איך — וואָס מע שפּיעלט דאָרט.

— ווער שפּיעלט דאָרטען? — פרעגט ער מיך.

— אַדלער — זאָג איך — שפּיעלט דאָרטען.

— וואָסער אַדלער? — מאַכט ער צו מיר.

— אַדלער, — זאָג איך — דער אמת'ער אַדלער.

— פון וואַנען איז ער? — מאַכט ער צו מיר.

— פון אַמעריקע — זאָג איך — איז ער.

— פון אַמעריקע? — מאַכט ער צו מיר. — וואָס זשע טהוט ער היע?

— ער שפּיעלט דאָ — זאָג איך — אינ'ם אידישען טהעאַטער.

— וואָס זשע שפּיעלט ער? — זאָגט ער.

— „קאָלדוניא" — זאָג איך — שפּיעלט ער.

— וואָס זשע הייסט דאָס „גאָלדוניע"? — מאַכט ער צו מיר. איך וויל אַוועקגעהן, לאָזט ער מיך ניט; ער וויל, איך זאָל איהם נאָר דערצעהלען, וואָס דאָס איז אַזעלכעס „טעאַטער", און וואָס הייסט „גאָלדוניע", און ווער איז דער אַדלער, וואָס ער איז געקומען פון אַמעריקע?... איך דערצעהל איהם, און ווי ווייט מעגליך מאַך איך איהם קלאָר, וואָס איז אַזעלכעס טהעאַטער, און וואָס איז „קאָלדוניא", און ווער איז אַדלער. מיין איר הערט־אויס אַלסדינג מיט קאָפּ, בוינט זיך אָן, טהוט אַ שפּיי־אויס און געהט־אַוועק אָהן אַ זייט־געזונד.

V.

כתריל־עווקער טהעאַטער.

ארויסגענאַנגען פונ׳ם ווין־קעלער, האָב איך דערזעהן איין אפיש מיט גרויסע אותיות, אויף אידיש, אָפּגעדרוקט די דאָזיגע ווערטער:

„דאָס ערשטע מאָל אין כתריל־עווקע!

„דאָס אידישע טהעאַטער!

„דער אמת׳ער אדלער פון אמעריקא!

„דער גרעסטער קאָמיקער פון דער וועלט!

„איהר וועט צעגעהן פּאַר גלעזעטער!

„אזא באבע יאחנע איז נאָך ניט געווען זינט די וועלט שטעהט!

„אזא האָצמאַך, ווי ביי אונז, איז נאָך נאָר ניט געבוירען געוואָרען!

„היינט שפּיעלט מען א שפּאָגל־נייע אָפּערא:

!קאַלדוניא

„אידען! פערזעצט וואָס איהר האָט!

„אידען! געהט אין טהעאַטער!

„אידען! איהר וועט זיך מחיה זיין!

„אידען! לויפט!

„בילעטען קויפט!

„ניכער! ניכער!

„ווי א וויכער!"...

אונטען געהט גע׳חתם׳עט: דער רעזשיסער, דער דיריזשער און דער אנטרעפרינער — טאקי אדלער אליין, דער אמת׳ער אדלער פון אמעריקא, דער גרעסטער קאָמיקער אין דער וועלט.

— איהר זענט אַלע בהמות! — רופט זיך אָן א ראַקאָוואַטע אידעל מיט א ליוסטרינענער קאַפאָטע, רעדט פאַוואַלי, צעהלט די ווערטער, לענט־אַרויף דעם פינגער אויף דער נאָז, האַלט דאָס מויל אין א זייט און שמייכעלט צו זיך אַליין זעהר נעשמאַק, און די בעקלעך פלאַמען איהם. — איהר זענט פערד, ווי איך בין א איה, אוי, זענט איהר פערד! איך קוק און שווייג און הער זיך צו, וואָס איהר רעדט: ציוניסטען, שמיוניסטען, קעבעבע מיט לאַק־רעץ!... איך זעה־אַרויס, אז איהר ווייסט קיינער ניט מה דקאמרי רביצין! אויב איהר ווילט, וועל א י ך אייך זאָגען וואָס דאָ ליגט! די מעשה דערפון איז אזוי... נאָר הערען זאָלט איהר מיט קאָפ!...

ער נעמט דאָס בערדעל אין מויל אַריין, פערמאַכט די אויגען, טראַכט לאַנג־לאַנג און חאַפט זיך אויף פונ'ם שלאָף און טהוט א מאַך צום בעל־הבית, קנאַקט־צו מיט'ן פינגער:

— רב זייט־זשע מוחל! הייסט נעבען נאָך א פּלעשעל „ווי־מאַראָזיג"!...

אברהמניו! אברהמניו!
אָבינו טי נאש!
טשעמו טי נע פּראָסיש
אלהינו נאש!
אלבאָ נאם וויקאָפּיט,
אלבאָ נאם וויפּראָסיט —
לארצנו נאשו,
לזעמליו נאשו!?...

אז עס האלט ביי׳ם „וויקאָפּיט", מאכען זיי דאָס מיט א שטורם, מיט א ירגזון, דאָס הייסט, מיט שטארקייט; נאָר אז עס קומט צום „וויפּראָסיט", ווערען זיי מיט א מאל ווייך, בויגען־איין די קעפּ און מאכען מיט די הענד, ווי, להבדיל, א פּרומער חזן ימים־נוראים פּאר׳ן עמוד. און ביי׳ם „לארצנו נאשו, לזעמליו נאשו" צעווייגען זיי זיך טאקי מיט טרערען, ווי קלייגע קינדער...

— עי־עי־עי־עי! — רופט זיך אָן איינער פון דער קאָמפּאניע, א איד, וואָס דאָס קאשקעטעל ליגט איהם שוין אויף יענער האלבע קאָפּ, די אויגען זענען ביי איהם ווי שלעפּעריג און די צונג פּלאָנ־טעט זיך שוין אביסעל צווישען די צייהן. — וואָס וואלט געווען, אשטייגער, כדומה למשל, מע זאל אונז אָפּגעבען, הייסט דאָס, ארץ־ישראל? האָ, יענקעל? וואָס זאגסט דו, יענקעל? דו ביזט דאָך עפּים א יודע־נגן!

— ארץ־ישראל? — זאגט יענקעל, ציהט־אוים דעם האלז און קראצט זיך אונטער׳ן קאלנער. — ארץ־ישראל? ע! ס׳וואלט אודאי געווען ניט שלעכט... עפּים טהוען זיי, זאגט מען, דאָך אין דעם — ווי אזוי הייסען זיי? די... די... די...

— די ציוניסטען? — חאפּט איהם אונטער נאָך איינער. — בלאָטע! ס׳וועט גאָר ניט זיין פון דעם!

— פּאר וואָס? עפּים באדארף דאָך זיין אלסדינג מיט א טעם!

— אזוי. מסתמא וויים איך, אז איך זאג. איך האָב פּיינט רערען גלאט אזוי. דו וויסט דאָך, אז איך זאג, איז געזאגט!

וואָרום איך, אז איך טרעט־צו צו א געשעפט, שמעק איך פריהער, שא, פאוואָלינקע, נישט געהאפט... און אז איך שמעק גוט אָן וואו עס האלט, טהו איך מיר א פּאָרקע הינטען־ארום — דאָס, יענס, לאָקש, בוידעם, ציבעלע, טאָמער אזוי, טאָמער אזוי, וואָס וועט אייך אהרען, ממה־נפשך, ווי זאָגט ער: גוט איז א חיי־שעה!... אי, טאָמער טהוט מיר יענער א קוק־אַוועק און איך דערזעה, אז ס'איז אויף צרות, אויף קידער־ווידער? טרעט איך מיר אָפּ אָן א זייט און — שא! לאָז זיך עס טהון אָהן מיר!... אויב ס'איז באשערט, וועט דאָס ניט אַוועק, און אז מע וועט באדארפען פּאָר־קען, וועט מען פּאָרקען... פּארהאן א פייטערבארג איז פּארהאן!... מיר וויסען שוין, וואו א טיר עפענט זיך, מיר פּארשטעהען דאָס מין... מיר קענען די עברי וואָס מע דארף... טאָמער דארף מען שרייבען, געפינט־מען שוין דעם, וואָס ער שרייבט... דער עיקר איז, ס'זאָל זיין שטיל — ששש!!! (ער טהוט זיך אַליין א בים דעם קולאָק און וועדר שטיל).

נאָך עטליכע אידען מיט פערשיעדענע קאָפּאָטעם און אַלערליי קאשקעטען זיצען ביי איין טישעל און רעדען אַלע מיט א מאָל, אזוי, אז זייערע וועדטער וועדען צענויפגענאָסען אינאיינעם, און עס קומט אויס א מישמאש פון מסחר, פון פּאָליטיק, פון „ווימאָ־ראָזיג", פון אמאָליגע יאָהרען, פון היינטיגע קינדער, פון דאָק־טוירים, פונ'ם טראָמוואי, פון דער טאקסע, פון א רוח־אין־די־כתרי־לעווקער־נגידים'ס־טאטען־אריין — ס'איז שווער ארויפצוחאָ־פען אויפ'ן פּאָפיער דאָס, וואָס סע וועדד דאָ געדעדט. און ביי דער זייט שטעהען וויל־ד־פרעמדע אידען, וואָס טרינקען ניט קיין „ווימאָ־ראָזיג", נאָר זיי זענען ארייננעגאנגען אהער גלאט אזוי, הערען וואָס מע רעדט טאקי, און אין איין וועג זיך אנוואַרעמען...

נאָך א קאָמפּאניע אידען זיצען ארום טיש, טרינקען „ווימאָ־ראָזיג" און זינגען א ליעדל, און רוקא אויף גוויש; נאָר שטיל, אָהן געפילדער, מיט זעהר א ווייענדיגען נוסח, ווי מע זאָגט סליחות אָדער תהלים:

זיצען צוויי אידען ביי א טישעל, אראָפּגעלאָזט די קעפּ. מע זעהט, אז ס'איז ביי זיי אויסגעגאַנגען ווערטער. חאַפּט זיך אויף אייניער:

— וואָס זאָגסט דו, שמעון־דוד, אויף דעם „ווימאַראָזיג", הא?

— וואָס זאָל איך זאָגען אויף דעם „ווימאַראָזיג"? — חאַפּט זיך אויף דער אַנדערער, ווי פונ'ם שלאָף. — ס'איז א „ווימאַראָזיג" פון גאָט! ס'איז שוין איין מאָל א „ווימאַראָזיג"!

— מע באַדאַרף איהם פרעגען, צי וועט ער האָבען פון דעם אייגענעם „ווימאַראָזיג", אם־ירצה־השם, אויף פּסח?

— דו זאָרגסט זיך שוין פאַר פּסח? ביזט שוין, אַפּנים, א באַוואַהרענטער מענטש ארום און ארום, נאָר פּסח'יגער „ווימאַראָזיג" געהט דיר אָפּ?

— וואָס דען, איך בעט דיך, אז אָך און וועה איז מיר!

— אז אָך און וועה איז טאַקי דיר, אז דו באַדאַרפסט זיצען אָט־אַ־דאָ א גאַנצען טאָג, אויסבאַהאַלטען זיך פונ'ם ווייב, זי זאָל ניט מאַנען אויף שבת.

— דערמאַן מיר ניט דאָס ווייב, געב מיר בעסער מיט א פיסטויל אין האַרצען! וואָס קאָן איך איהר געבען? צרות קאָן איך איהר געבען, אז אָך און וועה איז מיר!

— דו מיינסט, מיר איז בעסער? אז אָך און וועה איז מיר אויך!

— איך ווייס, אז דיר איז אויך ניט בעסער, אז אָך און וועה איז אונז ביידען! לחיים! לאָמיר זיין געזונט...

נאָך צוויי אידען זיצען ביי איין טישעל, אייניער מיט א גאַנצער קאַפּאָטע, און דער אַנדערער מיט א צעריסענער קאַפּאָטע. דער וואָס מיט דער גאַנצער קאַפּאָטע רעדט, און יענער וואָס מיט דער צעריסענער קאַפּאָטע קוקט איהם גליידְ אין די אויגען אריין און שאָקעלט־צו מיט'ן קאָפּ.

— פּאַרשטעהסט דו שוין, ווי אזוי ליוי־יצחק דרעהט־אויס א נעשעפט?... ליוי־יצחק קאָן זיך אַרייַנדרעהען און דרעהען און פּאַר־דרעהען אי זיך, אי יענעם, און סוף־כל־סוף פּאַרט אויסדרעהען!

אויף דעם פאס: „ווימאראָזינג אקערמאן". און אז איהר ווילט, דער ווייז זאָל זיין רויט, נעמט מען דעם אייגענעם ווימאראָזינג און מע פארפארבט איהם מיט גאָלעש־טינט און מע שרייבט אָן מיט קרייד אויף דעם פאס: „זמירער פעאדאסיע", אדער „אונגערשער מאלאגע"... און כתריל־עווקער מבינים זשלויאקען די דאָזיגע קאָאפיציע און לעקען די פינגער... שא, אט געהט דער בעל־הבית, ארויסגעהן זאָל פון איהם די פארע!

דערזעהן דעם בעל־הבית געהן, הויבט דער בחור אָן צו האקען די דאָזינקעם מיט אלע כחות.

— וואס האָט איהר נעוואָלט? — מאכט צו מיר דער בעל־הבית, א רויטער איד, ניט קיין הויכער, מיט א הייזעריג קול און מיט איין אויג איין אפענעם, וואס אפילו אז ער שלאָפט, מוז ער דאָס אויך, אפנים, האלטען אפען.

— א גלעזעל ווין. — זאָג איך.

— א לאחדים־גלעזעל־ווין? — מאכט ער צו מיר, דריל־עווענט איין אויהער און קוקט אויף דער סטעלי.

— א לאחדים־גלעזעל־ווין. — זאָג איך.

— וואס זשע — זאָגט ער — האָט איהר זיך אראפגעלאָזט אין קעלער? פאר וואס זענט איהר ניט ארויפגענאנגען אויבען? קריכט־ארויף און נעמט זיך, זייט מוחל, רעכטס!

איך קריך־ארויף און נעם מיך רעכטס און קום־אריין אין א פינסטערען חדר, פול מיט רויך און מיט בלאָטע. עס שטעהען עטליכע טשאכאטעטשנע הינקענדיגע בענקלעך, און אידען זיצען, רויכערען פאפיראסען און טרינקען „ווימאראזינג". זיי זינגען ניט, שרייען ניט, שלאָגען ניט מיט די הענד אין טיש אריין און בעווייזען ניט קיין שום מיאוס'ע שטיק; וואס דען טהוען זיי? זיי זיצען און זויפען דעם „ווימאראזינג" פון די גלעזלעך, פערריוכערען א פאפיראס, זיפצען און קרעכצען און רעדען שטילערהייט. אט

IV.

כתריל־עווקער וויין און כתריל־עווקער שכורים.

„נאָך אזא מיטאָג וואָלט נעווען גוט פערטרינקען מיט א גלעזעל וויין", — אזוי טראכט איך מיר און דערזעה איין אויפ־שריפט: „בכאן מוכרים יי"נ, מעד וביער למקח השוה".

איך לאָז מיך אראָפּ אין א פינסטערען קעלער, צווישען פעסער און פעסלעך, צעבערס און פלעשלעך, און דערזעה, ביי דער זייט זיצט א היבשער בחור מיט איין אונטערגעבונדען געשוואָלען פנים איבער א מולטער און האקט ראָזינקעס מיט א האקמעסער.

— וואו איז ערגיץ דער בעל־הבית? — פרעג איך דעם בחור.

— דער בעל־הבית? — מאכט צו מיר דער בחור און נעמט־אָן א פולע זשמעני מיט ראָזינקעס, טהוט א שמיר איבער'ן מויל און חראָמקעט מיט די צייהן גאנץ געשמאק. — דער בעל־הבית איז אין קאמער, ער מאכט „ווימאראָזינ".

— וואָס הייסט — זאָג איך — ער מאכט „ווימאראָזינ"?

— איהר ווילט וויסען, — מאכט צו מיר דער בחור — ווי אזוי מע מאכט „ווימאראָזינ" ביי אונז אין כתריל־עווקע? מע נעמט ראָזינקעס און מע האקט און מע האקט, און מע איבערינע מיט וואסער פון דער גניל־אָפּיאטקע און מע מישט אריין האָפּען, הויבט דאָס אָן צו שפּיעלען, און אז סע צעשפּיעלט זיך, ווערד א גע־שטאנק, אז מע קאָן דערווארגען וועלען! נעמט מען א פּאָר עמער „שפּירעט" און מע האקט־אריין עפּיס א מין פּראָשעק אזעלכען, וואָס סע קאָסט א גילען א פּוד; נאכדעם זייעט מען דורך דעם נאנצען וויין דורך א גווישען העמד און מע שרייבט אָן מיט קרייד

עס קומט אַן רחל מיט'ן נעבעקס און מאכט מיר דעם הערינג, און די הויכע אידינע הערט ניט אויף אויסצומאָהלען, ווי עס רינט ביי איהר שמואל'קען פון איין אויהערל... זי האָט מורא, זי וועט וויעדער מוזען אָנקומען צום רופא — ווייסט זי ניט, צו וואָסער רופא זאָל זי גיהן? דען צו וואָסער רופא זי זאָל ניט גיהן, ווייסט זי פריהער, אז ס'איז אַרויסגעוואָרפען, מחמת די כתריל־עווקער רופאים, דער רוח זאָל זיי נעמען, זענען גוטע בלוטצאפערס! א כתריל־עווקער דאָקטאָר אז איהר גיט חלילה ווינציגער פון א גילען, טהוט ער אייך א שמיץ אין פנים אריין! ס'איז איהם קאַרג צו קרענקען, דעם פראָפעסאָר!...

— גיט עפּים א נדבה א קראַנקען! — מאכט א איד מיט א בלוי פנים און ציהט אויס א קליין אויסגעטריקענט הענטעל, וואָס איז בעשאפען געוואָרען לכתחילה פאר א סגולה אויף בעטען נדבות.

— גיט עפּים א נדבה א וויסטען קאליקע! — רופט זיך אַן א נפש, וואָס געהט אויף די הענד, מחמת ביידע פיס זענען ביי איהם צענויפגעפלאָכטען און אונטערגעבויגען אונטער זיך.

— גיט עפּים א נדבה א חולה־נופל'דיגען!...

איך וואַרף־אוועק אין מיטען דער „סעודה", איך צערעכען זיך פאר'ן עסען און אַנטלויף פון דער „רעסטאָראַציע" וואו דער שווארצער פעפער וואכסט!

בראַנפען וועט איהר נעמען? וועל איך אייך נעבען א ביסעל „שפירעט".

— אָך, — זאָג איך — מיט'ן גרעסטען כבוד!

— איך וועל אייך נעבען אין א פינסטערער כלי. — מאַכט צו מיר דער אַלטער און שלעפּט־ארויס פון בוזעם־קעשענע א פּלע־שעל און א קליין נעגליזיט טעפּעלע און גיסט מיר אָן א ביסעל „שפירעט". דאָס ביסעל „שפירעט" מאַכט מיר נאָך א גרעסערען אָפעטיט, און איך פיהל, אז עס עקט זיך מיר דאָס חיות.

עס קומט רחל מיט'ן הערינג און טהוט זיך א פּאַטש מיט ביידע הענד איבער'ן קליידעל:

— אוי, א דונער איז מיר! איך האָב נאָר פּאַרגעסען, אז אין שטוב איז ניטאָ נישט קיין בולקע און נישט קיין ברויט! וואָס פּאַר א נעבעקס האָט איהר ליעב? אידישען קוילעטש, צי פּראַנ־זאַלים, צי נאָר קאָרן־ברויט?

— וואָס איהר וועט דערזעהן פריהער — זאָג איך — אָט דאָס זאַלט איהר קויפען! איך בעט זעהר, איהר זאַלט מיך מעהר נישט פּרעגען וואָס איך האָב ליעב! איך האָב אַלסדינג ליעב!

— א קאַפּריזנער אורח! — זאָגט רחל. — פּערעבענדיוועט נאָך מעהר ווי מיין מאַן!... מיין מאַן וואָלט א בעלן געווען אַלע טאָג א פּרישען פידפּאַלעק... אַלט־נעבאַקען ברויט נעמט ער נישט אין מויל אַריין... קאָן דען זיין אַלע טאָג פּריש געבעקס? דאָס קאָן אויספּיהרען סיידען קאַביליאַנסקי...

— נו, גענה שוין, גענה! — זאָגט צו איהר דער אַלטער. — זעהסט דאָך, אז זיי חלש'ען עסען!...

רחל גענהט אַוועק נאָך געבעקס און עס קומט אַריין א אידינע א הויבע מיט איין אויג: איין האַנד האַלט זי אין בוזעם און מיט דער אַנדערער האַנד קראַצט זי זיך אין אויהער.

— וואָס טהוט מען, רב משה־יענקעל, גיט מיר איין עצה? — זאָגט די הויבע אידינע צום אַלטען. — ביי מיין שמואל'קען האָט זיך שוין וויעדער צעשפּיעלט איין אויהערעל...

בעטגעוואנד... און דערצו בין איך א קראנקער און א קאפריזנער! אויסשטעהן מיין שגעון — באדארף מען זיין שטארקער פון אייזען! דאָס הייסט, בטבע בין איך דוקא א גוטער, נאָר מיך אז מע דער'רגזנ'ט מיט א ווארט, איז חיות ניט זיכער — וואָס סע קומט מיר אין האַנט פליהט דאָס אין קאָפּ ארויין!... אָט אזא ספי־לשלי־ווער בין איך!... איהר מיינט, איך האָב דאָס איהר ניט געזאָגט פריהער, איידער איך האָב זי געזומען? איך האָב איהר געזאָגט, אז קיין האַניג וועט זי ביי מיר ניט לעקען! זי וועט זיין צופריעדען, אז עס וועט זיין א שטיקעל ברויט אין שטוב. פון פלייש און פון מילך שמועסט מען ניט. און הארעווען — האָב איך איהר גע־זאָגט פריהער, אז זי וועט הארעווען פאר דריי...

— צוליעב וואָס זשע האָט זי אייך גענומען? — פרעג איך איהם.

— וואָס הייסט — מאכט ער צו מיר פערוואונדערט — צו־ליעב וואָס? און די שטוב איז ביי אייך א הונט?

— וואָסער שטוב? — זאָג איך. — אָט דער מויער איז דען אייערער?

— ניין! — מאכט ער צו מיר מיט א געלעכטער. — איך מיין די „רעסטאראציע", וואָס איך האָב. ס'איז שוין ביי מיר איין איינגעפיהרט געשעפט פון כמה וכמה יאהרען. אָט ווי ס'איז ניט געשלאָגען איצטער די פרנסה, פון דעסטוועגען איז פאָרט א שטוב! וועז איהר טהוט א קוק אויף מיין רחל'ען, אז זי טהוט זיך אָן און נעהט ארויס אויפ'ן שפאציער, וואָלט איהר געמיינט, ס'איז א נראָפיניע! זי איז טאקי, קיין עין־הרע, זעהר א שענע. איצט איז זי שוין א ביסעל „אָפּגעבליאקעווענט". איהר זאָלט זי געווען זעהן פריהער מיט עטליכע יאָהר!...

— וויפיעל קינדער האָט איהר? — מאָך איך צו איהם.

— טע־טע־טע! — מאכט ער צו מיר. — קינדער! אָט דאָס איז די נאנצע צרה, וואָס איך האָב קיין קינדער ניט!... א ביסעל

סיידען האקען מיט א האק — דער שווארצער יאהר ווייסט זיי, וואס זיי שטופען אן אהינצו, וואס ס׳איז אזוי הארט? מע האט אנומעלטען צעהאקט א קאלבאס, האט מען געפונען א צוויאק. אפנים, זיי לענען אריין צוויעקעס, סע זאל נעהן גוט אויף דער וואג?...

— טאמער וואלט נעווען נענוג רעדען? — רופט זיך אן דער אלטער. — נעה און ברענג צו טראגען, און איין עק זאל דאס האבען!

— וואס הייסט, נלאט ברענגען צו טראגען? מע באדארף דאך וויסען וואס ברענגען! איטליכער האט זיך זיין משוגעת! אט האסט דו, אשטייגער, ליעב געפרענגלטע פיש; און אנדערע האבען פיינט געפרענגלטע, האבען ליעב באק־פיש... צי, אשטיינער, פארהאן אורחיב ביי אונז אזעלכע, וואס הייסען זיך אפקאכען נעהירען און עסען דאס צעהאקטערהייד מיט א ציבעלקע און מיט שמאלץ... און וויעדער איז פארהאן אזעלכע, וואס האבען ליעב אין מיטען דער וואך פעטשאי מיט צוגעטריקענטע פענעצלעך מיט קנאבעל... און פארהאן אזעלכע פרעסער, וואס וועלען אייך אוועק־נעבען די נשמה פאר איין אננעפילטע קישקע מיט פארפעל... און פארהאן וויעדער אזעלכע, וואס איהר זאלט זיי גילטען, זיי זאלען אייך נעמען אין מויל אריין איין עסיגפלייש!...

— איך בעט אייך, — זאג איך — ברענגט מיר וואס איהר וועט שוין ברענגען, וואהרום איך בין טוידט־הונגעריג!

רחל נעהט אוועק, און דער אלטער רופט זיך אן צו מיר:

— נייען מאם רעד!

— ס׳איז אייערע א טאכטער? — פרעג איך איהם.

— וואסער טאכטער? — מאכט ער צו מיר. — ס׳איז מיין ווייב, דאס אנדערע ווייב ביי מיר. עך־עך־עך! אודאי איז דאס ניט יענע... יענע, עליה השלום, איז נעווען א אידינע, וואס מע קריגט זי נישט!... דאס הייסט, איך האב צו דער אויך נאר ניט; זי הארעווועט נעבאך זעהר געטריי. אז אך און וועה איז איהר!... אט דאס שטיקעל מאטראץ, וואס איהר זעהט, איז אונזער נאנץ

— מיט א ציבעלקע.
— און מיט עסיג אוי־ עך?
— מיט עסיג אויך.
— און מיט בוימעל אוי־ עך?
— מיט בוימעל אויך.

זי טהוט וויעדער א טרייסעל דעם פּארטוך, קאטשעט־אָפּ די ארבעל, לאָזט זיך נעהן נאָך א הערינג און קעהרט זיך אום צוריק.

— ווי אזוי האָט איהר ליעב א הערינג זאָל זיין — מיט א מילעך? צי מיט א רויג?

— לאָז ער זיין ווי ער ווי־ל זיך, — זאָג איך — אבי לאָז ער שוין זיין.

— געוויכערטע פישלעך עסט איהר?
— פּאר וואָס ניט? — זאָג איך.
— און אדעסער קעפּאליען? — זאָגט זי.
— בכבוד גדול! — זאָג איך.
— איך וויים אָבער ניט, — זאָגט זי — צי זיי זענען שוין דאָ? מיר דאָכט, אז זיי זענען נאָך נישטאָ, און אפשר זענען זיי שוין דאָ?... ניין, ס'איז נאָך פריה!... פון דעסטוועגען וועל איך נעהן זעהן, טאָמער זענען זיי שוין דאָ...

רחל לאָזט זיך נעהן און קעהרט זיך אום צוריק.

— אויך אידישען קאָלבאָס זענט איהר א בעלן?
— אָך! — זאָג איך. — אדרבה, קויפט, קויפט קאָלבאָסען, איך האָב ליעב קאָלבאָסען.
— איהר מיינט דאָך אודאי ווארשעווער קאָלבאָסען?
— נו יא! — זאָג איך. — נעווענליך, ווארשעווער!
— אזוי! — זאָגט זי. — וועט איהר מוחל זיין זיך דורכ־פאָהרען קיין ווארשעוו, וועט איהר דאָרט עסען ווארשעווער קאָל־באָסען. ביי אונז פארקויפט זיך כתרי־לעווקער קאָלבאָסען, פון אונזער אייגענער כתרי־לעווקער פאבריקע, באדארף מען האָבען צו זיי אייזערנע צייהן! שניידען מיט א מעסער איז אונמענליך,

— וואו האָט איהר נעזעהן — זאָגט זי — נאָך האַלבען טאָג באַרשטש? א באַרשטש דאַרף זיך קאָכען — דאָם ווייסט איהר, צי ניין?

— אַלסדינג — זאָג איך — באַדאַרף זיך קאָכען.

— אבי איהר ווייסט, — זאָגט זי — איז גוט!

— נו, — זאָג איך — איז קיין ראָסעלפליש אויך ניטא?

— פון וואַנעט — זאָגט זי — האָט זיך געגומען א ראָסעלפליש? ס'איז געווען א ראָסעלפליש, האָט מען איהם אויפגענעסען.

— נו, — זאָג איך — לאָז זיין א יויך!

— מיט וואָס, — זאָגט זי — ווילט איהר, זאָל זיין די יויך? מיט מאַנעגריפלעך, מיט א מצה'לע, צי מיט מאַנדלען (א פּתח פערבייט זיך ביי איהר אָפּט אויף א קמץ).

— לאָז זיין — זאָג איך — מיט וואָס איהר ווילט, אבי א יויך!

— אויף וועז, — זאָגט זי — ווילט איהר, זאָל זיין די יויך?

— וואָס הייסט, — זאָג איך — אויף וועז? אויף באַלד!

— וואָס הייסט, — זאָגט זי — אויף באַלד? איהר ווילט דאָך מסתמא א יויך זאָל זיין פון עוף? וואָסער טעם האָט א יויך אָהן עוף? און איין עוף באַדאַרף מען ערשט חאָפּען, שיקען צום שוחט, אָפּפּליקען, מאַכען, זאַלצען, אָפּגיסען, אויסווייקען און צושטעלען. עס קאָן אַרויסקומען הלואי אויף דער נאַכט.

— גיט זשע מיר אַזוי — זאָג איך — וואָס ניט איז: א שטיקעל פּלייש, א ביסעל זופּ, א פּרעזשעניצע פון עטליכע אייער, אַדער עפּים געזאַלצענס, טאָמער האָט איהר?...

— א מאַדנער איד! — רופט זי זיך אָן צום אַלטען. — אַלסדינג גלוסט זיך איהם... א הערינג, אויב איהר ווילט, קאָן איך אייך מאַכען.

— לאָז זיין א הערינג, — זאָג איך — אבי גיכער.

— ווי אַזוי ווילט איהר? — זאָגט זי. — מיט א ציבעלקע?

— פון וואַנען — זאָג איך — האָב איך זי געזאָלט קענען, אז איך בין דאָס ערשטע מאָל אויף מיין לעבען אין כתריל־עווקע?

— הערסט! היינט וואָס זשע — זאָגט ער — פרעגט איהר זיך נאָך אויף שרה'ן?

— איך פרעג נאָר ניט אויף שרה'ן. — זאָג איך. — איך פרעג, צי דאָ איז דער רעסטאָראַן „שרה אינדיק", וואָס סע שטעהט אויפגעשריבען אויף דער וואַנט? איך וויל עפּים עסען.

— עפּים עסען? — מאַכט ער צו מיר. — הערסט! היינט וואָס זשע שווייגט איהר? רחל! רחל!

און עס בעווייזט זיך א שווארצ'חנ'עוודיג ווייבעל מיט שווארצע לאַבענדיגע אויגעלעך, מיט פערקאַטשעטע ארבעל און מיט מעהל אויף די הענד, אויפ'ן פּאַרטוך און אויפ'ן פּנים.

— וואָס איז שוין ווייטער? — רופט זיך אָן דאָס שווארצ־חנ'עוודיגע ווייבעל, טהוט זיך א וויש די נאָז מיט'ן ארבעל, וואָס אויף דער זייט עלענבויגען. — מע לאָזט ניט איבערזיפען די מעהל! אלע מינוט: רחל! רחל!

— זיי וויל'ען עפּים עסען. — מאַכט צו איהר דער אלטער און הערט ניט אויף צו פּאַטשען דעם מאַטראַץ.

— עפּים עסען? — רופט זיך אָן דאָס ווייבעל מיט א מאָדנע מין נעזאָנג, ווי מען איז מעביר די סדרה, און טרייסעלט־אויס דעם פּאַרטוך און פערשיט מיר די אויגען מיט מעהל. — וואָס וויל'ט איהר עסען?

— וואָס האָט איהר? — זאָג איך צו איהר מיט'ן זעלבען ניגון, וואָס זי.

— וואָס וויל'ט איהר? — זאָגט זי נאָך א מאָל מיט'ן אייגענעם ניגון.

— וואָס איך וויל? — זאָג איך. — המ... פיש איז דאָ ביי אייך געפיל'טע?

— נאָכ'ן מאַרק פיש? — זאָגט זי — א שענע מעשה!

— נו, לאָז זיין באַרשטש, — זאָג איך — אז ניט קיין פיש.

III.

כתרי־עווקער רעסטאָראַנען.

„כשר! בכאן עסט מען פּריש און וואָלווע! שרה אינדיק".

איבערגעלייענט אזא מין אויפשריפט, קלעטער איך אַרויף, אויף גליטשיגע טרעפ, אויפ'ן צווייטען שטאָק פון א רויטען נאַקעטען מויער, און חאָטש די ריחות, וואָס לאָזען זיך הערען אויף די טרעפ, זענען עפּיס ניט אזוי אַנגענעהם פּאַר דער נאָז, נאָר א הונגעריגער מאָגען קלויבט נישט איבער.

— וואו איז דאָ ערגיץ שרה אינדיק? — טהו איך א פּרעג ביי איין אלטען אידען מיט א געל פּנים, וואָס זיצט אויף דער ערד און פּערריכט איין אלטען מאטראץ.

— ווייט! — מאכט צו מיר דער אלטער און טהוט א פּאָטש מ'עם מאטראץ, און עס געהט פון איהם א גרין רויכעל.

— אַווענקגעפּאָהרען? — פּרעג איך איהם.

— אַווענקגעפּאָהרען! — מאכט צו מיר דער אלטער און שאָקעלט מיט'ן קאָפּ. — אַווענקגעפּאָהרען אויף אייביג!...

— געשטאָרבען? ברוך דיין אמת! — זאָג איך און וויל מיך אַרויסחאָפּען צוריק.

— יאָ, — מאכט ער — געשטאָרבען. ערב פּסח ווערד זעכס יאָהר, אז זי איז געשטאָרבען. גלויבט מיר, איך האָב זי נאָך נישט פּארגעסען אויף קיין מינוט אפילו! ווי קאָן מען דען אזעלכעס פּארגעסען? איהר קאָכען, איהר באקען, איהר באַגעהן זיך מיט דער וועלט, איהר רעדען מיט א מענטשען און איהר צוטרעפען מיר מיין שגעון! נאָר איך פּארשטעה ניט — איך באַדאַרף אייך דערצעהלען? איהר האָט דאָך זי מסתמא געקענט?

מיט משונה־מאָדנע קולות, וואָס לאָזען זיך אויס, מיינסטענס, מיט א גראָם:

א מכה, א צרה! א שלאָק, א כפרה!
איין אויסגוס, א קללה! א קלאָג, א ילללה!
א פייער, א שרפה! א מהומה, א מגפה!...

— איהר וועט עסען מיט'ן בעל־הבית און מיט דער בעל־הבית'טע? — מאַכט צו מיר נח דער שווייצאַר אויף דער טיר. — צי איהר וועט נעהן עסען אין א רעסטאָראַציע?

— אין א רעסטאָראַציע! — זאָג איך. — אין א רעסטאָראַציע!...

ישמחו ב־
מלכותך שו־
מרי שבת ו־
קוראי עונג !...

און דאָס כאָהר צעטיילט זיך אויף צווייען ; איין האלב כאָהר זינגט :

טוראָרירל ! טוראָרירל !
טוראָרירל ! טוראָרירל !

און דאָס אנדערע האלבע כאָהר האלט־אונטער :

פּים־פּאָם !
פּים־פּאָם !
פּים־פּאָם !

און פון דער אנדערער זייט הערט זיך א געוואנג פון די „אקטעיורען" :

פּי - סע - לעך !
און פּי - סע - לעך !
און לעבעדינע !
פּי - סע - לעך !
אויף מיר אזא יאָהר !...

אויף דער משרת, וואָס פּוצט די שטיוועל הינטער מיין טיר, טהוט אלע מאל א שפּיי אויפ'ן בערשטעל און זינגט א ליעדעל :

האָב איך א שוויעגער,
האָט זי איין איי־איי־איי־דעם !
שלאָנט ער איהר טאָכטער,
ציטערט דער ביי־איי־איי־איידעם !

און נאָך א געוואנג לאָזט זיך הערען : א קול פון א אידינע, וואָס זי שעלט דעם מאן. דאָס זוכט די בעל־הבית'טע דעם בעל־הבית אין אלע נומערען, און הערט ניט אויף צו שעלטען איהם

מיט'ן בעל־הבית אביסעל העכער, ס'איז ביי זיי קאַלי די שמיעה, זיי הערען ניט די וועלט...

איך רוק זיך צו צום בעל־הבית גאַנץ נאָהענט און שריי איהם אויף א קול גלייך אין אויהער אריין:

— איך פרעג, פאַר וואָס הייסט עס עפּיס אייער האָטעל מיט אזא מאָדנעם נאָמען?

— וואָס שרייעט איהר אזוי? — מאכט ער צו מיר. — איך בין ניט טויב! א מאָדנער נאָמען, זאָגט איהר? מיט וואָס איז ער אזוי מאָדנע? „אינטאַליע" איז גוט? „פאַרטונאַליע" איז גוט? און „טערקאַליע" טויג ניט?! יענע אַלע נעמען האָט מען פאַרהאַפט פריהער, האָב איך א נאָמען געגעבען נאָכ'ן טערק... יאָ, איז וואו האַלט איך? קעשעניעוו! און די מענטשען?... ביי אונז אין בעסאַראַביע, הערט איהר, זענען גאָר אַנדערע מענטשען! ביי אונז אין בעסאַראַביע עסט מען גאָר אַנדערש... ביי אונז אין בעסאַראַביע, אז מע זעצט זיך עסען, דערלאַנגט מען, הערט איהר, צו אַלעם ערשטען די שענע פיש פונ'ם שענעם טייך. נאָכדעם — „קאַדע", דאָס גוטע, דאָס פעטע שטיקעל „קאַדע". נאָכדעם ניט מען אויף דעם גרויסען טעלער די שענע די רייגע מאַמעליגע, וואָס מע שניידט דאָס מיט'ן גרויסען פאָדעם אין דער בריט. נאָכדעם דערלאַנגט מען די פרישע די הייסע פאַמפושקעס, און מע פאַר־טרינקט מיט דעם אמת'ען ריינעם בעסאַראַביער ווין, און מע פאַרבייסט מיט דעם רעכטען, דעם גוטען נאהוס... אזא מין ארבעס...

און דער בעל־הבית בשעת מעשה בעלעקט זיך און מאכט מיר איין אפעטיט צום עסען, און בשעת דער בעל־הבית רעדט פון די בעסאַראַביער מאכלים, לאָזט זיך הערען פון איין זייט א געזאנג פון א ליטווישען חזן, וואָס ציקעלט זיך, שרייעט און מאכט מאָדנע העויות:

— א דאנק! איך קאן באשטעהן! — מאכט צו מיר דער בעל־הבית און זעצט זיך אנידער און פיפקעט פונ'ם ליולקע־ציבע־קעל. — פון וואנען קומט א איד? פון יעהופעץ? איך האב דאָרטען א באקאנטען אין יעהופעץ. דאָם הייסט, ער זיצט שוין ניט אין יעהופעץ — ער איז אריבערגעפאָהרען פון דאָרטען שוין לאנג, איך האב מורא, אויב ניט א יאָהר אכטצעהן, און אפשר טאקי אלע נייענצעהן... קיין אדעם, זאָגט מען, איז ער אריבער־נעפאָהרען; ער האָט דאָרטען קרובים אין אדעם, ס'איז ביי זיי א קאנטאָר פון ווייץ. צוויי קאנטאָרען, איינע אין אדעם, די אנ־דערע אין ניקאָלאיעוו... די אדעסער קאנטאָר מאכט נישקשה, נאָר די ניקאָלאיעווער קאנטאָר מאכט ניט אזוי גוט, מחמת ניקאָלאיעוו איז צינד נעשלאָגען, שטאָרק געשלאָגען, איבער פעאָדאָסיע, זאָגט מען, איבער דעם „פּאָרט", וואָס מע האָט געמאכט אין פעאָדאָסיע. ס'איז היינט א גאנצע שטאָדט נעוואָרען פעאָדאָסיע. איך האב אין פעאָדאָסיע אויך באקאנטע. א פיינע שטאָדט, זאָגט מען, פעאָדאָסיע!...

איך זעה, אז ס'איז א מעשה אהן איין עק, פאל איך איהם אריין אין די רעד און טהו איהם א פרעג:

— וואָס האב איך אייך אין זינען געהאט צו פרעגען? יא. פאר וואָס האט איהר א נאָמען נענעבען אייער אכסניא „האָטעל טערקאליא"?

— איך געדענק נאָך פעאָדאָסיע — ענטפערט מיר דער בעל־הבית — פאר א קליין שטעדטעל... איך בין אליין, פארשטעהט איהר מיך, א דארטינער, א בעסאראביער בין איך, פון בעסא־ראביע, פון א קליין שטעדטעל דובאָסארע. דאָם הייסט, געבאָרען בין איך פון בעלץ... איהר זענט געווען א מאל אין בעלץ? א פיינע שטאָדט בעלץ. נאָר ווי קומט זי צו קעשענייעוו?...

— גוט מאָרגען נעלץ, רעטאָך טראָג איך! — מישט זיך אריין נח דער שווייצאר פון דערווייטען. — איהר מענט רעדען

— פון וועמענ׳ס וועגען איז דאָס אזוי פיעל פּראָוויזיע? — פרעג איך איהם.

— וואָס האָט איהר יסורים? — זאָגט נח. — פאר די הינט וועט מען דאָס חלילה ניט ארויסווארפען. פּארהאן, קיין עין־הרע, וואר ס׳זאָל עסען. איך אליין האָב זעכס פּיקערס אייגענע, אחוץ צוויי פרעמדע יתומים נעבאך... זאָגט מיר בעסער, וואָס זעגט איהר פאר א מאָדנע בריאה אזעלכע? איהר דארפט האָבען זאָקען, האָט איהר ניט נעקאָגט זאָגען מיר? ניט דוד׳על שפּאן, ער זאָל אייך נעהן ברעננען זאָקען?

— וואר האָט איהם נעהייסען — זאָג איך — ברעננען זאָקען?

— איך וויים ניט, — זאָגט נח — וואר עס האָט איהם נע־הייסען; איך האָב איהם נעווייזן ניט נעהייסען! דוד׳על־גנב וועט אייך ברעננען זאָקען, וועט זיין וואָס צו זעהען! כתריעווקער זאָקען!...

ביי די וואָרטער עפענט זיך אויף די טיר און עס קומט אריין א נעפּאָקט אידעל מיט רויטע באָקען, מיט א פערשווויצט פּנים און מיט א ליולקע־ציבעלקעל אין מויל. איך מאָך ניט קיין לאַנגע שהיות, נעם איהם אָן ביי דער האַנד און ווייז איהם די טיר.

— נעהט אייך נעזונטערהייד מיט אייערע זאָקען צו אלדי גוטע יאָהר! איך דארף ניט קיין זאָקען!

— נאָט איז מיט אייך! — רופט זיך אָן צו מיר נח דער שווייצער. — וואָס טרייבט איהר זיי? דאָס איז דאָך אונזער בעל־הבית פּונ׳ם האָטעל!...

— אזוי נאָר? האָט קיין פּאראיבעל ניט. — זאָג איך צו איהם און נעב איהם אָפּ שלום, און טראָג איהם אונטער א בענ־קעל. — איך האָב נעמיינט, דאָס זעגט איהר יענער איד, וואָס איז אוועקנעלאָפען מיר ברענגען זאָקען. איין אומגליק! מע האָט מיך פּארוואָרפען מיט זאָקען! א מבול פון זאָקען! זיצט, איך בעט אייך.

— ווער האָט אייך נעזאָגט, — זאָג איך — אז איך קויף זאָקען? איך בין ניט נעקומען נאָך קיין זאָקען, איך דארף ניט קיין זאָקען!

נאָר די אידינע הערט ניט וואָס איך רעד און טהוט זיך איחרס: זי מאַהלט, ווי א מיהל.

— מיינע זאָקען האָבען א שם אויף נאָנץ כתריעווקע! קוקט אָן א זאָק!... וואָס זאָנט איהר אויף דעם זאָק?

— אָבער אין נאָטעס ווילען! — שריי איך. — איך קויף ניט קיין זאָקען! איך דארף ניט קיין זאָקען!

— אָט ליגען דאָ — זאָנט זי — ביי אייך זאָקען!

— דאָס האָב איך נעבראכט זאָקען אויף צו פארקויפען! — זאָג איך אין בעגלייט־ארויס די אידינע און פערשלים די טיר, מאָר מער טראָגט מען מיר זאָקען. — ווער קלאָפט דאָס?

— ס'איז איך! — ענטפערט מען מיר פון יענער זייט טיר.

— ווער איז דער „איך"? — פרעג איך אין האָב מורא עפענען די טיר, טאָמער טראָגט מען מיר זאָקען. — ווער קלאָפט דאָס?

— דוד. — ענטפערט מען מיר.

— וואָסער דוד?

— דוד שפּאָן.

— וואָסער דוד שפּאָן?

— דוד שפּאָן דער קאָמיסיאָנער!

— וואָס דארפט איהר? — פרעג איך איהם. — אפשר זאָקען?

— איהר דארפט — זאָנט ער — זאָקען? אָט טהו איך א שפּאָן צוויישען די קלייטען און ברענג אייך זאָקען!

— ניין! ניין! — שריי איך. — איך דארף ניט קיין זאָקען! איך עפען־אויף די טיר, קומט מיר אָקענען נח דער שווייצאר, אָננעלאָדען מיט בולקעס און מיט בייגעל, מיט קיכלעך, פּלעצלעך, קארזשיקלעך און פרענזעלען.

ביי יענעם! איך בין אויך א איד אַיין אַרעמאַן און א מטופל מיט קינדער, צוויי איינגלעך אין דער „אוטשיליטשטשע", אייגנער איז ביי א בעל־מלאָכה און די קלענערע אין חדר... א דאנק אייך. זייט געזונט. נאָט זאָל אייך באַגליקן!..

נאָך דעם אידען קומט־אָן אַיין אַנדער איד. א הויכער, א דאַרער, מיט אַיין איבערגעשראָקענע פנים.

— אויב איהר ווילט פאַרדינענען א מצוה, איהר זאָלט פאַרשפאַרען פאַסטען תשעה־באָב, נעמט־צו ביי מיר א רעשטעל אין גלייכען געלט. פאַרבליבען ביי מיר זאָקען א פאָר טוץ.

— איך דאַרף ניט קיין זאָקען! — זאָג איך. — איך האָב שוין נענוג זאָקען.

— איך געב זיי אייך אָפּ אונטער'ן קרן. — זאָגט ער. — איך דינג מיך מיט אייך ניט. וויפיעל איהר וועט געבען, געבען זאָל אייך נאָט געזונט און לאַנגע יאָהר!... איך האָב א זוהן אין גימנאַזיע, ענדיגט ער היינטיגס יאָהר, ווי׳ל שטודיערען אויף דאָקטאָר. „דו וועסט שוין פאַרשפאַרען, — זאָגט ער — טאַטע, אזוי האָרעוען. דעמאָלט הארעווען וועל איך שוין, און דו וועסט שוין, זאָגט ער, אביסעל אָפרוהען"... אזוי זאָגט ער צו מיר, מיין זוהן. נאָר דערווייל מוז מען איהם אונטערהאַלטען מיט א דרייערעל, חאָטש ער פארדיענט שוין, קיין עין הרע, אליין אזעלכע צעהן קארבען א חודש... בלייבט געזונט און זייט מצליח!

נאָך דעם אידען קומט אריין א אידינע מיט א טערקישער שאל און רערט מיט א ניגון:

— דאָס זענט איהר דער אורח פון יעהופּעץ?

— יאָ, וואָס איז דען?

— איך האָב געהערט זאָגען, אז איהר זענט געקומען קיין כתריעלעווקע קויפען זאָקען, האָב איך אייך געבראכט עטליכע טוץ זאָקען אויף א מוסטער. ביי מיר איז א פאבריקע פון זאָקען. שוין צעהן יאָהר, אז איך ארבייט זאָקען...

— א איד, — מאכט ער — א פרעמדער, ניט קיין היגער. איך האָב נעווּאָלט בעטען אייך אויף א מינוט אייער טלית־און־תפילין. מיינעם האָט מען אוועקגענג'נגב'עט ערשט נעכטען אָט־דאָ, אויף דער סטאנציע.

עס עפענט זיך די טיר און עס שטעקט זיך אריין נאָך א קאָפּ אָהן א היטעל און רעדט אויף עטליכע לשונות מיט א מאָל:

— ראָזניך טאָווארעוו, פּאני! זאָקען גוטע! רענקאָוויטשקי זיעמני, בעסטע ווארע וואָלוועל! בחצי־חנם, יאָ באָגא קאָחאם!... קויפט אייך זאָקען חאָטש א האַלב טוץ!... לאָז אייך נאָט נעבען נעזונט!... איך האָב ניט נעווּאוסט ווער איהר זענט, ווּאָרום סע מאכט זיך א מאָל, מע טרעפט־אָן אויף א פריץ און מע רעדט צו איהם אוועק א שעה כסדר אויף אונזער אידיש לשון, חאפט מען א פסק. האָב איך מיך מיישב נעווען, איך וועל מיך פרובען אויף פויליש, אויף רוסיש, אויף דייטש; איך פארשטעה, דאנקען נאָט, עטליכע שפראך... הענטשקעלעך א פּאָר גוטע, ווארעמע, ווילט איהר ווּיסן?... איך בין, ווי איהר זעהט מיך, נעווען אמאָל א גרויסער סוחר, נעפאָהרען אויף די נרעסטע ירידים: קיין יארמעלינעץ, קיין פראָסקוראָוו און קיין פּאָלטאָווע... מעהר, הייסט דאָס, ווילט איהר נאָר ניט? זייף א שטיקעל? א קעמעלע א גוטס, פון די אנטיקען? ניין? א דאנק אייך פאר'ן פריון. מיינע קינדער וועלען זיך מחיה זיין... אפשר וועט איהר פאָרט קויפען א בער־שטעל א גוטס? אָדער א שניפּס א שענס? אָדער נאָך א האַלב טוץ זאָקען, וועל איך אייך אָפּגעבען וועלוועלער. ניין? איהר ווילט ניט? האָט זשע אייך א גוטען תמיד!...

דער איד חאפט דאָס היטעל און געהט־אַוועק. עס קומט־אריין אַיין אַנדער איד, שוין מיט א היטעל.

— קויפט ביי מיר זאָקען, פעטער, גוטע זאָקען, וואָלוועל!

— אייך דאַרף ניט קיין זאָקען. — זאָג אייך. — א דאנק!

— וואָס הייסט — זאָקען ער — איהר דארפט ניט קיין זאָקען? אָס האָט איהר דאָך נאָר־וואָס נעקויפט א האַלב טוץ זאָקען

ערשט דאָ האָב איך דערזעהען א גרויסען בחור'ען, מיט גרויסע גוט־אָנגעשמירטע שטיוועל, און איך האָב שוין פערשטאַנען, פון וואַנען דער ריח געהט... די פּעטש, וואָס דער לאָקעי האָט געהאַפט פונ'ם שווייצער (דאָס האָט ער זיי געהאַפּט), האָט ער גאָנץ פיין אראָפּגעלאָזט אין קעשענע, אָפּגעווישט די ליפּען, גלייך ווי ניט איהם מיינט מען, אויפגעעפענט די לאָדען, א קוק געטהאָן אויף מיר און צעלאַכט זיך.

— זעהט נאָר זעהט! — מאַכט צו מיר דער שווייצער. — טאָמער וויסט איהר, וואָס איז מיט איהם דער געלענדער? סע שטופט איהם הנאה די פּעטש אויפ'ן ניכטערען האָרצען! משה־מרדכי הלוך, מיט'ן קאָפּ אין דער ערד! דו פּאַסקודנער בחור! דו קאַרטאָפּלפּערעסער! דו לאָקשענשלינגער! דו בייגעלאַפּער!...

און נח דער שווייצער דערלאַנגט איהם א טראָסק אין האַלז־און־נאָקען און ווארפט איהם ארויס אויף יענער זייט טיר.

— א גאָנץ עהרליכער בחור! — מאַכט צו מיר נאָכדעם דער שווייצער. — נאָר אַביסעל א פויל־ער, האָט א האַרטען שלאָף. אָהן פּעטש וועט איהר איהם ניט אויפוועקען בשום אופן! האַרעווועט נעבאָך, ווי איין עזעל! וואָס ער פּאַרדיענט — גיט ער אָפּ דער שוועסטער. קוים נע'פּועל'ט ביי איהם, ער זאָל זיך מאַכען א פּאָר שטיוועל... וואָס וועט איהר זיך עפּים הייסען געבען צו דער טיר? פּריש געבעקס, אייערבייגעל, קאַרושיקלעך מיט מאָהן, אָדער גאָר כתרי־לעווקער פּרעצעלען?

און נח דער שווייצער דרעהט זיך אוים און וועדט פער־שוואנדען.

— פּעטער! איהר זענט שוין א געדאַוועטער? — מאַכט צו מיר עמיצער און שטעקט אריין א קאָפּ אין דער טיר.

— וואָס נעהט דאָס אייך אָן? — פּרעג איך איהם.

— איך האָב צו אייך א בקשה. — מאַכט ער.

— וואָר זענט איהר? — פּרעג איך איהם.

— ווי איהר ווילט אייך! — מאכט צו מיר נח דער שווייצאר. — איך קאן אייך נעבען איין אנדער נומער, די ברירה איז בייי אייך; נאר אז סע וועט אייך זיין דאָרט ניט אזוי דאָסיג, זאלט איהר צו מיר נאכדעם קיין טענות ניט האבען.

— וואָס הייסט — זאג איך — „ניט אזוי דאָסיג“?

— למשל, — זאגט ער — טאמער וועט מען אייך בייסען.

— וועד — זאג איך — וועט מיך בייסען?

— וועד וועט אייך בייסען? — זאגט ער. — איך וועל אייך ניט בייסען; עס וועלען זיך שוין געפינען אזעלכע, וואס וועלען אייך בייסען. מע האט ניט לאנג, ערב פסח, נעריניגט, נאר עס העלפט ניט, קיין קעראסין אויך ניט...

— אויב אזוי, — זאג איך — לאז שוין זיין מיט געזאנג...

און נח דער שווייצאר פיהרט מיך אריין אין א פינסטער חדר מיט א משונה־מאדנע ריח פון פרישע פעל, נאר־וואס אויסגעמאכטע, און פויל אוגערקעס מיט מאכארקע. און איידער איך קוק מיך ארום, וואו איך בין אין דער וועלט, חאפט נח עפים א זאך און הויבט דאס אן צו פאטשען, ווי מע פאטשט א ווייכען קישען, בשעת מע ווייל עמיצען מאכען א גוט געלעגער, ער זאל הנאה האבען. בשעת פאטשען רערט נח צו זיך אליין און שעלט עמיצען מיט טוידטע קללות:

— דו יאלד איינער! דו ים־קאטער! דו אקסענהארן! אט געב איך דיר א שמיר איבער'ן טשאלענט־ברעטעל און מאך דיר קאלי די יאסלעס! די נאנצע וועלט פאהרט פונ'ם באהן, און ער איז אריין מיט די שטיוואלעס אין בעט, זיך צעלעגט, ווי ביי'ם טאטען אין ווייננארטען, און חאליעט אין דער קרענק! א שענער לאקעי! קראנק געווען ביז אהער עפענען די לאדען! צי שטעלען דעם סאמאוואר? צי אפפוצען די אקטעיורען די שטיוועל? צי אויפראמען ביי'ם חזן מיט די זינגערלעך? משה־מרדכי הלך, מיט'ן קאפ אין דער ערד!

II.

כתריל־עווקער האָטעלען.

— אויב איהר ווילט, סע זאָל זיין וואָלוועל און ס׳זאָל לאָפּ־טשען, וועל איך אייך פּאַרפּיהרען אויף א רעכטע סטאַנציע! — מאַכט צו מיר מיין בעל־עגלה און פּיהרט מיך צו א צווייגאָרעמ־דיגער שטוב מיט אָפּנעקאָלופּעטע וועגנ, און איך לייגן־איבער איין אויפשריפט מיט גרויסע אותיות: „האָטעל טערקאָליא". מיין בעל־עגלה קלאָפּט מיט דער בייטש אין טהיר און שרייט אויף א קול:

— נח! נח! וואו ביזט דו ערגיץ אין אלדי רוחות? עפען! איך האָב דיר נעבראַכט א העכט!...

אויף דעם געשריי עפענט זיך די טיר און עס בעווייזט זיך א אידעל, וואָס מע רופט איהם נח, דער שווייצאר פון׳ם האָטעל. ער חאַפּט מיין טשעמאָדאַנטשיק, פּרענט מיך ניט, און טראָגט דאָס אַרויף אויף די טרעפּ, נלייך אויפ׳ן אויבערשטען גאָרען, און טהוט מיך א פּרענ:

— וואָס פּאַר א נומער, למשל, ווילט איהר? מיט נעזאָנג, צי אָהן נעזאָנג?

— וואָס פּאַר א נעזאָנג? — זאָג איך.

— פון די אקטעיורען. ביי אונז שטעהען די אקטעיורען פון׳ם אידישען טרעיאַטער, און אקעגען שטעהט ביי אונז א חזן פון דער ליטא מיט צוועלף זינגערלעך. נעקומען צו פּאָהרען אויף שבת. מע זאָגט, אז ס׳איז ניט קיין שלעכטער חזן. נאָר איין אנטיק פון א חזן!

— עס קאָן זיין, — זאָג איך — א ער איז איין אנטיק פון א חזן, נאָר איך בין אייך מוחל. איהר ניט מיר בעסער אָהן נעזאָנג.

איך נעם מיין טשעמאדאנטשיק אין די הענד אריין און לאז מיך נעהן מחילה צו־פוס; פאהרען־אן פון הינטען חברה בעלי־ענלצים מיט א פייף מיט א הוק און מיט א גענלעכטער.

— אהא? דער רבי האט ניט געוואלט עסען קיין טויגלעך מיט פאסאלים? איהר האט נישט געוואלט פאהרען מיט קיין פראסטען בעל־עגלה? מיט'ן „טראמבעליק" האט זיך אייך נע־גלוסט? אייער גליק, וואס איהר זענט נאך ארויס גאנץ, נישט נעמאכט פון אייך קיין פרעזשעניצע... קריכט שוין אין בויד אריין, פעטער, מיט'ן טשעמאדאנטשיק, קריכט אין וואס פאר א בויד איהר ווילט, — ביי אונז איז יד אחת, א מכה בחברותה, וואס נאט ניט, אבי אינאיינעם... וויא, קינדער, וויא־וויא!...

איך קריך מיט מיין טשעמאדאנטשיק אין בויד אריין און פאהר־אריין קיין כתרילעווקע מיט גרוים פאראד.

וויעדער א קאטאסטראָפע? וויעדער א צוזאמענפאָרענישׂ? וואו זענען אייערע אויגן? די פּאַרשוינען — חאפּט זיי דער וואטענ־מאכער! א גליק, וואָס די וואָגאָנעס ניט צעבראָכען. בקיצור, איהר מוזט זיך, קינדער, צעפּאָהרען... רב כתריאל־סערדצע, נעמט, זייט מוחל, שפּאָנט־איבער דאָס פערדעל מיט'ן דישעל און פּאָהרט צוריק אויפ'ן וואָקזאל, און רב עזריאל וועט אייך נאָכפּאָהרען הינטען...

— וואָס איז עפּעס געפּאָלען דער גורל אויף מיר? — זאָגט כתריאל. — לאָז עזריאל איבערשפּאָנען דאָס פערדעל און לאָז ער פּאָהרען צוריק אין שטאָדט אריין, און איך וועל איהם נאָכפּאָהרען הינטען.

— רב עזריאל! — רופט זיך אָן דער קאָנטראָליר. — נעמט, זייט מוחל, שפּאָנט איבער דאָס פערדעל און פּאָהרט צוריק אין שטאָדט אריין.

— אָבער גאָר לאָ מיט א לאָנגע־כף! — זאָגט עזריאל. — איך קאָן באשטעהן, אז כתריאל זאָל איבערשפּאָנען דאָס פערדעל און פּאָהרען צוריק צום באהן. ער איז ניט חולה.

— איך זאָל וויסען, דער טוידט זאָל מיר זיין — זאָגט כתריאל — פּאָהר איך ניט צוריק!

— איך זאָל וויסען, אז איך נעם דאָ איין א מיתה־משונה, — זאָגט עזריאל — ריהר איך ניט פונ'ם אָרט!

— אזא יאָהר! אזא מזל! — מישט זיך אריין די אידינע, חאפּט דעם קאָשעק מיט עפּעל און קריכט ארויס פונ'ם טראָ־וואי. — א שענער פּאָהר! פּיטאָקלעך היסען זיי זיך נאָך צאָהלען! וועז איך נעה צו־פוס, וואָלט איך שוין זעכס מאָל נעווען אין שטאָדט וואָלט איך! א „טראָמבעליק" האָבען זיי צוגעקלעהרט אין כתרי־לעווקע — טפו זאָלען זיי ווערען!...

„אפּנים, — טראָכט איך מיר — אז מע בעדארף נעמען די פּיס אויף די פּלייצעס און עולה־רגל זיין אין שטאָדט אריין"...

— ווייסט דו וואָס? חאפּט זיי בעני מיט זייערע לויגיעס, מיט זייערע וואַנאַנעס, מיט זייער גאַנצען טראַמוואי! געב נאָר אַהער, כתריאל־סערדצע, א ציגאַר־טיטון, טאַמער האָסט דו? ברעגען זאָלען זיי מיט'ן טראַמוואי אויף איין פייער! וואָס מאַכט עפּיס די אַלטע דיינע? שטיל־לער געוואָרען אַביסעל?

— ווי לאַנג שמייסט מען זי! שטיל איז זי נאָר דעמאָלט, וען זי שלאָפּט. וואָס הערט זיך עפּיס ביי דיר?

— וואָס זאָל זיך הערען? מע מאַכט מיר אויף די „פּאַסטאַראַנקעס". איך האָב מורא, איך וועל מיט זיי שלאָגען כפּרות...

— ווייסט דו ניט וואָס מע טהוט, בהמה? דו שלאָג בעסער מיט זיי בלאַט; נעם זיי אויפ'ן „דראַנזשיק", אזוי ווי איך, וועלען זיי געבען האָבער.

— געבען זאָל זיי גאָט קרענק מיט קרחת א גרוים מעשטעל!... וואָס טהוט עפּיס דער „באולאַנער" דיינער? ער גיהנם שוין ביי דיר אין פּריסטיאוש? צי נאָך ניט?

— לאָז ער דיר געהן אין גאָט'ס ערד! ער האָט מורא פּאַר א בייטש און מאַכט „לעמעל"... א שוועבעלע האָסט דו? געב פייער!

און אָט לאָזען זיך אריין ביידע קוטשערס אין א לאַנגען שמועס אויף בעל־ענגלה־לשון, ווי די גרעסטע גוטע ברידער. אויך ביידע קאָנדוקטאָרס פערבינדען צוויישען זיך א שמועס נאָר פריינדליך, ביז עס קומט אָן וועלווע קאָנטראָליר, פרייליך פונ'ם קאַסירער'ס ברית, און מאַכט א געפילדער:

— א רוח אין אייער פּאַרענט און מיטען אריין! איהר האָט זיך שוין וויעדער פּאַרביטען מיט די יוצרות? אייער גליק, וואָס איך בין היינט אַביסעל אויפגעלענט פונ'ם ברית, וואָס אונזער קאַסיר מאַטי האָט געמאַכט... הערט איהר, קינדער, האָט ער געמאַכט א ברית — זאָל א רוח אין זיין מאַטען אריין! ניט אומזיסט זיצט ער ביי דער קאַסע... איך וואָלט אויך א בעלן געווען! א סך בעסער ווי זיין א קאָנטראָליר, נאָכלויפען נאָכ'ן וואַגאָן, ווי א הונט!... אידען! וואָס האָט זיך דאָ ביי אייך געטראָפען?

הערש דרדקי ביזט דו געווען, געטראָגען די קינדער אויף די פּלייצעס אין חדר אריין מיט א טעפּעלע אָנבייסען, — היינט וואָס דער־צעהלסט דו מעשיות: „בילעט — שמילעט"?

— וואָס זאָגט איהר צו מיינע גליקען? — מאַכט צו מיר יוסיל׳ן און זעצט זיך צו צו מיר. — אָט אזוי, ווי איהר זעהט, זענען זיי דאָ אלע אזעלכע פּארשוינען. וועט עס האָט געלט און קאָן צאָהלען — דער נעהט צו־פוס, און וועט עס האָט ניט און קאָן ניט צאָהלען — דער פּאָהרט מיט׳ן טראַמוואי, און נעה לעב, האַלט־אוים איין אלטע מאַמע מיט א שוועסטער איין אלמנה... איהר זעהט א פּאָר שטיוועל? (ער ווייזט מיר די שטיוועל) זיי בעטען עסען...

פּלוצים הערט זיך א טראַסק, א קלאַפּ פון צוויי דישלעס, א חרפּען און א סאפּען פון צוויי פערד. דאָס האָבען זיך בעגעגענט צוויי וואָגאָנעס אויף איין ליניע, דער אהער, דער אהין. און עס הערען זיך קללות:

— א חלירע! א מיתה משונה! סע זאָל ארוח אין דיין טאַטע׳ס טאַטע׳ס טאַטען אריין ביז אָדם הראשון געפּלויגען געוואָרען!...

— וועט דערוואָרגען מיט׳ן דישעל, און לאָז זיך דיר שטעלען דאָס מויל אויף א זייט! א רוח אין דיין טאַטע׳ס טאַטען! דו ביזט בילבער!

— וואו זענען דיינע אויגען, דו ממזר? זעהסט, אז איך פאָהר רעכטס — נעמט מען זיך לינקס!

— וואו שטעהט דאָס געשריבען, דו פּארך איינער, אז דו באַרפּסט פאָהרען רעכטס און איך לינקס? טאָמער איז גאָר איבערגעקעהרט דעם פּעלץ אויף דער אַנדערער זייט: איך רעכטס און דו לינקס?

— בהמה, דערויף איז דאָך פּארהאַן צוויי ליניעס; איך אהער און דו אהין!

— ביזט אליין א פערד! וואו שטעהט דאָס געשריבען, אז דו אהער און איך אהין?

פון יענעם אידען, וואָם יענער מעג פֿאהרען אָהן א בילעט און דער טאָר ניט? באשר יענער טראָגט א טולופּעל, און דער געהט נאָקעט! ער וועט דיר אָפּניצען א שטיקעל בענקעל וועט ער דיר? צי דו מיינסט, מע וועט דיר שטעלען א גאָלדענע מצבה וועט מען דיר?

— וועך בעט אייך, איהר זאָלט זיך אַרויסשטעלען פּאָר א מליץ־יושר'טע? — רופט זיך אָן צו איהר יוסיל קאָנדוקטאָר. — וואָם גלייכט איהר זיי צו יענעם אידען? יענעם אידען קען איך: ער איז א טאטענ'ס א קינד, נעבאך א געפּאלענער. און זיי (ער ווייזט אויפ'ן נעפרוירענעם) — איך וויים וועך זיי זענען? עפּעס איין אַרעמאָן, א שלעפּער!

— נו, און אז איין אַרעמאָן, איז וואָם? — שטעלט זיך אויף די אידינע פון די עפּעל. — באַדאַרף מען איהם וואַרפּען? וואָם איז פּאָר א וואַרפּען וואָם? זעה נאָר, וואָם ער האָט דא חוטא־בעגל געווען! דאָם פערדעל געהט דאָך במילא אין שטאָדט אַריין, וועט זיצען נאָך א איד! עלעהיי, לאָז זיך דיר דאכטען, אז דו האָסט שוין צוגענומען נאָך א פּיטאָקעל, נו? וועסט דו זיי שוין פּעט מאכען דערמיט די ויך וועסט דו?

— אז מע פרעגט אָבער ביי אייך קיין עצות ניט! — מאכט צו איהר יוסיל קאָנדוקטאָר. — איהר גיט בעסער אַהער אייערם א פּיטאָקעל און נאָט אייך א בילעט!

— אוי! אידען! — חאפּט זיך אויף די אידינע, טהוט א פּאטש איבער די קלייד־לעך. — איך האָב אָבער געוואוסט, אז ער וועט זיך טשעפּען צו מיר אויך! איך זאָל אזוי האָבען אַלדאָם גוטס, ווי איך האָב געוואוסט!

— וואָם זשע דען האָט איהר געמיינט? — זאָגט יוסיל קאָנ־דוקטאָר. — איך וועל אייך פיהרען אומזיסט?

— וואָם הייסט, דו וועסט מיך פיהרען? — מאכט די אידינע. — דער וואָגען פיהרט מיך, ניט דו פיהרסט מיך! ער האָט זיך אָננעהאָנגען א מעשען קנעפּעל און קאָמאָנדעוועט! איך נערענק דאָך נאָך, אז דו ביזט געווען א באהעלפער ביי לייזער־

— שמעתי! — ענטפערט איהם דער איד און הוקעט זיך אין די קולעקעס אריין.

— וואָס טויג מיר אייער שמעתי? — זאָגט צו איהם יוסיל קאָנדוקטאָר מיט'ן האַרבען וואָרט. — נעמט־ארויס, זייט מוחל, א פּיטאקעל און גאָט אייך א בילעט.

— שא־שא! — מאַכט צו איהם דער געפרוירענער. — וואָס איז עפּעס מיט אזא ירגזון? קום איהם אָן, א גאַנצער יחסן!

— מאַכט ניט קיין אַנשטעלען — זאָגט צו איהם יוסיל קאָנדוקטאָר — און גיט אהער דאָס פּיטאקעל!

— עט־נו! — מאַכט צו איהם דער געפרוירענער. — מיר וועסט דו, מאַהלט אייך, עפּעס אפּלאָזען פון א פּיטאקעל!

— מיינע צרות וועל איך אייך אפּלאָזען! — זאָגט יוסיל קאָנדוקטאָר.

— האַלט זיך מיט זיי געזונטערהייד! — ענטפערט איהם דער געפרוירענער. — איך האָב גענוג אייגענע צרות.

— וועל איך אייך בעטען מחילה, איהר זאָלט זיך מטריח זיין אראָפּ פוּנ'ם וואגאָן! (צום קוטשער:) רב כתריאל, סטאָפּ!

כתריאל דער קוטשער שטעלט־אָפּ דעם טראַמוואי און איז זיך ממש מחיה, און דאָס פערדעל — אודאי.

— זייט זשע מוחל, מיט דער רעכטער פוס! — זאָגט יוסיל קאָנדוקטאָר צום געפרוירענעם. דער געפרוירענער זיצט, טאַנצט מיט די פיס און רייבט זיך די הענד און ריהרט זיך ניט פוּנ'ם אָרט.

— איהר וואָרט אויף כבוד? — מאַכט צו איהם יוסיל קאָנדוקטאָר. — איהר ווילט, איך זאָל אייך נעמען פאַר'ן קאָלנער און ארויסוואַרפען אויף דריי שפּענדלעך? לאָז קומען וועלווועל דער „קאָנטראָליר", ער איז ביי אונזער קאָסירער אויף א ברית, וועט איהר האָבען אייער פּסק. רב כתריאל, פּאַשאָל! — מאַכט ער צום קוטשער, און דער טראַמוואי פּאָהרט ווייטער.

— נישטאָ קיין אמת אויף דער וועלט! — רופט זיך אָן פּלוצים די אידינע פון די עפּעל. — מיט וואָס איז דער איד ערגער

— איך קען איהם! — מאכט יוסיל קאַנדוקטאָר, טהוט אַ פייף צום קוטשער: — פיאַ־אויט! רב כתריאל, פאשאל!

און מיר פאַהרען ווייטער.

— א בילעט! — רופט זיך אָן צו מיר דער קאַנדוקטאָר. — איהר זענט מיר עפּיס ניט קענטליך; אפּנים, ניט קיין היגער?... איהר רעכענט דאָ שטעהן לאַנג? קאָן איך אייך פּאַרפּיהרען אין א סטאַנציע, דוקא ניט קיין האַטעל, נאָר א ריינע, אָהן וואַנצען... און עסען וועל איך אייך אַנווייזען איין ערטעל, וואו עס וועט אייך קאַסטען וואַלוועל און איהר וועט האָבען הנאה.

איך דאַנק איהם זעהר און זאָג איהם, אז איך האָב דאָ בעקאַנטע. פּרענט ער: ווער זענען זיי, וואָס זענען זיי און וואָס איז זייער טהועכץ? איך טראַכט איהם אוים א נאָמען פון דער הגדה און טשעפּע מיך אָפּ פון איהם. ער לאַזט מיך צו־רוה און געהט־צו צום אידען מיט'ן טולופּעל און הייסט איהם נעמען א בילעט. דער־איד מיט'ן טולופּעל קנייטשט מיט די פּלייצעס:

— ווייס איך! איך האָב דען א גראָשען אפּילו ביי דער נשמה?...

— שוין דאָס דריטע מאל היינטיגע וואָך, אז איהר פאַהרט אָהן א בילעט! — זאָגט צו איהם יוסיל קאַנדוקטאָר מיט פערדראָס.

— נו, בכן — זאל איך געהן צו־פוס? צי זאל איך געהן ערגיץ גנב'ענען פון דיינעטוועגען? — ענטפערט איהם דער איד מיט'ן טולופּעל אויך מיט פערדראָס.

יוסיל קאַנדוקטאָר טהוט א מאָך מיט דער האַנד און געהט אוועק פון איהם צו יענעם געפּרוירענעם אידען, וואָס אָהן א טולופּ. יענער מאכט זיך ווי ער דרימעלט.

— הערט נאָר, זייט־זשע מוחל, א בילייט!

דער איד האָט זיך כלומרשט אויפגעהאפּט פונ'ם שלאָף און רייבט א האַנד אָן א האַנד.

— א בילעט! — מאכט צו איהם נאָך א מאל יוסיל קאַנדוקטאָר.

און דער קאָנדוקטאָר מיט'ן קוטשער פערדרעהען צו פאַ־פּיראָסען.

— ווען וועלען מיר פאָהרען? — פרעג איך וויעדער ביים קאָנדוקטאָר.

— היינט. — ענטפערט ער מיר גאנץ קאַלטבלוטיג און גיט דעם קוטשער פערדויכערען.

איך וואַרט און וואַרט, ביז עס הויבען אָן ביסלעכווייז צעגויסקלויבען זיך פּאַרשוינען. פריהער קריכט אַריין א איד מיט א צעריסען טולופּעל פון א מין רויכוואַרג, וואָס ס'איז שווער צו טרעפען, וואָס פאַר א חיה האָט געטראָגען די דאָזיגע פעל: זאָל איך זאָגען א פּוקס — איז דאָס צו ווייס; זאָל איך זאָגען א קאַץ — איז דאָס צו רויט. נאָך דעם אידען מיט דעם צעריסענעם טולופּעל קריכט אַריין נאָך א איד אָהן א טולופּ, א געפרוירענער נעבאָך, קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען, זיפצט און זוכט איין אָרט און זעצט זיך אַנידער ביי דער טהיר אין א ווינקעלע. נאָך דעם געפרוירענעם אידען קריכט אַריין א קאַשעק מיט עפּעל, און תיכף נאָכ'ן קאַשעק — א אידינע, איינגעוויקעלט אין דריי שאַלען, און אַלע דריי זענען צעפלאָכטען, און מע זעהט, אז ס'איז איהר נעבאָך קאַלט.

— פיא־אויט! רב כתריאל, פאַשאַל! — רופט זיך אָן יוסיל דער קאָנדוקטאָר צו כתריאל דעם קוטשער, טהוט א פייף, און דער טראַמוואי ריהרט פונ'ם אָרט. ער נעהט־אָפּ עטליכע טריט און שטעלט זיך באַלד אַנידער. עס עפענט זיך אויף דאָס טהירעל פונ'ם וואַגאָן און עס בעווייזט זיך א קאָפּ.

— נישט פאָרהאָן דאָ משה?

— וואָסער משה? — פרענט יוסיל קאָנדוקטאָר.

— א בחור מיט א קאַשקעט! — ענטפערט דער קאָפּ.

— ער דיענט אין א זאַליאָזנע קראָם? — פרענט איהם יוסיל.

— אין א זאַליאָזנע קראָם. — ענטפערט דער קאָפּ.

— אהער, ברידערלעך, אהער! א פיטאקעל א פאהר! א פיטאקעל א איד! פון דאנען ביז'ן עק בעלעפיליר נאם סך־הכל איין פיטאקעל! פינף קאפיקעס א איד!

דאם שרייט דער קאנדוקטאר אליין, א יוננערמאנטשיק מיט א נעל בערדעל, אויף א חארחעלדינגער שטימע, מיט א רייזעטאש אויפ'ן האלז און מיט א קנעפעל אויפ'ן קאשקעטעל. נעבען איהם שטעהט נאך אייגער, א איד מיט א צעריסענער קאפאטע און מיט א בייטש — דער קוטשער פונ'ם טראמוואי. ביידע ווייזען מיר מיט די הענד אויף א מין ביידעל, וואם שטעהט אננעבוינגען אביסעל אויף א זייט, מיט אויסגעזעצטע שויבען, וואם מע רופט דאם „וואגאן"; ביי א לאנגען דישעל שטעהט צוגעשפאנט א ווייס אויסגעדארט פערדעל, האלט אראפגעלאזט די מארדע און דרימעלט.

— פאוואלי נאר, — זאגט צו מיר דער קאנדוקטאר — איהר זאלט זיך ניט פארטשעפען דארט; עס פעהלט א בערטעל אין דער פאדלאגע. מע רעמאנטירט דעם טראמוואי.

איך זעץ מיך ארויין פאמעליך אין וואגאן, לענ־אנידער נעבען זיך דעם טשעמאדאנטשיק און ווארט. ס'איז קיהלביליך. איך קלאפ א פוס אן א פוס.

— קאנדוקטאר! — זאג איך צום יוננעגמאן. — מיר וועלען אמאל פאהרען, צי ניין?

— אם ירצה השם, מיט גאט'ס הילף! — ענטפערט מיר דער קאנדוקטאר.

— געב נאר אהער אביסעל טיטון, דו, יוסיל! — מאכט צו איהם דער קוטשער, וואם מיט דער בייטש און מיט דער צעריסענער קאפאטע.

— איהר זענט ניט קראנק צו רויכערען קארענצים, רב כתריאל! — האקט איהם אפ יוסיל דער קאנדוקטאר. — פון גוטען טיטון קאן אייך חלילה וועה טהון דער קאפ!

— מאך ניט קיין אנשטעלען, דו סמארק אייגער, און געב אהער א ציגאר טיטון! — זאגט צו איהם כתריאל דער קוטשער.

1.

כתריל'עווקער טראַמוואי.

אַנגעקומען בין איך קיין כתריל'עווקע מיט דער באַהן — עס געהט שוין, דאנקען גאָט, אהין א באהן! — אַסיען־צייט, אין דער פריה, פאר'ן דאוונען. אין דרויסען האָט געמראָקעט א קליין רע־געגדעל, און סע האָט זיך געבילדעט פון דעם א גרויס שיטער בלאָט־קעלע. אויפ'ן וואָקזאל האָבען זיך א לאָז געטהאָן אַקעגען מיר א גאנצע קאָמאנדע הויז־משרתים מיט געלע בערד, מיט געלע קא־פאָטעס און מיט געלע בלעכלעך אויף די געלע אַפּגעבארעטע קאש־קעטלעך.

— פעטער! גראנד־האָטעל!

— האָטעל פראנציע, פעטער!

— פעטער! פּאַרטוגאַליע!

— פעטער! טערקאַליע!...

דורכגעלאָפען מיט גאָט'ס הילף דורך דער דאָזיגער קאָמאנדע הויז־משרתים בשלום, האָב איך מיך אַריינגעהאָפט צווישען איין אַנדער חברה, חברה בעלי־עגלות מיט גרויסע שטיוועל און מיט לאַנגע בייטשען. די דאָזיגע חברה־לייט האָבען מיך ממש שיער ניט צעריסען אויף שטיקלעך. איינער א יונגאָטש מיט ביינער האָט ביי מיר בעל־כרחי אַרויסגעריסען מיין טשעמאָדאַנטשיק, האָב איך געמאכט זעהר א גרויסען נוואלד: „מיינע כתבים! מיינע פּאַפּיערען!" — האָבען זיך צוויי אַנדערע בעלי־עגלות אַנגענומען מיין קריוודע, מיך נעוואלט נעמען צו זיך, און ס'איז געוואָרען צווישען זיי א געשלעג. בתוך כך האָב איך געהאָפט מיין טשעמאָ־דאַנטשיק, אַרויסגעגליטשט זיך פון זייערע הענד און האָב זיך גע־לאָזט גלייך צום טראַמוואי.

הקדמה.

אין דער לעצטער צייט האבען אנגעהויבען ארויסצוהען אויף דער וועלט אלערליי בעשרייבונגען פון שטעדט און פון לענדער, וכדומה אזעלכע ניצליכע ביכער. האב איך מיך מיישב געווען אזוי: אומעטום טאנצען מיר זיי נאך: ביי זיי זענען פארהאן גאזעטען — ביי אונז זענען פארהאן גאזעטען; ביי זיי איז פארהאן „נאוויגאד" — ביי אונז איז פארהאן „נאוויגאד"; ביי זיי איז פארהאן „יאלקעס", — ביי אונז איז פארהאן „יאלקעס"... ביי זיי איז פארהאן א בוך „גאנץ מאסקווע", „גאנץ פעטערבורג", „גאנץ בערלין", „גאנץ פאריז", — פאר וואס זאל ביי אונז ניט זיין א בוך „גאנץ כתרילעווקע"?

ואני — און איך, שלום־עליכם, וואס איך בין אליין א דאר־טינער פון נעבוירען און בין ניט לאנג נעווען דארטען צו־גאסט אויף קבר־אבות, האב איך מיך מיישב געווען: מיט וואס קען איך אפראנקען מיינע כתרילעווקער ברידער און שוועסטער פאר זייער גאסטפריינדליכקייט, וועז ניט מיט דעם, וואס איך וועל זיי מאכען א שטיקעל נאמען אויף דער וועלט? דערביי האב איך אין זינען געהאט, געוויינטליך, מעהר טובת־הכלל ווי מיין אייגענע טובה: לאזען פרעמדע מענשען וויסען, אז זיי וועלען קומען קיין כתרילעווקע, וואו מע דארף זיך אפשטעלען, ווי אזוי מע דארף פאהרען, וואו מע זאל עסען א גוטען מיטאג, פערטרינקען מיט א גלעזעל וויין, זיך דורכגעהן אביסעל אמוזירען אין טהעאטער, וכדומה אזעלכע פערגענינגענס, וואס זענען דארטען פארהאן לרוב, ווארום ס'איז שוין ניט דאס כתרילעווקע, וואס אמאל. דער גרויסער וועלט־פראגרעס האט זיך אהין ארייגעחאפט און האט איבערגעקעהרט די שטאדט מיט'ן קאפ אראפ, מיט די פיס ארויף. און דערפאר האב איך עס א נאמען גענעבען: „דאס נייע כתרילעווקע".

דאָס נייע כתריל־עווקע

(בעשרייבונגען).

נעשריבען אין יאָהר 1901.

נאָר איין רב יוזיפעל האָט נישט דערצעהלט נאָרנישט. ער האָט אָננענומען א פול מויל מיט וואַסער — און שא. ער האָט זיך פון דער נסיעה אומנעקעהרט זעהר מיער און שוואַך און צע־בראָכען. נישט אזוי צעבראָכען אין גוף, ווי אין נפש, אין דער נשמה... און דערצו איז ער געווען פערנומען, בעשעפטיגט טאַקי מיט זיך אַליין. ער האָט זיך, פערשטעהט איהר מיך, נעגרייט צו איין אַנדער נסיעה, ער האָט זיך נעגרייט אין וויטען וועג אריין, — אין א וועג, פון וואַנען קיינער איז נאָך ביז היינט צוריק נישט נעקומען... מיינט נישט, אז א איר ווי רב יוזיפעל, ער מעג זיך זיין א רב און א זקן און אריבער שמונים, איין מענש אַליין, אָהן א סינר, אָהן א רינד, אָהן א שום פערמעגען, — נאָר קוים האַלט מען ביי נעהן פון דער וינדיגער וועלט, איז פארהאַן, פארהאַן וואָס צו טהון...

(און דאָס האָט מען נעמיינט, אפנים, זייערע בעריהמטע זאַנ־ טיקעס) — און היידא גלייך מיט דער באהן צוריק אהיים. ביז טאָג זאָל דאָ אייער פום נישט זיין. מאַרש!

*

* *

געקומען אהיים, האָבען אונזערע אויסדערוועהלטע נעהאָט נענוג צו דערצעהלען חידושים און נסים ונפלאות פון זייער נסיעה און די נסיונות, וואָס זיי זענען אויסגעשטאַנען צוליעב די נשרפים: ווי אזוי מען איז געפאָהרען, און ווי אזוי מען איז געקומען, און וואָס מע האָט געהערט, און וואָס מע האָט געזעהען, ווי אזוי עס האָט זיך געגאָסען אויף זיי נדבות — א מבול פון נדבות (פריהער־ איז נעווען א „רעגען", איצט איז שוין געווען א „מבול"), און ווי אזוי מע האָט זיי געפאָנגען דאָרט, ביי די הויכע פענסטער, און אָפּגעפיהרט אין גוטען „מקום", צוגענומען ביי זיי די „קלינגערס" און אריינגעזעצט אין „חד־גריא" אריין... און נאָכדעם — דער נס, ווי אזוי דער אויבערשטער האָט בעוויזען, וואָס ער קאָן: מע האָט זיי בעפרייט און אומגעקערט צוריק דאָס גאנצע געלד ביז דער לעצטער פרוטה, און נאָך מיט א יתר־שאת: אז זיי זענען שוין נעווען גרייט צו דער נסיעה צוריק אהיים, האָט זיי אָנגעיאָגט אייגער א מענש מיט א הויכען קאָפּעליש און האָט זיי איבערגע־ נעבען גאָר איבעראַנייעס א שענע מטבע, א היבשע „פויטיקע" — א נדבה פאָר די כתריל־עווקער נשרפים, טאָקי פון איהם אליין, פון דעם, וואָס יענער פּארשוין האָט אָנגערופען מיט'ן נאָמען: „דער לייב צווישען די חיות" — היינט נעהט זאָגט, אז ס'איז נישטאָ קיין נאָט אויף דער וועלט!

יאָ. די כתריל־עווקער דעלענאָטען האָבען נעהאָט וואָס צו דערצעהלען, און האָבען נאָך צו דערצעהלען און צו דערצעהלען. איך מיין, אז סע וועט קלעקען אויף א גאנצען ווינטער, און אפשר וועט נאָך בלייבען א ביסעל אויפ'ן זומער.

— וער איז דאָ צווישען אייך דער „סאמע ראבין“? — האָט מען זיי אַ פרעג נענעבען האלב ערנסט און האלב ליצנות'דיג.

— דאָם בין איך! — האָט אַ זאָג נענעבען רב יוזיפעל מיט אַ מאָדנער שטאַרקייט און איז ארויסגעטראָטען מיט אזא מסירות־נפש, גלייך ווי ער וואָלט נענומען אויף זיך דעם נאָנצען בלבול און וואָלט זיין נרייט די רגע נעהן אויפ'ן עשאפאָט פאר זיינע אלע אידען.

שען, נרויסארטיג שען, איז נעווען אין דער מינוט אָט דער אכציגיעהריגער זקן. זיין נעל־נעקנייטשט, דורכזיכטיג נעליטערט פנים האָט נעלויכטען, גלייך ווי די שכינה האָט אויף איהם נערוהט. אין זיינע אלטע אויגען האָט זיך אָננעצונדען אַ יונג פייערעל, נאָר די הענד האָבען איהם נעציטערט און די אכסלען האָבען זיך נעטרייסעלט. ער האָט נעוואָרט, וואָם וועט מען איהם זאָגען. ער איז נרייט נעווען אויסצוהערען אלסדינג, דאָם ערנסטע, וואָם בייזע מענשען קאָנען נאָר צוטראכטען. וועמען הערט אָט דער אלטער מיט די אכציג יאָהר, וואָם הינטער זיינע פליצעם? ער האָט אוש פערלענט איין האָנד אהינטער און נעקוקט גלייך אין די אויגען אריין מיט אַ מין גדלות און מיט איין עזות, וואָם די אויף־טוידט־איבערגעשראָקענע כתריעלעווקער אויסדערוועהלטע האָבען עם קיינמאָל אויף זייער רבי'ן נישט נעזעהען.

דאָם איז נעווען אַ הויכע מינוט, וואָם האָט זיך נעצוינען לאַנג־לאַנג, אפשר אַ נאָנצע אייבינקייט.

— ביזט דו דאָם, הייסט עם, דער „סאמע ראבין“? — האָט מען איהם נאָך אַ מאָל אַ זאָג נענעבען מיט'ן זעלבען האלב־ערנסטען, האלב־ליצנות'דינען טאָן. — נא, אָט האָסט דו דיר צוריק דיין נעלד, וואָם איהר האָט צענויפנעזשעברעט פאר אייערע אָפּגעברענ־טע אידלעך, און נעמט אייך אייערע לייבסערדאקעס (דאָם האָט מען נעמיינט, אפנים, די טלית־ותפילינס) מיט די פאָנטשאָכעס

דער פינסטערניש און אריינגעפיהרט געוואָרען אין א גרויסע ליכ־טיגקייט מיט אזא אימפעט, גלייך ווי דאָס וואָלטען זיין נישט כתריל'עווקער קלייגע מענשעלעך, נאָר מי יודע ווער... אמת, מע האָט זיי קיין שטוהלען נישט אונטערגעטראָגען, זעצען זיך נישט פּאָרגעלענט און פון מחילה בעטען שמועסט מען נישט. דערפּאר האָט מען אָבער נישט געהערט, מע זאָל אויף זיי אָנשרייען, חלילה, ברענגען פּאָר'ן מויל דעם אידישען טיטול „זשיד"; אדרבה — פיין, שטיל, נאָר זעהר בחפזון'דיג, געחאפּט, טאקי נאָר ווי יציאת־מצרים, איז צוגעגאנגען די בעפּריאונג פון די כתריל'עווקער חולי־נאנעס. די קלענערע שרייבער און שרייבערלעך האָבען זיך נישט געקאָנט זאט בעוואונדערען, וואָס טהוט זיך דאָ: „איבער אזעלכע אידלאקעס אזא בהלה!"...

די ערשטע מינוט, אז מען איז ארי נגעקומען צו אונזערע נעפּאנגענע און געזאָגט, זיי זאָלען זיך מטריח זיין ארויף, האָבען זיי זיך איבערגעקוקט צווישען זיך און אָפּגעזעגענט זיך שטילער־הייט, אָהן ווערטער. וואָס ערוואַרט זיי דאָרטען, אויבען? — דאָס וויסט נאָר איין גאָט אין הימעל. הלואי, רבונו של עולם, זיי זאָלען אָפּקומען נאָר מיט תפיסה אליין. וואָרום וואָס איז היינ־טיגע צייטען תפיסה, אז תליה איז א וואכעדיגער נאנג?... דאָס איז אָבער נאָך נישט אינגאנצען: יעדער איד האָט א ווייב און קינדער, און אז עס קומט צו א ווייב מיט קינדער, זענען אידען (מיר מוזען זיך מודה זיין) געפּעהרליכע ענאָאיסטען...

מיט אונטערגעהאקטע פּיס און מיט צעבראָכענע הערצער זענען אונזערע דעלעגאטען אריינגעבראכט נעוואָרען פּאר די, אין וועמע'ס הענד עס איז געלעגען איצט זייער גורל. נאָר איינער איז געגאנגען פּאָראויס מיט פעסטע טריט, ווי אלע מאל, חאטש אפילו שטארק אייגעבויגען און אָנגעלעהנט אויפ'ן שטעקען.

דאָס איז געווען דער אלטער רב יוזיפּעל.

נעגאנגען איז ער זיך וועגען זייגע אייגענע געשעפטען, און גיך, ווי זיין שטייגער איז, מיט'ן קאפּעליושעל אהינטער, ווייזט אוים, פערטראכט. דערזעהען זיינע בעקאנטע אידען, ארומגערינ־ נעלטע מיט סאלדאטען, איז ער שטעהן געבליבען. ער האָט באלד אָננעשמעקט מיט זיין נאָז, וואָס דאָ טהוט זיך, און איז גרייט געווען די רגע אריינשפרינגען אין מיטען און אויפהויבען א סקאנ־ דאל, זיי מאכען א וויסטען סוף: „פּאר וואָס? פּאר וועז? נאָט די נשמה!"...

נאָכדעם האָט ער זיך אָבער מיישב געווען: אפשר ניין? ער קען זיך זעהר גוט. א היציגער מענש. מי יודע וואָס פּאר א ווערטער עס קאָנען זיך ארויסרייסען ביי איהם פון מויל... ער האָט זיך געטראכט, אז מיט תקיפות איז נישט גוט (ס'איז תמיד גליי־ כער, אז מע בעטראכט זיך), און ער האָט אראָפּגערופט דאָס קא־ פּעליושעל, זיך נענומען ביי'ם בערדעל, צוגעמאכט איין אויג — א סימן, אז דער מח ארבייט, — האָט זיך אויסגעקערעוועט צוריק און איז מיט די זעלבע ניכע טריט אוועק, ווי א מענש, וואָס איז נעפאלען אויף א גלייכע המצאה און האָט פּעסט בעשלאָסען דורכ־ צופיהרען די אידעע ביז'ן סוף.

וואוהין איז דער פּארשוין אוועק?

מיר ווייסען נישט, וואוהין, נאָר מיר קאָנען רעכענען, אז מסתמא האָט ער זיך געלאָזט געהן טאקי אהין, צום „לייב פון די חיות", מחמת דעמזעלבען אויף־דער־נאכט האָט דער טעלעפאָן אין די הויכע פּענסטער אָנגעהויבען צו ארבייטען מיט ככנות־נפשות...

און אין דער פּאָליציע האָט געקאָכט. פּענעם האָבען נע־ סקריפּעט, טינט האָט זיך געגאָסען, פּאפּיערען זענען אָנגעשריבען געווארען, און די נעפּאנגענע, וועלכע זענען שוין גרייט געווען צו גהן א לאנגען וועג אהיים מיט'ן עטאפּ, זענען פלוצים אויפּנע־ חאפּט געווארען אין מיטען ביינאכט, ארויסגעצויגען געווארען פון

סכנה, וועט מען ארויסגעבען א בעפעהל פון אויבען, סע זאל זיי נישט אנריהרען...

האט אבער אויך זייער מזל קיינער פון די הויכע פענסטער נישט אראפגעקוקט, און אונזערע דעלעגירטע, די פארנעמסטע בעלי־בתים פון כתריל־עווקע מיט'ן רב רב יוזיפעל בראש, זענען אפגע־פיהרט נעווארען מיט גרויס כבוד אין אזא מקום אריין, וואס קיין דירה־נעלד קאסט דארט נישט און אלע זענען דארט גלייכע מיוחסים: אפילו אידען, און אפילו כתריל־עווקער אידען, קאנען זיך דארטען זיצען און זיצען, אבי יאהרען.

קאפיטעל יב.

דער נס.

דער וואס מיינט, אז היינטיגע צייטען טרעפען זיך שוין נאר קיין נסים נישט — דער האט א טעות. אמת, א נס טרעפט זיך היינט זעלטען, זהר זעלטען, אבער עס טרעפט. דעם בעסטען בעוויזן האבען מיר — אונזערע כתריל־עווקער געפאננענע.

די לעזער מעגען זיך מיינען, אז, ווי יעדער מחבר, זענען מיר מסתמא מנזם און טראכטען־אוים אזעלכע זאכען, וואס נישט נע־שטויגען, נישט געפלויגען. מיר פערזיכערן אבער, אז דאס, וואס מיר דערצעהלען דא, איז לויטער אמת. פונקט אין דעם מאמענט, וואס סע האט זיך געטראפען דער אויבענבעשריבענער פאל מיט די כתריל־עווקער דעלעגאטען ביי דער טהיר פונ'ם גדול, פונ'ם „לייב צווישען די חיות", פונקט אין דער מינוט, וועו זיי זענען געשטאנען אין איין ציטערניש און נעקוקט ארויף־צו אין די הויכע פענסטער און נעטראכט זיך יעדער ביי זיך אין הארצען: „מאין יבוא עזרי — פון וואנען וועט קומען די הילף, פון נאט, צי פון א מענשען?" — פונקט אין דער צייט האט בעראפט נעהן פארביי אונזער בעקאנ־טער פארשוין פון וואגאן, דער „איד וואס קאטארי".

זיך וויעדער א מאל נעלאזט גלייך אויף זיי — דאס מאל שוין מיט מעהר פרישקייט און מיט מעהר אימפעט.

דערזעהען פאר זיך דעם שונא אזוי נאהענט און דערפיהלט א סכנה, זענען אונזערע דעלענאטען פערשטאַרבען געוואָרען, און ס'איז געבליבען בהסכם כולם, אז מע דארף זיך ראטעווען, מאכען פליטה. וואוהין? צוריק — הייסט נעהן גלייך אויף איהם. האבען זיי נעזומען קלינגען אלע מיט א מאל אין דער טהיר אריין, נוט קלינגען, מיט אלע כחות, און נאט האט נעהאלפען — די טהיר האט זיך טאקי, עפים ווי על־פי־נס, נענעבען איין עפענ־אויף, און עם האט זיך בעוויזען א פארשוין מיט א רויט אויסנעהאדעוועט פנים, מיט אויסגעשניטענע פאלעס און מיט ווייסע הענטשקעס אויף די הענד. ארויסגעלאפען איז דער פארשוין מלא רציחה, געמאכט מיט די הענד, נעשרינען און נעשאלטען און געארבייט אזוי, גלייך ווי דאס וואלטען זיין ווילדע מענשען, אדער גזלנים, חולי־גאנעס, וואס האבען געוואלט מאכען איין אנפאל אין מיטען העלען טאג אויף זיין בעל־הבית'ס שטוב.

דערזעהען פאר זיך „איין אפענע טהיר", האבען זיך די כתרי־לעווקער חולינאנעס נענעבען אלע אינאיינעם א שפאר־אריין. האט זיי אבער דער פארשוין מיט'ן אויסנעהאדעוועט פנים מיט די ווייסע הענטשקעס נענעבען מיט'ן נאנצען כח א שפאר־ארוים צוריק. און אין דער מינוט איז אונטערגעקומען דער יון מיט'ן שווערד, נענעבען א שטארקען פייף, און ס'איז אויסגעוואכסען, ווי פון אונטער דער ערד, נאך א יון, אויך איין אנגעוואפענטער פון קאפ ביז פים.

אומזיסט האבען זיך אונזערע כתרילעווקער אויסדערוועהלטע נעבעטען ביי'ם פארשוין מיט די ווייסע הענטשקעס, ער זאל זיי אריינלאזען אינעווענינ, חאטש פון פארענט, חאטש אין קיך אריין. אומזיסט האבען זיי פערריסען די אויגען ארויף, ארייננעקוקט אין די הויכע פענסטער אריין, טאמער וועט דער אויבערשטער טהון א נס (ער, אז ער וויל, קאן ער!), טאמער וועט דער גביר אליין, אדער עמיצער פון זיין הויזגעזינד, דערזעהען אידען זענען אין א

חאפט ביי׳ם קאפ. — זיי ווילען אונז איבערקוילען דעם האלז אהן א מעסער! אלה תולדות יונגעלייט!"...

א גליק, וואם רב יוזיפעל איז געווען דערביי, האט ער זיי גיך איינגעשטילט מיט ווייכע רעד, ווי זיין שטייגער איז.

— קינדערלעך, — האט ער צו זיי געזאגט, — אומזיסט אייער קריעגן זיך, וואם איהר קריגט זיך. וואם קאן א מענטש, א בשר־ודם משטיינס געזאגט, וויסען, וואם ער וועט זאגן? און אז בלעם הרשע איז שוין געווען אונטערגעקויפט און גאר פארטיג אויף צו שעלטען די אידען — נו, האט ער זיך דען נעריכט, אז דער וואם לעבט אייביג וועט איהם איבערדרעהען די ווערטער מיט׳ן קאפ אראפ? מיר ווילען, אם ירצה השם, איהם נעמען נישט מיט תחנונים און נישט מיט סטירדעם, נאר מיט א משל. אז נאט וועט הייסען, וועל איך איהם דערצעהלען א משל מיט א מלך, וואם האט זיך צעבייזערט אויף זיינע אייגענע קנעכט און האט פארברענט זיין אייגענעם פאלאץ...

א שאד. אזא שענער משל — און איז געבליבען אין מיטען, איבער א סיבה, וואם נישט רב יוזיפעל און נישט די איבעריגע אויסדערוועהלטע זענען געווען אין דעם שולדיג. שולדיג איז נעווען אין דעם גאר א זייטיגער פארשוין. דאם איז נעווען דער אננעוואפענטער נפש, וואם איז דערמאנט ביי אונז אין אנהויב בעשרייבונג. א סברה, אז דער דאזיגער יון, וואם איז געשטעלט נעווארען אכטונג צו געבען אויף דער נאם, האט די נאנצע צייט נעהאלטען אונזערע כתרי־לעווקער לייט אויפ׳ן אויג. איהם איז די נאנצע קאמפאניע נישט געפעלען נעווארען מיט זייער נעהן פון שטוב צו שטוב, מיט זייער פערריסען די קעפ און קוקען אויף די נומערען פון די הייזער און מיט זייער אלע מאל אפשטעלען זיך איבערשמועסען זיך אויף א קול אלע אינאיינעם, ווי די נענז: נער־נער־נער! דא, ביי זייער לעצטען אפשטעל און אויס׳טענה׳ן זיך, האט ער שוין מעהר נישט נעקאנט אריבערטראגען און ער האט

רב. וואר דען? די פראגע איז נאר פון וואס ער זאל אנהויבען? וואהרום לויט ווי דער פארשוין אין וואגאן האט זיי אנגעשראקען, דאהף מען וויסען, ווי מיט איהם צו האנדלען און וואס איהם צו זאגען. נישט אומזיסט שטעהט ביי אונז געשריבען: „החיים והמות ביד הלשון" — דער פשט איז: אז מיט איין וואהרט קאן מען אמאל קאלי מאכען אזוי פיעל, וואס איהר וועט דערנאך נישט פערריכטען מיט קיין צעהן טויזענד וואהרטער.

און די דעות האבען זיך דא ביי זיי צעטיילט אויף צוויי כתות, צוויי לאגערען: רעכטע און לינקע. די רעכטע, די על־טערע פון די אויסדערוועלטע, זענען געגאנגען מיט דעם רעכ־טען וועג. זיי האבען גערהונגען, אז מע קומט צו אזא גרויסען גביר, דאהף מען קומען מיט תחנונים, אויסמאהלען דעם חורבן פון כתרילעווקע מיט אלע פישטשעווקעס: „אט ערשט נישט לאנג נעווען א שטאדט, ווי אלע שטערדט. האט זיך אויפגעהויבען אין מיטען דער נאכט א שטורם־ווינט מיט א פייער פון גאט, און עס איז אווק מיט'ן רויך די גאנצע שטאדט, אפגעמאקט נעווארען כתרילעווקע פון דעם פנים פון דער ערד"... דערביי דאהף מען נישט זשאלעווען קיין טרויעריגע פארבען, ווי אזוי נאקעטע, באר־ווייסע, הונגעריגע ליגען אונטער גאט'ס הימעל און בעטען ברויט, לאזען א טרער, און פאר וואס טאקי נישט געבען קיין רעכטען וויין, ווי עס גההער צו זיין?... און די לינקע, יונגעלייט נע־ווינטליך, האבען גע'טענה'ט פערקעהרט: וואס פאר א ווינען פלוצים אין מיטען דרינען? וואס זענען מיר, ווייבער? צי איהר מיינט, אז די נגידים זענען זשדנע טרערען? זיי דאהף מען נעמען מיט יושר, מיט נערעכטיגקייט. היתכן, — דאהף מען זיי פרעגען — אז אין דער צייט, וואס דא וואלגערט זיך גאלד אין די גאסען און מענשען טהוען נישט אריין קיין האנד אין קאלט וואסער, געהט מען דארטען אויס פאר א לעפעל נעקעבטס — לעבעדיגע נפשות, אייגענע ברידער, בלוט און פלייש?!"... „אי־אי! אי־אי! — האבען זיך די רעכטע אנגע־

— שא, שא, קינדערלעך, לאז זיין שטיל! — רופט זיך אן רב יוזיפעל און טהוט א ציה דאס נלעקעל פון דער טהיר, קוים־קוים, אויף וויפיעל עס ערלויבען איהם זיינע אכציג יאהר.

קאפיטעל יא.

אין די הויכע פענסטער.

שטעהענדיג הינטען ביי דער טהיר ביי׳ם סאמע גרעסטען פון די „נדולים", ביי׳ם סאמע „לייב פון די חיות", האבען אונזערע כתריעלעווקער דעלעגאטען נעהאט א נעלענענהייט א ביסעל צו פער־נעמען זיך מיט חקירה וועגען די הויכע פענסטער: וואס טהוט זיך דארטען? אשטיינער, וואס טהוען די „נדולים" ביי זיך אין די אפארטאמענטען אין דער צייט, וועו הינטען ביי דער טהיר שטעהען און ווארטען „קלייגע מענשעלעך" מיט זייערע קליינע עסקים, נעשעפטען, בקשות, פלאנען און חלומות? אפשר זיצען זיי דארטען בעת־מעשה איבער זייערע נרויסע נעשעפט־ביכער, ברעכען זיך די מחות און זענען אזוי פערטיעפט, אז זיי ווייסען נארנישט, וואס אונטען טהוט זיך?... און אפשר זיצען זיי און קלערען, וואס זאלען זיי אויפטהון, מתקן זיין אויף דער וועלט מיט דעם כח פונ׳ם נאלה, וואס דער אויבערשטער האט זיי בענליקט צוליעב דער טובה פון זייער פאלק, אדער פון דער נאנצער מענש־היים? און אפשר זיצען זיי נלאט אזוי צענויפנעלענט די הענד, טהוען זיך אן כל תענוגי העולם הזה, עסען און טרינקען און שלאפען, ווי נאנץ נעווענהנליכע מענשען?

צייט אויף צו חקירה'ן האבען אונזערע דעלענאטען נעהאט נעגנוג: אויף דעם שוואבען קלונג פונ׳ם אלטען רב יוזיפעל האט מען זיך נישט נעחאפט זיי צו עפענען. זיי האבען נעהאט צייט אויך אויף צו דורכשמועסען זיך וועגען דעם, וויי אזוי מע זאל זיך פארשטעלען פאר׳ן „נדול שבנדולים" און וועו עס זאל מיט איהם ווערען. זעלבסטפערשטענדליך, אז ווערען דארף מיט איהם דער

נעווהנט געווארען פון תמיד צו פערענטפערען יערען אייניצינען, האט רב יוזיפעל געזוכט צו געפינען א זכות אויך אויף די דאזיגע „גרולים".

— מענטשען נעפינען זיך אין אזא עולם־התוהו! — האט ער זיך געטראכט און נענאנגען מיט פעסטע טריט, גארנישט נאך זיינע יאהרען, אלץ ווייטער און ווייטער.

עס איז נעווען שוין נישט פריה, ווען אונזערע דעלעגירטע פון כתרי־לעווקע זענען צוגעטרעטען צום סאמע גרעסטען גדול, צום „לייב צווישען די חיות", ווי יענער מענש אין וואנאן האט איהם אנגערופען. און דא האבען זיי זיך דערמאנט אן דעם, וואס יענער מענש האט זיי נענעבען אנצוהערעניש אויף דעם „גדול", אז וועלן זיי זאלען זיין נישט קיין אידען — עהע־הע!...

דער דאזיגער „עהע־הע" מיט דער קיהלקייט, וואס זיי האט בענעגנט אומעטום, אין יערען הויז, האט זיי נעבראכט דערצו, אז זיי זאלען ביסלעכווייז פערלירען זייער קוראזש און מורא האבען אנצוקלינגען ביי אזא גדול, וואס רעבענט זיך פאר „א לייב צווישען די חיות"... א היבשע וויילע איז מען נעשטאנען ביי דער טהיר און נערונגען זיך, צי מע זאל טאקי אנקלינגען פשוט, ווי מע האט אנגעקלונגען אומעטום, צי אפשר?...

— אפשר וואס?

— נארנישט.

— וואס זשע זאגט איהר „אפשר"?

— וער זאגט דען „אפשר"?

— אז איהר זאגט נישט „אפשר", פאר וואס ואלט איהר נישט אנקלינגען?

— וואו שטעהט עס, אז איך? פאר וואס נישט איהר?

— הויבט זיך אן א מעשה מיט א אידען!

„פּאַנאַרעלצים", „שנאַרערס"... איינער א יונגערמאַן מיט א בלאַס פּנים, מיט א שפּיצעכיגער נאָז און מיט צוויי קליינע בערדלעך, צעקעמט רעכטס און לינקס, האָט זיך געהייסען ווייזן א בוך.

— וואָסער בוך?

— דאָס בוך, וואו עס ווערען בייַ אייך פּאַרשריבען די נרבות. דאָ האָט זיך שוין ארויסגעשטעלט דער זקן, רב יוזיפעל דער רב:

— די נרבות, וואָס ווערען געגעבען אויף אונזערע נשרפים, ווערען פּאַרשריבען מיט אזא כתב און מיט אזא לשון, וואָס נישט איהר און נישט מיר וועלען דאָס קאָנען לייענען אפילו...

רב יוזיפעל האָט איצטיגס מאָל גערעדט פערשטעלט, אפילו מיט א בנעימות׳דיג שמייכעלע, ווי אלע מאָל, נאָר אין קול האָט זיך נעלאָזט הערען א פערדראָס. רב יוזיפעל דעם רב איז נישט נענאַנגען אין דעם, וואָס מען איז זיי חושד בכשרים. ניין. איהם האָט נעאַהרט די קאַלטקייט, וואָס האָט זיי בעגעגנט אומעטום, אין יערער אידישער שטוב פון די דאָזיגע „נדולים". רב יוזיפעל איז געווען נעוואָרען בייַ זיך אין כתריל׳עווקע, אז א איד גיט א נדבה, עס מעג זיך זיין נאָר א פּרוטה, לאָז זיין אפילו א האלבע פּרוטה, גיט ער זי מיט׳ן נאַנצען האַרצען. וואָרום אחוץ, וואָס ער איז מחיה איין אַרעמאַן, אחוץ וואָס ער העלפּט א נויטבעדערפּטיגען, טהוט ער א גוטע זאך און פערדיענט א מצוה... רב יוזיפעל דעם רב האָט נעוואונדערט, וואָס צווישען די אלע נדולים האָט זיך נישט נעפונען קיין איינער, וואָס זאָל זיי אָפּנעבען א אידישען, א פשוט׳ען, א היימישען שלום־עליכם. קיין איינער האָט זיך נישט נעפונען, וואָס זאָל זיך נאָכפּרענען אויף כתריל׳עווקע, וואָס זאָל חאָטש וועלען אויסהערען זייער אומגליק, זייער האַרץ, און האָבען זיי זיך נאָר נעפּרובט אָנהויבען רעדען, אויסרעדען זיך, דערצעהלען וועגען דעם גרויסען חורבן, וואָס זיי האָבען איבערגעלעבט, אזוי האָט מען נעעפענט דאָס בייטעלע, ווי איינער רעדט: „נאָט אייך און נעהט אייך נעזונטערהייט"...

האָט זיך ביי זיי אַרומגעבאָמבעלט דאָ, צווישען די „גדולים", נאָר דער גוף איז געווען ערגיץ וויים איך וואו, וויט פון דאַנען.

פון דער ערשטער מינוט איז זיי נעגאַנגען נישט כשורה, יעדענפאַלס — נישט אַזוי, ווי זיי האָבען זיך פאַרנעשטעלט. נעגאַנגען זענען זיי דוקא מיט א סדר, מיט א סיסטעם, לויט ווי יענער פאַרשוין מיט די ברענענדיגע אויגלעך האָט זיי געלאַהרענט און לויט די נומערען פון די הייזער מיט די נעמען פון די גאַסען, וואָס יענער האָט אויפגענעבען. פריהער האָבען זיי אַנגעקלונגען צו די „קלענערע גרולים", דערנאָך צו די „גרעסערע גדולים", און נעשטיגען וואָס ווייטער אַלץ העכער און העכער. מע קאָן נישט זאָגען, אַז זיי האָבען נישט מצליח געווען. נרבות זענען דוקא אייגענגענגען, אָדער, ווי זיי האָבען זיך נאָכדעם בעריהמט פאַר זייערע כתריליעווקער: „א רענען פון נרבות האָט געגאַסען אויף זייערע קעפ". אויב עס האָט באמת געגאַסען א רענען פון נרבות — דאָס ווייסען מיר נישט. איינס איז זיכער, אַז ביי זיי אין דער היים זענען זיי צו אזעלכע נתינות נעווים נישט געווענהנט געווארען, און אזעלכע מטבעות, ווי מע האָט זיי דאָ דערלאַנגט, האָבען זיי נעזעהען דאָרטען סיידען אין חלום, איז דאָס — נישט אַלע מאָל... נישט מעהר, וואָס האָט זיי געקוועטשט? זיי האָט נעקוועטשט נאָר איין זאַך: עס האָט זיך זיי אויסגעווייזען, אַז זיי זענען נישט צווישען אייגענע... ווי ווילד־פרעמדע, ווי גאַנץ ווייטע האָט מען זיי אויפגענומען, אָפּגענעבען זייערס און — האָט קיין פּאַראיבעל נישט.

אַנדערע האָבען אפילו נישט געוואָלט אָנקוקען זייערע פּנים'ער, ארויסגעשיקט זיי זייער נרבה נאָך איידער זיי האָבען אריבערגעטראָטען די שוועל. אַנדערע זענען נאָך געווען בייז אויף, נישט געלאָזט זיך אויסרעדען איין איבערינ ווארט: „אָפּגעברענט געווארען? נעהערט אזעלכע זאכען, איהר זענט נישט די אייגצינג"...

עס זענען געווען אויך אזעלכע, וואָס האָבען אָנגעשריגען אויף זיי, אָנגערופען זיי מיט עפּים זעהר מיאוסע נעמען: „פּלעבטלעך",

מע קאָן נישט זאָגען, אז דער דאָזיגער פּירוש איז געווען פּאַר אונזערע כתריל׳עווקער ליט אינגאַנצען פערשטענדליך. זיי האָבען נישט אויפגעהערט צו האַלטען אָפּען מויל און אויהערען, און יענער האָט נישט אויפגעהערט צו גלעטען זיך דאָס בערדעל און לויבען אין טאָג אריין די סאַמע גדולים, אויסגערעכענט זיי א גאַנץ צעטעל פון „גרויסע גרולים" און פון „קלייניע גדולים׳לעך", און אלע מיט די נעמען און מיט די גאַסען און מיט די נומערען פון די הייזער, זיך אָפּגעשטעלט אלע מינוט כמעט ביי יעדען איינציגען גדול מיט א קורצער נאָר א שארפער כאראקטעריסטיק, וואָס פון דעם אליין וואָלט געקאָנט זיין א בעזונדער בוך, וועו דאָס זאָל זיין ביי אונז דער עיקר. נאָר אזוי ווי דער עיקר איז דאָך די מעשה מיט די כתריל׳עווקער נשרפים, לאָזען מיר עס דורך פערביי און קעהרען זיך אום צוריק צו אונזערע כתריל׳עווקער דעלענאטען אין דער גרויסער נישט־אידישער שטאָדט, וואו מיר האָבען זיי איבערגע־לאָזט סאַמע אין רעכטען אָנהויב פון זייער הייליגער ארבייט.

קאַפּיטעל י.

אין עולם התוהו.

דער עולם־התוהו, ווי עס ווערד בעשריבען ביי אונז אין די חיילינע ספרים, — דאָס איז געווען די גרויסע שטאָדט מיט איהרע „גדולים" פּאַר אונזערע אויסדערוועהלטע פון כתריל׳עווקע. די נאַנצע קונץ פונ׳ם עולם־התוהו בעשטעהט אין דעם, וואָס דעם מענשען׳ס נשמה בלאָנזעט ארום אויף דער וועלט, איז אויסען אין אלע ווינקעלעך, זעהט און הערט אוך פיהלט אלסדינג, נאָר דער גוף איז דערביי נישט אויסען. צי מחמת גרויס אויפרעגונג פון די מעשיות, וואָס זיי האָבען זיך אָנגעהערט אין וואַנאָן פונ׳ם „אידען וואָס קאַטאַרי", אָדער אפשר ווייל זיי זענען דאָס ערשטע מאָל ארויס אויף דער גרויסער פרייער וועלט — דאָס איז זיכער, אז זיי זענען נישט געווען בהאי עלמא. דאָס הייסט, די נשמה

האָט ביי אזא מיליאָנער איינטונקען די פּען און אוועקשרייבען א קוויטל אין וואלד אריין: „אבקש ליתן על חשבוני"?

און דער „איד וואָס קאָטאָרי" טהוט א מאך מיט דער האַנד אין דער לופטען, ווי דער גביר מיט דער פּען, און אונזערע כתרילעווקער אויסדערוועהלטע געבען זיך ביי די ווערטער א הויב־אויף, און טרערען האָבען זיך אוש געשטעלט ביי זיי אין די אויגען. נאָר דאָ האָט זיי דער „איד וואָס קאָטאָרי" א ביסל אראָפּגעווארפען. ער האָט, אפּנים, פערשטאַנען, אז ער האָט זיי אריינגענעבען א ביסל צופיל האָפענונג, האָט ער זיך א גלעט געגעבען דאָס בערדל און א זאָג געטהאָן צו זיי:

— איך דאַרף אייך אָבער זאָגען, מיינע ליעבע אידען, נאָך א מאָל דאָס אייגענע: עס וועגרט זיך אָן דעם, אין וואָס פאר א מינוט איהר וועט איהם טרעפען... טאָמער, חלילה, טרעפט איהר איהם אויף דער לינקער זייט, בין איך אייך נישט מקנא. ער איז א מענטש, וואָס אלע קוקען איהם אין מויל אריין, פּאַרשטעהט איהר מיך, און איז אזוי גרויס, אזוי תקיף, ווי זאָגט איהר: „מה יעשה הבן"... אודאי וועט איהר זאָלט זיין נישט קיין אידען — עהע־הע!

די כתרילעווקער אויסדערוועהלטע זענען ביי די ווערטער נאָר מבולבל געוואָרען. זיי האָבען נישט פערשטאַנען, וואָס מיינט דערמיט אָט דער מענש: וואָס היימט — וועט זיי זאָלען נישט זיין קיין אידען? וואָס דען זאָלען זיי זיין — אנדרונוסען?... דער „איד וואָס קאָטאָרי" האָט, אפּנים, געזעהען, אז זיי פערשטעהען אים נישט, האָט ער געמומען זיי מסביר זיין:

— פּאַרשטעהט איהר מיך, מיינע ליעבע אידען, דער מענטש איז זעהר גרויס, זעהר תקיף און שטאַרק אָנגענומען צווישען כריסטען. „גענערעלער" קומען צו איהם אין שטוב אריין, זיצען מיט איהם אָט אזוי־אָ, ווי איך מיט אייך... נו, פּאַרשטעהט זיך, אז וויבאַלד כריסטען זענען מיט א אידען אָט אזוי־אָ, וועט זיך א איך פּאר זיי מפקיר זיין...

זיי אלע, און וואלטען וועלען אריבערשטייגען, אריבערשפרינגען, איינשלינגען איינס דאם אנדערע מיט די ביינער, זיי זאלען נאר קאנען. און אלע ריסען זיי זיך ארויס, ארויס, טאנצען נאך נאר דעם גרויסען, דעם אמת'ען גדול, דעם ליב צווישען די חיות... איך זעה נאך אייערע פנימ'ער, אז איהר ווייסט שוין, וועמען איך מיין... אזוי איז טאקי דער נאמען זיינער. און כשמו כן הוא... ער איז טאקי א לייב. א קעניג איז ער, א גביר, א גרויסער גביר, איין אדיר, א מיליאנער. איהר ווילט ווייסן, וויפיעל ער פארמאגט? פרענט נאר נישט. וויפיעל איהר זאלט אייך נישט פארשטעלען — פארמאגט ער צוויי מאל, דריי מאל, צעהן מאל אזוי פיעל. ס'איז רעכט צו זאגען — פופציג מיליאן, און ס'איז רעכט צו זאגען — זיעבעציג. און אז איהר וועט מיך שטארק בעטען, איז אפשר טאקי אלע הונדערט. אהין דארפט איהר זיך דערשלאגען שוין צום סוף, אז איהר וועט פארטיג ווערען מיט אלע איבעריגע גדולים. וויל איהר ווילט דאך מסתמא א גראבס, א מנה יפה. און וויבאלד א מנה יפה, איז נאר ביי איהם. ווארום וועט איהר איהם טרעפען אין דער גוטער מינוט — איז נישט שייך צו זאגען. ביי איהם געבען א נדבה א טויזענד, און פופציג טויזענד, און הונדערט טויזענד — איז טפו! אדער שא! ווייסט איהר נאר וואס? איך וועל אייך געבען א בעסערע עצה.

דא האט זיך דער „איד וואס קאטארי" פערטיעפט אין מחשבות, נאכדעם האט ער זיך אנגענומען ביי'ם בערדעל און אנגערופען זיך, ווי א מענש, וואס איז נעפאלען אויף זעהר א גליקליכע אידעע:

— הערט־זשע אויס, מיינע ליעבע אידען, וואס איך וועל אייך זאגען. ביי אייך איז, זאגט איהר, אפגעברענט נעווארען דאס גאנצע שטעדטעל? דארפט איהר דאך געהילץ אויף בויען הייזער? האט ער א וואלד, טאקי נישט ווייט פון אייערע מקומות, אבער א וואלד, ווי זאגט איהר, מיט בוימער! וואס פאר א וועדע

ערשטע מאל אין א פרעמדען אָרט, אין אזא גרויסער שטאָדט, וואָס זייער באַבע'ס באַבע איז דאָרט קיינמאל נישט געווען אין חלום אפילו! מע ווייסט נישט, וואו א טהיר עפענט זיך, און מע פאָהרט מכח אזא ענין, אזא הייליגע זאַך!...

אויך דער פּאַרשוין האָט זיך מחיה געווען מיט זיי, ממש דער־קוויקט זיך. געווּאָהר געווּאָרען, וואוהין, צו וועמען און צוליעב וואָס זיי פאָהרען, האָט ער זיי בעשאָטען מיט עצות, ווי אזוי זיי זאָלען זיך נוהג זיין פון דער ערשטער מינוט, וואָס זיי וועלען אַנ־קומען אויפ'ן וואָקזאל, ביז זיי וועלען זיך צושלאָגען צום פונקט, וואָס זיי בעדאַרפען. און די כתריליעווקער אויסדערוועהלטע האָבען איהם געקוקט אין מויל אריין, געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און געשלונגען איטליכס וואָרט זיינס.

— איהר פאָהרט, מיינע ליעבע אידען, — האָט ער איינגע־טענה'ט מיט זיי געטריי, ווי א פאָטער, נעשמייכעלט און נעגלעט זיך דאָס בערדעל, — איהר פאָהרט, מיינע ליעבע אידען, וועגען זעהר א וויכטיגען עסק. מע קאָן זאָגען, א הייליגע זאַך, הלואי איהר זאָלט נאָר מצליח זיין, און איהר וועט, אם ירצה השם, גאָר מצליח זיין. איך בין זיכער, אזוי ווי מיר האָבען היינט יום גימל אויף דער גאָנצער וועלט. דער עיקר, איהר זאָלט וויסען, וואו איין און וואו אוים. די שטאָדט איז א גרויסע און א צעוואָרפענע. א גוויישע שטאָדט, פאַרשטעהט איהר מיך. נאָר אידען זענען, קיין עין־הרע, פאַרהאַן, און דוקא רייכע אידען. דאָס הייסט, ס'איז פאַרהאַן קבצנים אויך גענוג, אפשר מעהר קבצנים ווי נגידים. נאָר צו די קבצנים דאַרפט איהר דאָך נישט האָבען. קבצנים, זאָגט איהר, האָט איהר אליין. עצתי, אז נעהן זאָלט איהר נאָר צו די גרויסע, צו די סאַמע גדולים. וועט זענען ביי אונז די סאַמע גדולים — ווילט איהר וויסען? נעמט, זייט מוחל, א שטיקעל פא־פּיער מיט א בלייפעדער און פּאַרשרייבט, וועל איך אייך זאָגען אקוראט מיט די אדריסים און מיט'ן יחוס פון איטליכען באזונדער. איך קען זיי, פאַרשטעהט איהר מיך, אויסגעבונדען. גדולים זענען

א רעדער־שמירער, א שווארציאהר, אבי אינ׳ם נישטאלט פון א מענשען. און א כח האט ער: ווער ס׳זאל נישט זיין — מוז ביי איהם ווערן רערוודיג. סיידען א נעבוירענער א שטומער. מחמת ער ווייסט, פערשטעהט איהר מיך, פון וואס און ווי אזוי מיט וועמען אנהויבען צו רעדען. און רעדען וועט ער מיט אייך פון וואס איהר ווילט, כמעט קאן מען זאגען, אז ס׳איז נישטא אזא זאך אויף דער וועלט, וואס ער זאל ניט ווייסען, און נישטא אזא מענש אויף דער וועלט, וואס ער זאל איהם נישט קענען. מיט אזעלכע איז א פערגעניגען צו זיצען אין איין וואגען. דערצו איז ער גלאט א גוטער מענש. איין אפענהערציגער און זעהר א צו־געלאזטער. ער מעג אייך זעהען דאס ערשטע מאל אויף זיין לעבען, איז ער נרייט צולייעב אייך פון דעסטוועגען נעהן, וואוהין איהר ווילט: אפשר ווילט איהר צו דער קאסע נאך א בילעט? אדער העלפען אייך צענויפפאקען די זאכען? — מיט׳ן גרעסטען כבוד! ער וועט אריינקוקען דערווייל צו אייך אין פעקעל אריין, אפשאצען, וואס איז ווערטה אייער טשעמאדאנדעל, אדער אייער פעלץ, אדער אייער זיינען, אויסרעכענען אייך פינקטליך, אין וואסער שעה און ווימיעל מינוט איהר דארפט קומען אהיים, און וואס וועט אייך קאסטען דער באגאזש, און נעבען אייך אין עצה, ווי אזוי, אויף וואסער וועג, איהר זאלט פאהרען, און וואו איהר זאלט זיך אפשטע־לען. בשעת־מעשה וועט ער אייך האלטען ביי א קנעפעל, אדער בויערען אייך מיט׳ן פינגער א לעכעל, און דאס קאפעלישעל האלט שוין ביי איהם ווייט, און די בעקלעך פלאמען, און די אויגען ברענען, גלייך ווי ער טהוט זעהר א נויטיגע זאך. מיט אין וואָרט — דאס איז נעווען אזא מין פארשוין, וואס ביי אונז רופט מען איהם: „א איד וואס קאטארי".

פאר אונזערע כתריל־עווקער פאסאזשירען איז דער דאזיגער „איד וואס קאטארי" געווען, קאן מען זאגען, א אזוים אין רער מדבר, א נעזונד אין בוך, א זאלץ אין די ביינער. א קלייניג־קייט — זייער מיסיאן, וואס זיי האבען אויף זיך גענאס! דאס

לאזען חכמים זיך וויצלען, וויפיעל זיי ווילען. לאזען זיי צו־טראכטען אזעלכע שפריכווערטלעך, ווי, למשל: „ויצען זאל מען צווישען נויים, לינען — צווישען אידען", „מיט אידען איז גוט נאר מונעל עסען", וכדומה. איך נעה מיר מיט מיין נאנג, אז אידען, און נאך כתריעלעווקער דערצו, פיהלען זיך צווישען איינענע א סך בעסער און א סך היימישער, ווי צווישען פרעמדע.

קאפיטעל ט.

„א איד וואס קאטארי".

דער מענש, וואס איז ווי ארומגעפאלען פונ'ם הימעל און האט אריבערגעפעקעלט אונזערע דעלענאטען אהער פון יענעם וואנגאן, איז נעווען איינער פון יענע זעלטענע פארשוינען, וואס מע קאן זיי זעהען נאר אונטערוועגענס. אז איהר בענענט זיך מיט זיי, ווערד איהר באלד חבר, אויסגעבונדען, גלייך ווי איהר זענט שוין מיט זיי בעקענט פון כמה וכמה יאהרען. ווער ער איז — ווייסט איהר נישט. וואס ער איז — ווייסט איהר אויך נישט. עס איז רעכט צו זאגען, אז ער איז א איד, א קרעמער, און עס איז רעכט צו זאגען, אז ער איז א מעקלער פון דער בערוע. נאר ניכער פון אלץ איז ער נאר א שניידער, א חשוב ביי נאטשאלסטווע און דרעהט זיך ביי „פראוואזשיטעלסטווע"...

אליין איז ער א מענש פון מיטעלמעסיגען וואוכס און מיטעל־מעסיגען שטאנד, א שווארצער מיט א גלאנץ פון ארמענישען טיפ, מיט א קליין בערדעל, מיט קליינע שווארצע אומרוהיגע אויגען, מיט'ן קאפעלישעל אהינטער — א ריהרעווידינער, א לעבעריגער פארשוין, וואס קאן נישט זיצען אויף איין ארט, מוז עפעס טהון, ערגיץ גהען, מיט עמיצען רעדען. און איבערהויפט — רעדען. רעדען — דאס איז זיין וועלט. נעפינט זיך אין וואנאן א איד — איז אודאי גוט. אלא נישט — איז א גוי, א סאלדאט, א פריצה, א גלח. פאר נויט איז גוט א קאנדוקטאר, איין אויוועהייצער,

— וויסט איהר, וואָס איך וועל אייך דערצעהלען? איך האָב מורא, אז איהר זענט נישט קיין גלעזערנער...

און אז סע מאכט זיך אפילו אמאל, אז צוויי אידען צעאמפערען זיך שוין נאָר איבער איין אָרט אין וואגאָן, הויבען זיי אָן שיטען אייגם אויפ׳ס אנדערע מיט ליצנות און שטעכווערטלעך:

— זייט־זשע מוחל, פעטער, דאָס איז מיין אָרט.

— טאקי באמת? מיט וואָס איז דאָס אייער אָרט, למשל?

— וויי! דאָ בין איך נעזעסען.

— וואָס־זשע, איהר האָט דאָ שבת נעהאלטען? צי עס שטעהט אויפגעשריבען אויף דעם אָרט: „זה המקום שייך"?...

און דער זיצענדיגער פּאַרשוין פוילט זיך נישט, הויבט זיך אויף און זוכט אויפ׳ן אָרט די אויפשריפט: „זה המקום שייך". ווערד צוויישען עולם א געלעכטער, פערדריסט דאָס דעם שטעהענדיגען פּאַרשוין און ער רופט זיך אָן צום זיצענדיגען:

— איהר זענט, דאכט מיר, שוין א ביסעל צו דאָסיג.

— צו וואָסיג? — פרעגט איהם דער זיצענדיגער, און דאָס געלעכטער צוויישען עולם וואכסט. אַווי לאַנג, אַווי ברייט, ביז מע גיט זיך איין עצה: מע ענגט זיך א ביסעל, מע רוקט זיך צענויף און מע מאכט איין אָרט פאר׳ן שטעהענדיגען. ממה־נפשך, עס זיצען, קיין עין־הרע, אַווי פיעל אידען, וועט זיצען נאָך איינער... און די דאָזיגע צוויי, וואָס האָבען זיך נאָר־וואָס געווערטלעט, בלאָזען זיך נאָך א קלייגע וויילע, נאָכדעם נעמט מען זיך צו די זייגערס: וואו האלט ביי אייך דער זייגער? אָדער מע קוקט אין פענסטער ביידע: וווייסט איהר נישט, ווי אַווי הייסט די סטאַנציע? און מע מאכט א שמועס פון סטאַנציעס און פון באהנען און פון געשעפט — און עס נעהט אַוועק, ווי א מזמור. דער פּרישער פּאַרשוין, וואָס קומט־אריין און מרעפט די צוויי, מיינט ער, אז דאָס זענען אָדער צוויי שותפים, אָדער קרובים, אָדער מחותנים, אָדער אַווי גוטע פריינד פון איין שטאָדט...

אומעטום, ווי ביי זיך אין דער היים. אידען, וואוהין זיי זאלען נישט פאהרען, פיהרען זיי, ברוך־השם, מיט זיך זייער היים, זייער „געטא" מיט זייער גלות, און דערפאר, אפנים, האבען זיי אומע־טום און אלע מאל טאקי איין פנים, בייטען זיך אזוי גיך נישט איבער און פיהלען זיך גוט נאר דעמאלט, ווען זיי וענען אלע אינ־איינעם. און די וועלט טהוט זיי צוליעב: איהר ווילט אינ־איינעם — זייט אייך אינאיינעם...

ארויסגעטראטען אינ׳ם נייעם וואגאן און דערזעהען, אז מען איז אין דער היים, צוווישען „איינענע", האבען זיך אונזערע אויס־דערוועהלטע צעלעגט, ווי ביי׳ם טאטען אין ווייננארטען, אוועק־גאלעגט זייערע פעקלעך אויף יענעמ׳ס פעקלעך, זיך נעזעצט גאנץ נאהענט איינס נעבען דאם אנדערע, נעבעטען יענעם זיך א ביסעלע א רוק טהון, און קוים ארויסגעהאפט זיך, מאכט שוין נישט אוים, מען מען שוין יענעם א ביסעל צוקוועטשען, און פאר וואם טאקי נישט איננאנצען ארויסקוועטשען?... מען איז דאך צוווישען „אויי־גענע", צווישען אידען!...

און האט קיין יסורים נישט: מע וועט זיך, חלילה, נישט קריענען, נישט זידלען איבער אזעלבע נארישקייטען. ווערטלעך זאגען, געבען יענעם אנצוהערעניש — דאם מהכתיתי. צום בייי־שפיעל: אז איינער טרעט־אן דעם אנדערען רעכט אויפ׳ן פוס, טהוט יענער א שפרונג־אונטער און א זאג בלומרשט אזוי, פערביי־נעהענדיג:

— אוי האט איהר, קיין עין־הרע, א האלטען טראט, פעטער!

אדער אז איינער שטעלט־אוועק זיין טשעמאדאן כמעט נלייך אויף יענעמ׳ס פלייצע, מאכט יענער חוזק נישט איבער איהם, נאר איבער׳ן טשעמאדאן, און טהוט זיך א זאג אונטער דער נאז:

— הערט איהר? אייער טשעמאדאן האט, אפנים, קיינמאל נישט געקרענקט.

אדער אז איינער פערשטעלט דעם אנדערען די שיין, טהוט ער איהם א זאג:

— שלום־עליכם! — רופט זיך אָן פּלוצים א פּרישער פּאר־שוין, גלייך ווי פון הימעל אַראָפּגעפּאלען. — פון וואַנען פּאָהרען דאָס אידען אוֹן וואוהין? אוֹן וואָס האָט איהר זיך פּאַרקלויבען גאָר אָהער, צווישען אָט די דאָזיגע?... קומט צו אונז, אין אונזער וואַגאָן אַריין. דאָרטען וועט איהר חאָטש זיין צווישען אונזעריגע, צווישען אייגענע...

קאַפּיטעל ח.

כתריל־עווקע צווישען „אייגענע".

ווי פּיש, נאָר־וואָס געחאַפּטע אין דער נעץ אוֹן אריינגעלאָזטע צוריק אין טייך אַריין, — אזוי האָבען זיך געפּיהלט אונזערע כתריל־עווקער דעלעגאַטען, אז זיי האָבען זיך איבערגעפּעקעלט אינ׳ם אנ־דערען וואַגאָן, צווישען „אייגענע", צווישען אידען. מע קאָן נישט זאָגען, אז דאָרט זאָל געווען זיין א סך ריינער אוֹן א סך גראָמער, ווי אינ׳ם ערשטען וואַגאָן. עס קאָן זיין, אז דאָ, אויפ׳ן נייעם אָרט, איז זיי געווען נאָך ערגער, וואָרום דאָרטען, אינ׳ם פּריהעריגען וואַגאָן, איז דער עולם חאָטש געזעסען א סך אויף דער ערד, נישט געהאַט קיין איבעריגע פּעקלעך. א טאָרבע מיט א פּאָר שטיוועל — אוֹן איין עק. אוֹן דאָ, אויף דעם נייעם אָרט, צווישען אידען, איז געווען דער טומעל א סך גרעסער, די ענגשאפּט א סך ערגער, אוֹן איבער די פּעקלעך איז נישט געווען, וואו זיך א קעהר צו טהון.

דאָס איז ידוע, אז יעדער איד האָט מיט זיך אונטערוועגס נישט ווינציגער ווי צוויי־דריי פּעקלעך, אוֹן ווייבער האָבען, אחוץ די פּעקלעך, אויך קישענס מיט קאָלדרעס מיט שמאטעס. פון דער וועלט שמאטעס. אין וועג זעהען דעריבער אידען אוים נישט נאָר ווי רייזענדע אליין, נאָר ווי וואַנדערער, ווי עמיגראַנטען, וואָס פּאָהרען־אַריבער ערגיץ זעהר אין א ווייטע מדינה, דאָרט וואו ס׳איז נישט צו קריגען פּאָר קיין געלד נישט קיין קישענס, נישט קיין קאָלדרעס, נישט קיין שמאטעס... אוֹן זיי פיהלען זיך דערפּאר

— עם הדומה לחמור! פון וועמען רעדט מען? — רופט זיך אָפּ אייגער פון די אויסרעוועלטע און שאקעלט מיט'ן קאָפּ און קוקט אויף דער חברה פון אויבען אראָפּ, און באלד בעקומט ער א קאמפּלימענט פון איינעם פון דער חברה, וואָס קרימט זיך נאָר, ווי אזוי אידען דאוונען, דאָס הייסט: ער שלאָגט זיך מיט דער האנד אין הארצען אריין און זאגט מיט א מאדנעם ניגון: „טא־טעלי! מאמעלי! טאטעלי! מאמעלי!" — און דער גאנצער אויבערגער עולם ווערד צעשמאלצען פאר געלעכטער.

— מע לאכט דאָס אָפּ פון אונז! מע לאכט פון א אידען! אומעטום מאכט מען פון אונז חוזק! — מאכט אייגער פון די אויסרעוועלטע מיט א זיפץ און ווינקט מיט'ן קאָפּ צום רבי'ן, און דער רב רב יוזיפעל קוקט אויף יענעם נפש, ווי ער וואַרפט זיך און ווי ער קרימט זיך.

— נישט פון אונז לאכט ער, קינדעניו, — זאגט רב יוזיפעל, — פון זיך לאכט ער אָפּ, פון זיך אליין! פון אונז איז נישמאָ זואָס צו לאכען, נשמה מיינע; פון אונז דארף מען ווייגען און זיך א מוסר אראָפּנעמען, א מוסר: ווָאָס מיר זענען געווען און ווָאָס מיר זענען געוואָרען...

און רב יוזיפעל דערצעהלט דערביי זעהר א שענעם משל, געוויינטליך, מיט א מלך, און דער עולם הערט־אוים דעם משל, עס קאָן זיין, נישט דעם ערשטען מאל, און יענער חברה־מאן, וואָס מיט'ן אראָפּגעלאָזטען רויטען העמדעל און מיט דער חסידישקיץ, לאָזט זיך אראָפּ אלע מאל נידעריגער און נידעריגער מיט א האלבען טאָן (אפּנים, ס'איז אים שוין אליין אויך נמאס געוואָרען):

קאסטיושקינא מאט
סאָביראלאם...
פּאמיראט...
פּאמיראט... פּאמיראט...

— אפנים, אז דער ערל האָט שוין היינט נעמאכט „שהכל נהיה בדברו", — בעמערקט איינער פון אונזערע כתרי־עווקער, און דער אנדערער חאָפּט איהם אונטער אויף לשון־קודש:

— מע זעהט דאָס ארויס בחוש פון די עינים.

— א כוס'ע און דוקא א גרויסע! — שטעלט־אריין א דריטער צום גראָם.

— יאָ, ער איז מלא! — רופט זיך אָן נאָך איינער און קוקט כלומרשט נישט אויף איהם, נאָר אויף דער סטעלי, און נאָך איינער ענדיגט דעם פסוק:

— וגדוש על כל גדותיו... — און קראצט זיך אונטער'ן קאָל־נער.

— נעפעלט אייך דער ניגון וואָס ער דבר'ט?

— א חסיד'יש ליערעל מסתמא.

— מיט קלוגע ברבורים!

— טיעף — שכל'דיג! די אמי פון קאסטיושקינא איז שיער נישט מת געווארען. א קלייניגקייט!...

אפילו רב יוזיפעל, וואָס איז ווייט פון ליצנות, האָט זיך נישט געקאָנט איינהאלטען און איז א בעלן געווען א פרעג טהון מיט א שמייכעל ביי זיינע כתרי־עווקער אידען: וואָס בעדייטען די דאָ־זיגע משונה־מאָדנע וווערטער פונ'ם ליערעל? האָט זיך נעפונען איינער, וואָס האָט איהם געגעבען צו פערשטעהן דעם פשט:

— ס'איז נעווען, פארשטעהט איהר, איינער, אפנים, א קאס־טיושקע, א מענטש, וואָס מע האָט איהם נערופען קאסטיושקע, האָט דער דאָזיגער קאסטיושקע געהאט א מאמע, האָט זיך די דאָזיגע מאמע, זאגט ער, געקלויבען שטארבען, און איז נישט געשטארבען...

רב יוזיפעל לעגט־צו קאָפּ, נאָר ער פערשטעהט נישט דעם שכל, וואָס דאָ שטעקט? וואָס הייסט — זי האָט זיך נעקלויבען שטארבען? שטארבען איז דען געווענדט אָן דעם מענשען? בעל־כרחך אתה מת — איבער נויט שטארבט מען...

זיך ארויס ער אליין טאקי, רב יוזיפעל׳ס הייסט דאָס, און זאָגט איהם: דאָס און דאָס, אזוי און אזוי... און ער לייענט איהם א צעטעל׳ פון כתריל׳עווקע מיט איהרע אידען און מיט זייערע צרות, ווי אומגליקליך זיי זענען נעבאָך פון תמיד אָן, ובפרט אצינד, נאָך דעם גרויסען חורבן... און דער גביר האָרכט־אויס די גאַנצע מעשה ביז׳ן סוף און שטעהט־אויף און גיעהט־צו צו דער שאָפע און נעמט־ארויס א היבשע פויטיקע, און רופט זיך אָן צו איהם, צום רב הייסט דאָס:

— ווי מיינט איהר — עס וועט זיין געזונ?

— שייך זאָגען גענוג? — ענטפערט איהם רב יוזיפעל׳ס און רעדט צו זיך אליין, מאכט בשעת מעשה מיט די הענד, מיט די אויגען און מיט׳ן שטערן און זעהט נאָרנישט, אז אקעגען איהם, אויף דער באנק, זיצען פאַרשוינען, פערשיעדענע פנים׳ער, צווישען זיי אויך נקבות מיט רויטע פנים׳ער, קנאקען סעמעטשקעס, לאכען גאנץ געשמאק און מאכען חוזק פון אונזערע כתריל׳עווקער לייט אין די אויגען, קרימען איבער, ווי אזוי זיי רעדען און ווי אזוי זיי מאכען מיט די הענד און ווי אזוי זיי טרייסל׳ען מיט די פאות! און איבערהויפט האָט מען זיך נעמאכט לוסטיג איבער איהם אליין, איבער דעם אלטען רב יוזיפל׳ען מיט׳ן טיזליק און מיט׳ן שטרייטל׳.

דאָס דאָזיגע לאכען מיט׳ן חוזק מאכען איז אָבער געווען, ווי מע זאָגט, אָפּגענעבען ברויט; די כתריל׳עווקער לייט פון זייער זייט האָבען אויך נישט געשווייגען. זיי האָבען געקריטיקירט, געפראוועט ליצנות צווישען זיך איבער די דאָזיגע פרייליכע פאר־שוינדל׳עך, און איבערהויפט — איבער דעם חברה־מאן, וואָס מיט׳ן רויטען העמדל׳, מיט דער הארמאניקע און מיט דעם שענעם ליע־דל׳, וואָס סע וועדר איהם גאָר נישט נמאס איבער׳חזר׳ען זיעבען הונדערט מאל אלץ די אייגענע ווערטער: „קאסטיושקינא מאט סאָבירעלאָס פאָמיראט — סאָבירעלאָס פאָמיראט"...

אַון נאָך אַ מאָל דאָס איינענע, שוין העכער מיט אַ טאָן:
קאַסטיושקינע מאַט
סאָביראלאָס פּאָמיראַט —
סאָביראלאָס פּאָמיראַט.
אומיערעט ניע אומיערלאָ —
דאַראָם וורעמיא פּראָוויעלאָ!

און טאָקי נאָך אַ מאָל דאָס איינענע, נאָך העכער און נאָך גיכער:

קאַסטיושקינע מאַט
סאָביראלאָס פּאָמיראַט...

און אזוי ווייטער, אָהן איין אויפהער, ווי אַ מאַשינע.

מילא, איז דאָס נעווען אַ שכן חאָטש אַ פּרייליכער. פון דער אנדערער זייט אָבער האָט נאָט מזכה נעווען רב יוזיפלען מיט אַ נפש, איינעם אין אַ בארשקענעם פּעלץ, איז ער נעווען בייז, אָנ־נע'ברונז'ט אויף דער נאנצער וועלט, און נעהאלטען אין איין שפייען. יערער שפּיי, וואָס ער האָט נעטהאָן, איז נעווען מיט אזא רציחה, נלייך ווי עמיצער וואָלט איהם דאָ דער'רגזן'ט מיט איין איבעריג וואָרט. א נליק, וואָס רב יוזיפעל האָט דאָס נישט בעמערקט. רב יוזיפעל איז נעווען נאָר נישט בהאי עלמא. זיינע מחשבות זענען נעווען ווייט פון דאנען, דאָרטען ערגיץ אין דער נרויסער שטאָדט, אזש ביי די „נדולים"...

ווי אלע כתרי־לעווקער אידען, האָט אונזער רב יוזיפעל נע־לעבט אין עולם־הדמיון, ארומנענאנגען שטענדיג אין הרהורים, אין פאנטאזיעס. האָט איהם די פאנטאזיע דאָ אויפנעחאפט אויף די פלינלען און האָט איהם אוועקנעטראָגען נלייך אהין, צום נרעסטען פון די „נדולים"... עס האָט זיך איהם פאָרנעשטעלט א פּאלאץ א נרויסער מיט נילדענע כלים... אויבען־אָן, אויף א שטוהל, זיצט דער נביר אליין... דערזעהען אידען, שטעהט אויף דער נביר און ניט זיי אָף שלום און פרענט זיי, וואָס איז זייער באַנעהר? שטעלט

נאָרנישט, עס חלומ'ט זיך זיי אפילו נישט, אז דאָ, אין וואנאַן, פאָהרען א בינטל כתריל־עווקער בעלי־בתים, פאָרשטעהער פון שטאָדט, און קריטיקירען, זענען מבטל, מאכען א תל פון אלע זייערע המצאות און אויפטהועכצען, און דוקא אויף א קול, בפרהסיה...

לאָז זיין שטיל — כתריל־עווקע פאָהרט!

קאפיטל ז.

כתריל־עווקע צווישען די „פעלקער".

אונזערע כתריל־עווקער אויסדערוועהלטע האָבען זיך אזוי לאנג געשליפען די צינגלעך, געמאכט חוזק איבער די באָהנען און איבער אלע אנדערע היינטיגע אויפטהועכצען, ביז ס'איז זיי נמאס געוואָרען און זיי האָבען אָנגעהויבען ארומקוקען זיך אויף אלע זייטען און אויסקוקען ערטער, און, נעוויינטליך, קודם־כל איין אָרט פאר'ן אלטען רב רב יוזיפל, וואָס איז שוין געווען נעבאך שטארק אויסגעמוטשעט פון דער נסיעה. און נאָט האָט זיי געהאָלפען, זיי האָבען דעם אָרט געפונען און האָבען בעזעצט דעם רבי'ן נעבען איינעם א פארשוין, א רעכטען חברה־מאן מיט א רויט העמדל איבער די הויזען און מיט א הארמאָניקע אין די הענד. א ביסל איז דער חברה־מאן געווען מבוסם'דיג, דאָס הייסט, טאקי רעכט בניל־ופין, אונטער'ן גלעזל, מיט איבערגעקעהרטע אויגען, נעשפיעלט אויף דער הארמאָניקע און געזונגען בשעת מעשה זעהר א שען ליעדל:

קאסטיושקינא מאט .
סאָביראלאס פאָמיראט —
סאָביראלאס פאָמיראט.
אומיערעט ניע אומיערלא —
דאראָם וורעמיא פראָוויעלא!

קעפ אויף קעפ! און אלץ אזעלכע פראסטע נפשות, ארבייטער, מיט גרויסע, מאדנע שמעקענדיגע טארבעס אויף די פלייצעס, און מיט נאך מעהר מאדנע שמעקענדיגע לאפטיעס אויף די פיס, און דערצו רויכערען זיי זיך אונטער מיט אזא מין טיטון, וואס מע קאן דערווארגען ווערען. נישטא וואו צו זעצען זיך. וואו זיי האבען זיך נישט גענעבען קיין קעהר, געוואלט זיך אנידערזעצען, האט מען זיי דורכגעטריבען: „פאשלא־וואן, פארחאטיע, זאניא־מא!" אויף אונזער לשון הייסט דאס: „זייט זשע מוחל, רב איד, ס'איז פערנומען"... דורך פערנומען! אפילו דארט, וואו ס'איז נישט פערנומען, איז אויך געווען פערנומען... און די כתרי־לעווקער אויסדערוועהלטע האבען, מחילה, געמוזט שטעהן אויף די פיס, זיך צענויפגעשלאגען אלע אינאיינעם אין א ווינקעל, ווי די שעפעלעך, א ביסעל זיך געקוועטשט און געשטיקט, געשטיקט, און אלץ געהערדט, נערעדט מיט הענד, און הויך אויף א קול, און אלע אינאיינעם, ווי געווויינטליך.

און נערעדט האט מען, פערשטעהט זיך, פון דער באהן, פון היינטיגע פאהרעכטסען, מבטל געווען, געמאכט פשוט א תל פון די שענע המצאות, וואס מע האט היינט אויסגעטראכט, שטארק געבענגט נאך דער כתרי־לעווקער בוכטע, וואס חאטש דארט איז אויך גאר נישט פויגעלדיג, דאך נישט אזוי פאסקודנע, ווי דא...

— נארנים! — אזוי האבען זיך געשמועסט אונזערע מפונקים. — טפשים! משוגעים האבען אויסגעקלערט א באהן! א טארראם! א טערעבענדע — חא־חא!

און דארטען, אין די הויכע פענסטער, זיצען הונדערטער טויזענדער געלעהרטע, אויפגעקלערטע מענשען, איינגעבויגען אין דריי־ען, סקריפען מיט די פערערס, שרייבען, מאהלען, קלאפען דעפעשען, ברעכען זיך די מוחות, טראכטען צו אלע מאל נייע המצאות, ווי אזוי מע זאל בעסער פאהרען, בעסער, גיכער, און ביליגער, האלטען שוין ביי לופט־שיפען, אעראפלאנען — און זיי ווייסען

און ווער שמועסט כריסטען — די האָבען זיך אָפּגעשטעלט, מיט דרך־ארץ בעטראכט די דאָזיגע אירלעך, וואָס האָבען אַלע אינ־איינעם נערעדט אין איין אָטהעם, און הויך אויף א קול, און גע־מאכט בשעת מעשה מיט די הענד. און אז ס'איז נעקומען צום ערשטען קלונג, אז מע האָט זיך בעראַרפט זעצען אין די וואַגאָנעס אַריין, איז צווישען די אויסדערוועהלטע נעווארען א גוואַלד, מיט א בהלה, מיט א שטופּעריי, א לויפּעריי מיט א געפילדער, מיט א נעשריי: „לייזער! לאָזער! חנניה! מיכאל!" — דער זשאַ־דאַרם האָט א קוק געגעבען אויפ'ן סטאַראָזש מיט אזעלכע אויגען, אז דער סטאַראָזש האָט זיך נעבאַך נעמוזט פערשטעלען דאָס גע־שטופּעלטע פּנים מיט ביידע קולאַקעס, מע זאָל נישט זעהען, ווי ער לאַכט מיט'ן גאַנצען בריטען מויל און שטשירעט די נרויסע ווייסע צייהן, און אַרויסגעלאָזט האָט ער בשעת מעשה א קוויטש: „יאָ, וואַראַני זליטאַליסיא זשידי!" — און ביי דער „בריגאַדע" האָבען די כתרילעווקער בעלי־בתים גאָר ווינציג אויסגענומען. די קאָנדוקטאָרעס האָבען זיי אַריינגעשטופּט אלעמען אין א בעווג־דערען וואַגאָן, צווישען פּראָסטען עולם, זיך בעגאַנגען מיט זיי עפּים נישט אזוי, ווי מיט פיינע בעלי־בתים, נבאים, דעפוטאטען, וואָס פּאָהרען מכח אזא וויכטיגען ענין לטובת הכלל... און דאָ, אין דעם וואַגאָן, האָט זיך פּאַר אונזערע אויסדערוועהלטע שוין אָנגעהויבען א צעטעל פון צרות מיט אנגסטען מיט יסורים מיט בזיונות — דער אמת'ער גלות.

ראשית חכמה, זענען זיי אַריין אין וואַגאָן, וואָס, אז ס'זאָלען דאָרט נישט זיצען קיין מענשען, מענשען מיט מענשליכע פּנימ'ער, וואָלטען זיי זיכער מיינען, אז מע האָט זיי אַריינגעלאָזט, מחילה, צווישען דבֿרים־אחרים. די בלאָטע איז געווען אזוי גרויס, דער רויך איז געווען אזוי בלוי, און נעשמעקט האָט דאָרט אזוי נעדיכט, אז אונזערע כתרילעווקער בעלי־בתים, וואָס זענען אַליין אויך נישט פון די נרויסע מפונקים, האָבען דערפיהלט, אז עס ווערד זיי ענג אין האַלז אויף צו חלש'ן! היינט די ענגשאפט, וואָס דאָ איז!

מען אליין, אז קלויבט מען די נגידים מיט די פיינסטע בעלי־בתים. נאָר געהט, אשטייגער, זייט חכמים און מאכט א גרעניץ אין כתרי־לעווקע צווישען א נגיד און צווישען נישט־קיין־נגיד, צווישען א פיינעם בעל־הבית און נישט־קיין־פיינעם בעל־הבית! אז בסך הכל זענען אלע כתרי־לעווקער פיינע בעלי־בתים, און די נגידים אליין זענען אויך, עס זאל אייך צו קיין חרפה נישט זיין, כמעט ארעמע לייט! נאָר אז מע ווייל שמועסען נאָך א מאל דאָס איינענע וויעדער צוריק, האָט דאָך יעדע שטאָדט פאָרט איהרע „פני". נאריישקייטען! דעם בעדער מיט'ן וואסערפיהרער קאָן מען דאָך נישט שיקען. איז געבליבען, מען זאל אויסקלויבען די גבאים פון אלע שוהלען און פון אלע חברות, און דעם אלטען רב רב יוזיפעל, געווייגטליך, אויך בתוכם. און מע האָט זיך צענויפ־געפאקט די פעקלעך, מיטגענומען איטליכער זיין קלאפערגעציג — די טלית־ותפילינס מיט די זאָנטיקעס מיט די איבעריגע כלי־זיין, און מע האָט געדונגען צווי גרויסע בוידען — „בוכטעס", און מע האָט זיך גאנץ פיין אפגעזענענט מיט דער שטאָדט, וואָס איז ארויסגענאנגען בענליטען די אויסדערוועהלטע, געווינשעוועט, זיי זאָלען מצליח זיין — און מע האָט זיך אין א נוטער שעה א מזל־דיגער געלאָזט אין וועג אריין.

צווי מעת־לעת האָבען זיך אונזערע אויסדערוועהלטע נעטריי־סעלט אין די „בוכטעס" איבער דער נעהאָרטעווועטער בלאָטע, איבערגעהאפט דעם אָטהעם אויף א קליינע צייט נאָר דעמאָלט, וועו מע האָט בעדאָרפט אפשטעלען זיך ערגיץ אין א קרעטשמע דאָוונען, אָדער עפּים נעמען אין מויל אריין, אָדער אונטערפאשען די פערד — און ערשט אויפ'ן דריטען טאָג האָט מען זיי, צעברא־כענע, צע'הרג'עטע, אויסגעמוטשעטע, נעבראכטע צו פיהרען צו דער באהן, און די אויסדערוועהלטע האָבען זיך א לאָז געטהאָן צו דער קאסע אלע מיט א מאל אויף דערשטיקעניש און גענומען בילעטען. דער עולם, וואָס אויפ'ן וואָקזאל, האָט זיי אפגעטרעטען דעם וועג, געזאָגט מיט ליצנות: „לאָז זיין שטיל — כתרי־לעווקע פאָהרט!"

דריקט זיך אויס אין אייגער פון זיינע קאַרעספאַנדענציעס, „נע־מאַכט פון איהר א נעפֿרענלעכטס". אויף דער דאַזיגער נסיעה האָבען זיך נעפונען אין כתריליעווקע א סך, א סך בעלנים. אלע, די נאַנצע שטאַדט כמעט, איז נעווען גרייט צו פאַהרען! איטליכער האָט נעוואָלט די מצוה, און אפשר טאַקי פשוט — זיך א ביסעל דורכלופטערען, דורכטרייסלען די ביינער, — מע ווערד פערשימעלט און פערקליאַנעט, זיצענדיג אויף אין ארט. ביי איטליכען מענשען איז פאַרהאַן א יצר־הרע, וואָס רעדט־אַן; עס ווילט זיך אמאל אַנקוקען א וועלט, זעהען זיך מיט מענשען און ברענגען נאָכדעם אהיים צו פיהרען נייעס, פעק מיט נייעס. און באמת טאקי, וואָס קאָן זיין נאָך מעהר איינגענומען פון דעם, וואָס אז איהר קומט צו פאַהרען פון ערגיץ אהיים, שטעקט מען אייך פון אלע זייטען שלום־עליכם, איטליכער שטופט זיך, וויל אייך זעהען, א קוק טהון גלייך אין פנים אריין? דאָכט זיך, וואָס? א פנים ווי אלע פנימ'ער, נאָר פאַרט א בא מן הדרך, פאַרט איין אנדער פנים! און אז איהר רעדט, דערצעהלט נייעס פון וועג, חידושים פון דער גרויסער שטאַדט, קוקען אייך הונדערטער מענשען אין פנים אריין, שלינגען מיט דאַרשט אייערע ווערטער, און איהר שטעהט, קיין עין־הרע, פאר אזא עולם און דערצעהלט, און דערצעהלט, און איהר בעקומט מיט א מאל א מאַדנעם חן ביי אלעמען אין די אויגען. איהר ווערד א נאנצען „יש" אין שטעדטעל, איין אדם, א העלד אויף עטליכע טעג. אמת, די עטליכע טעג נעהען־איבער און דער העלד ווערד אפילו באלד אוים העלד, ווערט־אַן דעם נאַנצען חן און ווערד דער איינענער כתריליעווקער, וואָס אלע; פון דעסט־ווענען, ווער ווייל דאָס נישט זייז קיין העלד? אויף א שעה — און דאָך א העלד! נאָר, צוריק שמועסענדיג, איז דען מעגליך, אז א נאַנצע שטאַדט זאל זיך אויפהויבען און זיך לאָזען אויף דער וועלט? לכן איז נעבליבען, מע זאל אויסקלויבען א דעפוטאַציע פון עטליכע נעצעהלטע מענשען. און דא האָט זיך ערשט אַנגעהויבען אויף דאָס נייי: מי ומי — וועמען קלויבט מען אוים? דאָס פאַרשטעהט

דערויף טאָרען מיר אויך נישט. ערשטענס, וועלען מיר מיט אונ־זער טרויערען, וואָס מיר וועלען טרויערען, נאָרנישט העלפען, והשנית, וועלען מיר באוויזען פאר דעם, וואָס לעבט אייביג, אז דער חורבן כתרי־לעווקע איז פאר אונז, חלילה, ערגער פון חורבן ירושלים, חורבן בית־המקדש. א משל קענען א מלך. אמאל איז נעווען א מלך, האט ער געהאט א בן־מלך, א בן־יחיד...

און רב יוזיפעל דערצעהלט זיי זעהר א שענעם משל מיט א מלך, ווי זיין שטייגער איז תמיד צו דערצעהלען משלים פון מלכים, און ער לאזט אויס מיט די דאזיגע ווערטער:

— דערפון אליין איז גרינג ארויסצוזעהען, אז מיר טאָרען נישט זינדיגען. מיר דארפען זיך אנטהון א כח, און לאמיר, קינ־דער, נעמען די שטעקענס אין די הענט און לאמיר גיין אלע אפ־ריכטען גלות. פאלגט מיך, קינדערלעך, איך געה אויך מיט אייך. איך בין אייך מבטיח, אז וואוהין מיר וועלען קומען צו גיין, וועלען מיר, אם ירצה השם, נעפינען חן אין די אויגען פון אונזערע רייכע ברידער, און זיי וועלען אונז נישט לאזען פאלגן. שטעהט אויף, אידען, גורט אן אייערע לענדען און לכו ונלכה — לאמיר גיין!

און בשעת מעשה גלייכט זיך אויס ביי רב יוזיפלען דער רוקען און דאָס פנים הויבט איהם אן צו שיינען, און ער פיהלט זיך יונג און פריש, ווי א בחור, ווי א גבור, וואָס איז נרייט צו דער מלחמה. און אויך דער גאנצער עולם דערפיהלט זיך, ווי עפעס אויפנעמונ־טערט, און מען איז נרייט אין וועג אריין. עס בלייבט נאָר איבער איין זאך: „וואוהין? וואוהין נעהט מען פריהער? ס'איז פארהאן, קיין עין הרע, אזוי פיעל אידישע שטעדט און, קיין עין הרע, אזוי פיעל נגידים!"...

קאפיטעל ו.

לאז זיין שטיל — כתרי־לעווקע פאהרט!

דער פסוק „מי ומי ההולכים" — ווער זאלען זיין די פאה־רערס? האט א ביסעל אויפנערודערט די שטאדט, אדער, ווי פישעל

ליבע „נשרפים". פע, דאָס איז נישט קיין תכלית! מע בעראַרף זעהען, אז כתריליעווקע זאָל בלייבען כתריליעווקע! אָט אויף וואָס מע האָט זיך נעבראָכען די קעפּ.

פון די אַלע פּלאַם־פּייעריגע און האַרץ־רייסענדיגע בריוף, וואָס מע האָט צעשיקט בכל תפוצות ישראל, האָבען זיך אָנגערופען סך־הכל א פּאָר שטעדטלעך, אויך אזעלכע ארעמע, ווי כתריליעווקע, און האָבען אריינגעשיקט ווער א ביסעל ברויט, ווער אַלטע מלבושים און ווער עטליכע קערבלעך מזומנ'ע, און נעקלעקט האָט דאָס אויף איין צאָהן; די לאַנג האָט אָנגעהויבען ווערען שרעקליך! ס'איז געוואָרען אזוי ביטער, אז מע האָט שוין אויפגעהערט ווייגען און קלאָגען און אפילו קרעכצען. אזוי איז א מענש, וואָס האַלט ביי דערפרוירען ווערען, הויבט אָן שטיל־ערהייד אויסגעהן, אנשלאָפען ווערען אויף אייביג... אָט דאָ האָט זיך, ווי אַלע מאָל, בעוויזען רב יוזיפעל דער רב מיט זיין קראַפט, וואָס נאָט האָט אריינגעגעבען אינ'ם דאָזיגען אַלטען שוואַכען גוף, און ער האָט צונויפגעזאַמלט איין אַסיפה פון בעלי־בתים, און דוקא ער אַליין מיט זיין אייגענעם כבוד, נישט נעשיקט קיין שמשים און נישט פערקלויבען זיך אויבען־אַן, נאָר פּראָסט און פשוט אנידערגעשטעלט זיך און אָנגערופען זיך צום נאָנצען עולם בזה הלשון:

— הערט צו, אידישע קינדער, וואָס איך וועל אייך זאָגען. נישט איך זאָג עס, נאָר דער, וואָס לעבט אייביג, זאָגט עס אייך מיט מייגע זינדיגע ליפּען: זאָרגט נישט — איהר זענט באַווייזט! איך בין אייך מבטיח, אז עס וועט, אם־ירצה־השם, זיין גוט. וואָס איז דער פּשט? דער פּשט איז אזוי: אמת, מיר זענען געשטראָפט געוואָרען מיט פייער, אָפּגעברענט געוואָרען אַליין און פּאַרברענט געוואָרען מיט די בתי־מדרשים, מיט די שוהלען, מיט הייליגע ספרים און אויך מיט לעבעדיגע נפשות, קליינע ברעקלעך קינדער, וואָס זענען נעבאַך נאָט די נשמה שולדיג. אודאי איז דאָס א נרויסער, א ביטערער שטראָף, וואָס מסתמא האָבען מיר עס כשר פּארדיענט ביי דעם, וואָס לעבט אייביג. נאָר שטאַרק טרויערען

טרוקענע, געמאכטע טרערען, וואָס האָבען נישט קיין ווערטה. זי זאָלט, אז א וועהטיג איז נישט דער, וואָס מע גיט איהם איבער, נאָר יענער, „וואָס טהוט וועה"... דערפאר לאָזען מיר איבער די שרעקליכע טרויעריגע סצענעס, געהען אוועק פון דאנען א ביסעלע ווייטער און שטעלען זיך אָפּ נאָר ביי די היזקות, וואָס מיינע כתריל־עווקער בעלי־בתים האָבען געהאט פון דער שרפה. דער חסרון איז אָבער, וואָס עס לאָזט זיך גאָר נישט בערעכענען דעם גרויסען היזק, וואָס כתריל־עווקע האָט געהאט. דאָס איז נומער איינס. והשנית, וואָס וועט העלפען דאָס רעכענען? אפּנים, עמי־צער וועט זיי דען אומקעהרען? די געזעלשאפטען, וואָס אסעקו־רירען פון פייער, האָבען זיך ווי צענויפגערעדט און האָבען שוין כתריל־עווקע לאנג אויסגעשטרייכט פון דער לאנד־קארטע, גלייך ווי ס'איז גאָר קיינמאל קיין כתריל־עווקע נישט געווען אויף דער וועלט אפילו! היינט גלאָט, וועט איז דאָס אימשטאנד צו שאצען יענעמ'ס גוטס, ובפרט נאָכדעם, אז ס'איז שוין לאנג אוועק מיט'ן ווינד און מיט'ן רויך? בעל־הבתישקייט בכלל, און כתריל־עווקער בפרט, האָט גאָר איין אנדער ווערטה, וואָס לאָזט זיך נישט שאצען. אלטע שמאטעס, צעבראָכענע דראָבעס, זענען ביי'ם ארעמאן אזוי טייער (אויב נישט נאָך טייערער), ווי די שענסטע שפּיגלען מיט די טייערסטע כלים ביי'ם נגיד. ביי'ם נגיד, אז סע וועלט פער־פאלען א זאך, קאָן ער פאר געלד קויפען איין אנדערע זאך; דעם ארעמאן וועט אומקעהרען דאָס, וואָס דאָס פייער האָט צו־גענומען?...

אזוי האָבען ג'חקירה'ט די כתריל־עווקער נשרפים און האָבען ארויסגעזוכן, אז מיט חקירה'ן און פילאָזאָפירען וועלען זיי גאָר־נישט מאכען. מע בעראף זעהען עפּים טהון, עפּים צוטראָכטען, געפינען איין עצה, ווי אזוי ראטעווען מען די שטאָדט? ווי אזוי מאכט מען, אז די שטאָדט זאל בלייבען א שטאָדט? ס'איז קיין קונץ נישט, אז א גאנצע שטאָדט זאל זיך צעקריכען איבער דער וועלט, זיך לאָזען איבער די הייזער און בעטען נדבות, ווי געווייגט־

האָט געבראכט צו פיהרען, שענע מעהל, נאָט זאָל מיך נישט שטראָ־
פען, אזא יאָהר אויף אונזערע שונאים, אז בסך־הכל חאָפּט זי נאָר
א ביטערקייט...

און סע געהט אוועק א געשיכטע פון דריי זייגער־שעה, איין
ערצעהלונג פון ביטערע מעהל, מיט ביטערע הייוען, מיט א מול־
טער, וואָס איהרע א שכנה, פּעסיל הייסט זי, א פּעסיל פון נאָט!...
און אזוי ווייטער — א מעשה אָהן איין עק, און עס ווייזט זיך
אייך אוים, אז צו דער שרפה וועט זי נישט קומען קיינמאָל, פּיעל
זי וועט לעבען!

און אינאיינעם מיט די דאָזיגע שענע מעשיות און ערצעה־
לונגען פון דער שרפה לאָזט זיך הערען אויך א געוויין, א יללה,
א יאָמער, א קלאָג פון פערביטערטע הערצער, פון בעלעדיגטע
נשמות, פון פערוואָנגלטע, עלענדע, ארעמע, ארעמע, ארעמע!
דאָרט שטעהט א מוטער און ברעכט די הענד און קלאָגט אויף
איהר ברעקעלע קינד, וואָס איז פערברענט געוואָרען נעבאָך אינ־
איינעם מיט'ן וויעגעלע; און דאָרט בעוויינט א איד שמיליהרהייד
זיין אלטען קראָנקען פאָטער, וואָס איז גראָד יענע נאכט געשלאָפען
אויפ'ן בוידעם — קיינמאָל נישט און איצטער יא, און איז דאָרט
פערברענט געוואָרען צו אש... און דאָ געהט ארום א מיידל און
שלאָגט זיך מיט די הענד אין קאָפּ: די מאמע! די מאמע! די
מאמע!

. . . . . .

האָב קיין פאראיבעל נישט, פרויענד לעזער, וואָס איך האָב
איבער אין מיטען. מיין מוזע, די וואָס שטעהט איבער מיר
בשעת'ן שרייבען, איז, ווי אלע כתריליעווקער לייט, א פרויליכע
נשמה, איין ארעמע, נאָר א פרויליכע. זי האָט פיינט טרערען,
זי האלט נישט פון טרויעריגע סצענעס. זי זאָגט, אז טרערען זענען
נאָר די, וואָס זענען נאָס און געזאלצען; די אלע איבעריגע טרערען,
וואָס דער שרייבער גיסט אויף פאפיער — דאָס זענען, זאָגט זי,

פריה שלאָפען, און, ווי אויף צו־להכעיס, האָט ער מחמת הונגער נישט נעקאָנט אנשלאָפען ווערען, און, ווי אויף צו־להכעיס, איז ער א האלבע שעה פאר דער שרפה דוקא אנשלאָפען געוואָרען, און דוקא געשמאַק. פלוצים הערט ער א גוואלד: „סע נעצט, סע ברענט!"...

דער אנדערער דערצעהלט א שענערע מעשה, און נאָך א לענגערע, ווי יענער: ווי אזוי ער איז נעכטען אויפגשטאנען גאנץ פריה, כמעט פארטאָג, און איז ארויסגעקומען אין מארק אריין, געמיינט, טאָמער וועט ער עפּעס האנדלען, וואָס ס'וועט זיך מאכען: א טחוירעל, א ביסעל פּאָלאָווע, א זעקעל קארטאָפלים, אבי עפּעס פערדיענען. צום סוף — איז נישטאָ קיין לעבעדיגער נפש: סך הכל איין ערל מיט א זעקעל קויהלען. פרענט ער איהם: „גוי, וואָס וויל־סט דו פאר די קויהלען?" זאָגט ער: „א גילען". פרענט ער: „אפשר וועט זיין געגנג א גרייונע?" זאָגט ער: „א גילען". ער האָט זיך איינגע'חזר'ט א גילען — חאָטש נעם געב איהם א קרענק! האָט ער אוועקגעקויפט ביי'ם ערל דאָס זעקעל קויהלען, נענומען דאָס זעקעל קויהלען, מחילה, אויף די פּליצעס — און אזוי וויטער און ווייטער, א מעשה אויף דריי זייגער־שעה, ביז ער קומט ארויף אויף דער שרפה. און סע לאָזט זיך אויס, אז בשעת די שרפה האָט זיך אָנגעהויבען איז ער נעשלאָפען ווי א נע'הרג'עטער, מע האָט איהם קוים־קוים אויפגעוועקט.

דער הריטער דערצעהלט נאָך א שענערע מעשה. הויבען הויבט ער אָן אזש פון עהערנעכטען, און דערצעהלט א לאָנגע־לאָנגע מעשה, נאָך א לענגערע פון יענער, וואָס מיט'ן זעקעל קויהלען, און פלוצים מישט זיך אריין אינ'ם שמועס א אידינע און לייקענט־אפ די גאנצע מעשה:

— ווייס איך וואָס זיי וועלען אייך דערצעהלען מעשיות, נעכטיגע טעג! אָט וועל א י ך אייך דערצעהלען, ווי אזוי ס'האָט זיך אָנגעהויבען: איך האָב דעם ראָזיגען דאָנערשטאָג, וואָס פאר דער שרפה, געדענקט שטשינעט חלה פון דער מעהל, וואָס בערעל ברכה'ס

דיין איינענע תורה, וואָס דו האָסט אונז געגעבען דורך משה דיין קנעכט אויפֿן בארג סיני !...

אין דער מינוט איז אָנגעקומען דער בעדער, אונזער בעקאַנטער „אָדם הראשון". דאָס הארץ האָט איהם געזאָגט, אז דער אלטער דארף זיין ערגיץ ביי דער שוהל. דערזעהען דעם רבי'ן שטעהן נעבען ברענענדיגען בית־המדרש, האָט „אָדם הראשון" נישט געמאכט מיט איהם קיין לאַנגע מחזקות, איהם א נעם געגעבען אין זיינע געזונדע הארעפאשענע אָרעמס און אינאיינעם מיט די צוויי ספרי־תורות איהם אוועקגעשלעפּט פון פייער צוריק, אַראָפּאַראָפּ, צום אָפּגעברענטען מרחץ, וואָס ביי'ם ברעג פונ'ם טייך.

קאפיטעל ה.

נאָכ'ן חורבן.

דער מנהג פון דער וועלט איז, אז בשעת מלחמה קוסט מען זיך אזוי נישט ארום אויפֿן אומגליק, ווי נאָכדעם, און די געפאַלענע צעהלט מען ערשט דעמאָלט, אז עס ווערט אוים געשלעגן, און אז אלץ געהט־איבער, הויבט מען ערשט דעמאָלט אָן אונטערפיהרען חשבונות, וויפיעל מע האָט אין דער הריגה פערלוירען.

אין כתריעלווקע איז אויך אזוי געווען. מע האָט אָנגעהויבען זיך ארומקוקען, ווי ווייט דאָס אומגליק איז גרוים, ערשט אויף מאָרגען נאָך דער שרפה. תחילת האָט מען, געווייניגטליך, דערצעהלט איינער דעם אַנדערען חידושים, ווי אזוי און ווען און וואו מען איז געוואָהר געוואָרען, אז עס ברענט; דערביי האָט איטלעכער, געווייניגטליך, געהאט צו דערצעהלען זיין מעשה, א לאַנגע מעשה: ווי אזוי ער איז נעכטען, ווי אויף צו־להכעיס, געקומען פריה פאַרנאכט אהיים, מחמת א נאנצען טאָג איז נישט געווען וואָס צו טהון, און, ווי אויף צו־להכעיס, איז ער דעם אויפֿדערנאכט געווען הונגעריג, ווי א הונד, און, ווי אויף צו־להכעיס, איז נישט געווען וואָס צו עסען, האָט ער זיך אויף צו־להכעיס געלעגט

וועט דער אויבערשטער נישט טהון קיין נס מיט זיין אייגען הויז? שוין־זשע וועט דער רבונו־של־עולם נישט בעשיצען זיין תורה, זיין אייגענע תורה?

מיט די דאזיגע מחשבות איז אונזער רב יוזיפע אנגעקומען צום אלטען בית־המדרש פונקט אין דער צייט, וען ארום און ארום האט געבושעוועט דאם פייער. רויטע צונגען האבען זיך געריסען פון אלע זייטען און האבען בעלויכטען דעם האלב־איינגעפאלענעם דאך מיט אפגעקאלופעטע גאלע וועגד פון דעם אלטען־אלטען כתרי־לעווקער בית־המדרש. אט־אט, נאך א מינוט — און גאט'ס הויז וועלד ארומגענומען מיט פייער.

און רב יוזיפע קאן נישט משיג זיין מיט'ן שכל, ווי שווייגען־אם אידען? פאר וואם ראטעוועט מען נישט דאם בית־המדרש? די הייליגע ספרים? ספרי־תורות? אנשטאט דעם זעהט ער לויפען אידען הין און צוריק, ווי וויילדע ברואים, שפרינגען אין פייער ארייו, ראטעוועז אלטע קראנקע וויבער, קליינע קינדער, בענקלעך, בעטלעך, קישענס, טעפלעך, סקארב און בעבעכעס — און גאט'ס הויז האט מען פערנעסען, מפקיר נעווען — ווי געשיקט זיך עם?!... רב יוזיפע פרובט זיך שרייען, רופען צו הילף: „דאם מקום־קדוש! דאם בית־המדרש!" — קיינער הערט איהם נישט. נאך א מינוט — און רב יוזיפע איז אליין אין שוהל, און גליידְ צום ארון־קודש, ארויסגעצויגען איין ספר־תורה און די אנדערע ספר־תורה, קוים ארויס מיט'ן לעבען אויף דער גאס, אוועקגעלענט זיי ווייט פאר דער טהיר, אויף א צעברעכען בענקעל, וואם עמיצער האט ארויסגעשליידערט פון א שטוב, און אליין אוועקגעשטעלט זיך נעבען זיי און אנגערופען זיך צום רבונו־של־עולם אויף א קול:

— וואם איך האב געקאנט, האב איך געטהאן. וויפיעל איך האב געקאנט, האב איך ארויסגעראטעוועט; די איבעריגע ספרים האב איך איבערגעלאזט אויף דיר. איך טרעט נישט אף פון דאנען אויף א רגע אפילו. לאמיר זעהען, ווי אזוי דו וועסט פארברענען

קאפיטעל ד.

רב יוזיפעל האלט מלחמה מיט'ן רבונו־של־עולם.

אז דאָס מרחץ האָט נאָך געהאלטען אין ברענען, האָט זיך נישט „אדם", נישט „חוה" ארומגעקוקט אויפ'ן רב ר' יוזיפעל. נאָר שפעטער, אז פונ'ם באָד איז נאָר נעבליבען דער אייזערנער קעסעל מיט'ן קוימען (אפילו די מקוה האָט אויך אויסגעברענט ביז'ן דעק), האָבען „אָדם" מיט „חוה'ן" זיך געגעבען א חאַפּ צום רבי'ן — נישטאָ דעם רבי'ן! אומזיסט האָבען זיי איהם געזוכט ביי'ם ברונען, ביי'ם ברעג פונ'ם טייך, ביי'ם נעמייזעכטס, און נאָכדעם אין שטאָדט, צוויישען די ברענדיגע גאַסען.

— האָט איהר נישט באַגעגענט ערגיץ דעם רבי'ן? — האָט דער בעדער זיך נאָכגעפרעגט ביי די אנטלאָפענע אומגליקליכע נשרפים פון שטאָדט. נאָר די אומגליקליכע אנטלאָפענע פון שטאָדט זענען געווען אזוי צעטומעלט, אז זיי האָבען גאָרנישט געהערט, וואָס מע רעדט צו זיי, און געפרעגט, ווי פער'חידוש'טע, נעקוקט מיט מורא'דיגע אויגען:

— וואָסער רבי'ן? וועמנ'ס רבי'ן?

וואו זשע איז געווען דער רב רב יוזיפעל? רב יוזיפעל דער רב, אז ער איז נעקומען צו זיך און דערזעהען, אז די גאַנצע שטאָדט שטעהט אין סכנות, האָט דאָס איהם אויפגעטראַגען אין דער לופ־טען, און ער האָט געחאַפט דאָס אלטע ארויסגעראַטעוועטע שטרייי־מעל מיט'ן אלטען שטעקען און האָט זיך געלאָזט נעהן צו זיינע אידען אין שטאָדט אריין, גאָרנישט טראַכטענדיג, וואוהין ער גאַהט און צוליעב וואָס. פאַר זיינע אכציג יאָהר איז דאָס געווען נישקשה פון א שפאַציער. נאָר דערזעהען פאַר זיך א גאַנצען ים פון פייער, האָט ער נישט געפיהלט די פים. עס האָט איהם געטראַגען ווי אויף פליגלען אהין, אהין, צום אלטען בית־המדרש צו, וואו ער האָט כמעט דאָס גאַנצע לעבען זיינס פערבראַכט מיט גאָט. שוין־זשע

שפרונגען אין פייער אריין און האָט באלד חרטה געקריגען און ארויסגעשפרונגען צוריק; ס׳איז שוין אָבער געווען שפעט — ס׳האָט זיך אָנגעצונדען אויף איהר דאָס פעלצעל און גיך פערסמאָליעט געוואָרען, האָט זי זיך געלאָזט לויפען, האָפ־האָפ, משוגענערווייז, גלאָט אזוי אין דער וועלט אריין, אָהן א שום פלאַן און אָהן א שום שכל.

נישט קיין גרעסערער שכל איז געלעגען אינ׳ם לויפען פון די כתריל׳עווקער אידען און ווייבער, וואָס האָבען זיך געוואָרפען פון איין נאָס אין דער אַנדערער, ווי פער׳סמ׳טע מייז, אָדער ווי נישט־דערקויל׳עטע היהנער, שוואַרץ פון רויך, ווי די מלאכי־חבלה, און אָנגעזאָגט איינס דאָס אַנדערע א בשורה:

— איהר ווייסט? אלי־דוד ברענט!

— איהר ווייסט? עס האלט שוין ביי׳ם מארק!

— איהר ווייסט? סע ברענט די גאנצע שטאָדט! א דונער איז מיר, די גאנצע שטאָדט!

— ווי א ליכט! ווי א סטערינעווע ליכט.

און סע בושעווען דאָס פייער און סע שטורעמט, ווי דער ים, אז ער צעשפיעלט זיך, און דער ווינד טראָגט גאנצע האָלעווען־שקעם, גאנצע סנאָפען שטרוי, און פונקען פליהען אָהן א שיעור. די פונקען פאלען אויף די גוט־אויסגעטריקענטע פון אלטקייט שטרויע־נע און הילצערנע דעכער, און עס הערט זיך א קנאקען מיט א וואל־נערען, א פאלען מיט א זעצען, א ברעכען מיט א טרישטשען — און דאָס אלץ וועדר ווי צענויפגענאָסען אינאיינעם מיט׳ן געשרייי און מיט׳ן הילף, מיט׳ן קוויטשען און מיט׳ן ווייגען, און שרים, רוחות, נישט קיין מענשען, לויפען, דער אהין, דער אהער, משוגע־נערווייז, וואַרפען זיך אויף אלע זייטען, ווי פער׳סמ׳טע מייז, ווי נישט־דערקויל׳עטע היהנער, און דאָס גרויסע ליכטיגע פייער בע־ליכט און בעשיינט זייערע ווייסטע פינסטערע איבערגעשראָקענע פנימ׳ער — און כתריל׳עווקע ברענט, ברענט ווי א ליכט.

און רב יוזיפעל האָט געוואָלט דערצעהלען זעהר א שענעם משל מיט א מלך, ווי זיין שטייגער איז; האָט איהם דער בערער, מחילה, איבערגעשלאָגען סאמע אין אָנהויב:

— וואָס מיר מלך? וואר מיר מלך? איהר טהוט בעסער א קוק, זייט מוחל, ווי דאָס פייער קויקעלט זיך מיר עפּים, עפּים אהין, אין שטאָדט אריין, און דער ווינט בלאָזט מיר עפּים צו געשמיידיג! איך האָב מורא, עס זאָל נישט אָננעמען לוי־מרדכי דעם קצב'ס שטוב מיט די שטאָהלען, דעמאָלט איז — זיי נעזונט, כתריעלעווקע!...

און ווי אין אזא שעה אויסגערעדט — עס האָט א וואָרף געגעבען דאָס פייער אויף לוי־מרדכי דעם קצב'ס שטוב מיט די שטאָהלען, און עס איז מיט א מאָל בעלויכטען נעוואָרען א נייער שטיק הימעל. עס האָט זיך געלאָזט הערען א קנאַקען מיט א טרישטשען, מיט א מעקען פון ציעגען, און עופות א פאָר האָבען זיך פון ערגיץ געלאָזט לויפען הענדום־פענדום, אראָפּ־א־בארג, צע־לאָזט די פליגלעך און אויפגעבלאָזען די פערערען, און גיך איז בע־לויכטען נעוואָרען דער גאנצער בארג מיט דער גאנצער שטאָדט מיט'ן גאנצען הימעל. א משונה־מאָדנער נעשריי מיט א הילף לאָזט זיך הערען פון שטאָדט אוש אהער, דאָס געשריי וואכסט אלע מאָל שטארקער און שטארקער און ווערד צענויפענאָסען אינ־איינעם מיט א בילען פון הינד, מיט א רעווען פון קיה, מיט א קוויטשען פון ווייבער, מיט א ווייגען פון קינדער און מיט א שרייען: „וואסער! עמער! ראטעווט! גיכער! סע נעצט! סע ברענט!" — פלוצים זעהט מען שפרינגען אראָפּ־א־בארג צום טייך א האַלעווועקע אויף פייער פיסלעך; די האַלעווועקע טאנצט, מאכט מיט די הערנער און פליהט גלייך צום טייך, דערלויפט נישט אָבער און פאלט אנידער און ציהט זיך אוים אויף דער ערד מיט די פיסלעך ארויף, און ציטערט, ווי פאר'ן טוידט, און לאָזט ארוים אויף א צוגעלעגערט קול א מאָדנע „מע־ע־ע!" — דאָס האָט א ציעג נעבאך פאר גרוים נארישקייט געגומען און איז ארייגגע־

פייער און זיך געקויקעלט דער רויך, דער נעריבטער רויך, דורכגע־
וואַרפען אלע מאל גרויסע און קלייניע פונקען, און אלץ האָט מיט א
מאל בעקומען איין אנדער פנים, א מאַרנעם חן, געוואַרען רויט: דער
טיף רויט, דער הימעל רויט, די ווערבעם רויט, די מענשען רויט —
רב יוזיפעל האָט נאָך קיינמאל אזא מין רויטקייט און אזא מין
שענקייט נישט געזעהען, און ער האָט נישט געקאָנט איינהאלטען
זיך פון התפעלות. און אז „אדם הראשון" האָט איהם אניידער־
געשטעלט אויף דער ערד, האָט ער א זאג געטהאָן צו זיך אליין:
„ווי שען איז גאָט'ס וועלטעל און וואונדערליך!" — און האָט זיך
אָבער באלד פערחאפט און א קעהר געטהאָן זיך צו „אדם" מיט
„חוה'ן":

— קינדערלעך, האָט עם אייך, חלילה, נישט געשאדט אין די
נפשות? דאנקען השם יתברך, וואָס איהר זענט נישט געשטראָפט
געווארען מיט פייער...

— נישט געשטראָפט געווארען מיט פייער? — האָט זיך
דער בעדער נישט געקאָנט איינהאלטען און א זאג געטהאָן מיט א
ביטער געלעכטער. — מיט וואָס דען האָט אונז גאָט געשטראָפט:
מיט וואסער?

— נישט דאָס מיין איך. — פערענטפערט זיך דער רב. —
איך מיין דעם נס, וואָס מיר זענען ניצול געווארען מיט'ן לעבען,
געלויבט דער בורא.

— מיט'ן לעבען? וואָס טויג אונז שוין דאָס לעבען, אז מיר
האָבען נישט קיין באָד?

— רעדסט ווי א קינד — מאכט צו איהם רב יוזיפעל און
פערשטעלט זיך מיט ביידע הענד פונ'ם פייער — ווי א קינד
רעדסט דו! וואו שטעהט דאָס געשריבען, אז דו באדארפסט הא־
בען א באָד? אז דו ביזט געבוירען געווארען, ביזט דו דען נע־
בוירען געווארען, נארעלע, מיט א באָד? צי דו האָסט נערעבענט
איבער הונדערט יאהר אויף יענער וועלט, אם ירצה השם, קומען
מיט א באָד? אמאל איז געווען א מלך...

סעקרעטאר, די בעווייזט ער איהם, און די בריעף, וואס נעפעלען איהם נישט, זאגט ער: „זה חליפתי, זה כפרתי" — און מארש אונטער'ן טיש... פאר נעווים וויים איך נישט; נאר איך מיין, אז אזוי בעראַרף עס זיין.

הקיצור, איהר זעהט שוין, אז כתריעלעווקע איז, ברוך השם, אזא שטאַדט, וואס זי שטעהט אין פערבינדונג, קאַרעספּאַנדירט מיט דער גאַנצער וועלט. און וויבאַלד עס האָט זיך נאָר געטראַפען ביי זיי דאָס גרויסע אומגליק, אזוי האָט מען שוין די רגע נעגעבען צו וויסען דורך פישעל קאַרעספּאַנדענט, אויסגעפויקט איבער דער גאַנצער וועלט, און ארויסגעקוקט: טאַמער וועט זיך עמיצער אַנ־רופען אויף דער גרויסער צרה, וואס זיי איז נעשעהען.

קאַפּיטעל ג.

כתריעלעווקע ברענט ווי א ליכט.

פון וואַנען האָט זיך נענומען דאָס אומגליק? — פון דעם אלמען כתריעלעווקער מרחץ, וואס מיר האָבען עס שוין אמאל בע־שריבען. איין אַבאַפּעלעק האָט זיך איינמאל אין א דאַנערשטאַג אַנגעצונדען, און עס האָט באַלד א חאַפּ געטהאַן דעם דאַך, און עס האָט נישט נערויערט קיין סך — איז דאָס גאַנצע מרחץ נעווען איין שטיק פייער. און אז „אדם" מיט „חוה'ן", דער בעדער מיט דער בעדערין, זענען ארויסגעשפּרונגען פון באָד קוים לעבעריגע, איז דאָס ערשטע, וואס זיי איז נעקומען אויף דער מחשבה: „אוי־וועה, דער רבי!" — אין איין כהרף־עין איז „אדם הראשון" (דער בעדער) נעווען אין שטוב, און ווי מע טראַגט א קליין קינד פון וויענעלע, אזוי האָט ער ארויסגעטראַגען דעם רב רב יוזיפעל אויף זיינע געזונדע גרויסע הענד, און רב יוזיפעל דער רב האָט ווי א קליין קינד זיך פערשטעלט די אויגען פונ'ם פייער, וואס האָט בעלויכטען דעם גאַנצען טייך מיט די וועלבעם, מיט'ן געמייזעכטס, מיט א גאַנצען שטיק הימעל, וואס אהין האָט זיך נעצויגען דאָס

פרעסערס", „בלוטזויגערס" וכדומה, — מיינען זיי דען נישט אויך די כתרי־לעווקער אידען בתוכם? כתרי־לעווקע מעג טאקי אויך זיך זאגען: „צו א פגירה בין איך אויך א בהמה".

מיינט נישט פון דעסטוועגען, אז נאך דער שרפה האט מען זיך בענוגענט נאר מיט פישעל'ס קאריקאטורען אליין: עס זענען צעשיקט געוואָרען אויך בריף — זהר שענע מליצה־בריף, טאקי פישעל'ס ארבייט, בכל תפוצות־ישראל, אומעטום וואו עס איז פארהאן ערגיץ א גביר מיט א נאמען, וואס לאזט זיך הערען אויף דער וועלט: קיין יהופיע, קיין אדעס און קיין מאסקווע, און קיין לאנדאן, און אפילו קיין פאריז, צום גרויסען־גרויסען רויט־שילד אליין. עס זאל אייך קיין חידוש נישט זיין, ווי קומט דאס, וואס כתרי־לעווקע זאל אנשפארען אוש קיין פאריז, צו רויטשילדען! שטעלט אייך פאר א מעשה, אז א צייט מיט יאהרען פלעגט כתרי־לעווקע בעקומען אלע ערב פסח פון פאריז, פון רויטשילדען, אויף רב יוזיפעל'ס אדרעס הונדערט פראנק מעות־חטים. אמת, שוין פון א צייט, אז רויטשילד האט אויפגעהערט זיי צו שיקען מעות־חטים, מע ווייסט נישט, פאר וואס; נאר פון דעסטוועגען שרייבען זיי צו איהם בריוולעך אלע מאל, ווען עס מאכט זיך עפים ביי זיי א שמחה אדער, חלילה וחס, נישט אין אזא שעה אויסגערעדט זאל זיין, איין אומגליק. אי, פאר וואס האבען זיי פון איהם קיין שום תשובה נישט שוין אזוי פיעל יאהרען? דאס איז קיין קשיא נישט! אפשר האט זיך איהם צוגענעסען לייענען זייערע לאנגע מגילות? — קרעפלעך עסען, זאגט מען, ווערד אויך נמאס! און אפשר איז דער אדרעס נישט נעשריבען, ווי עס נעהער צו זיין? און אפשר האט זיך נעטראפען דארטען ביי רויטשילדען אין פאריז דאס, וואס, להבדיל, ביי פרעה מלך מצרים האט זיך נעטראפען, ווי אין פסוק שטעהט: ויקם מלך חדש — ס'איז אויפגעשטאנען איין אנדער מלך, אשר לא ידע את יוסף — וואס האט זיך נעמאכט נישט ווייסענדיג... איך רער פון רויטשילד'ס סעקרעטאר, פון דעם, וואס נעמט־אפ די פאסט און לייענט איבער אלע בריף. די, וואס נעפעלען דעם

אמת, די צייטונגען פערענטפערען זיך אפילו, אז זיי זענען נישט שולדיג. זיי האבען, זאגען זיי, פונ'ם דאזיגען פישעל פון כתריליעווקע כמעט אלע טאג א קארעספאנדענציע; זיי זאלען וועלען, זאגען זיי, דרוקען אלסדינג, וואם דער דאזיגער קארעספאנדענט שרייבט זיי, וואלטען זיי בעראפט, זאגען זיי, ארויסגעבען פון די קליינע מענשעלעך וועגען א בעזונדער בלאט און האלטען א בעזונדערע דרוק מיט בעזונדערע מענשען.

טאקי נאר חידושים און נעגוג! קומט צו עפים, אזוי ווערד כתריליעווקע ביי איטליכען נרויס אין די אויגען. די זעלבע רעדאקטארען און ארויסגעבער, אז זיי האלטען ביי ארויסלאזען נייע בלעטער מיט נייע ביכער, זשאלעווען זיי נישט פאר כתריליעווקע קיין לאנגע שענע ברייטע פראספעקטען, שעמען זיך ניט אנרופען די קליינע מענשעלעך מיט'ן נאמען „פיעל געהרטע און זהר געליעבטע אבאנענטען". אמת, מיט קיין סך אבאנענטען אויף זייערע בלעטער אין כתריליעווקע קאנען זיי זיך נישט בעריהמען — ארום און ארום האבען זיי אין נאנץ כתריליעווקע בסך־הכל איין אבאנענט, זיידעל, אונזער אלטער בעקאנטער זיידעל רב שעיה'ס, וואם ביי איהם געניסט שוין אויף צו לייענען אונזער קארעספאנדענט פישעל, און נאך איהם אלע איבעריגע, וואם נאהרען נאך א נעדרוקט ווארט. נאר וואם געהער זיך עס אן מיט פישלען? פאר וואם נעהען זיינע אלע בריף מיט אלע זיינע שרייבעכצען גלייך אונטער'ן טיש אין קויש ארײן, נאך איידער מע ווייסט, וואם דארטען שטעהט? פאר וואם, אז סע קומט אונטער א יום־טוב און דער רעדאקטאר טרעט־ארויס מיט שענע נעצאצקעטע וועלטער וועגען דעם פאלק ישראל, צעהיצט ער זיך און זאגט:

„ווער האט נעצעהלט דעם שטויב פון יעקב'ען?"

און ווער האט נערעכענט די צאהל פון די ריטער ישראל?"

מיינט ער נישט אויך די קליינע מענשעלעך בתוכם? יי, למשל, יענע מוסר־זאגער, די וואם זעצען־אויס אונזערע פעהלערען, רופען אונז אן מיט די שענע נעמען „עקספלאאטאטארען", „וועלט־

פייער האָט אראָפגענידערט פונ׳ם הימעל און אָנגעצונדען די שטאָדט פון איין עק ביז׳ן אנדערען עק, אויסגעלעקט ביז׳ן אָפגרונד — נישט נעהאט קיין רחמנות אויף די הייליגע בתי־מדרשים, און אויך קינדער, קליינע, זויגענדיגע פון דער ברוסט, זענען ארויף מיט׳ן פייעריגען פלאָם אין הימעל אריין. און אויך אלטע מענ־שען, ארעמע, קראנקע און שוואכע, זענען געווען איין עסענוואַרג פאר׳ן פייער אינ׳ם טאָג, וואָם נאָט האָט אונז געטהאָן בעשטראָפען בכפל כפלים פאר אונזערע גרויסע זינד, און אפילו אויף זיין הייי־ליגער תורה האָט נאָט קיין רחמנות נישט געהאט, זי איז פער־ברענט געוואָרען אינאיינעם מיט׳ן אלטען בית־המדרש, און מיר געפינען זיך איצט אונטער דער דעק פונ׳ם הימעל עלענדע, נאַ־קעטע און בארוויסע, הונגעריגע און דאָרשטיגע, און ווי די אינדען אויף די אויסגאנגען פון די וואסערען, אזוי קוקען ארויס אונזערע אויגען צו אונזערע בארעמהארציגע ברידער, די קינדער פון די בארעמהארציגע: מיר בעטען אייך! דערבארעמט אייך! לייט־זעליגט אונז! לאָז אויפגעוועקט ווערען רחמנות אין אייערע גוטע הערצער און לאָזען אייערע בעווילינטע הענד אויסשטרעקען אונז הילף וואָם גיכער, וואָרום מיר זענען פערלארעמט געוואָרען זעהר! זייט אונז א דערנעהרונג און לאָזט נישט פערלוירען נעהן דאָם איבערגעבליבענע ביסעל יעקב!"...

דאָכט זיך, וואָם וואָלט געווען פאר איין אומגליק, אז די דאָזיגע הארצרייסענדיגע קאָרעספאָנדענציע, וואָם איטליכס וואָרט פון איהר איז א זיפץ און איטליכס אות — א טרער, זאָל טאקי, חלילה, זיין געדרוקט אין א אידיש בלאט? ניין. האָט מען גענומען פישעל׳ם הארעוואניע נעבאך צו פערקירצען, קוועטשען און ארויס־קוועטשען פון איהר דאָם תמצית, און מע האָט ערגיץ אין א ווינ־קעלע מיט נאנץ קליינע אותיות אריינגעקוועטשט קוים דריטהאלבען שורה׳לעך.

„אָפגעברענט כתריעלעווקע, נישט בענאנגען זיך אָהן מענש־ליכע קרבנות. מע בעט הילף".

מען טהון — עס איז נעקומען די צייט, וואָס איהר דאַרפט עס וויסען:

רבותי! כתריעלעווקע איז אָפּגעברענט נעוואָרען!

קאַפּיטעל ב.

פּישעל ריסט די וועלט.

יאָ, לייבע פריינד, כתריעלעווקע איז אָפּגעברענט נעוואָרען. נאָר איהר מיינט, עפּיס גלאַט אזוי אָפּגעברענט נעוואָרען?

עס זענען דעם זומער, נישט צו פערזינדיגען, אָפּגעברענט נעוואָרען גענוג אידישע שטעדט און שטעדטלעך. נאָר וואָס דען? ס'איז א חילוק; ברענען צו ברענען איז נישט גלייך. כתריעלעווקע האָט זיך געוואָלט, אָפּנים, אויספּיינען פּאַר דער וועלט, האָט זי זיך אָננערופען צו די איבעריגע אידישע שטעדט: „וואָס? איהר ברענט? חאַ־חאַ! לאָזט מיך, אָט וועט איהר זעהען, ווי א שטאָדט ברענט!" און כתריעלעווקע האָט זיך אָננעצונדען ווי א ליכט... נאָר ניין. מיר לאָזען איבער די בעשרייבונג פון כתריעלעווקער שרפה פּאַר אונזער קאַלענע, פּישעל דעם קאַרעספּאָנדענט — דאָס איז זיין אַרבייט. באַלד אויף מאָרגען נאָך דער גרויסער שרפה האָט פּישעל קאַרעספּאָנדענט, וואָס איז אַליין אויך אָפּגעברענט נעוואָרען, קוים מיט'ן לעבען אַרויס, ערגיץ געקרינגען מיט נסים א טינט־און־פּעדער און האָט צעשיקט קאַרעספּאָנדענציעס אין אַלע אידישע צייטונגען אין זעהר א שענער מליצה־שפּראַך און מיט א זעלטען שענער האַנדשריפט, בזה הלשון:

„א קול אין הימעל טהוט זיך הערען! די טאַכטער כתריעלעווקע ווייזט אויף איהר גרויסען אומגליק — זי וויל זיך נישט טרייסטען! א בראָך אויף א בראָך! א וואונד אויף א וואונד! כתריעלעווקע איז נאָך נישט געקומען צו זיך נאָך דער „בהלה", וואָס אויף איהר איז געווען, האָט זיך אויסגענאָסען אויף איהר א נייער גרים־צאָרן, זי האָט אויסגעטרונקען דעם ביטערען כוס פון גאָט'ס האַנד — א

דאָס איז געוואָגט געווארען צום אלטען, וואָס איז געגאנגען, נישט קוקענדיג אויף זייגע אכציג יאָהר, מיט פעסטע טריט, אויף־צו־פריהער. און אלע אויסדערוועהלטע פון כתריל׳עווקע האָבען זיך אָפּגעשטעלט אויף א ווייל, אויפגעהויבען די אויגען און גע־נומען זוכען איין אָרט פאר׳ן אלטען אויף צו צוזעצען זיך. נאָר אידער זיי האָבען צייט געהאט ארומקוקען זיך, וואו זיי זענען אין דער וועלט, איז ארויסגעוואכסען, ווי פון אונטער דער ערד, א נפש, א בעוואָפענטער פון אויבען ביז ארָאָפּ, מיט א רויט פּנים און מיט ווייסע הענטשקעס, און — גלייך אויף זיי !... אלע אויסדערוועהל־טע האָבען דערפיהלט, אז ס׳איז ביי זיי פערקיהלט געוואָרען דער מאמע׳ס מילך, און אלע אויגען האָבען זיך געוועגדט צום אלטען, וואָס וועט ער זאָגען? דער אלטער האט אָבער נישט געזאָגט דאָס צווייטע וואָרט. ער האט זיך נאָר אָנגעלעהנט אויפ׳ן אלטען שטע־קען און געגאנגען מיט דיזעלבע פעסטע טריט פאָראויס, ווי איין אמת׳ער גבור, און אלע נאָך איהם, אזוי אז דער אָנגעוואָפענטער נפש איז געבליבען שטעהן אין דער הינהער־פלעץ, נישט צו ווייסען, וואָס טהוט מען מיט זיי? פערהאלטען? — ווייסט ער נישט פאר וואָס? וועמען שטעהרען זיי? דורכלאָזען? — ווי אזוי ווערד מען נישט געוואָהר, וואָס דאָס זענען פאר מינים בעשעפענישען אויף דער וועלט? האָט ער אויסגעדרעהט דעם קאָפּ צוריק און נאָכגעקוקט זיי מיט די אויגען ביז העט־העט ארויף. דאָרט האָבען זיי זיך אָפּגעשטעלט און אָנגעקלונגען אין א טויער פון א רייך נרויסאָרטיג הויז.

איצט פרעגט זיך: וואוהין זענען דאָס געגאנגען, אייגענטליך, די דאָזיגע אויסדערוועהלטע פון כתריל׳עווקע? צו וועמען און צו־ליעב וואָס? דאָס איז מען נעגאנגען צו די נגידים קלויבען נדבות, בעטען ברויט, וועקען רחמנות אויף די אָרעמע עלענדע שטאָדט כתריל׳עווקע. איין אומגליק האָט געטראָפען אין כתריל׳עווקע. איהר קענט מיך נישט פון נעכטען. איהר ווייסט, אז איך בין נישט קיין מענש פון אָנזאָגען שלעכטע בשורות. נאָר וואָס זאָל

טער און בעטראכט די הויכע שענע רייכע מויערען פון שטאדט, זיך נארנישט נעקאנט זאט אנקוקען.

— נעפעלט אייך, אשטייגער, אט דאס הייזעל? — רופט זיך אן איינער, פערדראס דאס היטעל, אטהעמט ווי א בלאז־זאק און מאכט מיט די זייטען, ווי אין איינגעמיערט פערדעל. — איהר זענט עפעס א מבין אויף דאס הייזעל? שוין אין מאל א הייזעל!

— יא, נישקשה פון א הייזעל, — ענטפערט איהם דער אנ־דערער שטיל און קוים וואס ער זשיפעט.

— וואס, רעכענט איהר, באדארף עס קאסטען, דאס הייזעל? — מאכט איינער א יאדישליוועד מיט נלאנצענדיגע אויגען און נעמט זיך מיט ביידע הענד אונטער די זייטען.

— דאס הייזעל? — ענטפערט איהם איינער מיט א בריטען שטערן, ווייזט אויס, א בעל־חשבון און א מבין אויף הייזער. — איך רעכען, אז דאס הייזעל מיט'ן פלאץ באדארף זיין וועדטה אט דא, אין דעם שטעדטעל, נישט ווינציגער פון א מאה אלף.

— חא־חא־חא! — צעלאכט זיך א יונגערמאן מיט א בלאס פנים, וואס נאר־וואס האט זיך אנגעהויבען שיטען אויף דעם א בערדעל. — מאה אלף, זאגט איהר? לאמיר עס אלע פארמאגען, וואס מעהר...

— בהמה! — רופט זיך אן דער יאדישליוועד מיט די גלאנ־צענדיגע אויגען. — וויבאלד אז ווינשען, לאמיר זיך שוין בעסער ווינשען פארמאגען, וואס מען איז שולדיג אויפ'ן דאזיגען הייזעל!...

און עס קייטעלט זיך א שמועס וועגען הייזער, א לאנגער שמועס, אהן א שום צוועק; דאס איז מעהר נישט אז איין אויס־רעד. אייגענטליך, זענען זיי שוין אלע רעכט מיער פונ'ם גאנצען בארג־ארויף און וואלטען אלע חשק נעהאט זיך אפשטעלען אויף א ווייל איבערהאפען דעם אטהעם.

— אפנים, ס'איז אייך שווערליך, רבי, צו נעהן בארג־ארויף? אפשר וואלט איהר אייך צונעזעצט אט דא ערגיץ אויף א ווייל אפרוהען?

וויסט דעם אמת — אויף וואָם בעדארף מען זיי, אז קיין רעגען נעהט נישט און די זון ברענט נישט? דער מחבר פון דער דאָ־זיגער געשיכטע האָט שוין לאַנג בעמערקט, אז עס נעפינען זיך אידען אזוינע, וואָס קאָנען זיך נישט צעשיידען מיט׳ן שירם סאי זומער, סאי ווינטער. וויפיעל איך האָב מיך שוין אָנגעזוהען אויף מיין לעבען מיט די דאָזיגע מינים אידען, האָב איך נאָך כמעט קיינמאָל נישט נעזוהען, דער שירם זאָל זיין ביי זיי איין אויפ־נעשטעלטער איבער׳ן קאָפּ, ווי עס וואָלט, אייגענטליך, בעדארפט צו זיין. מעהרסטענטייל בענעגענט איהר א אידען לויפען אייג־נעבוינען, דער ווינד בלאָזט, שמייסט אין פנים אריין, צענעמט איהם די פאָלעס פון דער קאָפּאָטע און פערקאָטשעט איהם פון הינטען, מחילה, איבער׳ן קאָפּ — און ער מיט׳ן שירם: טיאָפּ־טיאָפּ, פיטש־פאָטש איבער די ליטקעס פון די פיס. איך בין א בעלן נעווען אמאָל אָפּשטעלען אזא אידען, בעטראכטען דעם שירם, איהם נעמען אין האָנד אריין — וועגט ער, נישקשה, שענע עט־ליכע פונט. ס׳איז איהם כמעט אונמענליך צו עפענען. און אז איהר האָט איהם שוין אויפגעפענט, מעגט איהר זיך שוין נע־זענענען: איהר וועט איהם צוריק אזוי ניך נישט פערמאכען. די שטעקלעך זיינע שטעלען זיך פאָפּעריק מיט די קעפלעך ארויף, און פון דעם שירם וועדר א מין פּאראשיוט, וואָם ביי א רעכטען ווינד קאָן דאָס אייך, חלילה, אויפהויבען און אוועקטראָגען אינאיינעם מיט׳ן זאָנטיק וויט־וויים ארויף, אונטער דער חמארע, כמעט ווי מיט איין אראָפּלאָן... נאָר לאָמיר אוועקוואַרפען די זאָנטיקעס און זיך אומקעהרען צוריק צו אונזערע אידען.

נענאָנגען זענען זיי נעשמיידיג, גלייך ווי עמיצער וואָלט זיי נעטריבען האַלב־אין־נאָקען, אָדער גלייך ווי זיי וואָלטען מורא האָבען פערשפּעטיגען ערגיץ אויף א שמחה, א סעודה אָדער אזוי איין אסיפה. און נערעדט האָבען זיי הויך אויף א קול, און אלע אינאיינעם, און מיט הענד, ווי נעוויינטליך. נאָר זעלטען האָט נעטראָפען, אז מע האָט זיך אָפּגעשטעלט, פערלענגט די הענד ארונ־

פערקעהרט: אז די אירען פון אוניווערזיטעט זאל מען יא צונעמען, און די פון „אבלאווע" נישט — דאס איז א זאך, וואס עס קאן נישט זיין, אזוי ווי עס קאן נישט זיין, למשל, אז בעת איהר זענט שטארק הונגעריג, זאלט איהר על־פי טעות טרעפען מיט'ן ביסען צו יענעם אין מויל אריין.

הכלל, וואס זשע זענען דאס געווען פאר א מינים אירען אין יענעם פריהמארגען, וואס מיר דערצעהלען? — דאס זענען געווען כתריליעווקער בעלי־בתים. און נישט נאר סתם בעלי־בתים, נאר אויסגעקליבענע, אויסדערוועהלטע צוליעב זעהר־זעהר א וויכטיגער זאך, צוליעב זעהר־זעהר א גרויסער מצוה; דאס זענען געווען איינס אין איינס, די שענסטע, די חשוב'סטע בעלי־בתים פון שטאדט, דער סאמע צימעס פון כתריליעווקע. איך וואלט אייך זיי אנגע־רופען ביי די נעמען — איז נישט נויטיג. א כתריליעווקער איד, איין עוסק במצוה, זוכט נישט ביי דער וועלט קיין כבוד און איז נישט געווען נתנ געווארען, אז זיין נאמען זאל זיין געדרוקט אין דרויסען אויף די בלעטער; פאר איהם איז נענוג דאס ביסעל כבוד, וואס ער האט אויפ'ן ארט, און ער דאנקט גאט, אז ער וועהרt חאטש נישט נעזידעלט פון די זייניגע...

צווישען די דאזיגע אויסדערוועהלטע איז געווען איינער איין עלטערער, נאר איין אלטער מאן, א איד א זקן, אריבער שמונים, וואס נעהט שוין איינגעבויגען, אנגעלעהנט אויף איין אלטען שטע־קען, אבער ער האלט זיך נאך, קיין עין־הרע, נאנץ נישקשה'דיג. אנגעטהאן איז ער געווען שבת'דיג: אין א זיידענער שרייענדיגער רעזעוואלקע, אהן ארבעל, אויף איין אלטער נאר אטלעסענער צע־האקטער קאפאטע, מיט א שטריימל אויפ'ן קאפ און מיט שוך און זאקען אויף די פיס. דער איבעריגער עולם איז שוין געווען נישט אזוי יום־טוב'דיג אנגעטהאן. דערפאר זענען זיי אבער נע־ווען יום־טוב'דיג נעשטימט. גענאננען מיט אימפעט, א ביסעל אננעצויגען, נערווועז, געטראגען בייכיגע טלית־ותפילינס און זאנ־טיקעס, משונה־מאדנע גרויסע פאראסאלען, וואס נאר איין נאט

כתרילעווקער נשרפים

קאפיטעל א.

די אויסדערוועהלטע.

די גרויסע, שענע, אלטע גויישע שטאדט יעהופעץ, וואס האט זיך פון פאר טויזענד יאהרען, נאך בימי וולאדימיר דעם הייליגען, צעווארפען אין דער לענג און אין דער ברייט, באדג אראפ, באדג ארויף, אויפ'ן ברעג פונ'ם אלטען גרויען דניעפר, האט שוין לאנג אזעלכע מינים אידען נישט געזעהען, ווי איינמאל אין א פריהמארגען — סוף זומער איז דאס געווען. מע קאן נישט זאגען, אז די דאזיגע נישט־אידישע שטאדט איז, חלילה, זשעדנע א אידען אויף א רפואה. אדרבא, עס איז בעוואוסט, אז זי האט צו טהון פון קרמונים נאר מיט אידען, גלייך ווי איהר פעהלט שוין מעהר נישט, ווי מע זאגט, קיין זאך, נאר אידען און קאפווועהטיג. וועו איהר זאלט נישט קומען אהין צו פאהרען, אדער וועו איהר זאלט דארט נישט עפענען א בלאט־צייטונג, איז דאס ערשטע, וואס קומט אייך פאר די אויגען — „אידען". אזוי פיעל און אזוי פיעל אידען האבען זיך אננעזעבען אין אוניווערזיטעט — און מע האט זיי נישט צוגענומען. אזוי פיעל און אזוי פיעל אידען האט מען געפאקט ביינאכט אויף איין „אבלאווע" — און מע האט זיי א צוגענומען. אשטייגער, ס'וואל זיך אמאל טרעפען, חלילה,

כתרילעווקער נשרפים

(א מעשה פון די קליינע פענשעלער).

נעשריבען אין יאהרען 1903—1910.

אינהאלט

כתרילעווקער נשרפים 5
דאָס נייע כתרילעווקע 61
כתרילעווקער מושב־זקנים 129
א פסח'יגע עקספּעריאַציע 141
מילכיגס 155
א גרינגער תענית 165
צוויי טוידעס 179
חרוסת 201

אַלט־ניי־כתרילע וועקס

Copyright, 1918, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

ערשטע אויפלאגע ..... יאנואר 1920.
צוויטע אויפלאגע ..... אוגוסט, 1920.

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

אַלט-ניי-כתריעזוסע

שלום-עליכם פאַלקס-פאַנד אויסגאַבע—ניו-יאָרק, 1919

אלע ווערק פון שלום־עליכם

אלט־ניי־כתרילעווקע